ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԺԵ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

ԹԻՖԼԻՍ
Տպարան Ն. Աղանեանցի, Պօլից. 7
1914

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ

Նմանութիւն ծովու և վաճառականի։

§ 1. *Իղձք նաւելոյ. ընդոստուցեալ ալիք, մրրկածին օդք, կապոյտ դաշտ, անքայլ գնացք, անընթացք ուղք. շահ օգտութեան, մահ մրցանաց, ափնածիր աւազադիր սահմանք։ 2. Խորք անդնդոց, ահագին ծով, ընտանիք և դրացիք, բանութիւն իշխանաց, լուծ ծառայութեան թագաւորաց։ 3. Ջրեղէն լերինք, ծովային ձորք, ուռուցիկ փոթորիկք, անքոյթ նաւահանգիստ, յետին տնանկութիւն, գլխոց փրկանք, պարտաւորք և օգուտ շահի։ 4. Վաճառականութեան արուեստ, ծանրագին մարգարիտ, նոր և չքնաղ գիւտք, անուշահոտ խունկք, դեղք և արմատք օգտակարութեան. 5. Երթեւեկ վաճառք, շահատակութիւն ընդ ալիս, մահ կամ կեանք։*

§ 6. *Սոյն օրինակ հարկ վտանգի առիթէ նաւել ի վերայ իմաստութեան ծովուն. ոչ յանդգնութեամբ, այլ ի բանութենէ իշխանաց։ Մատենայած ծով պատմութեան։ 7. Աղքատիմաց խանութ, հրաման թագաւորաց. անցեալք իրք, յայտնական պատմութիւնք որ առ մեօք գործեցան. կարգ զրուցաց, դարդք դարդք պատմութեան։*

§ 8. Հոգևորացն առաքինութիւն իբրև զմարգարիտն բոլորասեր. Հնդկային աշխարհ, մեծագնաց թանգարք, երկարուղի ճանապարհք, արտախոյր պսակի ի վերջաւորն փողփողեալ։ 9—10. Գործք հոգևորացն, որ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհակիր մեղացն վտանգեցան և պսակ մատուցին լուսաւոր թագաւորին։ 11. Գինք այսպիսի վաճառաց. ականջք՝ աման պատգամաց, գինդ կախեալ, կոչումն արքայական, անուշութիւն խորտկաց, անթառամ զգեստ, շուշան ծաղիկ։

§ 12—14 Ագաթանգեղոս ոմն ի մեծ Հռովմայ, Հռոմայերէն և Յունարէն ուսեալ դպրութիւն, տեղեակ ձեռնարկութեան նշանագրաց. դուռն Արշակունի, ուժեղ Տրդատ, ըմբշամարտ սկայազօր. հրաման նորա վիպասանել զմարտամբոխ պատերազմաց. բովանդակութիւն վիպասանութեանս. Խոսրով քաջ, մահ նորա, հօրամոյն քաջութիւն Տրդատայ. սիրելի վկայքն Աստուծոյ (=Հռիփսիմեանք), սքանչելիք ցուցեալք յաշխարհիս Հայոց ի ձեռն առն միոյ (=Գրիգոր). լուսաւոր վարդապետութիւն նորա, ամենեքեան հնազանդեալ աստուածակարգ լծոյն. կործանումն մեհենից. կանգնումն եկեղեցեաց. նոյն ինքն (=Գրիգոր) հովիւ կացուցեալ. երթն Տրդատայ յաշխարհն Յունաց յաւուրս Կոստանդեայ, ուխտ եդեալ, դարձ նորա ի Հայս պարգևօք. տեղիք նուիրեալք Աստուծոյ. վարդապետութիւն սրբոյն (Գրիգորի)։

§ 15. Երիվար մտաց. յեղեղուկ անիւ պատմութեան ժամանակագրական ծով։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ.

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.

ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԺԵ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

ԹԻՖԼԻՍ
Տպարան Ն. Աղանեանցի, Պոլից. 7
1914

Ի ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱՒԵՏԻՔԱՅ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ՂՈՒԿԱՍԵԱՆՑ

Շուշեցւոյ

«Ազաթանգեղայ Պատմութիւն Հայոց» ներկայ տպագրութիւնն արտատպուած է էջմիածնի 1909 թուին հրատարակած օրինակից։

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

1 *Ոգձք բաղձացեալք ցանկալեացն զկամս նաւելոցն ի նաւահանգիստն հասուցանել՝ խընդութիւն է խաղաղութեամբ. վասն զի ի մէջ ընդոստուցեալ ալեացն որ ընդդէմ դառնան, մրրկածին օդովքն ի մարտ պատրաստին, ընչաքաղցիցն և օգտածարաւեացն ժամ եղեալ բազմաց, միաբան սանձեալ թիակօքն զերիվարս տախտակագործացն բևեռակապ երկաթագործացն՝ զմիմեանս քաջալերելով, կասկած երկիւղի սրտիւք ի կապոյտ դաշտին ձիարձակ լինին, անքայլ գնացիւք անընթաց ոտիւք թռուցեալ ի վերայ ծովուն մկանանց ջուրցն ալեացն կուտակելոց. ուր բարկացայտ ալիքն լեռնաձև կուտակին, մէտ ի մէտ խոնարհին, ըստ աղեգէտն պատմողին մարմնաքնար Դաւթեան երգոյն, թէ «Ելանեն լեռնանան, և իջանեն դաշտանան». ուր ուրեմն ապրեալք ի ծփանացն՝ արշաւանս դնեն յիւրաքանչիւր գաւառս. զայս վէպ պատմեն մերձաւոր*

միրելեաց—զանցս եղելոյ աշխատութեան ուղ-
ւոյն ճանապարհաց, զեւեւէջս տարաբեր անդա-
դարն սահմանաց, գրաւական եղեալ զանձինս շա-
հաւորն օգտութեան, և կէտ՝ զմահ մրցանաց յաղ-
թութեան. ընդ մեծանալ վաճառացն փոխանա-
կեն զինքեանս. զի թէպէտ և տեսանիցեն զբռ-
նութիւն սաստկութեան հողմակոծեալ ալեացն
տատանելոց, որ յերփն երփն զերանգսն շրջշր-
ջեն ըստ սաստկութեան ծփանացն, դիզադէզ
յեղեղուկ փրփրացեալ զմիմեանց կարգեալ զկնի
տողիցին, և յափնածիր յաւազադիր սահմանս
բարձրացելոցն ընդդէմ՝ հասեալ ի ցամաքակէտն
ծիծաղեսցին։

2 Իսկ ի մէջ ըմբռնելոցն խորոցն անդնդոցն
լցեալ խառնչացեալ խոխոջելովն ահափետ արա-
բեալ զօրհասն գուշակեն. զի թէպէտ և զինքեանս
շարժունս տեսանիցեն ի վերայ յաղթ ջուրցն
բազմութեան, սասանելոցն սարսափելոցն, սա-
կայն զկարողելն առաջի ածեալ ընդ միտ՝ ջա-
նան դիմագրաւեալք ընդ խռովութիւն ահագին
ծովուն, զի թերևս դարձեալք օգտութեամբ
զգիւտս իւրեանց խնդութեամբ ցուցանիցեն առ
իւրաքանչիւր ընտանիս, և զպարծանս վաստա-
կոյն՝ իւրեանց գրացեացն. զի ուր հարկ է զաղ-
քատութեան անուն յանձանց թօթափեալ, և զտա-
ռապեալ ընտանեական թափեալ ի գրաւահարկ
իշխանացն բռնութենէ, և յիւրեանց շահիցն բե-

րելոց հաճեալ զպարտս վտանգին՝ ի լծոյ ծառայութեան թագաւորացն ազատացեալ դատարկացին։ Եւ լաւութիւն առ ընկերս, և անուն առատ և բարգաւաճանք առ թշնամիս, և ուրախութիւն առ իւրեանց սիրողս։

3 Վասն այսորիկ ընդ անհնարին պատերազմ մարտնչին ի մէջ բարձրացելոց ջրեղէն լերանց և ի մէջ խոնարհելոց ծովային ձորոցն, ջանան զապրուստ անձանց փրկութեան գտանել, զի ի շրջանացն շփոթեալ ուռուցիկ փոթորկացն բքացելոց զերծանել և յանքոյթ նաւահանգիստն հասանել կարասցեն. զի արդարև իսկ շատ այնք են, որ ոչ առ ագահութեան զանձինս ի մահ դնեն, այլ առ չգոյութեան աղքատութեան կարօտութեան յետին տնանկութեան՝ շտապեալք առ վտանգի անկեալք տարակուսանաց վասն զհարկսն հաճելոյ, թերևս գլխոյ փրկանս գտանել, ի պարտուց զանձինս թափել կարասցեն. փոխ ևս ի պարտուցն ի վերայ առեալ, թերևս երկպատիկ օգտութեան ելի աղագս գտանել կարասցեն. միանգամայն զպարտառուսն հաճել, և անձանց ևս միանգամայն օգուտ շահի աւելագոյն ստանալ։

4 Զի բազումք այն են, որ առ այսպիսի աղէտս տարակուսանաց ի վաճառականութեան արուեստս տուայտանօք անկանել յօժարեն։ Իսկ են բազումք, որ զիւրեանց առատութիւն եդեալ՝

աշխարհի օգուտ գործեն, զարդարեալ զԹագաւորս ի գլուխ ծանրագին մարգարտին, և զանազան ակամբք պատուականօք և կերպասու յերանգ երանգս գունոցն։ Նա և զաղքատս մեծացուցանեն՝ զփոքր ինչ ընդ յարգանօք արկեալ, և զաշխարհ պսակեն նոր և չքնաղ գիւտիւք։ Նոքա և զկարօտս լցուցանեն մեծամեծ շահիւք օգտութեամբ. Նոքա և զփափագելի մարդկան զպէտսն պատրաստեն. Նոքա և դարմանեն զանձինս բազմաց. Նոքա և զտունս բժշկաց լցուցանեն ազգի ազգի անուշահոտ խնկովք, դեղովք օգտակարութեան. Նոքա և զտենչալի բժշկութեան արմատոց օգտակարութեան բերեալ զպտուղս՝ զպիտողսն լցուցանեն. Նոքա և զարդ քաղաքաց, Նոքա և մեծութիւն գաւառաց. Նոքա և համարակարք երկայն ճանապարհաց. Նոքա և ուղեգնացք աշխարհի. Նոքա և ճաշակիչք օտարութեան. Նոքա և զամենեսին խնդացուցանեն. Նոքա և ոյժ բազմաց, Նոքա և կարողութիւն աշխարհի. Նոքա և զմերկս զգեցուցանեն, Նոքա և զքաղցեալս յագեցուցանեն, Նոքա և զծարաւիս արբուցանեն. Նոքա և մԹերեն իսկ զգանձս ընչեղաց։

5 Զի Թէպէտ և ի բնութենէ են հարկեալք, սակայն ուսան առ վշտին հնարաւորութեամբ զանձինս ապրեցուցանել, և այլոց օգուտ մարԹեն լինել։ Ապա և նոյն իսկ սովորակի իմաս-

տութիւնն քաղցրեաց նոցա. ընդելակի հանապազորդեալք երթևեկն տարաբերեալ վաճառօքն՝ զփոքր մասունս յարգել, ի հազարս և ի բիւրս բազմացուցանելով։ Վասն այսորիկ իսկ ընդ ծաղկացեալ ալիսն բազմութեան համատարած ծովուն ընդխառնեալք շահատակիցեն, ոչ ըստ անձանց կամաց, այլ ըստ վարիչ օդոյն վարելոյ, բռնավարեալք ի վերայ յորձանացն յաճախատարած լայնացելոցն դանդաչիցեն վասն օգուտն գտանելոյ. զանձինս ի մէջ մահու և կենաց եդեալ՝ անձամբ զանձինս խորոցն մատնեն, կամ մահու կամ կենաց, և մի յերկուց գտեալ՝ անձանց համարին։

6 Սոյն օրինակ տեսանեմք հարկ վտանգի հասեալ ստիպեալ զմեզ, առաւել ի հարկէ նաւեալք ի վերայ իմաստութեան ծովուն. զի ոչ ոք է ամենեքին այն ի մարդկանէ, որ կարող իցէ զայսպիսի ջան վաստակոց քրտնալից աշխատութեամբ անձամբ անձին մատուցանել, եթէ ոչ իշխանութեան հրամանի հասեալ՝ ստիպեալ զայս առնել տալ տագնապիցէ. և ո՞վ այն իցէ կարող, որ զխորս անդնդոց ծովուն քննել խրոխտիցի. այլ շահս օգտութեան վաճառացն երկայն ճանապարհօքն անձանց և եթ կամին մատուցանել։ Սոյն օրինակ և մեք ոչ յանդգնութեամբ տղայաբար բարուք ինչ ի ներքս անկանել անմտաբար հոսեցաք, այլ ակամայ ընթացեալ ըստ հրա-

մանացն ի բռնութենէ հարկապահանջ իշխանացն՝ դիմեալ նաւեցաք ի մատենայած ծովուս պատմութեան։

7 Վասն զի ստիպեաց զաղքատիմաստ խանութս մեր հրաման թագաւորաց, և ի մէնջ հարկ պահանջեալ զանցեալ իրացն եղելոց զիրս մատեանագրել՝ յայտնական պատմութիւնք, որ առ մեօք գործեցան։ Սակայն մեծ և բազում ջան եդեալ թողուլ այնոցիկ որ յետ մեր գայցեն՝ զկարգս զրուցաց դարուց ի դարս յիշատակել. զի ոչ եթէ կամօք ինչ յօժարեցաք հաւանել առնել զայս, այլ իբրև ոչ կարի ինչ ընդդէմ մարթացեալ դառնալ արքայատուր հրամանացն, որչափ յուժի կայր՝ մարթացեալ ըստ հրամանացն պատմեսցուք։ Եւ մեր զայս ջան յանձին կալեալ, անկեալ ի վաճառականութիւն բանից, առեալ զահ երկիւղի, և տուեալ զգեղեցկագիր յարմարումն պատմութեան։ Վասն զի ի խնդիր եղեալ և խուզիւք ի մէջ բերեալ զդարգս դարգս պատմութեան՝ զմարմնաւորացն մատենագրութիւն՝ ըստ կարգի պատմութեան, ըստ օրինին, ըստ ժամանակին, ըստ իրացն եղելոցն, ըստ հրամանացն ի վաճառ մատուսցուք։

8 Իսկ զհոգևորացն առաքինութիւն աստուածասէր սիրողացն մեծութիւն իբրև զմարգարիտն պատուական, զբոլորասերն, զլուսաւորն, զչքնաղագիւտն, որ ոչ ունի գեզութիւն

բաժանման իւրոյ ճաճանչաւոր լուսոյն, այլ լիութեամբ զարդ անձին վայելուչ զթագս թագաւորացն զարդարեսցէ. և կամ ականք պատուականք ի Հնդկային աշխարհէն, որ ի վայելչութիւն զարդու ի խոյր պսակի զարդարիցեն զթագաւորս։ Իսկ արդեօք այս զի՞րդ կամ ո՞րպէս գտանիցի ումեք վայրապար, եթէ ոչ ի մեծագնաց թանգարացն, որք և մեծն աշխատանօք, երկայնուղւոյ ճանապարհաց զթօշակսն բաւեցուցին, և մեծաջանք եղեալ ի գտանել՝ զթագաւորս զարդարեցին։ Իսկ սոցա ճաճանչ լուսոյս, զոր մեր ի վաճառ իջուցեալ, ոչ միայն ի զարդ գըլխոյ թագաւորին բովանդակի առ ի տես այլոցն, այլ և զամենեսեան զարդարէ, զամենեսեան լուսաւորէ, զամենեսեան լցուցանէ, ամենեցուն բաւէ, զամենեսեան մխիթարէ, զամենեսեան բժշկէ։ Զթագաւորս շքեղացուցանէ ի նմանութիւն արտախոյրն պսակի ի վերջաւորն փողփողելոյ. նա և զաղքատս լցուցանէ, թօթափէ բարձրացուցանէ յաղքևաց և հաւասար իշխանաց կացուցանէ. նա և պսակումն աշխարհաց օրհնութեամբ լցուցեալ, պսակ բոլորեալ տարւոյ քաղցրութեամբ։

9 Նոքա և զկարօտս լցուցանեն երկնաւոր առատութեամբ. Նոքա և աշխատութեան կարօտելոցն հանգիստ պատրաստեն. Նոքա դարման անկարօտ լի ամենայն բարեօք. Նոքա կարեն

տալ բժշկութիւն առանց դեղոց խնկոց արմատոց. Նոքա կարեն շինութիւն շնորհել քաղաքաց մարդասիրութեամբ Տեառն իւրեանց. Նոքա կարեն մեծացուցանել զաշխարհ աղօթիւք նահատակութեան իւրեանց. Նոքա կարեն ցուցանել զելս երկնաւոր ճանապարհացն առ Աստուած վերանալոյ. Նոքա են ուղեորք արքայութեանն ճանապարհացն Աստուծոյ. Նոքա են որ չարչարեալք վասն Տեառն իւրեանց մեռան, և ի կենդանութիւն փոխեցան, և զանուն և զօգուտ պտղոց իւրեանց քաջութեան յաշխարհի թողին։ Նոքա կեանք և փրկութիւն այնոցիկ որ մեղօքն են աղքատացեալ. Նոքա են մեծութեան գանձ ծածկեալ յերկրի երկնաւոր արքային. Նոքա հաւատովք իւրեանց խնդացուցանեն և ուրախ առնեն զայնոսիկ, ոյք յԱստուծոյ մեծացեալ գանձեն. Նոքա զմերկս զգեցուցանեն, և զայնոսիկ, որք մեղօքն են մերկացեալ ըստ նմանութեանն Ադամայ՝ լուսաւոր պատմուճանօք զգեցուցանեն. Նոքա և զքաղցեալս յագեցուցանեն, որք անգիտութեան մեղօքն իցեն սովեալք. Նոքա և զծարաւիս արբուցանեն առաքինութեան բաժակաւն. Նոքա և զգանձն երկնաւոր յաւելուն տան այնոցիկ որ առաւելագոյն ունիցին. զի «Որ ունիցին՝ տացի նմա և յաւելցի». և առ ամենեսին բանան զդրունս գթոյ մարդասիրին Քրիստոսի։ Վասն այսորիկ իսկ սիրեցին զՏէրն իւ-

րեանց, և սիրեցան ի նմանէ, և բարեխօսութեամբն լցուցանեն զամենայն կարօտս։

10 Այսպիսի մարգարիտ ոչ միայն ոգւոց, այլ և մարմնոց զարդ և պայծառութիւն է. շինութիւն աշխարհի՝ յԱստուծոյ նոցա բարեխօսութեամբ է շնորհեալ. զի գութ աստուածութեանն ի նոսա իջեալ՝ ողորմութիւն և քաւութիւն շնորհէ աշխարհի. զի վասն այսորիկ իսկ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհակիր մեղացն վտանգեցան, պատերազմեալք ճգնութեամբ ընդդէմ ալեացն, ի վերայ խորոցն սահեցան, հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնաւոր նաւապետին։ Մատուցին պսակ պարծանաց լուսաւոր Թագաւորին, զերծեալք ի բքոյ ամբարըշտութեան, հասեալք ի քաղաքն, պատրաստեալք անանց ուրախութեան և առլցեալք մարգարտովն պատուականաւ, և հոգևոր լուսոյ ակամբք պսակեալք. որք և վաճառեցին զկեանս իւրեանց մատնելեացն ի տանջանս, և մեծացան յանանցն մեծութիւն, որք և բարձեալ ունին զշինութիւն աշխարհի կանգուն, անվթար, անշարժ, հաստատեալ ի նաւս հաւատոց իւրեանց։

11 Իսկ այսպիսի վաճառաց ո՞յր ուրուք արդեօք զի՞նչ գին բաւիցէ. այո՛ այո՛, և կարի քաջ. միայն յօժարութիւն կամաց սրտին՝ սիրով մատուցանել զլսելիս, հաւատովք ձգտեալ զականջս՝ աման պատգամաց, և անդէն ի կամս սրտին հա-

սեալ գեղեցկագոյն իբրև զպատուական մարգարիտն ծանրագին ընդ յօժարութեանն զարդ ականջաց՝ գինդ եղեալ կախեսցի. միայն զգլուխդ խոնարհեցո՛, և անդէն հոգևորական պսակն ի վերայ գլխոյդ դնի, և առաւել քան զականս պատուականս զարդարեսցէ զքեզ։ Միայն յօժարեա՛ց ի կոչումն արքայականս, և անդէն քաղցրութեան անուշութիւն խորտկացն ի քիմս քո պարարեսցի. միայն ծարաւի՛ լեր սիրոյն, և անդէն աղբիւր կենդանութեան զերաշտութիւն ծարաւոյն պասքելոյն յագեցուսցէ զքեզ. միայն լուա՛ զքեզ յաղտոյ, և անդէն անթառամ և լուսաւոր զգեստուն առաւելագոյն ևս քան զանուշահոտ շուշան ծաղիկն զքեզ զգեցուսցանէ։

12 Արդ՝ ջան յանձին կալեալ մտանել ի պատմագիր մատենիցս խորութիւն, ցուցանել այնոցիկ, ոյք իմաստութեամբ կամիցին ունկնդիր լինել օգտակար պատմութեանս։ Արդ՝ հրաման հասեալ առ իս ումն Ագաթանգեղոս, որ ի քաղաքէ ի մեծն Հռովմայ, և վարժեալ հայրենի արուեստիւ, Հռոմայերէն և Յունարէն ուսեալ դպրութիւն, և ոչ կարի ինչ անտեղեակ լեալ ձեռնարկութեան նշանագրաց. և ի վերայ այսորիկ հասեալ ի դուռն Արշակունւոյ, յամս քաջի և առաքինւոյն, ուժեղ և պատերազմողն Տրդատայ, որ քան զամենայն նախնիսն քաջ եղեալ՝ զանցոյց արութեամբք, որ ըմպշամարտ սկայա-

զօր քաջութիւնս գործեաց ի մարտս պատերազմաց։ Ոչ զիւր ինչ քաջութիւն՝ սուտ հրամայեաց մեզ վիպասանել, և ոչ զքմազարդ բանից ինչ առասպելս աւելի քան զարժանն ընթանալ. այլ իբր որ եղեալք վասն յեղանակաց յեղափոխ ժամանակաց, մարտամբոխ պատերազմաց, սուրակոխ բազմահեղ արեանց կոտորածոյ, անհուն զօրաց շփոթելոց, գերութեան աշխարհաց, աւերածոյ գաւառաց, քանդելոյ քաղաքաց, մատնելոյ աւանաց, հարկանելոյ բազմութեան մարդկան վասն քաջութեան քինախնդիր վրիժուց։

13 *Արդ՝ հասեալ առ իս հրաման ի մեծ արքայէն Տրդատայ՝ կարգել ինձ ի ձեռնարկութենէ նշանագիր ժամանակագրացն՝ պատմել նախ զհայրենեացն գործս քաջութեան քաջին Խոսրովու, և որ ինչ գործք գործեալք քաջութեան մարտից պատերազմացն, ընդ շրջշրջումն տէրութեանն փոխելոյ ընդ կոյսս հարկանելոյ, և ազգաց խռովելոյ. և կամ վասն մահուանն քաջին Խոսրովու, թէ ուստի՛ և կամ զի՛արդ և կամ ո՛րպէս, և կամ զի՛նչ անցք անցին. և կամ վասն հօրամոյն քաջութեանն Տրդատայ, և որ ինչ գործ գործեաց յամս յաւուրս իւրոց ժամանակաց. և կամ վասն սիրելեաց վկայիցն Աստուծոյ, թէ ո՛րպէս և կամ զի՛արդ եկեալ, իբրև լուսաւորք ծագեցին, փարատել զմէգ խաւարի ի Հայաստան աշխարհէս. կամ ո՛րպէս զանձինս իւրեանց*

փոխանակեցին ընդ Աստուծոյ ճշմարտութեանն. և կամ որպէս գթացեալ Աստուծոյ՝ այց արար Հայոց աշխարհիս, ի ձեռն առ միոջ եցոյց զսքանչելիս մեծամեծս, որ համբերութեամբ բազում և ազգի ազգի փորձութեանց և կապանաւոր վըշտաց մենակրիւ մենամարտիկ երկպատական բռնութեան յԱրտաշատ քաղաքի վասն Քրիստոսի յաղթութեամբ տարեալ, որոյ զվկայ անուն ժառանգեալ, որ ի մահ հասեալ մտեալ, և կամօքն Աստուծոյ այսրէն դարձեալ՝ ի վերակացութիւն դառնայր յերկիրս Հայոց։ Սա մտեալ ի դրունս մահու՝ դարձեալ անտի կամօքն Աստուծոյ, վարդապետութեանն Քրիստոսի պատգամաւոր գտեալ, յետ Աստուծոյ սքանչելագործ պատուհասին մարգասիրութեան։ Իսկ բարեացապարտն Տրդատ յանկարծակամ՝ կենացն ասպնջական ցանկալի ամենեցուն լինէր, որ աշխարհածնունդ հայրենեացն որդի գտանէր շնորհօքն Աստուծոյ, և յաւիտենական կենացն մերձաւոր լինէր։

14 Եւ արդ՝ քանզի ըստ օրինակի գրելոցս առ ի մէնջ՝ ոչ եթէ ի հին համբաւուց տեղեկացեալք մատենագրել զայս կարգաւ, այլ որոց մեզէն իսկ եղեալ ականատես կերպարանաց և առընթերակաց հոգևորական գործոցն, և լուսաւոր շնորհապատում վարդապետութեանն, ըստ աւետարանական հրամանացն, և կամ որպէս լուսաւոր վարդապետութիւնն գեր ի վերոյ ամե-

նեցուն շնորհօքն Աստուծոյ յարգեցաւ։ Զոր առեալ Թագաւորին՝ զամենեսեան աստուածակարգ լծոյն հնազանդեցուցանէր. մանաւանդ թէ ոչ նա, այլ կամք մեծազօրին Քրիստոսի։ Եւ կամ որպէս զմեհեանսն ի ձեռս առեալ՝ կործանեալ աւերեցին, և սուրբ հիմունք եկեղեցեաց կանգնէին. կամ որպէս զնոյն ինքն աշխարհի հովիւ կացուցեալ՝ վայելէին ի նորուն վարդապետութեանն. և կամ որպէս դարձաւ Տրդատ անդրէն յաշխարհն Յունաց յամս աստուածասէրն Կոստանդեայ, Թագաւորի կացելոյ Յունաց և Հռովմայեցւոց աշխարհին, և կամ որպէս ուխտ եդեալ, հաստատեալ զնա յաստուածպաշտութիւն՝ դարձեալ լինէր անտի մեծաւ պարգևօք և բազում փառօք, և կամ որպէս զբազում տեղիս՝ Աստուծոյ նուիրեալ Տրդատ մատուցանէր։ Զայս ամենայն մի ըստ միոջէ ոճով պատմեսցուք, Վարդապետութեամբ սրբոյն, որ արժանի եղև ի մեծ յեպիսկոպոսական աթոռն հասանել, և զհայրապետական անուն ժառանգեաց, մեծամարտն առաքինութեամբ, թէ ուստի՛, յորո՛ց կամ ո՛ ոք էր, կամ յորմէ՛ ազգէ, որ զայս արժանի եղև գործել աստուածատուր շնորհօքն տուելովք։

15 Արդ՝ ելից ի մտաց երիվարն, և յարմարեցից զասպարէզն հանճարոյ. ուղղեցից զնպատակն խորհրդոյ, և թափ տաց ուժի բազկօքս և ձգեցից ի կորովս գրչի մատանցս, և լեզուաւս

զխորհուրդս յուզեցից, և շրթունքս ի շշնջել իմաստունս կարասցեն, և կարգել հաստատական, յեղեղուկ հոլովել զանիւ պատմութեան բանիցս, զի կամակարագոյնս նաւիցեմք զալեօք ժամանակագրական ծովուս. պատմել յազգ յայլ ժողովրդին ստացելոյ, որք օրհնեսցեն զտէր, որք յետ այսր անցեալ ժամանակաց գալոցն իցեն, որք հարցեալ զհայրենական մատեանսն՝ պատմեսցի նոցա, և զծրագիր կարգելոյս՝ և ասասցի նոցա։

16 Ընթերցեալ զԹորգոմայ ազգիս, զհայաստան աշխարհիս զաստուածապարգև աւետեացն աւետարանին քարոզելոյ բանին կենաց, թէ որպէս կամ զիա՞րդ ընկալան, և որպիսի արամբ, կամ ո՞ ոք ուստեք, որ զայս նորոգատուր զառաքելաբար շնորհն յանձին ցուցանելով՝ այնպիսի աստուածեղէն շնորհօք երևեցաւ։ Եւ վասն նորին լուսաւոր վարդապետութեանն և հրեշտակակրօն վարուցն առաքինութեան և կարգացն, ազնուական համբերութեանցն շնորհալից մեծագոր նահատակին, որ և խոստովանող Քրիստոսի գտեալ և վկայ ճշմարտութեան. և կամ որպէս յայնմ հետէ շինութիւն և խաղաղութիւն, լիութիւն և պտղաբերութիւն և բժշկութիւն ազօթիւք նորա շնորհեցաւ յԱստուծոյ։ Եւ թէ զիա՞րդ նորուն աստուածսիրութեամբ և Քրիստոսի զօրութեամբ նմա տուելով՝ անկան փշրեցան ունայ-

նութեան պաշտամունքն, և աստուածպաշտու-
թիւն տարածեցաւ ընդ ամենայն երկիրս Հայոց։
Եւ կամ որպէս շինեցան եկեղեցիք ի Հայաս-
տան աշխարհիս, և քակեցան ունայնութեան
պաշտամունքն, այն որ ի սովորական մոլորու-
թենէ նախնեացն՝ ընդվայրակոչկոճ, գրթախա-
ղաց քարանցն և փայտիցն յիմարութիւնքն էին,
և ուրուապաշտ թմբրութիւնքն անզգայութեանց.
իբրև արբեալք անմտութեամբքն, պակուցեալք
շուայլութեամբն մեղաց, դիւցախելառ մրրոփս
գնային ի մէջ ծովացեալ մեղացն չարութեան։
Որ կամօքն Քրիստոսի քարոզ գտեալ արդարու-
սոյց՝ ամենեցուն Հայաստան աշխարհիս, չկա-
պել ընդ գարշապարս մեղաց ի ծովանման յաշ-
խարհիս յայսմիկ։ Այլ ի հողմախաղաղ յանքոյթ
նաւահանգիստն հասեալ աստուածահօրն շինու-
թեան, կենաց մշտնջենականաց անդ պատրաս-
տեաց օթեվանս նոցա։

17 Իսկ իմ անցեալ սահեալ շրջեալ ի վե-
րայ յորձանախոր, լայնանիստ, յարաճօճ, ան-
դընդապտոյտ, սարսռասէր, անհանգիստ, արշա-
ւասոյր, օդավար, ջրակուտակ յուզակ ալեացն,
սրավարացն մոլեգնելոցն, ձգտեալ ի կղզիս քա-
ղաքացն և յաշխարհս հեռաբնակս, գտեալ լցեալ
մեծաբեռն խստաբեռունս, ինչ ինչ պատուական
և արգոյ, ի զարդ և յօգուտ՝ եկեալ հասուցաք
ի կայս հանգստեան ձերոյ օգտութեան.՝փութա-

ցեալ բացցուք զԹանգարական վաճառս խանԹից. վաճառեսցուք լսելեաց զգիւտս աշխատուԹեան մերոյ, առնուլ զունկնդրուԹիւն և տալ զպատմուԹիւն։ Մանաւանդ վասն քոյոյդ հրամանի, քա՛ջ արանց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, բերեա՛լ զշահ վաճառին աշխարհի շինուԹիւն՝ քեզ ի գանձ յաւելցուք ի մերոյ ծովավաստակ նաւաստեացս։

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

18 **Ա**. *Ընդ նուազել ժամանակաց թագաւորութեանն Պարթևաց, ի բառնալ տէրութեանն յԱրտաւանայ որդւոյ Վաղարշու, ի սպանանել զնա Արտաշրի որդւոյ Սասանայ,—որ էր նախարար ումն ի Ստահր գաւառէ, որ եկեալ միաբանեաց զզօրս Պարսից, որք լքին խոտեցին մերժեցին անարգեցին զտէրութիւնն Պարթևաց, և հաճեցան հաւանութեամբ ընտրել զտէրութիւնն Արտաշրի որդւոյ Սասանայ,—արդ իբրև յետ մահուն հասանելոյ գուժիս այսորիկ առ Խոսրով թագաւորն Հայոց,—որ էր երկրորդ տէրութեանն Պարսից, զի որ Հայոց թագաւոր էր՝ նա էր երկրորդ Պարսից տէրութեանն,—արդ՝ թէպէտ և վաղու լուեալ զբօթն՝ ոչ ինչ ժամանեաց հասանել յամբոխկ գործոյն պատերազմի իւրացն պատրաստութեան։ Յետ այսորիկ դարձեալ լինէր յիւրացն եղելոց մեծաւ տրտմութեամբ, զի ոչ եհաս ինչ նմա գործել գործ. ի մեծ ի տրտմութենէն և յիւրացն վճարելոյ դարձեալ անցեալ եկեալ լինէր յաշխարհ իւր։*

19 *Արդ՝ ի միւս ևս ի գլուխ տարւոյն սկըսանէր Խոսրով թագաւորն Հայոց գունդ կազմել և զօր բովանդակել, գումարել զզօրս Աղուանից և Վրաց, և բանալ զդրունս Ալանաց և զՃորայ պահակին, հանել զզօրս Հոնաց, ասպատակ դնել ի կողմանս Պարսից, արշաւել ի կողմանս Ասորեստանի, մինչև ի դրունս Տիզբոնի։ Աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ յապականութիւն դարձուցանէր զշինանիստ քաղաքացն և աւանացն ցանկալեաց. զշէն երկիրն ամենայն թափուր և աւերակ թողոյր. ջնջել ի միջոյ ի բաց կորուսանել, խլել քակել, հիմն ի վեր ջանայր առնել, համարէր բառնալ զօրէնս տէրութեանն Պարսից։ Ուխտ եդեալ միանգամայն՝ վրէժ խնդրել մեծաւ քինութեամբ զանկանելն իւրեանց ի տէրութենէն. սպառ սպուռ ջանայր զվրէժ խնդրել, մեծաւ քինաւ նախանձաբեկ լինելով. մեծամեծս փքայր՝ ի բազմութիւն զօրացն ապաստան եղեալ, և ի քաջութիւն զօրացն յուսացեալ։ Վաղվաղակի ի թիկունս հասանէին մեծաւ բազմութեամբ ժիր և քաջ առն և ձիոյ և բուռն կազմութեամբ Աղուանք, Լփինք և Ճիղպք, Կասպք և այլ ևս որ ի սմին կողմանց, զի զվրէժ արեանն Արտաւանայ խնդրեսցեն։*

20 *Զի թէպէտ և էր ինքն ի մեծի տրտմութեան վասն բնութեան եղբայրութեան ազգատոհմին, զի հնազանդեցան և ի ծառայութիւն*

մտին համբարձելոյ թագաւորութեան Ստահրացւոյն, և ընդ նմին միամտեցան. զի թէպէտ և էր Խոսրովու և դեսպան արարեալ, զի իւրեանց տոհմայինքն ի թիկունս եկեսցեն և նոցա ընդդէմ կայցեն ընդ նորա թագաւորութեանն, անտի սմա ձեռն տուեալ ի կողմանց Քուշանաց, և յայնմ մարզէ և յիւրեանց ի բուն աշխարհէն և ի քաջ ազգաց և ի մարտիկ զօրացն զի ի թիկունս հասցեն. սակայն տոհմքն և ազգապետքն և նախարարքն և նահապետքն Պարթևաց ոչ լինէին ունկնդիր. զի միամտեալ և հաւանեալ և նուաճեալ էին ի տէրութիւնն Արտաշրի, քան ընդ տէրութիւն իւրեանց ազգատոհմին և եղբայրութեանն։

21 Սակայն առեալ Խոսրովու զբազմութիւն զօրաց իւրոց, և որ ուստեք ուստեք եկեալ հասեալ էին ի թիկունս օգնականութեան նիզակակիցք գործոյն պատերազմի։ Իսկ իբրև ետես թագաւորն Պարսից զայն ամբոխ բազմութեան գնդի, զի մեծաւ ուժով դիմեալ եկեալ հասեալ էին ի վերայ նորա՝ ել և նա ընդ առաջ նոցա ի պատրաստութիւն պատերազմի։ Բայց սակայն ոչ կարաց ունել զդէմ նորա, փախստեայ լինէր առաջի նոցա. զհետ մտեալ կոտորէին զամենայն զօրսն Պարսից, և դաշտացն և ճանապարհացն ցիր դիաթաւալ կացուցանէին և չարախտավատ վատնէին և անհնարին հարուածս ի վերայ հա-

սուցանէին։ Եւ թագաւորն Հայոց դառնայր ի մեծ կոտորածէն մեծաւ յաղթութեամբ և բազում աւարաւ և ցնծալից ուրախութեամբ ի կողմանս Հայոց յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, մեծաւ ուրախութեամբ և բարի անուամբ և բազում աւարաւ։

22 Ապա հրաման տայր ընդ կողմանս կողմանս դեսպանս արձակել, հրովարտակս առնել, յեօթն բագինս մեհենիցն ուխտաւոր լինել պատկերաց կռոց դիցն պաշտաման։ Սպիտակ ցլուք և սպիտակ նոխազօք, սպիտակ ձիովք և սպիտակ ջորովք, ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք, ի վերջաւորս փողփողեալս, նշանակապ պալարակապ մետաքսիւքն և ոսկովք պսակօք և արծաթի զոհարանօք, յանօթս ցանկալիս ակամբք պատուականօք, ոսկով և արծաթով, ի հանդերձս պայծառս և ի զարդս գեղեցիկս, զիւր ազգին Արշակունեաց զհայրենեացն պաշտամանց տեղիսն մեծարէր։ Նա և հինգերորդ ևս հանէր յամենայն մեծամեծ աւարացն ածելոց, և մեծամեծ պարգևս քրմացն շնորհէր։ Իսկ զօրացն որ զիւրեաւն էին՝ ետ պարգևս և արձակեաց յիւրմէ։

23 **Բ.** Իսկ ի գալուստ ամին միւսոյ զօր բազում կուտէր յոյժ, գումարտակ առնէր, զնոյն զօր կոչէր, և ևս բազում քան զնոյն անպատակ սփռեալ զկողմամբքն Ասորեստանի. մանաւանդ

գի և զօրք Տաճկաց ի թիկունս եկեալ էին. աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ քաջութեամբ դառնային յիւրաքանչիւր տեղիս։ Եւ ամս մետասան ստէպ ստէպ զայս օրինակ աւար առեալ՝ աւերէին զամենայն երկիր սահմանացն, որ ընդ Պարսից թագաւորութեամբն և ընդ իշխանութեամբն էր։

24 Իսկ իբրև զայն ամենայն չարիս ետես թագաւորն Պարսից, որ եկին հասին ի վերայ նորա՝ նեղեցաւ, տառապեցաւ, տագնապեցաւ, տարակուսեցաւ, վարանէր յանձն իւր. առ ինքն կոչէր զամենայն թագաւորս և զկուսակալս և զնախարարս և զզօրավարս և զպետս և զիշխանս իւրոյ տէրութեանն. ի խորհուրդ մտանէին. աղաչէր զամենեսեան՝ հնարս ինչ մարթել խնդրել գտանել. ազգի ազգի պարգևս խոստանայր. թերևս ոք միայն գտցի, ասէ, որ զվրիժուց հատուցումն խնդրել մարթասցէ. յերկրորդական գահ իւրոյ տէրութեանն մատուցանել խոստանայր, թէ միայն նախանձու մեծի ձեռն արկեալ հատուսցէ ոք. բայց միայն աթոռովս ես ի վեր եղէց քան զնա, եթէ կարի յանարգաց ոք իցէ կամ ի պատուականաց. ազգի ազգի պատիւս և պարգևս և վարձուց հատուցմունս շնորհել խոստանայր։

25 Արդ՝ ումն ի միջոյ խորհրդեանն գլխաւոր նահապետ էր Պարթևաց տէրութեանն, որոյ

անուն էր Անակ. յոտն կացեալ, ի մէջ անցեալ՝ յիւրմէ ազգէն իբրև ի թշնամւոյ վերայ խոստանայր վրէժ խնդրել։
26 Խօսել սկսաւ ընդ նմա և ասէ. «Եթէ միայն զայդ նախանձ խնդրեսցես միամտութեամբ՝ զբնութիւնն պարթևական, զձեր սեփական Պալհաւն ի ձեզ դարձուցից, և քեզ թագ եդեալ փառաւորեցից, և երևելի և փառաւոր ի թագաւորութեանս իմում արարից, և երկրորդ ինձ կոչեցից»։
27 Պատասխանի ետ Պարթևն և ասէ. «Զմնացորդս ազգի իմոյ կեցուսցես դու. այլ ես և եղբայր իմ հարազատ այսօր հրաժարիմք ի քէն»։
28 Յայնմ ժամանակի հանդերձեցաւ կազմեցաւ Պարթևն եղբարբն իւրով հանդերձ, ընտանեօք կանամբք և որդւովք և ամենայն աղխիւ իւրեանց. չու արարեալ յուղի անկեալ, դէտ ակն կալեալ ճանապարհացն՝ ելեալ երթայր հատուածի պատճառաւ ի կողմանս Հայոց, իբրև թէ ապստամբեալ իցէ յարքայէն Պարսից։ Եկեալ յանդիման եղև թագաւորին Խոսրովու յՈւտի գաւառի, ի Խաղխաղ քաղաքի, ի ձմերոցս արքայութեանն Հայոց։
29 Իբրև ետես թագաւորն Հայոց՝ ցնծացեալ ել ընդ առաջ նորա և մեծաւ խնդութեամբ ընկալաւ զնա. մանաւանդ՝ իբրև կեղծաւորութեամբ և դաւով սկսաւ խօսել ընդ նմա և զիւ-

րոյ գալոյն հաւատարմութիւն ցուցանել։ «Վասն այնորիկ եկի ես առ քեզ, ասէ, զի հասարակ զհասարակաց վրէժ խնդրել մարթասցուք։

30 Արդ՝ իբրև ետես Թագաւորն զայրն, զի դիմեալ եկեալ էր առ նա ամենայն ընտանեօքն հանդերձ, և մտերմութեամբ հաւատաց ի նա. յայնժամ տայր նմա պատիւ ըստ օրինաց թագաւորաց, և հանէր նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ թագաւորութեանն. և զամենայն ժամանակս ձմերայնոյն ուրախութեամբ զաւուրս ցըրտաշունչ հողմաշունչ սառնամանեացն անցուցանէին։

31 Իսկ իբրև եկին հասին աւուրք ջերոտ հարաւահողմն գարուն դրանցն բանալոյ՝ համբարձաւ Թագաւորն ի կողմանցն յայնցանէ. եկին իջին յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք. և մինչդեռ ուրախութեամբ հանգուցեալ էին, ի միտ արկեալ Թագաւորին՝ գումարտակ առնէր՝ անդրէն արշաւել ի կողմանս Պարսից։

32 Իբրև զայն լսէր Պարթևն՝ զերդումն ուխտին յիշէր որ ընդ Պարսից արքային ուխտեալ էր։ Նա և զխոստմունսն յիշէր զպարգևացն, և ի բուն աշխարհն փափագէր որ Պալհաւն կոչէր, և վատ խորհուրդ ի միտ արկանէր. առնոյր զԹագաւորն մեկուսի նա և եղբայր իւր հարազատ՝ իբրև ի պատճառս ինչ զբօսանաց, իբրև խորհուրդ ինչ խորհել ընդ նմա. և զուսերսն պո-

զովատիկս թերաքամեալս ունէին. յանկարծ յե-ղակարծումն ժամանակի զէնս վերացուցեալ՝ զթագաւորն դիաթաւալ կացուցեալ յերկիր կոր-ծանէին։ Անդուստ ուստեմն իրազգած եղեալ իրացն որ եղեն՝ գոյժ աղաղակի ամբոխին թանձ-րանայր. մինչ այս մինչ այն՝ նոքա հեծեալ յիւ-րաքանչիւր երիվարս փախստական լինէին։

33 Իսկ իբրև զայն գիտացին նախարարք հայակոյտ զօրացն՝ գունդ գունդ հատանէին, զկնի լինէին. ոմանք ընդ ցամաքն անճապարեալ, հասանել ի խելս կամրջացն առ դրունս Արտա-շատ քաղաքի։ Զի գետն Երասխ յարուցեալ գայր լի դարիւ և դարիւ, սառնահալ, ջրակուտակ, ձիւնասոյզ, ձիւնախաղաղ բազմութեամբն յա-ւուրս իւրոյ պղտորութեանն։ Կէսքն անցեալ ընդ կամուրջն Վաղարշապատ քաղաքի, զոր և կա-մուրջ Մեծամորի կոչեն՝ անճապարէին հասանել յառաջ մի ի խելս կամրջին Արտաշատու։ Ի կիրճս ճանապարհացն արգելին զնոսա, ի մէջ արարեալ զնոսա՝ ի Տափերական կամրջացն զէ-տավէժ առնէին զնոսա։ Եւ ինքեանք անդրէն դարձեալ՝ վայիւք, ճչովք և ողբովք, և պմենայն երկիրն ժողովեալ զթագաւորն աշխարէին։

34 Եւ մինչ դեռ ջերմ ոգիքն ի ծոցոյն չև էին թափեալ, և շունչ վախճանին չև էր հա-սեալ՝ հրաման տայր զազգատոհմն սատակել։ Յայնժամ սկսան սատակել և կոտորել. մինչև ոչ

թողին յերկրասարդաց մինչև յայն՝ որ բնաւ զաջ և զձախ ոչ գիտէր. Նաև զիգական տոհմս մաշէին ի սուր սուսերի իւրեանց։ Բայց միայն երկուս մանկունս փոքրկունս յորդւոցն Պարթեւին պրծեալ ոմն ապրեցուցանէր ի ձեռն դայեկաց ուրումն. զմին ի կողմանս Պարսից, և զմին ի կողմանս Յունաց առեալ փախչէին։

35 Գ. Եւ եղև իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Պարսից՝ զուարճանայր, զուարթանայր, տօն մեծ ուրախութեան առնէր զօրն զայն, և բազում ուխտ ատրուշանացն կատարէր։ Զօրաժողով լինէր, խաղայր գնայր, ասպատակ սփռէր զկողմամբք Հայաստան աշխարհին. զխօսուն և զանասուն, զծեր և զտղայ, զերկրասարդ և զմանուկ առ հասարակ խաղացուցանէր ի գերութիւն։

36 Անդ ոմն պրծեալ ապրեցուցանէր ի հինէ անտի որդւոցն Խոսրովու թագաւորին Հայոց՝ մանկիկ մի փոքրիկ, անուն Տրդատ. առեալ դայեկացն փախուցեալ ի դուռն կայսեր ի կողմանս Յունաց։ Եւ զերկիրն Հայոց այնուհետև եկեալ արքային Պարսից յիւր անուն զտեղիսն անուանէր. և զզօրսն Յունաց փախստական արարեալ հալածական տանէին մինչև ի սահմանս Յունաց։ Վիհս փոսացուցեալ՝ սահմանս հաստատէին, և տեղւոյն անուն եդեալ Դրունս Փոսից, առ տեղեաւն որում Սոյզն կոչէին։ Եւ զայլ մարդիկ

երկրին խաղացոյց, և զաշխարհն յինքն գրաւեաց։

37 Արդ՝ երթեալ, սնեալ և ուսեալ Տրդատէս առ կոմսի ումեմն Լիկիանէս անուն կոչեցելոյ։ Իսկ որդի Պարթևին որ ի կողմանս Յունաց զաղթեաց՝ սնանէր և ուսանէր ի Կեսարիայ Կապադովկացւոց քաղաքին. և մերձաւորեալ զնա անոյց դայեկօք երկիւղիւն Քրիստոսի. և ուսեալ Եւս զքրիստոսական դպրութեան հանգամանս, ընտանի եղեալ գրոց Աստուծոյ, և մերձեալ յերկիւղ Տեառն, որոյ անուն ճանաչէր Գրիգորիոս։ Իբրև տեղեկացաւ ի դայեկացն հայրենի գործոցն որ եղեալն էին՝ ել և գնաց առ Տրդատիոս ըստ հեշտ պաշտաման։ Եւ թաքուցանէր զանձն, և զայն ինչ ի վեր ոչ հանէր, թէ ո՛յր, կամ ուստի՛, կամ ո՛րպէս, կամ զի՛արդ. զանձն ի ծառայութիւն տուեալ ի հնազանդութեան պաշտէր առաջի նորա։

38 Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ իշխանն Յունաց ի հալածել կայր զեկեղեցի Աստուծոյ։ Իսկ իբրև զգացեալ Տրդատիոս վասն Գրիգորի, թէ Քրիստոնէական պաշտամանն հաղորդ է՝ սկսեալ այնուհետև պատուհասակոծ առնէր զնա, և ազգի ազգի արհաւիրս արկանէր ի վերայ նորա. բազում անգամ ի բանդս և ի կապանս տանջանօք նեղէր զնա՝ թողուլ ի բաց լինել նմա յերկրպագութենէն Քրիստոսի, և ի հնազանդու-

թիւն դառնալ նմա դիցն սնոտեաց և պղծու-
թեանն պաշտաման։

39 Դ. Ցաւուրս ժամանակացն այնոցիկ զօ-
րաժողով լինէր իշխանն Գթաց, և բազում գունդս
զօրաց ժողովեալ՝ գայր տալ մարտ պատերազմի
ընդ իշխանին Յունաց։ Պատգամս յղէր օրինա-
կաւս այսուիկ, եթէ «Ընդէ՞ր բնաւ եկանեմք
խառնամխի ի պատերազմ՝ սպառել զզօրս մեր,
և վտանգ և տագնապ միանգամայն աշխարհի
հասուցանեմք. ես աւասիկ ախոյեան եկանեմ
քեզ ի մերոց զօրաց աստի, և դու ինձ ի յու-
նականաց այտի. հասցուք եկեսցուք ի մարտի
տեղի. եթէ ես զքեզ յաղթահարեցից՝ Յոյնք ինձ
հնազանդեսցին ի ծառայութիւն. և թէ դու ինձ
յաղթեսցես՝ մեր կեանքս քեզ նուաճեսցին և հնա-
զանդեսցին. և առանց արեան և կոտորածոյ լիցի
շինութիւն կողմանցս երկոցունց»։

40 Եւ իբրև զայն ամենայն լուաւ թագա-
ւորն Յունաց՝ երկեաւ. քանզի օրինօք կազմու-
թեամբ, գունդ առ գունդ ճակատել ոչ առնուին
յանձն, և ըստ պատգամին պատաշաճի ոչ կարէր
ունել յանձին, քանզի տկար էր յոսկերաց զօ-
րութեամբ. սրտաթափ եղեալ զարհուրեցաւ,
քանզի ոչ գիտէր, զի՞նչ տացէ բանիցն պատաս-
խանի։

41 Ցայնմ ժամանակի հրաման տայր թագա-
ւորն՝ հրովարտակս և դեսպանս առնել առ իշ-

խանս և զօրս զօրութեան իւրոյ, զի ուր և իցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվաղակի։ Յայնմ ժամանակի իշխանք և զօրք և նախարարք առ նա հասանէին վաղվաղակի։ Առեալ և Լիկիանէ զբուն գունդն որ ընդ իւրով ձեռամբն էր՝ փութայր հասանէր ի տեղի պատերազմին՝ յանդիման լինել Թագաւորին, և Տրդատէս ընդ նմա։

42 Եւ մինչ դեռ գային գունդք զօրացն՝ դէպ եղև նոցա գալ մտանել ի նեղագոյն տեղի մի, յառուամէջս այգեստանւոյն, ի փողոցամէջս համբարոցացն, առ դրունս քաղաքին. քանզի զդրունս քաղաքին աղխեալ էր, զի ժամ էր հասարակ գիշերոյ։ Իբրև ոչ գտաւ խար երիվարաց զօրուն բազմութեան դարման կերակրոյ մինչև ի մէջ գիշեր՝ հայեցեալ տեսանէին ի զուարափակ քաղաքորմի միոջ, զի խոտահամբար մթերեալ էր. և ոչ ոք կարաց ձգել զձեռն իւր վասն որմոյն բարձրութեան։ Յայնժամ Տրդատէս ելեալ և իջեալ՝ հոսէր ընկենոյր բարդս բարդս ի մէջ զօրացն մինչ ի լիութիւն բաւականին։ Նա և զհամբարապանսն իսկ և բազումս ի շանց յայսկոյս որմոյն ընկենոյր ի մէջ զօրացն, և ինքն անդրէն ելեալ իջանէր։

43 Զայն ամենայն ոյժ պնդութեան տեսեալ Լիկիանէս զարմացաւ։ Իսկ իբրև այգն զառաւօտն մերկացաւ՝ դրունք քաղաքին բացան, և զօրքն ամենայն առ հասարակ ի ներքս մտանէին.

և Լիկիանէս յանդիման լինէր Թագաւորին, և ամենայն մեծամեծքն և սպարապետքն և զօրագլուխքն և իշխանքն։

44 Ապա կաց պատմեաց Թագաւորն իշխանացն զամենայն պատգամս Թագաւորին Գթաց։ Յայնժամ խօսել սկսաւ Լիկիանէս ընդ արքային և ասէ. «Մի՛ ինչ զարհուրեսցի սիրտ տեառն իմոյ. զի գոյ սաստ այր մի ի դրան քում, զի իրքդ այդ նովաւ վճարին. Տրդատէս անուն նորա, ի տոհմէ Թագաւորին Հայոց աշխարհին»։ Եւ կաց պատմեաց զերեկորին զգործս քաջութեան նորա։ Յայնժամ հրաման ետ, և ածին զՏրդատիոս յանդիման Թագաւորին. և պատմեաց նմա կարգաւ զամենայն։ Յայնժամ ժամ եդուն կազմութեան մարտի՝ առ ի ժամ վաղուի զմիմեանս տեսանել պատերազմաւ։

45 Իսկ ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն հրամայեաց արկանել ծիրանիս. և զարդարեցին զՏրդատիոս ի զարդ կայսերական, արկեալ զնովաւ զնշան Թագաւորութեանն. և ոչ ոք գիտէր վասն նորա. հրաման եղ ամենեցուն, թէ ինքն իսկ կայսրն իցէ։ Եւ նորա առեալ զգունդն զօրաց բազմութեան՝ ի ձայն փողոյ տագնապաւ յառաջ մատուցանէր մինչև յանդիման թշնամեացն։ Իբրև յանդիման եղեն միմեանց կայսերակերպն և Թագաւորն՝ մտրակ ի կուշտ արարեալ երիվարացն ի միմեանս հասանէին. անդ

յաղթահարէր կայսերակերպն զթագաւորն. ձերբակալ արարեալ՝ ածեալ յանդիման առաջի կայսերն կացուցանէր։

46 Յայնժամ մեծացոյց յոյժ թագաւորն զՏրդատիոս, և մեծամեծ պարգևս ետ նմա. թագ կապեաց ի գլուխ նորա և ծիրանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա, և կայսերակերպն զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց զնա. և գումարեաց ի ձեռս նորա զօրս բազումս յօգնականութիւն նմա, և արձակեաց յիւրական աշխարհն Հայոց։

47 Եւ յետ մարտին յաղթութեան քաջութեանցն զոր արար՝ դարձեալ լինէր ի կողմանցն Յունաց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց։ Խաղաց գնաց թագաւորն ի կողմանս Հայոց, և եկն եգիտ անդ զօրս բազումս Պարսից, զի զաշխարհն յիւքեանս գրաւեալ էին ի ծառայութիւն. զբազումս կոտորէր, և զբազումս փախստականս արարեալ ի կողմանս Պարսից արկանէր. և զհայրենեացն տէրութիւն յինքն նուաճեաց, և զօրացաւ ի վերայ սահմանաց նորա։

48 Ե. Յառաջին ամին Տրդատայ արքայութեանն Հայոց մեծաց, խաղացին եկին հասին յԵկեղեաց գաւառ, ի գեւղն Երիզայ, ի մեհեանն Անահտական, զի անդ զոհս մատուսցեն. և իբրև կատարեցին զգործն անարժանութեան՝ իջին բանակեցան առ ափն գետոյն զոր Գայլն կոչեն։

49 Իբրև եկն եմուտ ի խորան անդր և յընթ-

րիս բազմեցաւ, և իբրև ընդ գինիս մտին՝ հրաման ետ Թագաւորն Գրիգորի, զի պսակս և Թաւուտս ծառոց նուէրս տարցի բագնին Անահտական պատկերին։ Այլ նա ոչ առնոյր յանձն պաշտօնատար լինել դիցն երկրպագութեան։

50 Յայնժամ խօսել սկսաւ Թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այր մի օտարական և անաշխարհիկ՝ եկիր յարեցար ի մեզ, և զիարդ իշխես պաշտել զԱստուածն զայն, զոր ես ոչ պաշտեմ»։ Եւ առ այն օր պահել հրամայեաց։ Եւ ի վաղիւանդր հրաման ետ, և ածին զԳրիգորիոս առաջի Թագաւորին։

51 Խօսել սկսաւ Թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այսչափ ամք են, զի տեսի ես զքեզ, և յամենայն զօրութենէ քումմէ ծառայեցեր դու ինձ միամտութեամբ. և ես գոհ էի զվաստակոց քոց և ունէի ի մտի կեցուցանել զքեզ. ընդէ՞ր ոչ առնես զկամս իմ»։

52 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Հրամայեալ է յԱստուծոյ, զի «Ծառայք հնազանդ լիցին մարմնաւոր տերանց», որպէս օրէն է, որպէս և դուդ իսկ վկայեցեր ինձ, զի ծառայեցի քեզ յամենայն զօրութենէ իմմէ։ Այլ զԱստուծոյ զպատիւն և զպաշտօն ոչ ումեք վայել է տալ. զի նա միայն է արարիչ երկնից և հրեշտակաց, որ փառաւորիչք են մեծութեան նորա, և երկրի և մարդկան, որ ի նմանէ են

ստեղծեալ. որոց պարտ է պաշտել զնա և առնել զկամս նորա. և այլ ամենայն որ է ի նոսա, որ ի ծովու և ի ցամաքի»։

53 Արքայ ասէ. «Գիտասջի՛ր, զի ապախտ արարեր զվաստակսն զոր ինձն վաստակեցեր, որում ես եմ վկայ։ Արդ՝ փոխանակ կենացն զոր պարտ էր առնել քեզ՝ յաճախեմ քեզ նեղութիւնս, և փոխանակ պատուին՝ անարգանս. և փոխանակ բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ՝ բանդ և կապանս, և մահ՝ որ հատանէ զյոյս կենաց մարդկան, եթէ ոչ առնուցուս յանձն դիցն պաշտօն մատուցանել, մանաւանդ այսմ մեծի Անահտայ տիկնոջս, որ է փառք ազգիս մերոյ և կեցուցիչ, զոր և թագաւորք ամենայն պատուեն, մանաւանդ թագաւորն Յունաց. որ է մայր ամենայն զգաստութեանց, բարերար ամենայն մարդկան բնութեան, և ծնունդ է մեծին արին Արամազդայ»։

54 Ասէ Գրիգորիոս. «Ես քեզ միամտութեամբ վաստակեցի. ինձէն երբեք զիմ վաստակս ապախտ ոչ արարից. զի և գրեալ է յԱստուծոյ, եթէ «Ծառայեսցեն մարմնաւոր տերանց». զի այնմ տէր է հատուցանող բարեաց. զի ոչ ինչ ակն ի քէն ունէի եթէ հատուսցես ինձ, այլ յԱրարչէն, որոյ են ստացուածք իւր, երևելի և աներևոյթ արարածք ամենայն։

55 «Այլ վասն որոյ ասեսն, թէ նեղութիւն

յանձախեմ քեզ փոխանակ կենաց՝ հանելով զիս յայոց կենաց անա յանձախես ինձ զպատրաստեալ ուրախութիւնն Քրիստոսի. այն որոյ տէրութիւնն յաւիտենից է, և արքայութիւնն ոչ անցանէ, և բարիքն ոչ պակասեն։ Եւ փոխանակ պատուին որ ասես անարգանս՝ շնորհես ինձ զպատիւն հրեշտակաց, փառաւորչաց Արարչին իւրեանց ցնծութեամբ։

56 «Եւ որ ասեսդ, թէ փոխանակ բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ ի բանտ և ի կապանս արկանեմ՝ երանի է ինձ, զի առից յանձն զօրինակ կապանաց Տեառն իմոյ. և ընդ նմին ուրախ եղէց և ցնծացայց յաւուր գալստեան նորա։ Եւ մերժելով ի քոց բազմականացդ՝ ահա արկանես ինձ բազմականս առ հօրն հաւատոյ Աբրահամու, և ընդ արդարսն ամենայն, որ ուրախ լինելոց են յարքայութեանն Աստուծոյ։

57 «Եւ որ սպառնասդ ինձ մահու՝ ահա խառնես զիս ի գունդն Քրիստոսի, ուր են ամենայն կոչեցեալքն, հարքն և արդարք, և մարգարէքն և առաքեալքն, մարտիրոսքն և ամենայն ընտրեալքն։

58 «Այլ որ ասեսդ, եթէ մահուամբ զլոյս հատանեմ կենաց՝ որպէս քո յոյսդ հատեալ է, և ամենայն աստուածապաշտաց և աստուածասիրաց յոյսն զօրացեալ է։ Իսկ որ միանգամ են իբրև զքեզդ, որ պաշտէք զկուռս համերս և ան-

*շունչս, ձեռագործս մարդկան՝ արդարև իսկ էք
յուսահատք ի ճշմարիտ կենաց անտի Աստուծոյ։*
59 *«Այլ զոր դուք կոչես մեծ Անահիտ տի-
կին՝ լեալ իցեն արդեօք մարդիկ ոք յայնժամ
երբեմն ժամանակի։ Քանզի դիցապաշտ կախար-
դութեամբ զմարդիկն որ յայնժամն էին, ցնո-
րիւք կերպս ի կերպս լինելով դիւացն՝ հաւանե-
ցուցին մեհեանս շինել և պատկերս կանգնել և
երկիր պագանել։ Որ ոչ իսկ են, ո՛չ չար և ոչ
բարի ումեք ինչ կարեն առնել. ո՛չ պատուել կա-
րեն զպաշտօնեայս իւրեանց, և ոչ անարգել
զթշնամանադիրս իւրեանց. զոր դուքն ցնորեալ
պաշտէք յափշութիւն մտաց ձերոց։ Եւ փոխա-
նակ Աստուծոյ, յորոյ ի բարիսդ վայելէք՝ պաշ-
տէք զփայտեղէնսդ և զքարեղէնսդ և զոսկեղէնսդ
և զարծաթեղէնսդ, զոր Աստուծոյ կարգեալ է
ի սպաս և ի պէտս և ի փառաւորութիւն մարդ
կան։*
60 *«Իսկ ինձ լիցի ամենայն հնազանդու-
թեամբ և ամենայն միամտութեամբ և երկիւղիւ
պաշտել զԱստուած արարիչ և զՈրդին հաստիչ
և զՀոգին կազմիչ արարածոց, որ արար զամե-
նայն, և եղծանել կարէ, և դարձեալ նորոգէ
ողորմութեամբ իւրով։ Այլ մեր կեանքս չեն յու-
սահատութեամբ. զի պաշտեմք զկենդանին, որ
կարող է կենդանութիւն տալ մեզ, յորժամ և
կամի. զի թէպէտ և մեռանիմք՝ կենդանի եմք։*

Զի որպէս որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկեաց՝ և մեզ եցոյց օրինակ կենդանութեան յարութեամբն իւրով. զի որ մեռանիմքս վասն նորա՝ լինելոց եմք կենդանիք, յորժամ յայտնեսցի թագաւորութիւն Արարչին առ արարածս իւր, յորժամ խնդրեսցէ զվրէժ ամբարշտութեան, անաչառ դատաստանաւն ստուգութեամբ պահանջեալ յամենեցունց առ հասարակ»։

61 Արքայ ասէ. «Որ ասացերդ, թէ ի քէն ակն ոչ ունէի և ոչ պիտի իսկ՝ ես գիտեմ զի մահ խնդրես դու և անդէն ի գերեզմանի զհատուցումն քեզ, ուր են իսկ առաջինքն որ մեռանն. վաղվաղակի յղեմ զքեզ՝ ուր կամիսն երթալ։ Կամ ո՞վ այն Քրիստոսն իցէ. ցո՛յց ինձ, զի գիտացից. ո՞ այն ոք իցէ հատուցանող վաստակոցն քոց, զոր կոչես դու արարիչ. միթէ նա՞ ոք իցէ շահապետ գերեզմանաց, որում դուն ցանկաս հաւանել, կամ բանդակալ կապանաց քոց նա՞ իցէ արձակիչ։

62 «Եւ ո՞ւր իցեն արդեօք անպակաս ուրախութիւնքն զոր ասես, և կամ զի՞նչ գալուստն իցէ, ոչ գիտեմ. կամ զի՞նչ հրեշտակք իցեն, զոր ասես, կամ զի՞նչ յոյսն ձեր իցէ և մեր յուսահատութիւնն. ա՛ղէ, դու ասա՛ ինձ զայս ամենայն մեղմով։ Այլ ոչ թողից քեզ զանարգանս դիցն զոր թշնամանեցեր զնոսա. զի ասացեր, բա՛ս, մարդիկ են, և ի մահկանացու բնութիւն

իջուցեր զնոսա. և անհնարին թշնամանս զոր եդեր դիցն և կամ մեզ իսկ թագաւորացս. զի ասացեր, եթէ խելագարք են թագաւորք որ պաշտեն զնոսա»։

63 Գրիգորիոս ասէ. «Քրիստոս է որդի Աստուծոյ, յորոյ ի ձեռն արար նա զաշխարհս և կազմեաց. դատիչ կենդանեաց և մեռելոց, տէր և հատուցանող բարեբարացն բարիս և չարարարացն չարիս միանգամայն։

64 «Նա, որպէս ասացեր իսկ դու, արդարև շահապետ է գերեզմանաց և պահապան. զի իբրև մեռաւ նա կամօքն իւրովք և եմուտ ի գերեզման, որ պահէ զոսկերս ամենայն մարդկան, և յարութեամբն իւրով եցոյց և յայտնի արար զյարութիւն մեռելոց. զի ինքն իսկ է յարութիւն և կեանք,. և յարուցիչ և նորոգիչ ամենայն մարմնոց. և պահէ զշունչս մարդկան կենդանիս։ Վասն զի նա ինքն է կենդանութիւն, զի նորոգեսցէ զշունչս մարդկան՝ զգեցեալ նովին մարմնով. և ապա յայտնի արասցէ ըստ իւրաքանչիւր վաստակոցն զիւրաքանչիւր հատուցմունս. զի նա արձակեսցէ զկապեալս ի տանէ կապանաց կռապաշտութեան, որ կապեալ են ի մեզս, և խզեսցէ զշղթայս անօրէնութեան՝ որ են իբրև զքեզ։ Իսկ յայդպիսի կապանաց, զոր դուդ սպառնաս՝ սովոր է յայտնել զողորմութեան զշնորհս և փրկել զյուսացեալս իւր։

65 «Եւ անպակաս ուրախութիւնքն այն են,

յորժամ զիւր սիրեցեալսն և զկոչեցեալսն և զհրաւիրեալսն և զպատուիրանապահսն անմահացուսցէ յիւր աստուածութիւնն, և զմեղաւորսն անմահացուսցէ ի տանջանսն յաւիտենից։ Եւ գալուստն այն է, յորժամ գայցէ առնել զայս ամենայն։ Եւ հրեշտակքն այն են, որ սպասաւորքն են նորա մեծութեանն և աստուածութեանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն։

66 «Իսկ մեր յոյսն այսմ ակն կալեալ սպասէ. և ձեր յուսահատութիւն այն է, զի ոչ ճանաչէք զԱրարիչն ձեր, որ պահանջէ ի ձէնջ վասն այնորիկ, զի ոչ ելէք ի խնդիր տեառն Արարչին ձերոյ, և ոչ ծանեայք զնա։ Արդարև իսկ իբրև զձիս եղէք կամ իբրև զջորիս, զի ոչ գոյ ի նոսա իմաստութիւն, և քան զեզն և զէշ ես պակասամտագոյն գտայք, զի ոչ ծանեայք զձեր հաստիչն. որ ի ժամանակի իւրում ի սանձս և ի դանդանաւանդս ճմլեսցէ զկզակս ձեր, որ առ նա դուք ոչ մարթայցէք մերձենալ։

67 «Այլ զոր ասացերն, թէ դիցն թշնամանս եդիր, զի՞նչ ինչ արդեօք իցէ նոցա այն թշնամանք՝ որ երբեք և պատուելոյն ուրուք զնոսա ոչ զգան. զի ի ձեռաց մարդկան են ստեղծեալք, և ի խելացնոր կարծեաց յերազոց իցեն հաստեալք և եղեալք։ Քանզի յանդրիագործ պատկերաց առաջին մարդկանն հրապուրեցան գործել զայն, յոր և անդէն իսկ մոլորեցան, կու-

րացեալք ի լուսոյ Արարչին։ Իսկ որ զնոսայն պաշտեն՝ յիրաւի են իբրև զանասունս. զի «Բերան է նոցա, և ոչ խօսին. աչս ունին, և ոչ տեսանեն. ականջս ունին, և ոչ լսեն. ունչս ունին, և ոչ հոտոտին. ձեռս ունին, և ոչ շօշափեն. ոտս ունին, և ոչ գնան, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա։ Նման նոցա եղիցին որք արարին զնոսա, և ամենեքեան ոյք յուսացեալ են ի նոսա»։

68 Զ. Խօսել սկսաւ թագաւորն և ասէ. «Քանի՞ցս անգամ տուեալ է քեզ խրատ և պատուէր, զի մի՛ երկրորդեսցես առաջի իմ զհատուածս բանիցդ առասպելաց, զոր յօդեալ և ուսեալդ ես, զոր ոչդ վայել է քեզ խօսել. վասն որոյ ես խնայեցի ի քեզ՝ իբրև ի վաստակաւոր, զի եկեսցես ի կարգ ուղղութեան՝ պաշտել զդիսն։ Զորոց դու առեալ զնոցա պատիւն՝ ումպէտ կարդաս արարիչ. և որ են իսկ ճշմարտիւ արարիչ՝ թշնամանես, և զմեծն Անահիտ, որով կեայ և զկենդանութիւն կրէ երկիրս Հայոց. և ընդ նմին և զմեծն և զարին Արամազդ, զարարիչն երկնի և երկրի. ընդ նմին և զայլ աստուածսն կոչեցեր անշշունչս և անմռունչս. և ի մեզ ևս ձգտեցար դնել թշնամանս, համարձակեցար ասել ձիս և ջորիս։ Եւ քանզի զամենայն թշնամանս յաճախեցեր, մինչ իշխեցեր ևս մեզ ասել անասունս՝ արդ ես արկից զքեզ ի տանջանս և եդից դանդանաւանդ ի կզակս քո. զի գիտասցես եթէ ի սին բանից քոց, զոր

յաճախեցեր առաջի իմ ասել՝ վաղվաղակի եղեն
քեզ արդիւնքն։ Եւ այս, ասէ, մեծ է ինձ, որ
խօսեցայս ընդ քեզ և մեծարանս եդի քեզ, և
դու ետուր ինձ պատասխանի իբրև ընկերի»։

69 Եւ ետ կապել զնա ձեռս յետս, և ար-
կանել գայլ ի բերան նորա. և ետ կախել շա-
ռաշեղս աղի ի վերայ ողին նորա, և տալ գե-
լոցս կրծից նորա, և արկանել առասանս ի կապս
կրծից գելարանացն, կապել և համբառնալ ի
բարձրաւանդակ տանիս ապարանից որմոյն մեն-
քենայիւք։ Եւ կայր պրկեալ կապեալ այնպէս
զաւուրս եօթն։ Եւ յետ եօթն աւուրն ետ հրա-
ման, և լուծին զնա ի չարաչար և ի դառն կա-
պանացն, և ածին կացուցին առաջի նորա։

70 Սկսաւ հարցանել ցնա, թէ «Զիա՞րդ կա-
րացեր ժուժալ, տոկալ, տևել, մնալ և հասանել
մինչև ցայսօր։ Եւ կամ առէ՞ր զչափ, թէ ար-
դարև իբրև զէշ և իբրև զջորի այնպէս ըստանձ-
նեալ բեռինս պահեցեր և ետեղակալ կացեր դու
բեռամբն հանդերձ։ Վասն զի իշխեցեր դու թըշ-
նամանել զդիսն թէ անշարժ են՝ վասն այսորիկ
հատուցին քեզ զայսպիսի պատուհաս։ Իսկ արդ՝
եթէ ոչ առցես դու յանձն պաշտօն տանել դիցն,
և յաճախեսցես դու ի նոյնպիսի թշնամանս աս-
տուածոցն՝ և այլ ևս չարք չարագոյն անցք ան-
ցանիցեն ընդ քեզ»։

71 Գրիգորիոս ասէ. «Վասն դիցն թէ ասես,

զոր կոչես դու աստուածս՝ ստոյգ իսկ են հաս-
տուածք. վասն զի հաստեալք են ի մարդկանէ,
և եղեալք պատկերք ի ձեռաց ճարտարի. ոմն
փայտեայք են և ոմն քարեայք. ոմն են պղնձիք
և ոմն են արծաթիք և ոմն ոսկիք. ոչ խօսեալ
նոցա երբեք և ոչ իմացեալ և ոչ զմտաւ ինչ
ածեալ, ոչ վասն քո և ոչ վասն իմ։ Եւ դու ինք-
նին իսկ քեզէն վկայես ինձ, թէ ոչ երբէք առա-
ցեալ է նոցա ցքեզ զայդ վասն իմոյ տանջելոյս
ի քէն. և կամ բնաւ արդեօք իմացա՞ն քարինք
անմռունչք զցաւս մարդկան։

72 «Այլ վասն որոյ կապեցեր ինձ աղ, զի
կտտեցայց ես կապանօք՝ յուսամ ես ի Տէրն իմ,
որոյ են ստացուածք իւր երկինք և երկիր, և
յՈրդին համագործ և ի Հոգին բարեխօս, զի հա-
մեմեսցեն զանմահութիւնս իմ ստուգութեամբ
աղիւն ճշմարտութեան որ ոչ անցանէ։ Եւ ինձ
տացէ զամենահեշտ լուծն խոնարհութեան թե-
թևութեան պարգևացն, որ ոչ անցանէ յաւի-
տեանս յաւիտենից. որ բարձրացուցանէ զխո-
նարհս իւրով մարդասիրութեամբն յայն յան-
ըսպառ և յանվախճան հատուցմունսն, յանկէտ և
յանժամանակ, յանթիւ յաւուրն ընտրութեան
դարին մտելոյ եօթներորդին, իբրև հանգուցանէ
զամենայն վաստակաւորս իւր և պարգևեսցէ
խւրով մեծութեամբն։

73 «Իսկ որ պաշտեն զկուռս քարեղէնս՝

ասէ մարգարէն վասն նոցա, թէ «Ի՜ջցեն որպէս զվէմս ի ջուրս բազումս»։ Իսկ որ զփայտակերտ քանդակեալսն պաշտեն՝ այսպէս ասէ վասն նոցա, թէ «Հուր վառեցաւ ի վերայ ամենայն փայտի ագարակի, և այրեսցէ զմեղաւորս, և մի՛ շիջցի»։ Իսկ որ պաշտեն զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս՝ այսպէս ասէ. «Արծաթ նոցա և ոսկի նոցա մի՛ կարասցէ փրկել զնոսա յաւուր բարկութեան Տեառն». որ կարողն է կախել նոցա բեռինս ծանրութեան և ամենայն դիմադարձաց և մեղաւորաց, որ իբրև զքեզդ իցեն ամբարիշտք»։

74 Է. Եւ յետ այսորիկ հրամայեաց կախել զնա զլխիվայր զմիոյ ոտանէն. զի մինչ դեռ կայցէ զլխիվայր՝ ծխեսցեն ի ներքոյ նորա աղբ, և արբցէ զան սաստիկ բրօք դալարովք։ Եւ տանջեցին զնա տասն այր՝ ըստ հրամանի թագաւորին. և կայր նա կախեալ այնպէս աւուրս եօթն։

75 Արդ՝ մինչ դեռ կայր նա կախեալ՝ սկսաւ խօսել ի կախաղանին այսպէս. «Գոհանամ զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ քոյոյ պարգևիդ. զի ի սկզբանէ իսկ սիրեցեր զստեղծուածս ձեռաց քոց, և ետուր զփափկութիւն անաշխատ հանգստեան դրախտին վայելչութեան. անմահս, անցաւս, անանց կենաց վիճակացն ուրախութեան պատրաստեցեր՝ եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանին, զոր եդեր ի ծառոյն չճաշակելոյ. զի ասացեր, թէ «Մի՛ ուտի-

ցէք յայգւմ ծառոյ, զոր պատուիրեցի չուտել ի դմանէ»․ իբրև ոչ թէ ծառն անուանեալ կենաց՝ կարէր տալ կենդանութիւն առանց քոյոյ բանիդ հրամանի կամացդ բարերարութեան, որ է կամք քո և բանդ և բարերարութիւնդ՝ միածին Որդիդ, ծնունդ աստուածութեան քո․ և Հոգիդ սուրբ, որ ի քէն բղխէ լնու զամենայն տիեզերս, որ է ընդ քեզ և ընդ միածնիդ յէութեանդ քում։

76 «Զի եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանիդ քում, Տէր, և պահեալ էր զպատուիրանս, զոր եդեր վասն լաւութեան հանդիսի փորձութեան մերոյ՝ շնորհեալ լինէր քո մեզ զկեանս անցաւս, անաշխատս, անբիծս, անհոգս, անտրտումս, առանց ծերանալոյ։ Եւ յետ սերելոյն և բազմանալոյն, որ պատուիրեցեր կեալ մարմնաւորապէս, անամօթ փառօքն զգեցեալ իբրև հանդերձիւ ի դրախտին քում, յոր եդեր զմեզ, և յետ այնորիկ, որպէս յետ սրբութեան ամուսնութեան և որդի ծնանելոյ Ենովքայ, վերացուցեր զնա ի կարգս հրեշտակաց յուրախութեան վիճակն անմահութեան․ արդ՝ եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանիդ ի քում հրամանի՝ ցուցեր դու մեզ օրինակ զԵնովք, զի և զմեզ յետ ի դրախտին վայելից և յետ երկրաւոր կարգացս՝ յանմահութիւն փոխեալ լինէր քո զմեզ իբրև զԵնովք ի կարգս հրեշտակաց․ և միահաղոյն ածեալ լինէր զարքայութիւն քո, զոր պատրաստեցեր կան-

խաւ ի փառս մեր՝ մինչ չև էր աշխարհ. զի «Զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեցեր դու սիրելեաց քոց յառաջագոյն», զոր տացես դու, Տէր, այնոցիկ, որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան Միածնիդ քո։

77 «Իսկ արդ՝ իբրև ետես թշնամին զմեզ պատուեալս ի մարդասիրութենէ կամարար կամաց քոց՝ նախանձեալ ընդ պատիւ թագի պարծանաց մերոց, պատուին քո որ տուաւ ի քէն, զի ասացեր, եթէ «Ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց իմոց արարի ես զմարդն, և կացուցի զնա տէր ամենայնի». որ առ նախանձ թշնամւոյն բանսարկուի՝ հրապոյրք ցոփացուցիչք մտին յաշխարհ, և արկին զմարդիկ ի կենաց և ի հանգստեանց, զոր դու առ քում բարերարութեանդ շնորհեցեր մարդկան, որ կորուսին զայն։

78 «Իսկ իբրև զթացաւ աստուածութիւնդ քո առ մարդկութիւն տկարութեանս մերոյ, վասն յաճախ ողորմութեանդ քո՝ ոչ թողեր ի ձեռանէ վասն բարերարութեանդ քո. ի ներբել երկայնմտութեանդ քո առաքեցեր զսուրբ զմարգարէսն յերկիր և զսիրելիս քո, որ եղեն լուսաւորք յերկրի, ի խաւարչտական միջոյ ազգացն հեթանոսաց. որ և յանմիտ և յանօրէն մարդկանէն ատեցեալք հալածեցան. որք յայտնեցին զքո խոր-

հուրդս լուսաւորութեանդ, և քարոզեցին զկամս քո և զգալուստ Որդւոյդ քո յաշխարհ, որ գալոցն էր և բառնալոց զկարիս յանցուցելոց պատուհասի մեղաց մարդկութեան։

79 «Որք վասն գայս քարոզելոյ յաշխարհի չարչարանօք մեռան, տանջանօք և պէսպէս փորձութեանց խռովութեամբք, դառնութեան ճաշակօքն կեցին յաշխարհի, վասն զքեզ քարոզելոյն առ նեղիչս իւրեանց. և նեղիչք և թշնամիքն՝ նոքա տկարացան և անկան։ Վասն որոյ ընդ յարուցեալ ի վերայ իմ պատերազմիս ոչ երկիցէ սիրտ իմ. և ընդ յարուցեալ ի վերայ իմ ճակատամարտի՝ ի քեզ եմ յուսացեալ. որ ի վախճան ժամանակացն յայտնեցեր զխորհուրդս կամաց քոց, զոր յառաջագոյն պատմեցեր ազգացն առաջնոց սիրելի Որդւովդ քոյ առ նոսա, ի ձեռն սրբոց քոց մարգարէից, զոր ի քէն առաքեցեր գալ ծնանել ի կուսէն սրբոյ։ Զի զոր օրինակ ի ձեռն կուսին առաջնոյ Եւայի մահ եմուտ յաշխարհ՝ սոյն օրինակ և ի ձեռն այսր կուսի կեանք մտցեն յաշխարհ։ Զի զոր օրինակ ի ձեռն ծննդեան Եւայի՝ Կահելի անէծք և քրտունք և աշխատութիւնք և երերմունք և տատանմունք մտին յաշխարհ՝ սոյն օրինակ և ծնանելով Որդւոյ քոյ ի կուսէն հանգիստք և կեանք և օրհնութիւնք մացեն յաշխարհ։

80 «Որ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո յաշ-

խարհ, լոյս ի լուսոյ, կեանք ի կենաց, որ եկն զգենուլ զմեր նմանութիւնս մարմնոյ ի կուսէ անտի, զի զմեզ անդրէն առ աստուածութիւնն յարեսցէ իւրով նմանութեամբն, որ իբրև զմեզն եղև։ Ծնաւ ի կուսէն մարմնով և մարդացաւ և մարմնացաւ իբրև զմեզ, այլ կայ և մնայ ի փառս աստուածութեան իւրոյ. և ոչ ընկալաւ փոփոխումն յաստուածութենէ իւրմէ. այն նոյն է՝ որ էրն և է և կայ և մնայ յաւիտեան ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյն։ Այլ զի սիրեաց զմարդիկ՝ վասն այնորիկ եղև իբրև զմեզ, զի զմեզ ածցէ յառաւելութիւն շնորհօք աստուածութեան իւրոյ, որ են կամք ծնողին իւրոյ. և կատարեաց զկամս նորա. որ զսուրբս իւրով փառաւորեաց համբերութեամբն, ի կրել իւրում զանարգութիւն վշտաց մահու տանջանաց, մահուամբն և թաղմամբն հանդերձ. որ վասն զի սիրեցին մարդիկ պաշտել զպատկերս մարդաձևս փայտագործս ճարտարագործս հիւսանց՝ եղև ինքն պատկեր մարդկան, զի զպատկերագործսն և զպատկերասէրսն և զպատկերապաշտսն յիւր պատկեր աստուածութեանն հնազանդեցուսցէ։

81 «Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ երկիր պագանել անշունչ պատկերաց մեռելոց՝ եղև ինքն մեռեալ պատկեր ի վերայ խաչին. և մեռաւ և անշնչացաւ, զի ընդելականաւն զնոսա արագ արագ հնազանդեցուսցէ իւրում պատկերին. իբ-

րև զկարթ երևեցուցեալ զխաչն, և զմարմին իւր առնէր կերակուր տիեզերաց. զի այնու որսասցէ յարքունական սեղանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն աստուածութեանն իւրոյ։

82 «Եւ փոխանակ դրօշելոյ փայտիցն՝ զխաչ իւր կանգնեաց ի մէջ տիեզերաց, զի որ սովորն իցեն երկիր պագանել փայտի՝ սովորականաւ ընդելականաւն հաւանեսցին երկիր պագանել խաչին փայտի և որ ի վերայ նորա պատկերն և մարդադէմն իցէ։ Զի ի վերայ խաչին ասէր այսպէս, զոր նշանակեալ մարգարէին յերեսաց տեառըն ասէ, թէ «Եղէ ես որպէս զխուլ՝ որ ոչ լսէ, և իբրև զհամր՝ զի ոչ բանայ զբերան իւր»։ Զի դու, Տէր, ասէիր մարգարէիւն յառաջ, մինչ չև էր հասեալ ժամ կրելոյ որդւոյ քոյ Յիսուսի զայս ամենայն համբերութիւնս, թէ «Արարից զքեզ համր, և կապեցից զլեզու քո ի քիմս քո. և եղիջիր դու իբրև զայր մի, որոյ ոչ գուցեն բանք յանդիմանութեան ի բերան իւրում»։

83 «Քանզի սիրեցին մարդիկ զանխօս կուռս պատկերաց դիցն սնոտեաց՝ վասն այսորիկ և որդին Աստուծոյ մարմնով պատկեր եղեալ մարդոյ, ի նմանութիւն մարդկան պատկերաց, ելեալ ի բարձրաւանդակ խաչն, իբրև ի վերայ բարձր դիտակի ելեալ՝ ցուցանէր զանբարբառ մեռելութիւնն առ արարածս. վասն որոյ տեսին զնա ի վերայ բարձուն տիեզերք, ցնծացան և երկիր

պագին և հնազանդեցան։

84 «Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ ուրախ լինել ի մեհեանս կռոցն զոհիւքն, զոր անմըռնչոցն մատուցանէին՝ վասն այնորիկ և դու կոչեցեր ի զենումն Որդւոյ քոյ զտիեզերս և ասացեր. «Զպարարակ իմ զենեալ է, զճաշ իմ պատրաստեալ է». և բազմացուցեր զուրախութիւն ի խաչելոյ Որդւոյ քոյ. և յագեցուցեր զամենայն տիեզերս ի կենդանարար մարմնոյն, որ էն կերակուր և կենդանութիւն բաւական ամենայն երկրպագուաց քոց ընդ ամենայն տիեզերս։ Իսկ որ ոչն կամեցան գալ ի կոչումն հարսանեաց հոգևոր սեղանոյն՝ պատրաստեցեր զնոսա տանջանացն յաւիտենից, յանմահ սատակումն յանանց դատաստանացն, և զքաղաքս նոցա շինեցեր պատրաստեցեր ի մէջ հրոյն տանջանացն պատրաստելոց բարկութեան։

85 «Եւ քանզի ուտէին և ըմպէին մարդիկ զարիւն զոհից անասնոց դիցապաշտութեան՝ վասն այսորիկ եհեղ զարիւնն իւր ի վերայ փայտին. զի փայտն ընդ դրօշեալ փայտիցն, և ինքն ընդ մարդադէմ պատկերացն պղծութեան, և արիւնն իւր ընդ նուագացն ուրախութեան արեանցն, որով և նորոգումն մարմնոց դալարութեան մարդկան։ Զի եկն գնեաց զմեզ արեամբն իւրով ի ստրկութենէ ծառայութեան աստուածութեամբըն իւրով, և ազատեաց ի ծառայութենէ չա-

րութեան մեղացն. զի մեք եմք գինք արեան Որդւոյ քոյ, փրկեալք և ազատեալք արեամբ և մարմնով նորա. զի ոչ եմք անձանց տեարք՝ եթէ ըստ կամս դիւրութեան անձանց մերոց գնասցուք, և կամ ըստ կամաց ամենայն մահկանացու մարդկան, թէպէտ և իցեն մեր տեարք մարմնապէս։ Սակայն պա՛րտ է պատուել զնոսա, որչափ ի քէն է հրամայեալ, և ոչ զքեզ ընդ ահի մահկանացու մարդկան փոխանակել. զի սոքա զմարմին և եթ կարող են չարչարել, իսկ Որդիդ միածին, տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, կարող է արկանել ի տանջանս յաւիտենից հասարակ, ոգւով և մարմնով հանդերձ, ի հուրն անշէջ և յորդնն անմահ։

86 «Այլ, Տէր, տո՛ւր ինձ զօրութիւն համբերութեան նեղութեան ցաւոց վտանգիս իմոյ, և ողորմեա՛ց ինձ իբրև ի վերայ աւազակին, որ ընդ քեզ էր կցորդ չարչարանաց խաչի քոյ. և արա՛ առ իս զգութ մարդասէր շնորհաց քոց, որով կեայ ամենայն երկիր առ հասարակ, արդարք և մեղաւորք, վասն ներելոյ քաղցրութեան քոյ. «Զի ծագես զարեգակն քո ի վերայ չարաց և բարեաց, և ածես զանձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց». զի պահես զբարկութիւն քո, և ցուցանես զողորմութիւն քո առ ամենայն մարդիկ առ հասարակ։

87 «Տո՛ւր ինձ, Տէր, շնորհս համբերութեան

դառն տանջանացս՝ որով կոտեն զիս. զի և ես արժանի եղէց պահել զաւանդութիւն լուսաւորութեան հաւատոցս, զոր ետուր ինձ՝ ճանաչել զքեզ և առնել զկամս քո։ Զի մի՛ ամաչեսցեն յուսացեալքն ի քեզ, որոց միանգամ պարծեցեալ են ի միածին Որդիդ քո ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ի քէնդ առաքեցաւ. զոր դու առաքեցեր ի մահ վասն մեղաց մերոց, զի առցէ զմեղս մեր յանձն իւր, և վասն յանցանաց մերոց պատժեսցի, և առցէ զմեղսն յանձն իւր, և ընդ նմին տարցի զպատուհասն յանցանաց մերոց յանձն իւր չարչարանօք խաչին, կատարեսցէ և տացէ շնորհս պարգևաց՝ իւրոց հաւատացելոցն։

88 «Եւ արդ՝ Տէր բարերար, որ ասացեր, եթէ «Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչ ի վախճան աշխարհի»՝ մի՛ թողուր զմեզ ի ձեռանէ քումմէ, այլ զօրացո՛ զմեզ ի կամս քո, զի համբերել կարասցուք պատերազմիս՝ վասն մեծի անուանդ քոյ. զի յայտնի լիցի պարծանք հաւատոցս մերոց ծառայից քոց ի տէրութիւն աստուածութեան քոյ. զի և այս յայտնի լիցի, եթէ ոչ կարէ ոք ի թշնամեաց յաղթել յուսացելոց քոց, որք անձանց են թշնամիք։

89 «Այլ, Տէր, խառնեա՛ զմեզ ի թիւ արդարոց քոց վասն մարդասիրութեան քոյ, որ ոչ թողեր զմեզ ընդ վայր ի մեղս հարցն մերոց և

ի մոխրապաշտութեան նախնեաց մերոց և յանօրէնութիւնս առաջնոցն մերոց: Եւ ետուր ճանաչել զընութիւն արարչութեանդ աստուածութեանդ քոյ, զի մի՛ կորիցուք յունայնութեան հեթանոսութեան: Այլ գթացար յարարածս քո, զի մի՛ եկեսցէ ի վերայ մեր ի սպառ բարկութիւն քո, և մի՛ վախճանեսցէ զմեզ սրտմտութիւն քո և մի՛ յուզեսցի ցասումն քո առ արարածս քո:

90 «Եւ արդ՝ տո՛ւր, Տէր, զօրութիւն պատերազմել ի վերայ ճշմարտութեան անուանդ քոյ և մեռանել, և դարձեալ նորոգել փառօք միւսանգամ, յորժամ դարձեալ առաքեսցես առ մեզ զհատուցմանց զիւրաքանչիւր կշռիչ, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. զի կացցուք և մեք զուարթ երեսօք առաջի նորա, և առցուք զպսակն յաղթութեան ընդ սիրելիս քո. զի դու միայն կալոց և մնալոց ես յաւիտեան, և ամենայն տարրական անցաւոր արարածք բանիւ քով մաշեսցին. բայց դու միայն ես յաւիտեանս, և ամփոփես զմարդիկ իբրև զցորեան ի շտեմարանս ի ժամանակի իւրեանց, և դարձեալ միւսանգամ նորոգես: Բուսուցանես յերկրէ զոսկերս մարդկան, դալարացուցանես, նորափետուր զարդարես իբրև զարծուիս զսիրելիս քո:

91 «Տէր տունջեան և հաստիչ խաւարի, ալարիչ լուսոյ, քո է տիւ և քո է գիշեր, որ

կարգեցեր լուսաւորս ի պէտս՝ առաջնորդս արարածոց քոց, որ են յերկրի քում. որ արարեր զերկուս լուսաւորս առ ի պէտս շրջմանց տարեաց, ամսոց, ժամանակաց, առ ի բոլորել զժամանակս չափովք աւուրց՝ որ են յաշխարհի. զմին՝ իշխանական տունջեան, որ ունի զօրինակ Միածնիդ քոյ, զանշէջ և զանապական, զաննուազ և զանխափան լուսոյդ, որ յայտնելոց է իւրոց արդարոց ի հանդերձեալ աշխարհին, ուր ո՛չ աւուրք և ոչ գիշերք, ո՛չ շաբաթք և ոչ ամիսք, և ո՛չ ամք և ոչ ժամք և ոչ ժամանակք, և ո՛չ շրջմունք տարեաց և ոչ շրջանք ժամանակաց. բայց միայն Տէր է, և անուն Նորա միայն։ Որ առնես զհատուցումն ուրախութեան քոյոց երկրպագուաց բարեօքն, որոց ոչ գոյ փոփոխումն բարեացն, և ոչ հանումն պարգևացն տուելոց։

92 «Իսկ գնացք իշխանականին գիշերոյ, որ ունի քոյով կամօք զՄիածնիդ քո զօրինակ՝ զնորոգումն յարութեան յանձին բարձեալ բերէ, ցուցանել նշանակել ամենայն երկրաւորաց զքաջալերութիւն ամենայն մեռելոց յարութեան։ Ցարևմտից մինչև յարևելս երթայ ի մանկութիւն. դարձեալ յարևմուտս կամօք քովք ծերացեալ հասանէ. պատի, թաղի, գուշակ թաղելոց յարութեան մեռելոց, մխիթարութիւն քաջալերութեան առ արարածս մատուցանէ, զգալուստ Որդւոյդ նշանակէ յերկնից և զնորոգումն տիե-

զերաց ակնարկէ, զհաշուամն մաշմանն մեղաւորաց ուսուցանէ, զծագել արդարոցն յարքայութեանն ի գալստեան, դարձեալ զպահանջումն հնացելոց ի մեղս՝ ցուցանէ։ Նա և գուշակէ մաշականն զյաւիտենականէդ, անցականն զանանցէդ, հնականն զնորոգչէդ իւրմէ. որ կամօք քովք փոփոխի ի կերպարանս՝ որպէս կամք քո հրամայեցին լինել. մինչև բարձցին առակք լինելոցն, զոր եդեր պատրաստեցեր յօր կատարման խոստմանց քոց, յորժամ առնիցես ամենեցուն հատուցումն ի ձեռն Միածնիդ և Հոգւոյդ սրբոյ. զի քոյ է, և քեզ վայելեն փառք յաւիտեան և յաւիտեանս։

93 «Տէր ամենակալ, որ պսակես զյուսացեալս ի քեզ և կատարես զկամս երկիւղածաց քոց, արժանի արա զիս, Տէր, զի պահեցից զյոյսն իմ որ ի քեզ, և զերկիւղն զմեծ՝ զոր ածելոց ես առ դիմադարձ ամբարշտեալսն ի քէն, և ինձ տուր համբերութիւն կատարել զընթացս իմ նեղութեամբս՝ յոր կամս։ Բժիշկ ցաւոց մերոց, ողջացուցիչ բեկելոց, անդորրիչ նեղելոց և արձակիչ կապելոց, մխիթարիչ սգաւորաց, յոյս անյուսից, խռովելոց հանգիստ, աշխատելոց նաւահանգիստ, որ նայիս սիրով յարարածս քո և կերակրես զամենեսեան քաղցրութեամբ քով. տուր ինձ, Տէր, առնուլ պսակ ընդ այնոսիկ, զորս արժանիս արարեր մեռանել վասն անուան

քոյ, որոց փառաւորեալ են մահք իւրեանց առաջի քո. զի և ես արժանի եղէց վերանալ ընդ առաջ Որդւոյ քոյ սիրելոյ, յորժամ յափշտակեսցէ զանձկացեալսն իւր ի ճառագայթ լուսոյ իւրոյ, դատել ճշմարտութեամբ զամենայն տիեզերս հրով բարկութեամբ իւրով։

94 «Այլ այժմիկ, Տէր, զօրացո՛ զծառայս քո վասն անուան քոյ, զի յաղթեսցուք զօրութեանց թշնամւոյն. և բա՛րձ և փարատեա՛ զմէգ չարութեան կռապաշտութեան հեթանոսութեան քաղցրութեամբ սիրով քով առ արարածս քո. որ եդեր զանձն քո ի վերայ խաչանց քոց, մի՛ թողուր զհօտ քո, զի ածցես յուղղութիւն. որ դու միայն կարող ես թողուլ զմեղս, և քաւել զյանցանս և զանօրէնութիւնս քոյոց արարածոց, զի զքեզ միայն պաշտեսցեն և զկամս քո արասցեն, և լիցին փառաւորիչք աստուածութեանդ քոյ. և ապրեսցին ի դատաստանացդ քոց, և վայելեսցեն յանճառ բարիս քո. զի ամենեքին արժանի լիցին առանց ամօթոյ և պատկառանաց կալ առաջի մեծութեանդ քոյ. զի և զգործ տգիտութեան սոցա անմեղութիւն համարեսցիս։

95 «Եւ զի սովոր ես յարգել յոչնչէ, զանինչսն յինչ ածել, և յոչնչէ ի լինելութիւն արարածոց. որ ոչ թողեր զազգս մարդկան ի կամս անձանց զինչպիտութեան իւրեանց. այլ գթացար առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո, որ եկն

դարձոյց զարարածս յաստուածութիւն քո, և հրամայեաց քարոզել Աւետարանին ընդ ամենայն տիեզերս։ Այն զի քո միայն է փառաւորութիւն, և քեզ իսկ վայել է երկրպագութիւն յամենայն արարածոց. զի դու միայն ես փառաց և պատուոյ արժանի։ Արդ՝ զթա յարարածս քո, քոյով բարերարութեամբ շնորհօքդ և առ երկիրս Հայոց աշխարհիս, զի և սոքա ծանիցեն զքեզ և զմիածին Որդի քո, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ի քէնդ առաքեցաւ առ մեզ, և զգեցաւ զմարմին մարդկութեան մերոյ, և նկարեաց և ապաւորեաց զանձն իւր ի ստեղծուածս ձեռաց իւրոց, զի զգեցցի զմարմին մարդկեղէն, և ազգականաւն մերձեցուսցէ զմարդիկ առ քեզ։ Քանզի ոչ հանդարտէին մարդիկ տեսանել զերեսս քո և ապրել. վասն այնորիկ եղև նա ի նմանութիւն մարդկան, զի զմարդիկ արժանիս արասցէ աստուածութեանն իւրում. զի ազգակից մարմնովն որ ի մէնջ տեսեալ զաստուածութիւնն Որդւոյն՝ յարգեսցուք բարերարութեամբ Հօր, և ընդ նմին ընկալցուք զշնորհս բարերարութեան Հոգւոյդ սրբոյ որ ի քէն. զի և շնորհեսցին պատգամք Աւետարանի քոյ այսմ աշխարհի. զի և սոքա ծանիցեն զքեզ և զերախտիս բարերարութեանդ շնորհի քոյ, որ առ ամենեսին է։

96 «Այլ որ առատանասդ ամենեցուն՝ տուր

մեզ, զի լիցուք վկայք աստուածութեանդ քոյ, չարչարել վասն անուան քոյ, և մեռանել վասն ճշմարտութեան քոյ, և նորոգել միւսանգամ ի գալստեան քոյ. զի դու եկիր և մեռար ի վերայ արարածոց քոց, և խառնեցեր զմահկանացու բնութիւնս մեր յանմահութիւն քո։ Վասն այսորիկ և մեք մինչև ի մահ լիցուք վկայք կենդանութեան քոյ, զի խառնեսցուք ի թիւ վկայից քոց. զի այլ զի՞նչ ինչ արդեօք կարիցեմք առնել դարձուածս փոխարէն բարեացն որ ի քէն՝ եթէ ոչ տացուք զանձինս մեր փոխանակ պատուիրանաց քոց, ի հաճութիւն կամաց քոց. զի լիցուք ժառանգորդք արքայութեան քում ընդ այնոսիկ որ հաճոյ եղեն առաջի քո. զի մատուսցուք զանձինս մեր պատարագ աստուածութեան քում. զի կորուսցուք զանձինս, և դարձեալ գտցուք զնա յաւուր յարութեան. կացցուք ընդ աջմէ քումմէ զանմեղութիւն զգեցեալ ընդ գառինս աջակողմեան դասուն, կամարարաց քոց, յուրախութիւն սրբոց քոց, որ սիրեցին զաստուածութիւն քո և զմիածին Որդիդ, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. որ եղև գառն ճշմարիտ և մատոյց զանձն իւր քեզ պատարագ վասն մեղաց ամենայն աշխարհի, զի լիցի հաճեցուցիչ և բարեխօս ընդ արարիչդ և ընդ արարածս։ Իսկ որ յայս հաճութիւն ընթացեալ մերձեցան՝ պատրաստեայ նոցա օթեվանս յարքայութեան աս-

տուածութեանն իւրոյ։ Իսկ որք ոչն կամեցան մտանել ի հաճութիւն հնազանդութեան գալըստեան նորա՝ յաւիտենից տանջանս խոստացաւ։

97 «Եւ արդ՝ Տէր բարերար, որ եկիր և խոնարհեցար և առեր զկերպարանս մարդկան, և ետուր զանձն քո ամենայն համբերութեան, և ոչ դարձուցեր զանձն քո յանարգանաց ընդ երեսս թքանելոյ, և մատուցեր հարկանելեաց զծնօտ քո, քացախ և լեղի դառնութեան վասն մեր արբեր, քաղցրացո՛ զսիրտ ամենայն մարդկան ի պաշտօն քո, զի հնազանդեսցին ընդ ամենահեշտ լծով քով և ապրեսցին ի յաւիտենից տանջանացն. զի լցաւ իսկ երկիր աստուածպաշտութեամբ քով. և որ մնացեալքս են՝ զի և սոքա մի՛ վրիպեսցին ի ճշմարտութեան ճանապարհաց քոց, և հրաւիրեսցին յարքայութեան սեղանդ և վայելեսցեն ի համբերութենէ քումմէ։ Որ վասն ամենեցուն եկիր ի սպանումն իբրև զգառն, և ուրախ արարեր ի մարմին քո, զոր ետուր ի փրկութիւն ամենեցուն, և զուղխս փափկութեան քոյ ետուր ըմպել, զարիւն քո, վասն կենաց ամենայն աշխարհի, գթա՛, զի յիշեսցեն և դարձցին և եկեսցեն առ քեզ ամենայն ծագք երկրի, և երկիր պագցեն առաջի քո ամենեքեան, ոյք իջանեն ի հող. զի կարող ես միւսանգամ կանգնել, կենդանացուցանել և առնել արժանիս մարդասիրութեան քոյ. զի քո իսկ արեամբ են փրր-

կեալք և ազատեալք յիշխանութենէ խաւարի։
Արդ՝ ծանիցեն զքեզ՝ յորոց վերայ մեռար դու.
զի քո իսկ են ծառայք և քեզ լիցին երկրպագուք.
զի մի՛ եկեսցէ ի վերայ մարդկան բարկութիւն
սրտմտութեան քոյ։

98 «Արա՛ զմեզ որդիս լուսոյ և որդիս տուրն-
ջեան, զի փառաւորեսցի անուն քո ի վերայ
ամենայն տիեզերաց. զի դու ես փառաւորեալ
ի մշտնջենաւոր արքայութեանդ, որ եսդ յէու-
թեանդ, յիսկութեանդ, յինքնութեանդ։ Որ ետուր
օրինակ չարչարանաց քոյովդ չարչարանօք խո-
նարհութեամբ՝ քոյոց սիրելեաց, և ցուցեր զհա-
լածանս քոյով հալածելովդ, և ցուցեր զտանջանս
քոց սրբոց՝ ի քո մտանել ի տանջանս կափահա-
րութեանդ։ Իսկ մեք հողեղէնքս բնաւ իսկ զի՞նչ
բերիցեմք ի համար զմեր նեղութիւնս չարչա-
րանաց. զի դու, Տէր, խոնարհեցար և առեր
յանձն զամենայն, և բարձեր զվիշտս և զչարչա-
րանս ամենայն տիեզերաց։ Արդ՝ զօրացո՛ զիս,
Տէր, ի ժուժկալութիւն պնդութեան նեղու-
թեանս՝ ուր կամս. զի յերկարեսցի իմս պարծել
ի նեղութիւնս տանջանաց. զի հաւասարեցայց և
ես ընդ սիրելիս քո յաւուրն, յորում հատուցա-
նիցես զանպատում բարիսդ, որ կայ պահի յու-
սացելոց քոց որ յաւիտենից»։

99 Ը. Եւ մինչդեռ կայր նա կախեալ այն-
պէս՝ խօսեցաւ զայս ամենայն. և գրեցին ատե-

նակալ դպիրքն նշանագրացն. զի առ ոչինչ համարեալ զկախաղանն, և ոչ զբրածեծ զանին գրեաց ինչ զվիշտս. զի ջարդեալ էր զամենայն մարմինսն յոգորածեծն առնելոյ։ Եւ այլ ևս բազում քան զայս խօսեցաւ՝ մինչդեռ կայր կախեալ զլխիվայր, և գրեցին և մատուցին զայն առաջի թագաւորին. քանզի էր կախեալ զեօթն օր զմիոյ ոտանէն։ Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման, և իջուցին զնա անտի։

100 *Սկսաւ խօսել ընդ նմա թագաւորն Հայոց Տրդատ և ասէ. «Զի՞նչ ունիս, և կամ զի՞նչ եդեր ի մտի, լինե՞լ կցորդ կենաց իմոց, որպէս աշխատեցարն ընդ իս ի մանկութենէ վաստակովք, եթէ մեռանել տարապարտուց, ի տարապարտ խորհուրդս ընդունայնութեան մտացդ՝ ուր կասդ իսկ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Փութամ ես ելանել ի մարմնոյս, և առնուլ զկեանսն յաւիտենից. այլ տո՛ւր հրաման վասն իմ որպէս և կամիս, զի՛նչ մահ և հրամայես ի վերայ իմ»։*

101 *Ետ պատասխանի արքայ և ասէ. «Ոչ տամ զայդ պարգև՝ եթէ լիցի քեզ վախճան մահու երագ երագ և հանգչել ի տանջանաց, զոր կոչես դու կեանս յաւիտենից. այլ կտտել զքեզ յերկար, զի ոչ լիցի հնար քեզ երագ մեռանել, այլ տանջել զքեզ յերկար և պահանջել ի քէն զանարգանս դիցն և զյամառութիւնդ քո, որ ոչ*

կամեցար պաշտել զնոսա»։

102 *Եւ ետ հրաման բերել կոճեղս փայտից, և առնել ըստ ոլոքի խոտցաց ոտից նորա. և դնել և պնդել ուժգին առատկօք, մինչև իջանէր արիւնն ընդ ծայրս ոտից մատանց նորա. և ասէ. «Գիտիցես կամ զգայցես ինչ արդեօք զցաւսդ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Տուաւ ինձ զօրութիւն, քանզի խնդրեցի ես յԱրարչէն արարածոց, որ է ճարտարապետ և Արարիչ ամենայնի՝ որ երևի և որ ոչն երևի»։ Եւ հրամայեաց, և լուծին զնա յայնմանէ։*

103 *Եւ ետ հրաման բերել բևեռս երկաթիս և վարել ընդ ներբանս ոտից նորա. և առեալ զձեռանէ նորա աստի և անտի՝ ընթացուցանէին զնա յայս կոյս և յայն կոյս. և արիւնն հոսէր իջանէբ յոտից անտի, և ոռոգանէր զերկիրն սաստիկ յոյժ։ Եւ դարձեալ ասէ ցնա. «Ա՞յդ են աներևոյթ արարածք Աստուծոյն քո, զոր դուն տեսանես»։*

104 *Նա ասէ. «Բարիոք ասացեր, եթէ այս իցեն աներևոյթ արարածք Աստուծոյն իմոյ. վասն զի «Սերմանի ապականութեամբ՝ և յառնէ զօրութեամբ. սերմանի անարգութեամբ՝ և յառնէ փառօք»։ Զի «Լալով լան՝ որք տանիցին զսերմանիս իւրեանց», այսինքն են վիշտ և չարչարանք, որ հասանեն մեզ որ վասն աստուածպաշտութեանն են. այլ յորժամ որայն ի հունձս*

եկեալ մատուսցէ զատոքութեանն բերրի զպըտուղ սերմանողացն՝ ընդ նմին և զցնծութիւն բերկրութեան ուրախութեանց ամենայնի բերէ»։

105 Ասէ թագաւորն. «Բախեցէք զաման լալոյ արտասուացն. թող եկեսցէ դմա ուրախութիւն»։ Եւ հանին նմա կռուփս ի գլուխն, հարկանելով զնա անհնարին։ Սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Ա՞յդ է ուրախութիւնն»։ Եւ նա ասէ. «Այո՛ այս է. զի թէ ոչ քրտնեսցի մշակն ի տապ խորշակի ջերմոյն արեգակնակէզ լինելով՝ ոչ ըմբռնէ զարդիւնս շայեկանս ուրախութեան պտղոցն ձմերայնւոյն հանգստեան»։ Ետ պատասխանի արքայ և ասէ. «Դու աստէն իսկ աշխատեա՛ց ի մշակութիւն տանջանացդ, յորում կաս»։

106 Եւ ետ հրաման բերել աղ և բորակ և բարկ քացախ, և ընկենուլ զնա յորսայս, և դնել զգլուխ նորա ի հիւսանց մամուլս և դնել փող եղեգան ի քիթս նորա, և արկանել զայն ընդ քիթս նորա։

107 Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման, և բերին պարկս օդենիս մեծամեծս և լցին զայն մոխրով հնոցի. և արարին թուլագոյն, զի մի՛ կարի լի իցէ, վասն տուրևառ շնչոյն, զի հարկանելով ընդ խելան վտանգեսցէ զնա։ Եւ ագուցին զայն ի գլուխ նորա, և կապեցին զբերան պարկին ի փողս նորա. և կաց նովաւ աւուրս վեց։ Եւ յետ

այսորիկ ետ հրաման, և ածին առաջի թագաւորին, և ի բաց հանին զպարկն ի գլխոյն։

108 *Սկսաւ խօսել թագաւորն և ասէ. «Ուստի՞ գաս. թերևս յարքայութենէ անտի գայցես զոր ասէիր»։ Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Այո՛, իսկ յարքայութենէ զոր ասէի՝ անտի գամ. վասն զի արժանի արար զիս Աստուած զայս ամենայն կրել յանձին վասն անուան իւրոյ։ Արդարև իսկ կայ մնայ ինձ արքայութիւնն որ ոչ անցանէ. փոխանակ մոխրոյն՝ անթառամ ծաղիկքն, և փոխանակ քացախոյն՝ անսպառ ուրախութիւնքն»։*

109 **Թ.** *Եւ սաստկացեալ թագաւորին՝ ետ պնդել զոտս նորա ի հրապոյրս տկաց, և կախել զնա գլխիվայր. և ետ դնել ձագար ի նստոյ տեղւոջ նորա, և արկանել ջուր տկաւ յորովայն նորա։ Եւ ետ հրաման, և իջուցին յայնմանէ. և սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Առնե՞ս զկամս իմ, թէ ոչ պաշտես զդիսն, որ են ամենայն երկրի կեանք և շինութիւն»։*

110 *Ետ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ես տեառն Աստուծոյ իմոյ երկիր պագանեմ, զի նա է արարիչ և կեանք և շինութիւն. և զՈրդին հաստիչ և համազօր և համագործ, և զՀոգի Նորին, որ ելից իմաստութեամբ զամենայն տիեզերս։ Այլ զկուռս կռեալս, կոփեալս, քերեալս և արարեալս՝ ոչ կալայ երբեք առ աստուածս, և*

մի՛ լիցի այլ ունել՝ մինչև իցէ շունչ իմ ի մարմնի իմում»։ Եւ պատասխանի Թագաւորն և ասէ. «Փոխանակ զի իշխեաց ասել կռեալս և քերեալս դիցն՝ պահանջեսցի դա ընդ այդորիկ»։

111 Եւ ետ հրաման քերել զկողս նորա երկաթի քերչօք, մինչև ոռոգան վայրքն ամենայն յարենէ նորա։ Եւ սկսաւ ասել ցնա. «Արդ արգացես զկամս իմ, Գրիգորիոս, որ յայդպիսի տանջանս մատնեցար»։ Ասէ ցնա. «Ինձ լիցի պահել զուխտ աստուածպաշտութեան, զոր ուսայ ի մանկութենէ իմմէ, որ կարող է փրկել զիս յամենայն նեղութենէ, և զքեզ արկանել ի տանջանս՝ որ ոչ ճանաչես զնա, և դարձեալ զայլս ևս զարհուրեցուցանել կամիս և քակել ի պաշտամանէ սիրոյ նորա»։ Եւ պատասխանի Թագաւորն և ասէ. «Ո՞ւր է Աստուած քո, որ փրկէն զքեզ ի ձեռաց իմոց, և կամ դատի, որպէս ասացեր, դատաստանօք իւրովք»։

112 Եւ ետ հրաման, և բերին տատասկ երկաթի բազում սակառեօք, և արկին ի վերայ գետնի թանձր. և մերկացուցին զԳրիգորիոս, և արկին ի վերայ տատասկին մերկ. և ծակոտեալ լինէին մարմինք նորա առ հասարակ. և քարշեցին և թաղեցին զնա ի տատասկին. և շրջշրջէին զնա անդէն, մինչև առ հասարակ ծակոտեցան մանրիկ մարմինք նորա, մինչ զի ոչ մնաց ի նմա տեղի ողջ։

113 Եւ ի միւսում աւուրն ածին զնա առաջի նորա։ Սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Զարմացեալ զարմացեալ եմ, և կարի քաջ. զիա՛րդ կեաս դու կենդանի. և ոչ ինչ զգեցեր դու զցաւսդ, և խօսիս ևս. զի արժան էր, թէ վաղուց էիր դու վախճանեալ ի տանջանաց այտի»։

114 Ետ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ոչ է իմ ժուժկալութիւն տոկալոյդ՝ իմով զօրութեամբ, այլ ուժով շնորհի Տեառն իմոյ, և իմոյ յօժարութեան կամացս, որ խնդրեցի ի նմանէ, զի և դու զփորձ առցես զծառայիս Աստուծոյ. զի գիտասցես, թէ ոչ ոք կարէ մեկնել զյուսացեալս ի նա ի սիրոյ նորա։ Զի նա տայ ոյժ և զօրութիւն համբերութեան՝ համբերել նեղութեանց և փորձութեանց. զի ամաչեսցեն անօրէնք յունայնութեան իւրեանց և յամբարշտութեան և յապստամբութեան իւրեանց, որ իբրև զքեզդ իցեն, և կացցեն ամօթով յաւուրն այցելութեան և յանդիմանութեան»։

115 Ժ. Եւ ետ հրաման արկանել կապիճս երկաթիս ի ծունկս նորա, և վարել ուռունս ստուարս, և բառնալ ի կախաղան՝ մինչև յօշեսցին ծունկք նորա անդէն։ Եւ կաց կախեալ այնպէս զերիս աւուրս։

116 Եւ յաւուրն չորրորդի հրաման ետ թագաւորն, և իջուցին զնա ի կախաղանէն, և ածին կացուցին զնա առաջի նորա։ Խօսել սկսաւ

թագաւորն և ասէ. «Տե՛ս դու, Գրիգորիոս, զի ոչ փրկեաց զքեզ սնոտի յոյսն քո, յոր յուսայիր դու. չեհան զքեզ ի ձեռաց իմոց»։

117 *Ետ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Տե՛ս դու, զի սնոտի են յոյսքն քո, և ոչ կարացին հաւանեցուցանել և ոչ երկեցուցանել զիս. զի զոր դուն պաշտես՝ սնոտի է, և ամենայն գործ մոլորութեան քոյ։ Այլ տե՛ս դու, զի ո՛չ ի տանջանաց քոց երկեայ ինչ ես, և ոչ զսաստ ահի քոյ համարեցայ ինչ. այլ զօրութեամբ Տեառն իմոյ մարտեալ ընդ թշնամւոյն՝ որ ի ծածուկն քև պատերազմի ընդ ճշմարտութեան, և մատնեցի զմարմինս իմ ի կիզումն տանջանաց. զի եթէ վաղ եթէ անագան՝ սակայն քակտի հնացեալ մարմինն. զի եկեսցէ ճարտարապետն, գտեալ զորդիս մարդկան՝ միւսանգամ զնոյն հնացեալն անդրէն նորոգեսցէ։ Զի զորոց զոգիսն գտանէ ի պարկեշտութեան, ի զգաստութեան, ի սրբութեան, ի քաղցրութեան, ի հեզութեան, յաստուածպաշտութեան կեցեալ՝ նորոգէ, զարդարէ, կեցուցանէ զնոյն ոգիս նովին մարմնով։ Իսկ զորս գտանէ յանօրէնութեան և յամբարշտութեան, յաստուածատեցութեան, ի կռապաշտութեան կեցեալ՝ թէպէտ և բուսանել բուսանին մարմինք նոցա առ ժամանակ մի՝ այլ զնոսին նովին ոգւով և նովին մարմնով արկանէ ի գեհեն, յանշէջ հուրն, յաւիտենից տանջանս, մանաւանդ զայնոսիկ, որ իբրև զքեզդ են ի [illegible]*

պաշտութեան»։

118 Իսկ իբրև լուաւ զայն Թագաւորն՝ բարկացաւ ընդ բանսն և ասէ. «Ինձ ոչ է փոյթ զայնմանէ, թէ նորոգեսցէ՞ զքեզ Աստուածն քո թէ ոչ. ինձ ոչ է պէտ զայնմանէ։ Այլ զի ասցեր, եթէ զքեզ յանշէջ հուրն արկանէ՝ ես զքեզ աստէն իսկ այրեցից շիջանուտ հրով. տեսցուք, քո Աստուածն զի՞ արասցէ»։

119 Եւ ետ հրաման երկաթի պուտամբք հալել կապար, և մինչդեռ ջերմ էր՝ իբրև զջուր հոսել արկանել զմարմնով նորա։ Եւ այրեցին զմարմինս նորա առ հասարակ, և ոչ մեռաւ. այլ կայր մեծաւ ուժով, և զինչ հարցանէին՝ վաղվաղակի տայր պատասխանի։

120 Եւ զարմացեալ Թագաւորն ընդ ժուժկալութիւն համբերութեանն կարի անհնարին և ընդ տոկալ նորա՝ և ասէ, թէ «Զիա՞րդ կայ ի քեզ շունչդ յայդչափ ժամանակաց, և ի չարաչար տանջանացդ, որով զքեզն կտտեցի»։ Ետ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ո՞չ վաղ իսկ ասացի քեզ, եթէ զի առցես դու զփորձ համբերութեան ծառայիս Աստուծոյ. զի տայ զօրութիւն յամօթ առնել զայնոսիկ, որ առանց նորա իցեն և մարտնչիցին ընդդէմ նորա իբրև զքեզդ։ Զի այսպէս ասէ. «Ոչ թողից զձեզ, և ոչ ընդ վայր հարից»։ Արդ՝ այս է պահպանութիւն նորա առ արարածս իւր և առ սիրելիս իւր,

զի պահեսցէ զնոսա ի հաւատս իւրեանց որ ի նա, մինչև հաստուսցէ նոցա ի գալստեան իւրում»։

121 **ԺԱ.** *Եւ մինչդեռ խորհէր Տրդատիոս խօսել և այլ ողոքով ընդ նմա, և յղել պատգամ և խոստանալ կեանս և պատիւս, որում ոչ ինչ էր լսելոց,—«Եթէ այնմ ևս ոչ լսիցէ՝ ասէ, և այլ ևս յաւելից, և ի տոկ կտտեցից».—յառաջ մատուցեալ ոմն ի նախարարացն, որում անուն էր Տաճատ, փեսայ Արտաւանայ սպարապետի արքայի՝ սկսաւ խօսել և տալ տեղեկութիւն և ասել այսպէս վասն նորա, թէ «Վասն զի չէ պարտ կենաց՝ վասն այնորիկ ոչ կամի կեալ և զլոյս տեսանել։ Զի այսքան ժամանակք են, որ առ մեզ բնակեալ է, և ոչ գիտէաք զսա. այլ դա է որդի Անակայ մահապարտի, որ սպան զհայր քո Խոսրով, և արար խաւար Հայոց աշխարհիս և ի կորուստ մատնեաց զայս աշխարհ և ի գերութիւն. արդ՝ չէ պարտ կեալ դմա, զի որդի վրէժապարտի է դա»։*

122 *Եւ յետ այսչափ հարցից և տանջանաց, գանից և բանտից, գելարանաց և կախաղանաց, դառն նեղութեանց և ամենայն կտտանաց, որով կտտեցին զնա, բազում համբերութեամբ յանձն իւր տարեալ վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. այդ՝ իբրև այնմ ևս հասանէր թագաւորն ի վերայ իրացն, եթէ արդարև որդի*

Անակայ Պարթևի է, որ սպան զԽոսրով հայր նորա՝ հրաման տայր կապել ոտիւք և կապել ձեռօք և կապել պարանոցաւ խաղացուցանել զնա յԱյրարատ գաւառ, և տալ զնա ի դղեակ բերդին Արտաշատ քաղաքի, և իջուցանել ի վիրապն ներքին, որ անհնարին էր խորութեամբ, մինչև անդէն մեռցի։ Եւ եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան։ Եւ ինքն իսկ թագաւորն խաղայր գնայր ի ձմերոց յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, ի Հայոց աշխարհ յարևելս։

123 *Իսկ թագաւորն Տրդատ զամենայն ժամանակս իւրոյ թագաւորութեանն աւերէր քանդէր զերկիրն Պարսից թագաւորութեանն և զաշխարհն Ասորեստանի, աւերէր և հարկանէր ի հարուածս անհնարինս։ Վասն այսորիկ պատշաճեցան բանքս այս ի բանս կարգի առակաց, թէ «Իբրև զսէգն Տրդատ, որ սիգալովն աւերեաց զթումբս գետոց, և ցամաքեցոյց իսկ ի սիգալն իւրում զյորձանս ծովուց»։ Վասն զի սէգ իսկ էր դա հանդերձ և այլ ուժով պնդութեան, հաստատութեամբ, բուռն ոսկերօք և յաղթ մարմնով, քաջ և պատերազմող անհնարին, բարձր և լայն հասակաւ. որ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց պատերազմեալ և առնէր մարտիցն յաղթութիւն։ Մեծ անուն պարծանաց քաջութեան անձին ստանայր, և զհոյակապ շքեղութիւն*

յաղթութեան ընդ ամենայն աշխարհ կացուցանէր. հարկանէր ի հարուածս զթշնամիսն, և խընդրէր զքէնս վրիժուց իւրոց հայրենեացն. առնոյր աւար բազում ի կողմանցն Ասորւոց, և թափէր կապուտ սաստիկ անհնարին ի նոցանէն։ Արկանէր ի սուր զզօրս Պարսից, և թափէր կողոպուտ անհնարին. լինէր առաջնորդ առն և ձիոյ զօրացն Յունաց, և մատնէր նոցա զբանակս նոցա. հանէր զզօրս Հոնաց սաստիկ յոյժ, և գերէր զկողմանս Պարսից։

124 Եւ զայն ամս երեքտասան, որ եղև Գրիգորիոս ի բերդին բանդին և ի խոր վիրապին, կին ոմն այրի, որ էր ի բերդին յայնմիկ, հրաման առեալ յարհաւրաց՝ զի աւուրն նկանակ մի արարեալ պատրաստական ընկենուլ ի ներքս ի խոր վիրապն. և այնու կերակրեալ լինէր նա ի հրամանէն Աստուծոյ զայն ամս որ եղև նա անդ։ Իսկ յայն վիրապ, ուր ընկեցին զնա՝ պահեալ լինէր նա կենդանի շնորհիւ Տեառն իւրոյ։ Իսկ այլ մարդիկ, որ միանգամ իջուցեալ էր անդր՝ ամենեքեան մեռեալ էին վասն դժնդակ չարաշունչ դառնութեան տեղւոյն, վասն կարակուռ տղմին, օձախառն բնակութեան և խորութեանն։ Վասն չարագործաց իսկ էր շինեալ զայն տեղի և ի սպանումն մահապարտացն ամենայն Հայոց։

125 ԺԲ. Եւ յետ այսորիկ հրաման ետ Տըր-

դատ արքայ՝ հրովարտակ առնել ընդ ամենայն աշխարհս իշխանութեան իւրոյ, հրաման հանել օրինակ զայս.

126 «Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, առ մեծամեծս և առ իշխանս և առ նախարարս և առ գործակալս և առ այլ մարդիկդ, որ ընդ իմով իշխանութեամբ էք, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս, յագարակս, առ ազատս և առ շինականս, միանգամայն իսկ առ ամենեսեան, ողջոյն։

127 «Ողջոյն հասեալ և շինութիւն դիցն օգնականութեամբ, լիութիւն պարարտութեան յարոյն Արամազդայ, խնամակալութիւն յԱնահիտ տիկնոջէ, և քաջութիւն հասցէ ձեզ ի քաջէն Վահագնէ ամենայն Հայոց աշխարհիս. իմաստութիւն Ցունաց հասցէ դաստակերտիդ կայսերաց, և ի մեր դիւցախառն Պարթևաց հասցէ այցելութիւն, ի փառաց թագաւորաց և ի քաջ նախնեաց։

128 «Ամենայն ոք գիտասցէ ի մերոց հրամանացս որ առ ձեզ, զի վասն ձեր շինութեան եմք հոգացեալք. զի յորժամ էաք մեք ի Ցունաց աշխարհին՝ անդ տեսանէաք զհոգաբարձութիւն թագաւորացն, ի հոգալ ընդ շինութիւն իւրեանց աշխարհին, ի պատուել զբագինս դիցն աստուածոց շինուածովք և սպանդիւք զոհիցն, և երևելի պատարագացն ընծայիւք, և գունակ գունակ նուիրօքն և ի պտղոցն՝ յամենայնէ զա-

մենայն նոցա մատուցանելով, և ջերմեռանդն եռալ զեռալ պաշտամանն, շքեղացուցանելով և զարդուքն զարդարելով և զերևելի զհոյակապ զանեղծ դիսն մեծարելով։ Եւ զայն ևս տեսանէաք ի նոցանէ՝ ի նոցունց դից անտի՝ զխաղաղասէր շինութիւն մարդաշատութեան, հոծ բազմամբոխ լիութեամբ պարարտութեամբ՝ նոցա զայն փոխադարձ փոխարինացն շինութիւն շնորհեալ, ամենալրիւք բարութեամբ մեծացեալք խաղաղացեալք ի բարիսն վայելէին։

129 «Վասն որոյ պատուէր տուեալ, ահաբեկ արարեալ Թագաւորաց աշխարհին՝ զմարդիկն զարհուրեցուցանէին վասն պաշտաման դիցն յոլովելոյ. մի՛ գուցէ թէ խառնազանջ բազմամբոխ խաժամուժ մարդիկ առ տգիտութեան ինչ արհամարհիցեն. կամ եթէ ոք յանկարծ առ փոխելութեան իշխեսցէ արհամարհել զպաշտօն դիցն՝ հրաման ելեալ զօրացեալ ի Թագաւորաց, զի խլեսցեն քքեսցեն իշխանքն որ իցեն յիւրաքանչիւր գործակալութեան, զի շինութիւն աշխարհի ի դիցն բազմասցի։ Զի գուցէ թէ յանկարծ ոք զդիսն անգոսնեսցէ՝ վնաս մեծ ի ցասմանէ դիցն յուզեսցի. այնպիսիքն զանձինս կորուսանիցեն, և աշխարհի մեծ ոճիրս վնասուց ի նոցանէն ընդոստուցանեն. վասն այսորիկ իսկ և ետուն զհրամանս սաստից այնպիսեացն՝ պատուհաս մահու՝ Թագաւորքն Յունաց յիւրեանց աշխարհին։

130 «Արդ՝ և մեք հրաման շինութեան կամեցեալ ձեզ, հոգացեալ զի և ձեզ ամենայրիւքն ամենաբարիքն ի դիցն բազմասցին. զի ի ձէնջ՝ պաշտօն նոցա և փառաւորութիւն, և ի նոցանէ՝ շինութիւն, լիութիւն և խաղաղութիւն. զի որպէս ամենայն տանուտէր ընդ տան իւրոյ և ընդ ընտանեաց հոգայ՝ սոյնպէս և մեք հոգամք ընդ մեր Հայոց աշխարհիս շինութեան։

131 «Արդ՝ ամենայն նախարարք մեծամեծք և ազատք և գործակալք և սիրելիք մեր թագաւորաց, և շինականք, բնակք և ձեռատունկք և ձեռասունք մեր Արշակունեաց, զոր յանձանձեալսդ և սնուցեալսդ էք, անխայեալսդ և յառաջեալսդ, վասն մեր օգտի հասարակաց հոգացեալ, զի զդիցն պատուեսջիք։ Արդ՝ եթէ յանկարծ ոք թէ գտցի, որ զդիսն անպատուեսցէ, և գտցեն զայնպիսին՝ կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք և կապեալ պարանոցաւ ի դուռն արքունի ածցեն. և տուն և կեանք և արարք և ստացուածք և գանձք՝ այն ամենայն այնոցիկ լիցի, որ զայնպիսին ի մէջ ածցեն։ Ողջ լերուք ի դիցն օգնականութենէ դուք ամենեքին և ի մեր թագաւորաց՝ որ ընդ այս հրաման կամիք, և ի շինութեան բնակեսջիք ամենեքեան, զի մեք գըլխովին իսկ ողջ եմք»։

132 Իսկ զամենայն ամս ժամանակաց իւրոց թագաւորն Տրդատ գոռացեալ ընդ Պարսից

տէրութեանն՝ խնդրէր զքէնս վրիժուց մարտիւք պատերազմաց։ Իսկ ի լնուլ ամացն, որ եղև Գրիգորիոս ի վիրապին, իբրև ամս երեքտասան, և էր մարտ սաստիկ խստութեան Տրդատայ ընդ Պարսից թագաւորին՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց։

133 Իսկ միւս ևս այլ հրովարտակ հրամայեաց գրել ընդ աշխարհս և ընդ գաւառս իշխանութեանն իւրոյ՝ օրինակաւս այսուիկ.

134 «Տրդատիոս Հայոց մեծաց արքայ. առ աշխարհս և առ գաւառս, առ նախարարս և առ զօրս և առ շինականս և առ ամենեսին ողջոյն. ողջ լիջիք, և մեք մեզէն իսկ ողջ եմք։

135 «Դուք ինքնին գիտէք, զիարդ ի բնէ ի նախնեացն իսկ յաղթութիւն խաղաղութեան բազում էր շնորհեալ մեզ դիցն օգնականութեամբ, և կամ թէ որպէս զամենայն ազգս նուաճեալ էր, և ի հնազանդութեան ունէաք։ Իսկ յորժամ զդիսն ոչ մարթացաք հաճել պաշտամամբն, զկամս նոցա քաղցրացուցանել ընդ մեզ՝ հանին մերժեցին ի ցասմանն իւրեանց զմեզ ի մեծ տէրութենէն։ Մանաւանդ վասն աղանդին քրիստոնէից պատուիրեալ ձեզ, զի հազար և բիւր դէպ է եթէ գտցի ոք, զի նոքա աննկարին լինին խափան դիցն պաշտամանն, զայնպիսին թէ գտցեն և վաղվաղակի ի մէջ ածցեն՝ յարքունուստ պարգևք և պատիւք նոցա լիցին շնոր-

հեալ որ զնոսայն յայտնեսցեն։ Ապա թէ ոք չյայտնեսցէ զայնպիսին, կամ թագուսցէ, և գտցի՝ այսպիսին ընդ մահապարտս համարեալ լիցի, և ի հրապարակ արքունի եկեալ մեռցի, և տուն նորա յարքունիս երթիցէ։

136 «Արդ՝ զոր օրինակ ես ոչ խնայեցի յիմ վաստակաւոր Գրիգորիոս, յիմ սիրելին, որ վասն գործին իսկ իրաց չարաչար և սաստիկ տանջանօք տանջեցի, և յետ այնորիկ ետու զնա ընկենուլ ի խոր վիրապն յանհնարին, զի անդէն իսկ միանգամայն օձից լիցի կերակուր· զի և ոչ զմեծ վաստակն նորա համարեցայ ինչ՝ առ սիրով և առ ահիւ դիցն, զի և ձեզ ահ լիցի այս և երկիւղ ի մահուանէն. այլ զի կեցջիք ընդ հովանեաւ դիցն և ի մէնջ բարիս մարթասջիք գտանել։ Ողջ լերուք, և մեք մեզէն ողջ եմք»։

137 **ԺԳ.** Եւ եղև ընդ ժամանակսն ընդ այնոսիկ խնդրեաց իւր կին կայսրն Դիոկղետիանոս. և այնուհետև ընդ ամենայն կողմանս տէրութեան իւրոյ արձակեալք շրջէին պատկերագործք նմանահանք ճշգրտագործք. դեղատախտակ պայծառակշիռ հասակաչափ զգեղ երեսացն և զմրազարդ յօնիցն ի տախտակսն համանմանս դեղովքն պաճուճէին, զի յայտ յանդիման ցուցցեն առաջի ակնահաճոյ կամաց թագաւորին։

138 Յայնմ ժամանակի եկեալ գտանէին ի քաղաքին Հռոմայեցւոց արգելավանս մի կուսա-

նաց՝ միանձնական լեռնական, ընդանկերս, զգաստացեալս, պարկեշտականս, սրբամատոյց կանայս քրիստոսական հաւատոց, որ զցայգ և զցերեկ և յամենայն ժամանակի փառաւորութեամբ և օրհնութեամբ զկատարեալ աղօթս իւրեանց առ Աստուած առաքել ի բարձունս արժանի լինէին։ Որոյ անուն էր գլխաւորին Գայիանէ, և սան նորին՝ ի դստերաց ուրումն յաստուածապաշտ և ի թագակալ տոհմէ, զի անուն էր նորա Հռիփսիմէ։

139 Եւ իբրև եկին հասին՝ բռնութեամբ մտեալ ի սուրբ կայեանսն առաքինեացն, տեսեալ զպարկեշտագեղն Հռիփսիմէ, զարմացեալ նկարացեալ ընդ սքանչելատեսիլն տեսիլ՝ ի նկարագաճոյճ ի տախտակսն յօրինէին, և առ թագաւորն հասուցանէին։

140 Եւ իբրև ետես թագաւորն զգեղապանծ վայելչութիւն պատկերակերպ նկարագրին Հռիփսիմեայ, մոլեգնական ցանկութեամբ տոփողաց զեղխեալ, զի անկարգ ցանկութիւն յիմարութեանն մոլութեան ստիպէր, ժամ տուեալ ուրախութեան հարսանեաց՝ ճեպով տագնապափութայր զուրախութիւնս հարսանեացն կատարել։ Յայնմ ժամանակի տագնապափոյթ սպիտով դեսպանս արձակեալ, պատուիրակս հանեալ ընդ աշխարհս ամենայն, զի ամենեքեան օժտաբեր ընծայատար լիցին մեծի հարսանեացն, և բա-

զում ուրախութեամբ գալ կատարել առ հասարակ ամենեցուն զօրէնս արքայական փեսային՝ ըստ օրինացն Թագաւորաց։

141 Իսկ իբրև տեսին առաքինիքն զգաղտաձիգ նենգս թշնամւոյն, որ ի ծածուկն ոտվոր էր ձգել ի սուրբսն քրիստոսասէրսն, ամեն չարի գտեալ զԹագաւորն. որպէս ի դրախտի անդ զօձն անդրուվար արարեալ, առ ի պատուիրանն մոռանալոյ, մտեալ յանզգամ յունկն կնոջն առաջնոյ. սոյնպէս և աստ զԹագաւորն անօրէն իբրև զվահանակ երեսաց գտեալ՝ նովաւ մարտուցեալ ընդ աստուածաշէն եկեղեցիս։

142 Իսկ զԹագաւորն հպարտացուցեալ ամբարհաւաճեցուցանէր ոռոգայթադիր թշնամին՝ ի գրգռել յարուցանել հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց Աստուծոյ, խելացնորեցուցեալ զնա առ ի տալ պագանել երկիր ուրուականաց մեռելոտւոց, ոսկեղէն և արծաթեղէն, փայտեղէն և քարեղէն պղնձագործ պատկերաց դիցն սնոտեաց, և պղծութեանն պաշտաման։ Ուս եղեալ համբառնայր հարկանել ընդ վիմին հաստատնոյ, ընդ հաւատոցն եկեղեցւոյ. վիմին ինչ ոչ ատնանել կարացեալ՝ ինքն առ վիմին խորտակեցաւ։ Սակայն յամբարհաւաճութիւն մոլեգնութեանն վըստահացեալ՝ բազում և անչափ էր այն, որ ի նմանէ անցանէր ընդ եկեղեցիս Աստուծոյ։

143 Իսկ երանելին պարկեշտասէրն Գա-

յիանէ, սրբասնելովն Հռիփսիմեաւ հանդերձ և այլ ընկերօքն իւրեանց, յիշեալ զուխտն սրբութեան, զօրինաւոր կրօնիցն զգաստութեան սրբութիւնն յոր մտեալ էին՝ ողբային յանձինս իւրեանց վասն նկարացոյց հրամանին, առ ի նկատել զպատկերս նոցա պիղծ և անօրէն թագաւորին. ճգնութեամբ մատուցեալ յաղօթս՝ խնդրել ի բազումողորմ Տեառնէն օգնականութիւն՝ փրկել զնոսա ի փորձութենէն, որ հասեալ էր ի վերայ նոցա։ Եւ յաղաչելն իւրեանց այսպէս ասէին.

144 «Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց, Աստուած յաւիտենական, Աստուած երկնից, Աստուած անճառ լուսոյ, որ հաստատեցեր զամենայն բանիւ քով. որ արարեր զերկինս և զերկիր և զամենայն զարդ նոցա. որ ստեղծեր զմարդն հող յերկրէ և իմաստուն կացուցեր և բազմացուցեր զնա ի վերայ երկրի, և օգնական եղեր նոցա ի դարս իւրաքանչիւր՝ որ յուսացան ի քեզ։

145 «Արդ՝ օգնեա և մեզ, Տէր, ի պատերազմիս որ նեղէս զմեզ, զի յաղթեսցուք որոգայթից նենգութեանց սատանայի, և անուն քո, Տէր, փառաւոր լիցի, և եղջիւր եկեղեցւոյ քոյ բարձրացեալ լիցի. զի և մեք արժանի լիցուք հասանել յօթեվանս արքայութեան պատուիրանապահաց քոց։ Եւ մի լիցի պակասութիւն ձի-

թոյ ի լապտերաց մերոց. և մի՛ շիջցին ճրագունք հաւատոց ուխտի սրբութեան մերոյ. և մի՛ հասցէ տխրական մթացուցիչն գիշերոյ կորստեան ի վերայ լուսաւոր ճանապարհաց մերոց. և մի՛ գայթակղեսցին ոտք մեր ի լուսազնաց շաւղաց քոց. և մի՛ կուրասցին բիբք տեսանելեաց մերոց ի զուարթարար ճառագայթից ճշմարտութեան քոյ. և մի՛ յափշտակեսցէ թռչունն մահացան զսերմանիսն բուսոյն կենաց, զոր սերմանեաց ի մեզ միածին Որդիդ քո, տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. և մի՛ տարցի զզգաստութիւն սուրբ հօտի քոյ գազանն ապստամբ. և մի՛ յաղթահարեսցէ զգաւրինս հօտի քոյ գայլն ապականիչ. և մի՛ փարատեսցէ թշնամին ուխտիս մերոյ զոչխարս առաքելական եկեղեցւոյ քոյ սրբոյ։

146 «Տէր Աստուած մեր, որ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո, որ եկն և ելից զամենայն տիեզերս հոգւով իմաստութեամբ քով, զի զամենեսեան յԻսրայէլ անուն աստուածատեսս գրեսցէ։ Եւ մեք լուաք զի ասաց, «Թէպէտ և հալածեսցեն զձեզ քաղաքէ ի քաղաք՝ ոչ կարասջիք սպառել զքաղաքս Իսրայէլի, մինչև ի դարձ գալստեան իմոյ այսրէն»։

147 «Արդ խնայեա՛, Տէր, յանձինս մեր, որ ապաւինեցաք յանուն քո սուրբ, զի՛ մի՛ խառնակեսցուք ընդ անարգութիւն պղծութեան հեթանոսաց. և մի՛ տար զզգաստութիւն սրբութեան մե-

րոյ բոզանոց անօրէն շանազգեաց լկտութեան նոցա, և մի՛ զկուսութեան մարգարիտ հաւատոց մերոց՝ ի շաւիղս խոզագնաց ամբարշտութեան նոցա։ Եւ մի՛ շարժեսցէ ուղխ անյագ ջուրց բազմութեանց մոլորահողմն խաբէութեան զրահեղեղն սաստկութեան զհիմունս սուրբ եկեղեցւոյ քոյ, որ բազմապատիկ վիմօքն արդարովք շինեցաւ ի վերայ վիմին հաստատնոյ, որոյ գլուխ անկեանն կատարման եղև Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի ձեռն մարմնանալոյն, մահուամբ խաչին, հեղմամբ արեանն, յարութեամբն և յերկինս վերանալոյն, նստելովն յաջմէ աստուածութեան քոյ, ուր էրն յառաջ։

148 «Արդ նայեա՛ց, Տէր, յերկնից ի սըրբութենէ քումմէ, զի մի՛ լիցուք մեք իբրև զայն տունն, որ ի վերայ աւազոյն շինեալ էր, զոր դըդուեցին խռովութիւնք նեղութեանց պէսպէս փորձութեանց. այլ հաստատեա՛ զմեզ ճշմարտութեամբ Աւետարանին խաղաղութեան, և առաջնորդեա՛ մեզ ըստ կամաց քոց, և արժանիս արա զմեզ գիշերոյն լուսոյ հարսանեաց. յորում զգիշերն իբրև զտիւ լուսաւոր առնիցես ի ծագել ճառագայթից յերեսաց փառաց քոց, և ապրեցո՛ զմեզ ի ներքոյ թևոց քոց, և մեք հասցուք ի նաւահանգիստ կամաց քոց։ Եւ տո՛ւր մեզ, զի արբցուք զբաժակ նահատակութեան, զի առցուք զփոխարէն պսակն յաւուր արդար դատաստանին

ի յայտնութեան փառաց քոց»։

149 Եւ յետ այսորիկ սուրբն Գայիանէ սանականաւն Հռիփսիմեաւ և պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ՝ դէմ եդեալ տարադէմ գնացեալ փախստեայ լինէին, զի զանձինս իւրեանց սրբութեամբ պահեսցեն յայսմիկ հողաթաւալ, մեղսաթաթաւ, մեղանչական, անօրէն ի դիւական խառնից մարդկան. զի առաւելութեան յուսոյն կենդանութեան և լուսոյն յարութեան արժանի լինիցին հասանել, ընդ առաքելական սահմանօքն ապրեալ յանվախճան ի հանդերձեալ դատաստանաց անտի, և յաջակողմն գահուն մտեալ՝ խոստացելոց բարեացն հասանել, անթառամ պսակօքն զարդարեալ՝ ընդ հնգեկան կամարարսն կուսանաց, գործովքն բարութեան լուսաւորեալք ի հանգիստ Նորոգական վայելչութեան դրախտին, ընդ աստուածական փեսային ի բազմաժողովս արդարոցն, ի բազմականս Աբրահամու անպակաս ուրախութեանցն լինել ժառանգորդ։ Որպէս և Տէրն յԱւետարանի անդ ասաց, եթէ «Որ թողցէ զընակութիւն իւր վասն անուան իմոյ՝ ի միւսանգամ գալստեան իմում զկեանս յաւիտենականս ժառանգեցուցից նմա»։ Իբրև ոչ ի ժամանակեան մահուանէս փախուցեալք, այլ յանհնարին մոլեկան անօրէն ցանկութեանցն ճողոպրեալք։ Իբրև ոչ զի զմարմինս իւրեանց ի տանջանաց երկրակոխաց ի զրպարտութենէս ապրե-

ցուսցեն, այլ զի զոգիսն իւրեանց սրբութեամբ առանց աղտեղութեան պահել մարթասցեն յանօրէն գիճութեան պղծութեան աղտեղութեան խառնից մարդկան անօրէն կրօնից. այլ զի զանձինս իւրեանց բանդից և կապանաց և պատժոց, մահու և անհնարին նեղութեանց վասն անուան Տեառն պատրաստեալ, զի արդարութեան պսակին արժանի լինիցին հասանել։ Վասն այսորիկ թողեալ զերկիր ծննդեան իւրեանց, զինչս և զստացուածս և զմերձաւոր զազգակիցս և զտոհմականս վասն աստուածական հրամանին, զանձինս իւրեանց հրեշտակական զուարթական կարգօք լուսաւորեալ վարուցն քաջութեամբք, զի զԱստուած տեսանել կարասցեն։

150 Յայնմ ժամանակի գային հասանէին յերկիրն Հայոց, յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, զոր և Նորաքաղաքն կոչեն, ի նիստս թագաւորացն Հայոց։ Այնուհետև եկեալ մտանէին ի հնձանայարկս այգեստանւոյն, որ կան շինեալ ի հիւսիսոյ յարևելից կուսէ. և կերակրէին ընչիւք իւրեանց ի վաճառաց քաղաքին. և ոչ ինչ այլ ինչ գոյր թոշակ ընդ նոսա զոր ունէին, բայց մի ոմն ի նոցանէ ունէր արուեստ ապակագործութեան՝ առնել ուլունս ապակեղէնս, և տալ գինս ընդ կերակրոյ աւուրն պարենի ռոճկի։

151 **ԺԴ.** Յայնմ ժամանակի ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն լինէր ի մէջ Յունաց աշխարհին. ի

կողմանս կողմանս յուղախնդիրք եղանէին, դեսպանս արձակէին, թերևս ուրեք գտանել կարասցեն։ Յայնմ ժամանակի գայր հասանէր դեսպան առ Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, և յանդիման լինէր Թագաւորին ի Վաղարշապատ քաղաքի։ Եւ իբրև մատոյց զհրովարտակն՝ առ ի ձեռանէ նորա խնդալով։ Եւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ գայս.

152 «Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս, առ սիրելի եղբայր աթոռակից մեր Տրդատ ողջոյն։

153 «Գիտութիւն լիցի եղբայրութեանդ քում նիզակակցի մերում վասն չարեացս, որ անցանենն ընդ մեզ հանապազ ի մոլար աղանդէս քրիստոնէից. զի յամենայնի դսրովեալ լինի տէրութիւնս մեր յուխտէ նոցա, և արհամարհեալ լինի արքայութիւնս մեր ի նոցանէ. և ինչ համեստութիւն ոչ գոյ ի նոսա։ Զի ինքեանք զմեռեալ ոմն զխաչեալ պաշտեն, և փայտի երկիր պագանեն, և զոսկերս սպանելոցն պաշտեն, որ զիւրեանց մահն, որ վասն Աստուծոյն իւրեանց է՝ փառս և պատիւս համարին։ Եւ ի մերոց արդար օրինացս դատապարտեալ լինին. վասն զի և զմեր զնախնիսն, զառաջին հարսն զթագաւորսն, դառնացուցեալս ձանձրացուցին. զի մեր սուրքս բթեցան, և նոքա ոչ զարհուրեցան ի մեռանելոյ։ Զի ինքեանք զհետ Հրէի ուրումն խաչելոյ մոլորեալ են, և զթագաւորս անպատուել ուսու-

ցանեն, և գլխովին իսկ զպատկերս դիցն կաս-տուածոց անարգել ուսուցանենն։

154 «Նա և զլուսաւորացդ զօրութիւն, զարեգական և զլուսնի աստեղօքդ հանդերձ՝ առ ոչինչ համարին, նա և արարած առնեն այնր խաչելոյ։ Եւ գլխովին զպատկերս դիցն աստուածոցն անարգել ուսուցանեն. և զաշխարհս ամենայն փոխեցին ի պաշտամանէ դիցն. մինչև զի և զկանայս անգամ յարանց և զարս ի կանանց կենդանւոյն մեկնեալս հեռացուցանեն։ Թէպէտ և ազգի ազգի պատուհաս տանջանաց ի վերայ եդաք՝ առաւել ևս տոչորեալ յորդագոյնս տարածեցաւ աղանդ նոցա։ Թէպէտ և բիւրապատիկ ինչ արհաւիրս սաստից արկաք ի վերայ նոցա՝ ի հեղումն արեան նոցա առաւել ևս բղխեաց յորդեաց աղանդ նոցա։

155 «Դէպ եղև տեսանել ինձ յաղանդոյ ուսման նոցա օրիորդ մի կոյս և գեղեցիկ, և կամեցայ առնուլ զնա ինձ կնութեան. սակայն և զայն իշխեցին խորամանգել յինէն։ Եւ ոչ իբրև ի թագաւոր ցանկութեամբ փափաքեցին յիս. և ոչ ի սաստից սպառնալեաց իմոց երկեան ինչ նոքա. այլ առաւել ևս վասն աղանդոյն իւրեանց՝ աղտեղի և պիղծ և գարշ համարեցան զիս, և անուցիչ նորին դայեկաւն ի կողմանս ձերոյ տէրութեանդ փախուցեալս յուղարկեցին։

156 «Արդ՝ փոյթ լիցի քեզ, եղբայր մեր,

զի ուր և իցեն զկողմամբքդ զայդոքիւք՝ զհետս նոցա գտանել մարթասցես. և որ ընդ նմայն իցեն դայեկաւն հանդերձ՝ վրիժուց մահու արժանի արասցես. և զհրապուրեալն զչքնաղագեղն ինձ ի սոյն այսրէն յուղարկեսցես. ապա թէ հաճոյ թուեսցի քեզ տեսիլ գեղոյ նորա՝ այդրէն առ քեզ պահեսցես, զի ոչ երբէք գտաւ նման նմա ի մէջ Յունաց աշխարհիս։ Ողջ լեր դիցն պաշտամամբ ամենայն պատուովս։

157 [illegible]. Եւ եղև իբրև ընթերցան զթուղթն հրամանաց հրովարտակին այնորիկ՝ հրաման տայր թագաւորն մեծաւ սաստկութեամբ պատուիրանաւ, զի զամենայն տեղիս իշխանութեան իւրոյ քննայոյզ խուզիւ փութով խնդրեսցեն։ Վաղվաղակի դեսպանս արձակէր ընդ կողմանս կողմանս, զի ուր և գտցեն՝ ի մէջ ածցեն վաղվաղակի. և որ գտցէ զնոսա՝ մեծամեծ պարգևս հատուցանել խոստանայր։

158 Մինչդեռ յայն յոյզ քննութեան էին յաշխարհին սահմանացն Հայոց՝ սուրբ վկայքն այնոքիկ եկեալ ղօղեալ էին յարքայական կայանին, ի նմին թագաւորականին ի Վաղարշապատ քաղաքի։ Եւ յետ սակաւ ինչ աւուրցն այնոցիկ վաղվաղակի ի մէջ եկեալ խուզիւք իրքն յայտնէին։

159 Այլ ոչ իսկ էր պարտ թագչել ճշմարտութեանն և վկայիցն առաքինութեան, և ոչ լուսոյ ճրագի ընդ գրուանաւ ծածկել, և ոչ ի ներքոյ

ստուերաց կաթեղրացն աներևոյթ լինել. այլ և վերայ աշտանակացն ոսկւոյ զարդարելոց, և ոսկւովք ճրագարանօք զիւղն պարարտութեան անուշութեան, զարդարութեան հաւատոցն՝ վառեալ զլոյսն համապայծառ. որպէս և ինքեանք իսկ յառաջին աղօթս իւրեանց աղաչէին. որպէս և Տէրն իսկ ասէր առ իւր սիրելիսն, թէ «Տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինս է»։

160 Տեսանես զի վասն գործոցն բարութեան ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ոչ գարշի տալ զիւր ժառանգութիւն իւրոց սիրելեացն ծառայիցն։ Որ ինքն բնութեամբ Որդի է՝ անվեհեր մատուցանէ զիւր պատուիրանապահսն յիւր բնութիւնն. բայց միայն թէ ոք իցէ, որ պահիցէ զբանս նորա՝ իբրև զմարգարիտ պատուական գտեալ խնդութեամբ, գնեալ և զգուշացեալ լինի նմա՝ առեալ զնշան պատուին, զպսակն թագաւորութեան և յարքայականն մատուցանի։ Որպէս պատուականութիւն լուսոյս այսորիկ երևեալ առաջի հեթանոսաց Հայաստան աշխարհիս ակամայ, իսկ փառաւորութիւնն առ աստուածութիւնն հնչիւք լցին զտիեզերս։

161 Արդ՝ գտեալ լինէին նոքա ի հնձանս շինուածոցն։ Քանզի իբրև եկին հասին հրամանք հրովարտակացն ի մեծ թագաւորէն Յունաց առ Տրդատ արքայն Հայոց Մեծաց՝ ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն եղև ի մէջ աշխարհին Հայոց. զի

պահէին զամենայն անցս ճանապարհաց պողո-
տայիցն և զամենայն գաւառացն. ի կողմանս
կողմանս յուզախնդիրք եղեալ քննէին։ Իսկ ու-
րումն տեսեալ՝ պատմեաց զնոցանէ։

162 Իսկ իբրև իրքն հռչակեցան զնոցանէն՝
ապա աւուրս երկուս ապարափակ արարեալ՝
տուեալ պահել զնոսա անդէն ուր գտինն լեզէոն
հեծելակ զօրուն. ապա յետ երկուց աւուրցն
համբաւն հռչակեալ պարկեշտութեան զանազան
գեղեցկութեանն Հռիփսիմեայ ի մէջ բազմամբոխ
հրապարակացն լինէր. ամենայն այր առ այր և
մարդ առ մարդ զարմացումն յաճախէր։

163 Իսկ ի տես գեղոյ նորա կուտեալ յե-
ղեալ զեղեալ խուռն կաճառացն կուտակէր. նա
և նախարարք և մեծամեծք աւագանւոյն ըն-
թացեալք ի տեսանել՝ զմիմիամբք ելանէին։ Նա
և ազատ ոսկոյոտն, խառնաճաղանճ ամբոխիւն հան-
դերձ, զմիմեամբք դիզանէին ի միմեանց վերայ,
առ պակշոտ յիմարութեան ցոփութեան բարո-
յիցն, այլանդակ մտացն գեղխութեան գիճու-
թեանն հեթանոսաբար սովորութեանցն։

164 Իսկ երանելիքն իբրև գիտացին զանմիտ
և զշղուաբարոյ մարդկանն զյոռութիւն, կակա-
նաբարձ արտասուալից, զձեռս լի ազօթիւք յեր-
կինս համբառնային, խնդրել զփրկութիւն յամե-
նազօր յամենակալ Տեառնէն, որ յառաջին նուա-
գին ապրեցոյց զնոսա յանօրէն պղծութենէն չա-

րութեան զազրութեան հեթանոսացն. զի նոյն տացէ նոցա զմարտին յաղթութիւն, զհաւատոցն լուսաւորութիւն. և զերեսս իւրեանց պատեալ՝ անկեալ դնէին յերկիր, յամօթոյ լկտեացն տեսողաց, որ ժողովեալն էին ի տեսանել։

165 Եւ ապա յետ այսորիկ զարմացուցեալ զթագաւորն բազում տեսողացն, որ մտերիմքն էին որ եկեալն էին ի տեսիլ գեղոյ նորա, և պատմեալ առաջի թագաւորին։ Իսկ ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն, և ևս փաղագոյն, հրաման ելեալ ի թագաւորէ անտի, զի զերանելին Հռիփսիմէ տանել յարքունիս, և զսուրբն Գայիանէ անդէն պահել պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ։

166 Եւ անդէն յարքունուստ փաղփաղակի ոսկիապատ գահաւորակս սպասաւորօք հանդերձ հասուցանէին առ դուրս հնձանին, ուր էին վանք նոցա արտաքոյ քաղաքին։ Նա և հանդերձս ազնիւս գեղեցիկս փափուկս պայծառս, և զարդարանս երևելիս մատուցանէին նմա յարքունուստ, զի զարդարեսցի, և շքով և պատուով մտցէ ի քաղաքն և յանդիման լիցի թագաւորին. քանզի չև էր տեսեալ զնա՝ խորհեցաւ կին առնել զնա, վասն այնորիկ որ պատմեցինն զնմանէ վասն վայելչութեան գեղոյ նորա։

167 Արդ՝ իբրև ետես սուրբն Գայիանէ՝ խօսել սկսաւ առ սանն իւր և ասէ այսպէս. «Որշեա՛, որդեակ իմ, զի թողեր լքեր զմեծապատիւ

չքնաղաշուք ոսկիակուռ զաթոռն քո հայրենի, գծիրանեաց թագաւորութեանն, և ցանկացար անանց ճառագայթարձակ լուսոյ թագաւորութեանն Քրիստոսի, որ է արարիչ և կեցուցիչ և նորոգիչ, և խոստացեալ պահէ զանպատում բարիսն իւրոցն յուսացելոց։ Եւ դու, որդեակ, անարգեցեր զանցաւորս քոյոյ բնութեանն գծիրանիսն. արդ՝ զիա՞րդ արդեօք տացես դու զզգաստութիւն սրբութեանդ քոյ կերակուր շանց յայսմիկ ի բարբարոս յաշխարհի։ Քա՛ւ քեզ, որդեակ, եթէ լինիցի այդ այդպէս. այլ ընկալցի զմեզ քև հանդերձ այն՝ որ առաջնորդեաց մեզ ի մանկութենէ մերմէ մինչև յօրս յայս և ի ժամս յայս, յորում այժմիկ հասեալ կամք»։

168 Արդ՝ իբրև ետես սուրբն Հռիփսիմէ զայն ամենայն ամբոխս չարաց, և զոր լուաւն ի դայեկէն իւրմէ՝ վառեցաւ իբրև զինու Հոգւոյն զօրութեամբ Տեառն իւրոյ. զի զգեցեալ էր զհաւատս մանկութեան տիոցն իբրև սպառազէն զրահիւք. ճչեաց մեծաձայն ուժով և տարածեաց զբազուկս իւր ի նմանութիւն խաչին, և սկսաւ ասել մեծաձայն այսպէս.

169 «Տէր Աստուած ամենակալ, որ հաստատեցեր զարարածս քո ի ձեռն Որդւոյ քոյ միածնի և սիրելւոյ, և կազմեցեր յօրինուածս երևելի և աներևոյթ արարածոց ի ձեռն Հոգւոյդ սրբոյ. դու ես որ յոչնչէ զամենայն յէութիւն

յօրինեցեր, և քոյով հրամանաւ վարին ամենայն զօրութիւնք երևելիք և աներևոյթք, որ են յերկինս և յերկրի, ի ծովու և ի ցամաքի։ Քանզի դու ես, տէր, որ ետուր յողող ջուրց զանօրէն պղծալից մարդիկ ութերորդ դարուն, և փրկեցեր զսիրելին քո զՆոյ, որ պահեաց զհրաման բանի քոյ, և ապրեցուցեր խաչանման փայտիւն ի ջուրցն հեղեղէ։ Որ յայնժամ օրինակաւ խաչին արարեր զփրկութիւն՝ և այժմ արմ ճշմարտութեամբ խաչիդ քոյ, յոր ելեր և հեղեր զարիւն քո ի բժշկութիւն ցաւոց մերոց։

170 «Որ պահեցեր զԱբրահամ ի մէջ ամբարիշտ ազգացն Քանանացւոց. որ յամօթոյ նախատանաց պղծութենէ մահու ապրեցուցեր զաղախին քո զՍառա. որ գթացար յԻսահակ ծառայ քո, և պահեցեր զաղախին քո զՌեբեկկա յանօրէն Փղշտացւոց անտի, մի՛ թողուր զմեզ ի ձեռաց վասն սրբոյ անուանդ քոյ. որ ուսուցեր, վարդապետեցեր և ետուր զբանս քո ի բերան մեր, զի այնու ապրել մարթասցուք յորոգայթից թշնամւոյն, և ասես. «Անուն իմ ի վերայ ձեր կոչեցեալ է», և «Դուք տաճար էք աստուածութեան իմոյ». և ասես, եթէ «Զանուն իմ սուրբ առնիջիք ի սիրտս ձեր». և եդեր բանս ի մտի՝ խնդրել ի քէն և ասել, «Սուրբ եղիցի անուն քո» ի վերայ մեր՝ զոր խնդրեմք ի քէն. և ահա ժողովեալք չարք բազումք պղծել զանուն

սուրբ քո որ ի վերայ մեր է, և զտաճար անուանդ քոյ. զի թէպէտ և մեք տկար և անարժան եմք՝ սակայն դու, տէր, պահեա զանձինս մեր յանարժան խայտառականացս։

171 «Մարդասէր և քաղցր, որ արկեր զմեզ յայս փորձութիւն, տուր մեզ յաղթել քոյով զօրութեամբդ, զի քո է յաղթութիւն, և յաղթեսցէ քո անունդ՝ պահել զմեզ յուսով զգաստութեամբ. զի այսու մտցուք ի թիւ վիճակաց արդարոց քոց. զի և առցուք զվարձս վաստակոց, զոր տացես այնոցիկ, և հաստուսցես իւրաքանչիւր այնոցիկ, որ կացեալ իցեն յահի քում և պահեալ իցեն զհրամանս քո։

172 «Որ ապրեցուցեր զՆոյ ի ջուրցն հեղեղէ՝ ապրեցո և զմեզ յանօրէնութեանցս հեղեղէ որ շուրջ պատեալ է զմեօք։ Զի եթէ զգազանս և զանասունս ապրեցուցեր ի տապանին, որչափ ևս խնայեսցես ի քո պատկերս, որ զքեզ փառաւորեմք։ Իսկ եթէ ի սողունս և ի թռչունս խնայեցեր, որչափ ևս խնայեսցես ի մեզ, զոր անուանեցեր տաճար կամաց քոց»։

173 ԺԶ. Արդ՝ իբրև այս այսպէս եղև՝ ժողով ամբոխին ի վերայ կուտէր բազմութիւն մարդկան, և էին բազում սպասաւորք արքունի, որ եկեալ էին զնմանէն՝ տանել յարքունիս, և նախարարքն և մեծամեծք աւագանւոյն, որ եկեալ էին շքադիրք՝ պատիւ առնել նմա և երթալ ընդ

նմա յարքունիս. զի տարցին զնա կնութեան թա-
գաւորին Տրդատայ և Հայոց տիկնութեան։

174 Իսկ նոքա արտասուագոչ ողորմ ողորմ զձեռս համբարձեալ յերկինս՝ խնդրէին ի կամարար Տեառնէն՝ ապրեցուցանել զնոսա յանօրէն յանարժան հարսանեացն պղծութենէն։ Զգոչիւն բարձեալ լալով մեծաձայն ճչէին և ասէին. «Քաւ լիցի մեզ, թէ պատրեսցեն զմեզ մեծութիւնք, կամ խաղտեսցեն զմեզ փափկութիւնք, կամ հրապուրեսցեն զմեզ թագաւորութիւնք, կամ նեղեսցեն զմեզ հալածանք, կամ վտանգեսցեն զմեզ տանջանք հարուածոց, թէպէտ և բիւր ազգի ազգի տանջիցէք զմեզ. կամ երկիցուք մեք արդեօք յահագին մահուանէն, զոր ածելոց էք դուք ի վերայ մեր։ Քաւ լիցի մեզ, թէ փոխանակեսցուք զանցաւոր կեանս ընդ յաւիտենական կենացն որ ոչն անցանէ. քաւ լիցի մեզ, թէ ուրասցուք զԷն Աստուած զամենահաստիչն, որոյ տէրութիւնն յէութենէ հաստատեալ՝ անփոփոխ են բարիքն ամենայն և ոչ անցանեն։ Այլ ո՛չ խորութիւնք և ոչ բարձրութիւնք, ո՛չ վիշտք և ոչ չարչարանք, ո՛չ կապանք և ոչ տանջանք, ո՛չ հուր, ո՛չ ջուր և ոչ սուր, ո՛չ զրօսանք և ոչ պատրանք, ո՛չ մեծութիւնք և ոչ աղքատութիւնք, ո՛չ այն աշխարհ և ոչ այս աշխարհս, ո՛չ կեանք և ոչ մահ՝ ոչ ոք կարէ մեկնել զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի։ Զի նմա նուիրեցաք զկուսութիւնս մեր, զի նմա

աւանդեցաք զսրբութիւնս մեր, զի նմա մնամք և սիրոյ նորա ցանկացեալ սպասեմք, մինչև կացցուք առաջի փառաց գովութեան նորա առանց ամօթոյ և պատկառանաց»։

175 Եւ արդ՝ եղեալ որոտումն յերկնից սաստիկ անհնարին, զի ահաբեկեալ զամենայն ամբոխն, և ձայն՝ զի ասէր առ նոսա, թէ «Զօրացարո՛ւք, պինդ կացէք, քաջալերեցարո՛ւք, զի ես ընդ ձեզ եմ, և պահեցի զձեզ յամենայն ճանապարհս ձեր, և ածի զձեզ պահեալս անարատութեամբ, և հասուցի զձեզ մինչև ի տեղիս յայս, զի և աստ փառաւորեսցի անուն իմ առաջի հեթանոսաց կողմանց հիւսիսականաց։ Մանաւանդ դու, Հռիփսիմէ, ըստ անուանդ քում արդարև ընկեցեալ եղեր Գայիանեաւդ և քոյովք սիրելեօքդ ի մահուանէ ի կեանս. և մի՛ երկնչիք, այլ եկեսջիք ի տեղի յայն՝ զոր ես և հայր իմ պատրաստեցաք ձեզ, զանքնին ուրախութեան տեղին, ձեզ և որ միանգամ իբրև զձեզդ իցեն»։

176 Եւ այնպէս յերկար որոտացեալ, մինչև թմբրեալ լինէին մարդիկն յահէ անտի. և բազմաց ընդոստուցեալ, անգուշեալ բազում երիվարք հեծելոց յահէ անտի՝ զբազումս ընկեցեալ և զբազումս առաթուր հարեալ սատակէին։ Եւ մարդկանն իսկ ընդ միմեանս ամբոխեալ՝ ընդ կուտակելն բազումք զբազումս կոխեալ սատակէին. և բազմաց լինէր կոտորած, և ձայն աղա-

ղակի և վայոյ, և անհնարին չարիք և արհաւիրք ի վերայ մարդկանն հասանէին. և բազումք մեռան, և բազմաց արիւնն հեղեալ զերկիրն ոռոգանէր։ Արդ՝ իբրև այս շփոթ ամբոխի եղև ի նոցանէն ի մէջ կուտակելոցն մարդկան բազմութեան՝ ումանք ի մեծամեծ սպասաւորացն արքունի անդէն ընթացան պատմել թագաւորին զամենայն բանս նոցա. քանզի դիպեցան անդ նշանագիրք, որ գրեցին զամենայն բանս, և ընթերցան առաջի թագաւորին։

177 Եւ ասէ թագաւորն. «Փոխանակ զի ոչ կամեցաւ գալ պատուով շքեղութեամբ կամօք՝ բռնաբար ածցեն մինչև յապարանս և մուծցեն զնա ի սենեակն արքունի»։

178 Արդ՝ առեալ զսուրբն Հռիփսիմէ սպասաւորացն բռնաբար, մերթ վերամբարձ, մերթ ի քարշ. և նա աղաղակէր և ասէր. «Տէր Յիսուս Քրիստոս, օգնեա ինձ». և ամենայն ամբոխն զկնի նորա փողեալ՝ թնդէր երկիրն ի բազմութենէ անտի։ Արդ՝ ածին մուծին զնա մինչև յապարանս թագաւորին, ի սենեակն արքունի։ Իսկ իբրև արգելին զնա ի սենեակն՝ սկսաւ խնդրել ի Տեառնէ և ասէ.

179 «Տէր զօրութեանց, դու ես Աստուած ճշմարիտ։ Դու ես, որ հերձեր զծովն Կարմիր, և անցուցեր զքո ժողովուրդն։ Դու ես, որ զամուլ վէմն դարձուցեր ի ծննդականութիւն ջուրցն

վտակաց, և արբուցեր զժողովուրդն ծարաւեալ։ Դու ես, որ իջուցեր զծառայն քո զՅովնան յանդունդս խորոց ծովուն, և ետուր առնուլ զչափ քոյոյ զօրութեանդ, և արտաքսեցեր զնա ի դուրս քան զմարդկային բնութիւնս. և միւսանգամ այսրէն առանց ապականութեան ածեր ողջանդամ և կացուցեր ի կենդանութեան, զի և մազ մի անգամ ոչ շարժեալ լինէր ի վարսից նորա։ Դու ես Աստուած ճշմարիտ, որ և զԴանիէլ, կուր արկեալ գազանաց՝ ապրեցուցեր յահագին ժանեացն, և կացուցեր զզրպարտեալն առաջի նեղչացն փառաւորութեամբ։ Դու և զերիս մանկունսն, որ արկեալ յայրել վասն զքեզ պաշտելոյն՝ ողջ և անարատ ի հրոյն պահեցեր. զի փառաւորեսցեն զքեզ՝ որք տեսին զսքանչելիս քո։ Դու ետուր խոտաճարակ լինել խիստ և անօրէն Թագաւորին Բաբելացւոց, զի ոչ իմացաւ փառաւորել զքեզ ի վերայ սքանչելեացն քոց զոր ցուցեր նմա. փոխեալ զնա ի կերպարանս անասնոց և ընդ գազանս անապատի եդեր զբնակութիւն նորա, և ընդ ցիռս վայրի զարօտ նորա։ Դու և զաղախին քո Շուշան կրկին ապրեցուցեր, յերկուց մահուց փրկեալ, և խայտառակամահ սատակեցեր զանօրէն Թշնամիսն, և պսակ պարծանաց արդարութեան յուսացելոյն քոյ շնորհեցեր և կանգնեցեր։ «Դու նոյն ինքն ես, և ամք քո ոչ անցանեն»։ «Դու, տէր, զփառս քո այլում

ոչ տաս»։ Դու ես որ փառաւորեալդ ես ի վե-
րայ ամենայն տիեզերաց. մի պղծեսցեն զա-
նուն սուրբ քո հեթանոսք։ Դու կարող ես փըր-
կել զիս ի պղծութենէս յայսմանէ. զի վախճա-
նեցայց սրբութեամբ մեռանել վասն անուանդ
քոյ մեծի»։

180 ԺԷ. Արդ՝ մինչդեռ սուրբն Հռիփսիմէ
զայս ամենայն աղօթս առ Աստուած մատուցա-
նէր՝ եկն եմուտ թագաւորն Տրդատ ի ներքս ի
սենեակն՝ ուր էրն զնա արգելեալ։ Արդ՝ իբրև
եկն եմուտ նա ի ներքս՝ առ հասարակ մար-
դիկն, ոմանք արտաքոյ ապարանիցն, կէսքն ի
փողոցս ի ներքսագոյնսն, առ հասարակ երգս
առեալ բարբառեցան կայթիւք վազելով, ցուց
բարձեալ մարդկանն. կէսքն ի բերդամիջին, և
կէսք զքաղաքամէջն լցին խնճոյիւք. առ հասա-
րակ համարէին հարսանեացն զպարսն պարել և
զկաքաւսն յորդորել։ Իսկ տէր Աստուած նայե-
ցաւ յիւր սիրելին Հռիփսիմէ՝ ապրեցուցանել
զնա, զի մի կորիցէ աւանդն որ պահեալ զգու-
շացեալ էր, և լուաւ աղօթից նորա՝ զօրացու-
ցանել զնա իբրև զՅայէլն և իբրև զԴեբովրայն.
ետ զօրութիւն նմա, զի ապրեսցի ի սատամբակ
բռնութենէ անօրէնութեանն։

181 Արդ՝ մտեալ թագաւորն՝ բուռն հար-
կանէր զնմանէն, կատարել զկամս ցանկութեանն։
Իսկ նա զօրացեալ լինէր ի Հոգւոյն սրբոյ. զա-

զանաբար ոգորեալ, առնաբար մարտնչէր. իբրև յերեք ժամուց սկսեալ մարտնչել մինչև ի տասն ժամն՝ պարտեալ լինէր զթագաւորն իսկ զայն, որ անհնարին համարեալ ուժով. որ մինչ ի Յունաց աշխարհին էր՝ բազում ոյժ պնդութեան ոսկերաց ցուցեալ էր, զարմացուցեալ զամենեսեան. և ի թագաւորութեանն իսկ, իբրև ի հայրենի բնութիւնն դարձեալ էր՝ բազում գործս արութեան քաջութեան և անդ ցուցեալ. և որ այնպէս հռչակեալ էր ամենայնիւ՝ արդ յաղջըկանէ միոջէ պարտեալ վատթարանայր կամօք և զօրութեամբն Քրիստոսի։

182 Արդ՝ իբրև պարտեցաւ, վաստակեցաւ և լքաւ՝ ել նա արտաքս, և ետ ածել զերանելին Գայիանէ, և արկանել խառան ի պարանոց նորա, և ածել ունել զնա առ դուրս սենեկին. և ինքն անդրէն ի ներքս մտանէր. և եդ բանս ի բերան սպասաւորացն, զի ստիպեսցեն զանհրապոյրն Գայիանէ՝ ասել ի դրաց անտի ի ներքս ի սենեակն առ Հռիփսիմէ, թէ արա՛ զկամս դորա, և կեա՛ց դու և մեք։

183 Իսկ նա յանձին կալեալ խօսել ընդ սանուն իւրում, և մատուցեալ ասէ ի դրաց անտի ի ներքս ի սենեակն առ Հռիփսիմէ. «Որդեակ, պահեսցէ զքեզ Քրիստոս ի պղծութենէդ և լիցի քեզ զօրաւիգն. քա՛ւ քեզ, որդեակ, եթէ լիցի քեզ ելանել ի ժառանգութենէ անտի կե-

նացն Աստուծոյ, և ժառանգել քեզ զանցաւորս,
որ ոչ ինչ իսկ է, այսօր է, և վաղիւն կորնչի»։
184 Իբրև իմացան, թէ զո՛ր խրատ յանձա-
խեաց մատուցանել՝ բերեալ քարինս՝ հարկանէին
զբերանն, մինչև թափել ատամանցն. և ստի-
պէին ասել նմա, զի արասցէ զկամս թագաւորին։
185 Նա ևս քան զևս պնդէր և ասէր. «Քա-
ջալերեա՛ց, պինդ կաց, և այժմ տեսանես զՔրիս-
տոս, առ որ անձկացեալն ես։ Յուշ լիցի քեզ,
որդեակ, հոգեխառն սնունդն, որով զքեզ սնու-
ցի։ Յուշ լիցի քեզ աստուածեղէն խրատն, որով
զքեզ պարարեցի։ Յուշ լիցին հալածանքն իմ և
քո ի միասին։ Յուշ լիցի քեզ և բաժակ մա-
հուն, զոր ի միասին եմք ըմպելոց։ Յուշ լիցի
քեզ և յարութիւն ամենայն տիեզերաց։ Յուշ
լիցի քեզ և մեծատանն յանդիմանութիւն։ Յուշ
լիցի քեզ այրուածն յաւիտենական գեհենին տան-
ջանաց։ Յուշ լիցի քեզ անապական պարգևքն
արդարոց, զոր և մեզն է պատրաստեալ։ Յուշ
լիցի քեզ աստուածեղէն բարբառն երկնաւոր,
զոր լուար իսկ դու քեզէն քոյովք ականջօք
յայսմ աւուր. որ քաջալերեաց և զօրացոյց
զքեզ մեօք հանդերձ՝ նոյն և արժանիս արասցէ
պսակին և հանգստեանն զոր խոստացաւ. և զօ-
րացուսցէ զքեզ մեօք հանդերձ, զի լիցուք բնա-
կիչք Աստուծոյ լուսեղէն յարկացն յաւիտենա-
կանաց բնակութեան։

186 «Այլ տէր մեր և թագաւոր մեր և Աստուած մեր, որ վասն մեր խոնարհեցաւ յանարգութիւն, մի՛ թողցէ զմեզ անարգս, զի զօրութեանց նորա ցանկացաք. փրկիչն աշխարհաց օգնեսցէ մեզ, որ ոչ եթող ընդ վայր զմեզ զյուսացեալս իւր, և արժանիս համարեցաւ իւրոց բանիցն՝ քաջալերութիւն տալոյ։ Զի նա անարգամեծար տէր է, և նա ինքնին պահեսցէ զմեզ զաղախնեայս իւր յամենայն մեղաց. որպէս և այսօր իսկ լուաք, զի էր պահեալ զմեզ ամենազօր աջոյն, և պահեսցէ զմեզ մինչև յաւիտեան. բայց միայն ի սիրոյ նորա մի՛ մեկնեսցուք։ Այլ զարթուսցէ զզօրութիւնս իւր, և եկեսցէ կեցուսցէ զմեզ, և մեք զանուն Տեառն կարդասցուք. երևեցուսցէ զերեսս իւր ի մեզ, և կեցցուք. զի նա է Աստուած փրկիչ մեր. վասն նորա համբերեսցուք զօրհանապազ։

187 «Յո՛ւշ լիցի քեզ Տէրն, որ վասն զմեզ բարձրացուցանելոյ խոնարհեցաւ, և եդ զարիւն իւր ի վերայ խաչին. վասն կենաց մերոց և փրկութեան մերոյ ի մահ վիրաւորեցաւ։ Դի՛ր զնա ի մտի քում, և կարդա՛ սրտիւ քով զնա. ահա հասեալ է քեզ յօգնականութիւն, և զօրացուսցէ զբազուկս քո, որպէս զմանկանն Դաւթի ի վերայ արջոցն և առիւծուցն, որ իբրև զուլս այծեաց ճեղքեալ բեկանէր։ Նա և որ զանարի հսկայն ջարդեաց ի ձեռն ծառայի իւ-

րոյ Դաւթի՝ նոյն խորտակեսցէ զչարութիւն անօ-
րէնութեան զորա առաջի քո։

188 «Դուստր մարգարէութեան հաւատոյն Դաւթի և սնեալ յարդարութեան ի վերայ բազ-
կաց իմոց. առաջի սուրբ և փառաւորեալ սեղա-
նոյն Աստուծոյ սնար դու աղախին Քրիստոսի.
այն որ այսօր իսկ յայտնութեամբ՝ գթութեամբ
և մարդասիրութեամբ իւրով յայտնեցաւ մեզ,
որ իմաստութեամբն խնդրեցաք զնա՝ նոյն տացէ
քեզ մեօք հանդերձ առանց ամօթոյ տեսանել զնա
դէմ յանդիման»։

189 Արդ՝ զայս ամենայն խօսեցաւ սուրբն
Գայիանէ ի բարբառ Հոռոմայեցւոց ընդ իւրում
սանուն ի դրաց սենեկին, մինչդեռ թագաւորն
ագորէր ընդ սրբոյն Հռիփսիմեայ։ Բայց գոյին
անդ ոմանք ի սպասաւորացն արքունի, որ լսէին
զայն ամենայն ի բարբառ Հոռոմայեցւոց։

190 Եւ արդ՝ իբրև լուան զայն ամենայն,
զոր խօսեցաւն Գայիանէ ընդ սանուն իւրում՝ ի
բաց առին զնա ի դրաց անտի։ Զի թէպէտ և
բազում անգամ հարին զնա, և ծեծեցին քարամբք
զերեսս նորա, և թափեցին զատամունս նորա, և
ջարդեցին զմսուր բերանոյ լնդաց նորա՝ սակայն
ոչ շրջեաց զբանս իւր՝ խօսել ընդ աղջկանն այլ
ինչ. այլ զոր սկիզբն արարեալ էր բանիցն իւրոց
առաջնոց՝ զնոյն յաճախեալ բազմացուցանէր։

191 Իսկ նա մարտեաւ ևս ընդ նմա ի տասն

ժամէ աւուրն մինչև ի պահ մի գիշերոյն, պարտեաց զԹագաւորքն։ Եւ զօրացեալ լինէր աղջիկն ի Հոգւոյն սրբոյ. հարեալ վանեալ պարտեալ, վաստակաբեկ առնելով զԹագաւորն՝ մեղկեալ ընկենոյր։ Մերկ կողոպուտ ևս ի հանդերձից զԹագաւորն կացուցանէր, և զպատմուճանն պատառեալ և զնշան Թագին ցրուեալ կողոպտեալ՝ ամօԹալից Թողոյր։ Զի Թէպէտ և զիւր զգեստիկն քճքճեալ պատառատուն ի նմանէն ի դուրս բերէր՝ սակայն յաղԹող պահէր զանձն իւր սրբուԹեամբ։

192 Եւ բացեալ զդուրս տանն բռնաբար՝ ի դուրս ելանէր, հերձեալ զամբոխ մարդկանն. և ոչ ուրուք կարացեալ յաղԹահարել զնա։ Եւ ընԹացեալ ընդ քաղաքամէջսն՝ ելանէր ընդ արևելս կոյս, ընդ Արեգ դուռն քաղաքին։ ԵրԹեալ առ հնձանօքն, ուր էինն իսկ յառաջ վանք իւրեանց՝ ձայն աւետեաց մատուցանէր ընկերացն. և ինքն անցանէր հարուստ մի ի քաղաքէն ի կողմն մի հիւսիսոյ, ի տեղի մի յարևելս կոյս, ի սարաւանդակ ի բարձրաւանդակ յաւազին տեղի մի, մօտ ի բուն պողոտայն, որ երԹայր յԱրտաշատ քաղաք։

193 Իբրև եհաս յայն տեղի՝ ծունր եդեալ կայր յաղօԹս և ասէր. «Տէր ամենայնի, ո՞ կարիցէ հատուցանել քեզ փոխանակ բարեացն, որ ի քէն շնորհեցաւ մեզ. զի պահեցեր զլոյս մեր հաստատուն որ ի քեզ էր. և ապրեցուցեր զմեզ

ի պղծալից ժանեաց գազանին որ ապականէրն զմեզ։ Այլ զի՞նչ ևս կայցէ ի մեզ կար՝ փոխարէնս հատուցանել քեզ. բայց անձինք մեր լիցին փոխանակ փրկութեան քում. զի դու ինքն արժանիս արարեր զմեզ արբանեկութեան, կրել զանունդ քո, որով ապրեցուցեր զմեզ. զի բայց ի քէն, Տէր, զայլ ոչ ոք գիտեմք, և զանուն քո անուանեմք զօր հանապազ։

194 «Այլ մեզ լաւ է մեռանել ի սրբութեան քում, քան թէ ձգիցեմք զձեռս մեր յաստուածս օտարս, որ չիցեն իսկ. այլ ոչ ինչ իսկ են ամենայն պաշտամունք հեթանոսաց. զի դու ես արարիչ, և ամենայն ի քէն է և Որդւովդ քո միածնաւ, առանց որոյ եղև և ոչինչ, և «Հոգիդ քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր ուղիղ», որ տանի զմեզ ի բարութիւնսն յաւիտենականսն յերկրաւորսն։

195 «Որոյ յանդիման լինելոց եմք առաջի Միածնիդ քոյ. զի առանց ամօթոյ կայցեմք ի կողմն աջակողմանն, յորժամ առաքեսցես զդա «ի պատրաստ լուսոյ բնակութենէդ հայել յամենայն բնակիչս երկրի»։ Որ ստեղծ իսկ զսիրտս որդւոց մարդկան, որ ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա։ Զի և մեք ի ժողովրդենէ քումմէ եմք և ի խաշնէ արօտի քոյ. մտցուք ի յարկսդ, զոր պատրաստեցեր սիրելեաց քոց։ Փութամք, Տէր, զի ելցուք ի մարմնոյս, զի խառնեսցուք ի

գունդ միածնի Որդւոյդ քոյ սիրելւոյ, և ի Թիւ այնոցիկ, որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ի պղծութենէս և եթ ապրեսցուք. այլ եթէ եկեսցեն տանջանք ի վերայ մեր վասն անուան քոյ՝ պատրաստ եմք։ Զի ոչ զրկես դու զմեզ. զի դու, Տէր, ինքնին վկայես ինձ, զի վարուց երկրակեաց կենացս ես ինչ ոչ ցանկացայ ի մանկութենէ իմմէ. վասն զի նայեցայ և հաւատացի բանի քում զոր ասացեր, թէ «Վա՜յ իցէ ձեզ, յորժամ բարի ասիցեն զձէնջ մարդիկ». այլ «Երանի է ձեզ, յորժամ նախատիցեն զձեզ և հալածիցեն, և ասիցեն զամենայն բան չար սուտ զձէնջ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք»։

196 «Արդարև իսկ, Տէր, ցնծացաք և ուրախ եղաք ընդ այս պատերազմ որ եհաս մեզ, մարտնչել սիրով քով. զի յաղթեաց յաղթող զօրութիւնդ քո, և ետ մեզ յաղթել։ Ուրախ եղաք ընդ այս փոխանակ աւուրցս, որ խոնարհ արարին զմեզ, և ամացս, յորս տեսաք զչարչարանս։ Հայեա՛ց, Տէր, ի ժառանգութիւն քո և ի գործս ձեռաց քոց, և առաջնորդեա՛ մեզ ի վերին քաղաքդ քո Երուսաղէմ որ ի բարձունսդ է, ուր ժողովելոցդ ես զամենայն արդարս, զսուրբս և զսիրելիս անուան քոյ. եղիցի լոյս տեառն Աստուծոյ ի վերայ մեր»։

197 **ԺԸ**. Եւ մինչդեռ երանելին սուրբն

Հռիփսիմէ խօսէր զայս ամենայն՝ անդէն ի նմին գիշերի եկին հասին վաղվաղակի ի տեղի անդր իշխանք թագաւորին, և դահճապետն դահճօքն հանդերձ ընդ նոսա, և ջահք լուցեալք առաջի նոցա։ Եւ մատեան վաղվաղակի, կապեցին զնա ձեռս յետս, և խնդրէին զի հատցեն զլեզուն։ Իսկ նա իւրովի կամօք բացեալ զբերանն՝ հանեալ մատուցանէր զլեզուն։

198 Եւ անդէն զհանդերձիկն պատառատուն որ զնովաւն էր՝ ի բաց զերծուին ի նմանէ. և հարեալ չորս ցիցս ի գետինն, երկուս ոտիցն և երկուս ձեռացն՝ և պրկեցին զնա. և մատուցին զկանթեղունսն ցմեծ ժամս. այրէին և խորովէին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն։ Եւ քարինս վարեցին ընդ գոգս նորա և ի վայր վայթեցին զաղիս նորա. և մինչդեռ կայր կենդանի՝ փորեցին զաչս երանելւոյն։ Ապա անդամ անդամ յօշէին զնա և ասէին, եթէ «Ամենեքեան որ իշխեսցեն անգոսնել և անարգել զհրամանս թագաւորաց՝ ըստ դմին օրինակի կորիցեն»։

199 Իսկ էին և այլ սուրբք, արք և կանայք, որ ընդ նոսա եկեալ էին, աւելի քան զեօթանասուն մարդ. այլ որ ի ժամուն անդ հասին ի տեղին յայն ի նոցանէն, որ խնդրէին ամփոփել և թաղել զմարմինս նոցա, յորոց վերայ սուր եդեալ կոտորեցին իբրև երեսուն և երկու ոգիս։

200 Որոց ասացեալ և նոցա զայս. «Միրեցաք զքեզ, Տէր, զի լուիցես զձայն աղօթից մերոց. խոնարհեցուցեր զունկն քո բարերար, և մեք կարդասցուք առ քեզ։ Քեզ փառք, որ ոչ զրկեցեր զմեր անարժանութիւնս ի քոց բարեացդ, մարդասէր. որ պահեցեր զմեզ իբրև զբիբ ական, և ի հովանի թևոց քոց ապրեցաք յանօրէնութեանցս բազմութենէ. և ահա մեռանիմք վասն փառաւորեալ անուանդ քոյ»։ Եւ զայս միաբան ասացեալ՝ առ հասարակ սպառեցան։

201 Եւ մի ոմն որ անդէն ի ներքս սպանին ի հնձանի անդ, ուր էին վանք նոցա. որ այսպէս ասէր ի ժամ հրաժարելոյն իւրոյ. «Գոհանամ զքէն, Տէր բարերար, զի և զիս ոչ զրկեցեր. զի ես հիւանդ էի, և ոչ կարացի ընթանալ և զհետ ընկերացն ժամանել. սակայն դու, Տէր մարդասէր և քաղցր, ընկալ և խառնեա և զիմ ոգիս ի գունդ քոյ սուրբ վկայիցն, ընկերացն իմոց և քերցն, առ քս աղախինն և մայրն մեր և գլուխ Գայիանէ, և զքեզ սիրիչ և որդեակ մեր Հռիփսիմէ»։ Եւ սա այսու օրինակաւ խօսեալ՝ փոխեցաւ։ Եւ քարշեալ ի բաց ընկեցին զմարմինս նոցա՝ առ ի կեր լինել շանց քաղաքին և գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից։

202 ԺԲ. Իսկ Թագաւորին թողեալ զիւր ամօթն կորանաց, որ պարտ էր նմա ամաչել,

որ այնչափ անուանի եղեալ՝ քաջութեամբ առաւելոյր ի մարտս պատերազմացն. Նաև և յՈղիմպիադսն Յունաց հսկայազօր երևեալ, բազում գործս արութեան և անդ ցուցեալ, և ոչ սակաւ մղեալ պատերազմունս յայնկոյս Եփրատ գետոյ ի կողմանս Տաճկաց. ուր և կարեվէր խոցեալ՝ ելանէր երիվարաւն ի պատերազմէն. իսկ նորա առեալ զերիվարն, և զասպազէն նորին և զիւր զառնազէնն առեալ կապեալ ի թիկունսն՝ ի վերայ մկանանցն ի լիւղ անցանէր ընդ գետն Եփրատ. արդ՝ որ այնչափ հզօր զօրաւորն էր և բուռն ոսկերօք՝ յաղջկանէ միոջէ յաղթահարեալ լինէր կամօքն Աստուծոյ։ Եւ զայն ոչ էր եղեալ ի մտի զամօթն նախատանացն, այլ ի տեսիլ սիրոյ նորա ջեռեալ՝ տրտմեալ ընդ մահ աղջկանն, տխրացեալ սգայր։

203 «Տեսէք, ասէ, զկախարդասար աղանդ ազգիդ քրիստոնէից. զիարդ կորուսանեն զանձինս բազումս մարդկան, հանեալ յաստուածոցն պաշտամանէ. յերկրաւոր վայելից կենացս խափանեն, և ի մահուանէ ոչ զողան. մանաւանդ վասն սքանչելոյն Հռիփսիմեայ, որոյ ոչ գոյր համեմատ յերկրի ի ծնունդս կանանց։ Վասն զի սիրտ հատեալ զհետ անհնարին և անմոռաց՝ ի մտացս չանկանի, մինչ կենդանի եմ ես, Տըրդատ արքայ։ Զի զՅունաց աշխարհն և զՀոռոմոց քաջ գիտեմ, և զմեր Պարթևաց կողմանն, վասն

զի բնութիւն իսկ է մեր, և զԱսորեստան և զՏաճկաստան և զԱտրպատական։ Եւ զի՞ մի ըստ միոջէ թուեմ. զի բազում տեղիք այն են, որ իմ խաղաղութեամբ է հասեալ, և բազումք այն են, որ մարտիւ պատերազմաւ աւարի ասպատակեալ։ Որ ուրեք տեսեալ է նման նմանութիւն այսր գեղոյ, զոր էր կորուսեալ այս կախարդացն. զի այսպէս զօրացան կախարդինքն, մինչև ինձ յաղթեցին»։

204 Իսկ ի վաղիւ անդր մատուցեալ՝ առնոյր հրաման դահճապետն վասն սրբոյն Գայիանեայ սպանման։ Իսկ նա իբրև լուաւ՝ առ սէրն յեղեալ զեղեալ յիմարեալ ապշեալ և ոչ յիշեալ վասն մահուան սրբոյն Հռիփսիմեայ՝ համարեցաւ եթէ կենդանի իցէ։ Մեծ աւագութեան, բարձի և պատուոյ պարգևս խոստանայր՝ եթէ յանկարծ ոք հնարեսցէ պատրել հաճել զմիտս աղջկանն՝ գալ առ նա։ Իսկ նա ասէ, թէ «Այնպէս կորիցեն ամենայն թշնամիք քո, արքայ, և որ զաստուածս անարգենն և զհրամանս ձեր թագաւորաց. այլ կայ կախարդն այն, որ ապականեալ կորոյս զչքնաղագեղն, և երկու ևս ընկերք նորուն»։

205 Իբրև լուաւ, թէ մեռաւ սուրբն Հռիփսիմէ՝ դարձեալ ի նոյն տրտմութիւն ընկլաւ, և իջեալ նստէր ի վերայ գետնոյ, և լայր և ի սուգ մտանէր։ Դարձեալ հրաման տայր վասն առա-

քինւոյն Գայիանեայ, թէ նախ զլեզուն ընդ ծործորակսն հանել, և ապա սպանանել. վասն զի իշխեաց փսասակար խրատուն իւրով կորուսանել զայնպիսին, որ զդիցն գեղեցկութիւն ունէր ի մէջ մարդկան։ Իսկ դորին խրատդ անշնորհ առնել զդիսն իշխեաց, որոց նմայն զայն շնորհեալ էր գեղեցկութիւն. վասն այնորիկ զնա կտտամահ սպանցեն։

206 Արդ՝ ելեալ դահճապետն պարծելով՝ չարամահ առնել զնա, և ետ հանել զնոսա շըղթայիւք ի քաղաքէն ընդ դուռն հարաւոյ, ընդ կողմն պողոտային որ հանէր ի Մեծամօրի կամուրջն, ի տեղին յայն, ուր սովոր էին սպանանել զամենայն մահապարտս, ի ճախճախուտ տեղի մի, մօտ ի պարկէն փոսին որ շուրջ գայր զքաղաքաւն։ Եւ վարեցին չորս չորս ցիցս միում միում ի նոցանէն։

207 Եւ մինչդեռ կազմէին զայն՝ սկսաւ ասել սուրբն Գայիանէ ընկերօքն հանդերձ այսպէս. «Գոհանամք զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զմեզ մեռանել վասն մեծի անուանդ քոյ, և յարգեցեր զհողեղէն բնութիւնս մեր, զի լիցուք արժանի աստուածութեանդ քում. և հաղորդեցեր զիս մահուան սրբոց քոց վկայիցն, Հռիփսիմեայ և ընկերացն։ Եւ արդ՝ փութամ և անձկացեալ եմ հասանել նոցա որ զքեզն սիրեցին, և ուրախ եմ, զի ժամանեցից զկնի դըս-

տերն իմոյ և որդեկին իմոյ Հռիփսիմեայ և քերցն իմոց և ընկերացն։ Արդ՝ յիշեա՛ զմեզ, Տէր, որ «վասն անուան քոյ մեռանիմք զօրհանապազ. համարեցաք իբրև զոչխար ի սպանումն». «արի՛ և մի՛ մերժեր զմեզ վասն անուան քոյ». և դու տո՛ւր մեզ զյաղթութիւնդ քո, և չարն գործակցօքն հանդերձ նկուն լիցի յահէ փառաց քոց»։

208 Եւ յետ այսորիկ մատեան և պատառեցին զհանդերձս նոցա յանդամոց նոցա, և պրկեցին զնոսա մի մի ի չորս չորս ցիցս։ Եւ ծակեցին զմորթսն ի պճղունս նոցա և եդին փողս և փչելով այնպէս կենդանւոյն մորթեցին զսուրբսն երեսին, ի ներքուստ ի վեր մինչև ի ստինսն, և ծակեալ զծործորակսն՝ և զլեզուսն ընդ այն հանէին։ Եւ վարեցին ևս քարինս ընդ գոգս նոցա, և ցրուեալ զաղիս նոցա յորովայնիցն ընդ գոգս նոցա. և քանզի դեռ ևս կային կենդանի՝ և ապա բարձին զգլուխս նոցա սրով։

209 Արդ՝ որք միանգամ եկեալ էին ընդ նոսա անտուստ ի Հոռոմոց աշխարհէն, որ միանգամ միաբանք եկին հասին յերկիր Հայաստան աշխարհիս՝ աւելի էին քան զեօթանասուն մարդ։ Իսկ որ սպանան ընդ սուրբ տիկնայսն, ընդ Գայիանեայ և ընդ Հռիփսիմեայ, նոքիմբք հանդերձ որ թուեցան ի թիւ վկայելոցն՝ ընդ ամենայն սպանեալսն երեսուն և եօթն մարդ։

210 Արդ՝ ի քսան և ի վեց ամսոյն հոռի կատարեցաւ սուրբն Հռիփսիմէ դասուն սրբով, երեսուն և երեք նահատակակից ընկերօքն հանդերձ. և ի քսան և եօթն ամսոյն հոռի՝ սուրբն Գայիանէ երկու իւրովք ընկերօքն, որք ընդ նմա պատերազմեալք պսակեցան և առին զպսակն յաղթութեան։

211 Ի. Արդ՝ աւուրս վեց ի խոր տխրութեան և յանհնարին տրտմութեան կացեալ Թագաւորն առ անձուկ սիրոյ գեղոյն Հռիփսիմեայ. ապա յետ այսորիկ ժամ տուեալ որսոյ՝ ամենայն զօրաց ածել կուտել զպառականն, խուճապական սփռեալ, երագագ տուեալ, թակարդ ձգեալ, կամեցեալ որս առնել, երթեալ ի դաշտն Փառական Շեմակաց։

212 Այն ինչ ի կառս ելեալ կամէր Թագաւորն ըստ քաղաքն ելանել՝ անդէն վաղվաղակի պատուհաս ի Տեառնէ ի վերայ հասանէր. և հարեալ զԹագաւորն այսոյն պղծութեան՝ ի կառացն, ի վայր կործանէր։ Եւ անդէն մոլեգնել սկսաւ, և իւրովի ուտել զիւր մարմինն. նա և ըստ նմանութեանն Նաբուգոդոնոսորայ արքային Բաբելացւոց, ելեալ ըստ մարդկային բնութիւնս արտաքս՝ ի նմանութիւն վայրենի խոզաց, իբրև զնոսա ընդ նոսա ի մէջ նոցա երթեալ բնակէր։ Եւ այնուհետև մտեալ յեղէգն, խոտաճարակ լեալ անհնարին անզգայութեամբ, մերկ զանձն ընդ դաշտսն

կոծելով։ Զի թէպէտ կամեցան արգելուլ անդէն ի քաղաքին՝ ոչ կարացին. մի՝ վասն բնական ուժոյն, և մի՝ վասն զի էր և ոյժն դիւաց որ ի նմայն հարեալ էին։

213 Նա և ամենայն մարդիկն որ ի քաղաքին էին՝ նոյն օրինակ դիւահարք մոլեգնէին. և աննմարին կործանումն ի վերայ աշխարհին հասանէր։ Եւ ամենայն ընտանիք թագաւորին, ծառայք և սպասաւորք առ հասարակ, հարուածովք հարեալք լինէին. և աննմարին սուգ վասն հարուածոցն լինէր։

214 Յայնմ ժամանակի տեսիլ երևեալ յԱստուծոյ ի վերայ քեռ թագաւորին, որոյ անուն էր Խոսրովիդուխտ։ Արդ՝ եկեալ խօսէր ընդ մարդկանն, պատմէր զտեսիլն և ասէր. «Տեսիլ երեւեցաւ ինձ յայսմ գիշերի. այր մի ի նմանութիւն լուսոյ եկեալ՝ պատմեաց ինձ, եթէ «Ոչ այլ ինչ գոյ բժշկութիւն հարուածոցդ, որ եկին հասին ի վերայ ձեր՝ եթէ ոչ յղեսջիք դուք ի քաղաքն յԱրտաշատ, աձել անտի զկապեալն Գրիգորիոս. նա եկեալ ուսուսցէ ձեզ դեղ ցաւոցդ բժշկութեան»։

215 Արդ՝ իբրև լուան մարդիկն՝ սկսան ծիծաղել զբանիւքն զոր ասաց. սկսան խօսել ընդ նմա և ասեն. «Եւ դու ուրեմն մոլեգնեցար. դև ուրեմն հարաւ ի քեզ։ Զիարդ է, զի այս հնգետասան ամ է, զի ընկեցին զնա յաննմարին խոր

վիրապն, և դու ասես եթէ կենդանի է. արդ և ոսկերոտին իսկ ո՞ւր իցեն. զի նոյն օրէն, իբրև իջուցին զնա անդր՝ յօձիցն իսկ տեսլենէն նոյնժամայն սատակեալ իցէ»։

216 Իսկ կրկնեաց դարձեալ ևս կնոջն զնոյն տեսիլ, և հնգկնեաց սպառնալեօք, զի եթէ ոչ պատմեսցէ ստէպ ստէպ՝ մեծամեծ տանջանս ընկալցի, և հարուածք մարդկան և թագաւորին ևս քան զևս սաստկասցին մահու և պէսպէս տանջանօք։ Եւ մտեալ անդրէն Խոսրովիդուխտն՝ մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ ասաց զբանսն հրեշտակին։

217 Իսկ նոքա վաղվաղակի յղէին անդր նախարար զոմն աւագ, որոյ անունն Օտայ կոչէր։ Եւ գնաց նա ի քաղաքն Արտաշատ՝ հանել զնա ի խոր բանդէ վիրապին։ Արդ՝ իբրև եկն եհաս Օտայն ի քաղաքն յԱրտաշատ՝ ընդ առաջ ելանէին նմա քաղաքացիքն՝ հարցանել զպատճառս գալոյն։ Եւ նա ասէ ցնոսա, թէ «Վասն կապելոյն Գրիգորի եկեալ եմ, տանել զնա»։ Իսկ նոքա զարմացեալ առ հասարակ ասէին. «Ո՞ գիտէ թէ կայցէ. զի բազում ամք են, զի ընկեցին զնա անդր»։ Իսկ նա պատմեաց զիրս տեսլեանն և զգործն զինչ եղևն իսկ։

218 Եւ եկին բերին կարս պարանաց երկայնս և ստուարս, և կցեցին իջուցին ի ներքս։ Աղաղակեաց Օտայ նախարարն ի ձայն մեծ և

ասէ. «Գրիգորիոս, եթէ կայցես ուրեք՝ եկ ի դուրս. զի տէր Աստուածն քո, զոր պաշտէիրն դու՝ Նա հրամայեաց հանել զքեզ այտի»։ Եւ անդէն յոտն կացեալ՝ վաղվաղակի շարժեաց զպարանն, և բուռն հարեալ ունէր։

219 Իսկ սոցա գիտացեալ՝ ձգեալ հանին զնա ի վեր, և տեսին զի թխացեալ էր մարմին Նորա իբրև զածուղ սևացեալ. և անդէն հանդերձս մատուցեալ զգեցուցին Նմա, և խնդութեամբ առին գնացին յԱրտաշատ քաղաքէ, տանել ի վաղարշապատ քաղաք։ Յայնմ ժամանակի առ վտանգի տարակուսի ցաւոցն՝ ելեալ Թագաւորն յերամէ խոզիցն՝ դիւրին առեալ ածէր ընդ առաջ Նորա մերկ խայտառակ։ Եւ Նախարարքն արտաքոյ քաղաքին սպասէին Նոցա։

220 Արդ՝ իբրև տեսանէին զնոսա ի բացէ, զի գային Գրիգորիոս Օտայիւն հանդերձ, և այլ բազում մարդիկ, որ գային ընդ Նոսա յԱրտաշատ քաղաքէ՝ ընդ առաջ խաղացեալ, մոլեգնելով և ուտելով զմարմինս իւրեանց՝ դիւահարէին և փրփրէին առաջի Նորա։

221 Իսկ Նա վաղվաղակի ծունր եդեալ յաղօթս կայր, և Նոքա անդրէն ի զգաստութիւն դառնային։ Եւ Նա անդէն հրամայեաց, զի արկցեն զանձամբք իւրեանց հանդերձս և ծածկեսցեն զամօթ իւրեանց։ Եւ մատուցեալ Թագաւորն և Նախարարքն՝ բուռն հարեալ ունէին զո-

տից սրբոյն Գրիգորի և ասէին. «Խնդրեմք ի քէն, թող մեզ զյանցումն մեր, զոր մեք ընդ քեզ արարաք»։

222 Իսկ նա մատուցեալ կանգնեաց զնոսա ի գետնոյ անտի և ասէ. «Ես մարդ եմ իբրև զձեզ, և մարմին ունիմ իբրև զձերդ. բայց դուք ծաներո՛ւք զձեր արարիչն, որոյ զերկինս և զերկիր արարեալ է, զարեգակն և զլուսին և զաստեղս, զծով և զցամաք. և նա կարող է զձեզ բժշկել»։

223 Իսկ անդէն սկսաւ հարցանել Գրիգորիոս, թէ ուր եդեալ են մարմինք վկայիցն Աստուծոյ։ Իսկ նոքա ասեն, թէ «Զորո՞ց վկայից ասես»։ Եւ նա ասէ. «Որ վասն Աստուծոյն մեռան ի ձէնջ»։ Իսկ նոցա ցուցեալ նմա զտեղիսն։ Իսկ նա ընթացեալ ժողովել և ամփոփել զմարմինս նոցա ի սպանման տեղեացն, զի կային անդէն։ Եւ տեսին զի զօրութեանն Աստուծոյ պահեալ էր զմարմինս նոցա. զի այն ինն տիւ էր և ինն գիշեր, զի արտաքոյ ընկեցեալ կային մարմինք նոցա, զի ոչ գազանի էր մատուցեալ և ոչ շան, քանզի անդէն շուրջ զքաղաքաւն էին, մօտ ի քաղաքն. և ոչ հաւու փտասեալ ևս էր նոցա. և ոչ հոտեալ էին մարմինք նոցա։

224 Իսկ նոքա բերին հանդերձս սուրբս պատանաց. բայց երանելին Գրիգորիոս ոչ արժանի համարէր զպատանսն բերեալս թագաւորին, կամ զայլոց մարդկանն. այլ իւրաքանչիւր պատառո-

տուն հանդերձիւն պատէր զուրբսն. «Առ անգամ մի, ասէ, մինչև լիջիք դուք արժանի պատել զմարմինս նոցա»։ Եւ ամփոփեաց, առ գնաց ի հնձանն, ուր վանքն իսկ լեալ էին նոցա. և իւր իսկ վանս անդէն կալեալ՝ օթեվանս առնէր։ Եւ երանելին Գրիգորիոս զցայգն ամենայն առ Աստուած աղօթս մատուցանէր վասն նոցա փրկութեան, և խնդրուածս առնէր, զի դարձցին և ապաշխարութեան հնարս գտանել մարթասցեն։

225 Եւ ի վաղիւ անդր թագաւորն և նախարարքն և մեծամեծ աւագանին խառնաղանճ ամբոխիւն բազմութեամբ եկեալ ի ծունր իջեալ առաջի սրբոյն Գրիգորի և առաջի սուրբ ոսկերաց վկայիցն Աստուծոյ՝ խնդրէին և ասէին. «Թո՛ղ մեզ զամենայն յանցուածս չարեացն, զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և խնդրեա՛ դու վասն մեր յԱստուածոյ քումմէ, զի մի՛ կորիցուք»։

226 **ԻԱ**. Իսկ կապեալն Գրիգորիոս անդէն խօսել սկսաւ և ասէ. «Որ ասէքդ, թէ «Աստուած քո»՝ Աստուած է և Արարիչ, ամենազօր կամայական բարերարութեամբն յանուստեք յաննիւթոյ գնիւթական արարածս գոյացոյց. նոյն ինքն էական զօրութեամբն յանտեղեաց, յանվայր յոչընչէ իմեքէ հրամայեաց հաստատել երկրի. որ զամենայն ինչ արար՝ Աստուածն ամենակալ, ամենարարն, ամենատէրն։ Զնա ծաներուք, զի բժշկեսցին ձեր ցաւքդ յանցանաց ի պատուհասէ

այտի։ Որ վասն իւրոյ մարդասէր ողորմութեանն խրատեաց զձեզ, ըստ բանի աստուածական Իմաստութեանն, որպէս ասաց իսկ, թէ «Զոր սիրէ Տէր՝ խրատէ. գանալից առնէ զորդի՝ զոր յակն առնու»։ Իսկ նա բարերարութեամբ իւրով կոչէ զձեզ յորդեգրութիւն։

227 «Իսկ ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ոչ ամօթ համարի զայնոսիկ իւր եղբարս անուանել, որք դաձցին յերկրպագութիւն Հօր։ Եւ Հոգին սուրբ շնորհեսցէ ձեզ զառհաւատչեայ սիրոյն իւրոյ, զուարճացուցանել զսիրտս ձեր յուրախութիւն որ ոչն անցանէ. բայց միայն եթէ դարձջիք և ըստ կամաց նորա գնասջիք, տացէ ձեզ զպնմահութիւն կենաց։

228 «Այլ զի կոչեցէքդ «Աստուած քո»՝ բարիոք ասացէք. քանզի որք ճանաչեն զնա՝ Նա նոցա Աստուած է։ Իսկ որք ոչն ճանաչեն, թէպէտ և են Նորա արարածք՝ օտար են ի խնամոց և ի սիրոյ մարդասիրութենէ անտի Նորա. իսկ երկիւղածք Նորա մերձ են առ Նա, և այցելութիւն Նորա շուրջ է զնոքօք, և պահէ զնոսա։

229 «Իսկ թերևս ասիցես դու, թէ ո՞ւր պահէ զերկիւղածս իւր. զի որ ի ձեռս մեր անկան՝ չարչարեցան և մեռան, և մեք ըստ կամաց մերոց դատեցաք զնոսա։ Տես զի կամեցաւ Աստուած զհանգիստ մահու մարդկան, և ի միւսանգամ գալստեան փառացն երևեցուցանէ՝ տալ

զբարիսն սիրելեաց իւրոց և այնոցիկ որ ճանաչենն և առնէին զկամս Նորա։

230 «Այլ տես դու զայս, թէ զկա՛րդ զօրութեամբ աստուածութեան իւրոյ պահեաց հաստատուն զսուրբ վկայսն սիրելիսն, և ոչ նեղութիւնք բազումք երկմտեցուցին զմի ոք ի նոցանէն։ Եւ ապրեցոյց զսուրբ զերանելին Հռիփսիմէ ընկերօքն հանդերձ ի ձերոյ պղծութենէ և յանօրէնութենէ։

231 «Արդ՝ պատրանք մեքենայից թշնամւոյն, որ ի սկզբանէ իսկ խաբեցին պատրեցին զմարդիկ և կորստական ճանապարհացն ուղևորս հաստատեցին։ Եւ կամ զիմ իսկ զանարժանութիւնս, զի որպէս բարերարութեամբն իւրով արժանի արար պատրաստել զիս՝ չարչարել վասն անուան իւրոյ մեծի. և ետ ինձ համբերել, զի հասուսցէ զիս ի վիճակսն երկնաւորս, որպէս ասաց իսկ մեծ առաքեալն Պաւղոս, զոր հասցէ ձեզ ճանաչել, և ի նմին իսկ և ի նորուն բանս վայելել մարդասիրութեամբն Քրիստոսի, թէ «Օրհնեալ է այն, որ արժանիս արար զմեզ՝ հասանել ի մասն ժառանգութեան սրբոցն ի լոյս»։ Եւ արդարև հասաք պարծանօք ի խաչն Քրիստոսի, զի չարչարանօքն Քրիստոսի վայելիցեմք ի նորա կամս և ի նորին վարդապետութեանն։

232 «Արդ՝ զնա ծանիջիք, որ զձեզ ի խաւարէն կոչեաց յիւր սքանչելի լոյս փառաց. մա-

տի՛ջի՛ք առաջի աթոռոյ շնորհաց նորա, և գտջի՛ք զողորմութիւն ի նմանէ. և ի բաց թօթափեսջի՛ք զամենայն աղտ չարեաց անօրէնութեան. լուսա-ջի՛ք զանձինս ձեր կենդանի ջրովն, և զփառաց լուսոյ զպատմուճանն արժանի լինիջի՛ք զգենուլ յանձինս ձեր։

233 «Այլ վասն սրբոյն Հռիփսիմեայ դուք իսկ ինքնին գիտէք, թէ որպէս պահեաց զնա Տէր և ապրեցոյց ի ձեռաց ձերոց, ի պղծու-թենէ անօրէնութեան։ Եւ դու ինքնին գի-տես զչափ քաջութեան ուժոյ պնդութեան ա-կերաց քոց. զի՛արդ եղեր տկարացեալ առաջի աղջկան միոյ. զի պահեաց զնա զօրութիւն ամե-նատեառն Քրիստոսի։ Իսկ վասն իմ դու իսկ գի-տես, զի հնգետասան ամ է իմ՝ զի կայի ես ի խաւարչուտ ի խոր յանհնարին վիրապին. ի մէջ օձիցն էր բնակութիւն իմ, և վասն ահին Տեառն ոչ երբէք մեղան ինձ. և ոչ զարհուրեցայ ի նո-ցանէ, և ոչ երկեաւ սիրտ իմ. զի յուսացեալ էի ի տէր Աստուած արարիչ ամենայնի։

234 «Այլ վասն այսորիկ գիտեմ, զի տգի-տութեամբ արարէք զոր ինչ արարէքն։ Բայց արդ՝ դարձարո՛ւք և ծանեարո՛ւք զՏէր, զի ողոր-մեսցի և կեցուսցէ զձեզ. և զսպանեալ կենդա-նիսն բարեխօս արարէք. զի կենդանիք են և չեն մեռեալք. և ծանեարո՛ւք զԱստուած, զի նա ինքն է Տէր ամենայնի. և ի բաց թողէք այսուհետև

զպղծութեան պաշտամունսդ, զքարեղէն և զփայտեղէն, զարծաթեղէն և զոսկեղէն պղնձաձոյլ պատկերացդ, զի սուտ են և մնոտի։

235 «Եւ ոչ զայդ իսկ սասցի ձեզ վաղագոյն վասն մոլորութեանդ ձերոյ, թէ մառախուղ ստուերացն խաւարին թանձրութեան նստեալ է ի վերայ ձերոյ աչաց սրտին, ոչ կարացեալ հայել իմանալ, ածել զմտաւ, և զԱրարիչն ճանաչել։ Արդ՝ թէ ի ձէնջ ես ուղղութիւն ինչ տեսանէի՝ առ աստուածութիւնն պաշտամամբ մերձենալ՝ ոչ դադարէի զցայգ և զցերեկ աղաչել վասն ձեր, զի մի կորիցէք։ Այլ վասն բազում մարդասիրութեան Արարչին, որ անքնին և անպատում է առ արարածս իւր, որ երկայնմտութեամբ ներէ թողու անսայ խնայէ. վասն բազում գթութեան իւրոյ։

236 «Որ յաւուրցն առաջնոց թոյլ ետ գնալ մարդկան ըստ կամաց իւրեանց, որպէս և սաեն իսկ. «Բարձի թողի զնոսա՝ երթալ զհետ կամաց սրտից իւրեանց։ Եւ գնացին նոքա ըստ կամս անձանց իւրեանց»։ Այլ այժմիկ սկսեալ է կոչել զձեզ յիւր փառսն և յանեղծութիւն, լինել ձեզ ժառանգաւոր յաւէժ կենդանութեանն որ ոչն անցանէ։

237 «Վասն որոյ իսկ զիւր վկայսն սիրելիս առաքեաց առ ձեզ. որք ի վկայսն իւրեանց վկայեցին զմիասնական տէրութիւնն Երրորդական՝

ընդ ամենայն ի վերայ ամենայնի զԱստուած, որ նա ինքն է յաւիտեանս յաւիտենից. արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտենից, և տէրութեան նորա վախճան ոչ գոյ։ Եւ զմահն իւրեանց եդին կնիք հաւատարիմ հաստատական՝ իւրեանց ճշմարտութեան հաւատոց. որոց անհաւասիկ և ճառք ի միջի ձերում պատմին. որք կենդանի են առ Աստուած և բարեխօս տօնողացն, որ մաղթեմք բարեխօս ունել զնոսա առ Աստուած։ Քանզի վասն Աստուծոյ մեռան՝ կարող են զմեռելութիւն բազմաց կենդանացուցանել։

238 «Վասն այսորիկ նոքօք հաշտեցարուք առ Աստուած, ի ձեռն մահուան Որդւոյն Աստուծոյ. վասն զի Որդին Աստուծոյ մեռաւ, զի զմեռելութիւն արարածոց կենդանացուսցէ. իսկ սոքա մեռան, զի վկայք լիցին Աստուածութեան նորա։ Եւ զի ոչ եթէ առանց իւրոյ մահուանն կենդանութիւն տալ մեզ ոչ կարէր, այլ զի մեծացուսցէ զարարածս իւրով յանարգութիւն իջանելովն. զի զանարգս բարձրացուսցէ իւրովն իբրև զմեզ լինելովն։

239 «Իսկ ոչ եթէ առանց սոցա վկայութեան չլինէր արդեօք հաւատարիմ, այլ զի մեծացին սոքա որ սիրեցին զնա։ Եւ զմեր շունչս պահեալ ի մարմնի մերում. զի թէպէտ և հասին մեզ նեղութիւնք մարմնոյ վշտաց և անհնարին ցաւոց, աւելի տանջեալ քան զամենայն մար-

դիկ. զի՞րդ հնար էր միօրեայ տոկալ մարդկա-
յին բնութեանս մարմնոյ այնմ անհագին վտանգի
չարչարանացն։ Կամ թէ կեցցէ արդեօք մարդ
լոկ միօրեայ ժամանակի յանհնարին ի խոր վի-
րապի անդ յայնմիկ, յորում թաղեալն կայի ես
ի մէջ օձիցն իբրև ի շեղջի, և եռային զմարմ-
նովք իմովք, պատեալ կային շուրջ զինև և
կայտռային զանդամովք իմովք. սակայն մեծա-
քանչ ողորմութիւն Տեառն պահեաց զիս կեն-
դանի։ Եւ որում ոչ ես էի արժանի՝ զքանս մշա-
կութեան բժշկութեան օգտի ոգւոց և մարմնոց
մշակեմք աւասիկ ի միջի ձերում. բժիշկ ոգւոց
և մարմնոց ձերոց պատրաստեցաք՝ զձեր օգուտն
ձեզ մատուցանել։

240 «ՅԱստուծոյ ի բարերարութենէ անտի
սկսցուք զպատգամս երկնաւորս ձեզ ջամբել. զի
եթէ լուիջիք բանին իրաւանց, քարոզութեան
Աւետարանին, հրամանաց Արարչին ամենայնի՝
փրկեալք սրբեալք լինիջիք ի փոքր պատուհա-
սէդ, և ի յաւիտենական կեանսն վայելեսջիք.
բանին աստուածութեան լուիջիք, և զբարութիւն
երկնից արքայութեանն յանձինս ձեր ընկալջիք։

241 «Միայն թէ յակամայ տգիտութենէ
մեղայցդ, ի քարապաշտ ի փայտապաշտութենէդ
սրբեալ լիջիք, և զանճառ բարիսն Աստուծոյ
յանձինս ձեր ընդունել մարթասջիք. ապա և
սուրբ վկայքն Աստուծոյ, զոր դուքն չարչարե-

ցէք՝ վասն ձեր և նոքա բարեխօսութիւն կարեն մատուցանել. և մեր բանքս և ճառքս և ջանս և վաստակս ձեզ յօգուտ սերմանեցի. բարեկեաց շատակեաց կենօք զձեզ յերկրի վայելեցուցէ, և յերկինս հանդերձեալ կենացն զձեզ ժառանգորդս արասցէ։

242 «Ապա եթէ ոչ կամիցիք լսել քարոզութեան բանին կենաց՝ ասատէն հարեալ վրիժուքն չարաչար հարուածովք զձեզ սատակեսցէ, և ի ձեռն օտար թշնամեաց զձեզ դատեսցի, և միանգամայն իսկ զքէն վրիժուցն հանեալ՝ ի մահ զձեզ մատնիցէ»։

243 **ԻԲ.** Եւ իբրև խօսեցաւ երանելին Գրիգորիոս զայս ամենայն՝ առ հասարակ զձեռս զօձիւք արկեալ՝ զպատմուճանսն պատառէին. Թագաւորն և նախարարքն, և այլ բազմութիւն մարդկանն իջեալ ի գետին ընդ մոխիր թաւալեալ՝ ասէին առ հասարակ իբրև ընդ մի բերան. «Արդ կայցէ՞ ինչ մեզ յոյս թողութեան յԱստուծոյ. զի մեք կորուսեալ էաք ի տգիտութեան մերում և ի խաւարային ճանապարհս. արդ՝ իցէ՞ թէ թողցին մեղքս այս մեր բազումք»։

244 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Մարդասէր է Տէր, երկայնամիտ և բազումողորմ է. գթած առ ամենեսեան որ կարդան առ նա, և որ խնդրեն ի նմանէ՝ թողուլ նոցա»։

245 Իսկ նոքա ասէին, թէ «Ծանո՛ մեզ, և

հաստատեմ զմիտս մեր, զի մարթասցուք աղաչել զերեսս Արարչին մերոյ զոր ոչն գիտէաք. եթէ դարձեալ արդարև դարձցի և ընկալցի զմեզ յապաշխարութիւն. և կայցէ ես տեղի դարձի, և չիցէ՞ արդեօք հասեալ յոյս կենաց մերոց ի նմանէն։ Կամ դու արդեօք ո՞չ յիշեսցես զչարեաց, զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և տայցե՞ս մեզ զուղիղ վարդապետութիւն, և ո՞չ կալեալ ընդ մեզ ոխս, և ո՞չ չարակնիցես զմեզ, և ո՞չ արկանիցես զմեզ յարդարև յուղիղ ճանապարհէն»։

246 Եւ առ հասարակ գոչիւն բարձեալ մարդկանն ի գոչիւն լալոյ թագաւորաւն հանդերձ՝ ամենայն մարդիկն անկեալ թաւալէին առաջի նորա. զի սակաւիկ մի ոչ կարէին մեկնել ի նմանէ, վասն անհնարին հարուածոցն բարկութեան դիւացամոլ տանջանացն։ Զի թէ լինէին երբեք ուրեք մեկնեալ ի նմանէ՝ անդէն դիւացն ի վերայ հասեալ զայրագնեցուցանէին, անդէն իւրեանց ատամամբքն ուտել մարդկան զմարմինս իւրեանց։

247 Արդ՝ իբրև լուաւ սուրբն Գրիգորիոս զայս ամենայն բանս զոր խօսեցան նոքա առաջի նորա, իսկ նա յարտասուս հարեալ ասէ ցնոսա. «Դուք ինքնին գիտէք զայն ամենայն չարիս, զոր դուքն ընդ իս արարէք. զիա՞րդ կարիցէ մարդ տոկալ յայնչափ չարչարանաց վերայ, կամ

գո՞յր հնար տոկալ ժամ մի՝ լոկ ի տեսլենէ օձի միոջ բացուստ ի բաց, թո՛ղ թէ ի մէջ բազմութեան օձիցն լինել ամս հնգետասան, և ողջ ապրել, և տոկալ և բնակել ևս հանապազ ի մէջ նոցա։

248 «Նախ յայդմ իսկ տեսէք զզօրութիւն Արարչին. զի որ զամենայն արար՝ զիարդ և կամի, յորժամ և կամի կարող է զիւրաքանչիւր բարս փոփոխել. զի և զայն զմեղանչական զթունաւոր գազանս որ յանհնարին գբի անդ՝ ընդ իս անարժանի ընդ իւրում ծառայիս քաղցրացուցանէր։ Զի թէպէտ և մեք անարժանք էաք՝ սակայն վասն ձերոյ օգտի զմեզ պահեալ՝ երևեցոյց զիւրոց սքանչելեացն զօրութիւն. զի զմեզ պահեալ ածեալ, և ի ձեր մշակութեան գործն եկեալ, և զօգուտն զձեր բերեալ, Աստուծոյ մարդասիրութիւնն մեօք առ ձեզ կատարեսցի։

249 «Եւ կամ էր արդեօք հնար աղջկան միոջ մանկամարդոյ՝ ունել զդէմ առն սկայի, որպէս տեսէք իսկ աչօք ձերովք. զիա՞րդ էր հնար այդմ լինել, եթէ ոչ Աստուծոյ էր տուեալ զիրաւունս յաղթութեանն՝ պահել զիւր վկայն անարատութեամբ ի ձերոց յանցուածոց յանօրէնութենէ։ Արդ՝ վասն մահուան այնոցիկ սրբոց երանելեացն, որոց արիւն նոցա հեղեալ յերկրի ձերում, որք արժանի եղեն աստուածութեան շնորհացն և պատարագեցան, վասն

որոյ և ձեզ՝ այց և խնդիր՝ եղեալ Հայաստան աշխարհիս. վասն նոցա արդար արեանն հեղլոյ և ձեզ քաւութիւն շնորհի աւադիկ՝ ձերով ապաշխարութեամբդ՝ յամենապարգևէն Աստուծոյ։

250 Իսկ վասն իմ՝ արդեօք ես ո՞չ էի ի հրամանէ Աստուծոյ ձեզ քարոզ, այլ ի կամս մտաց իմոց. և զիա՞րդ հնար էր այնմ լինել։ Իսկ արդ գո՞յր ինձ արդեօք հնար իշխանութեան՝ իշխել բան մի ի ձէնջ թաքուցանել, թող թէ հրաման առեալ յԱստուծոյ։ Զի և ես ի խոր վիրապի անդ զամենայն օր տեսիլ տեսեալ աչօք բացօք զհրեշտակ Աստուծոյ, զի հանապազ քաջալերէր զիս և ասէր, որպէս և այժմ իսկ զնոյն տեսիլ տեսանեմ, որ ասէ ցիս, թէ «Քաջալերեա՛ց, պինդ կաց, զի տէր Աստուած պահեաց զքեզ և արժանի համարեցաւ արքանեկութեան իւրոյ. և ետ քեզ զգործս մշակութեան իւրոյ, զի և դու ընդ այլ մշակսն մտեալ՝ վարձս առցես զանապական պարգևացն Քրիստոսի»։

251 «Զի և ձեր իսկ արկեալ զիս ի խոր վիրապն, յանհնարին տեղին մահուան, և ելեալ անտի ողջանդամ կամօքն Աստուծոյ։ Իբրև ոչ եթէ զայս ասելով՝ անձինս պարծանս տամ, այլ զի ոչ իսկ հնար է թաքուցանել զսքանչելիսն Աստուծոյ. քանզի ոչ իսկ թաքչի, այլ պատմի։ Վասն զի զիս ապրեցոյց ի մահուանէ, որ յաչս ձեր մեռեալ համարեալ էի, որպէս և դուք իսկ

ձեզէն վկայէք ինձ. և դուք զի մեռեալ էիք ի մեղս ձեր՝ անհաւաղիկ մեռեալքդ ի ձեռն մեռելոյս կենդանանայք։ Վասն զի տուաւ ի ձեռս իմ պատմել ձեզ զհրամանս Աստուծոյ, դարձուցանել զձեզ ի ստուգութիւն, ի ճշմարտութեան ճանապարհն, և ի բաց լինել ձեզ յունայնութեան պաշտամանց անտի, ի քարեղէն, ի փայտեղէն, յարծաթագործ, ի պղնձագործ պատկերաց այտի, որ ոչ ինչ իսկ են և ոչ ումեք պիտանացու. դառնալ առ Աստուած կենդանի, որ արար զերկինս և զերկիր և զծով և զամենայն որ է ի նոսա, և ի Բան Նորա՝ յՈրդին միածին, և ի Հոգին կենդանի և կենդանարար, սրբիչ և քաւիչ երկրպագուաց և փառաւորչաց իւրոց։

252 «Իսկ եթէ զձեզ յորդոր յօժարութեամբ տեսանիցեմք դարձեալ առ աստուածութիւն անդր՝ ախորժ յօժարութեամբ սկիզբն արասցուք ձեզ պատմելոյ վասն արարչութեանցն, թէ զիա՛րդ բարի աշխարհս ստեղծաւ ի բարերարէ անտի, թէ զիա՛րդ վարեցան կարգք աշխարհիս. զի ոմանք ի մարդկանէ զհաճութիւն բարեացն յիւրանց կամաց կատարեցին առ Աստուած. թէ որ զչարն գործեցին՝ աստէն պատժեցան յերկրի. թէ զիա՛րդ եկն Որդին Աստուծոյ մարմնով յաշխարհ անարգութեամբ. թէ զիա՛րդ գալոց է ի վախճանի Նովին մարմնով և փառօք Հօր, և վասն լինելոց բարեացն և հանդերձեալ դատաստանին.

և թէ առ այժմ զիա՛րդ օրէն է մեզ գնալ պատուիրանօք ըստ կամացն Աստուծոյ. և թէ զիա՛րդ ապաշխարութիւն գտանել, ընդ նմին և զթողութիւն մեղաց. և թէ զիարդ զմեղուցեալսն տգիտութեամբ՝ քաւել. և ըստ կամացն Աստուծոյ փախչել ի չարէ և զբարիս գործել և խոստացելոց բարեացն հասանել. և թէ զիա՛րդ արժան է գնալ ի ճանապարհս Աստուծոյ։ Զայս ամենայն կարգաւ մի ըստ միոջէ ոճով պատմեցից, անաշխատ լեզուաւ և անհանգիստ բերանով. զի և Տէր ըստ իւրում մարդասիրութեանն ընկալցի զձեր ապաշխարութիւնդ, և դուք արժանի լիջիք մտանել ի շնորհս մարդասիրութեան ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

253 «Սակայն մեք ձեզ ի սկզբանցն սկիզբն արարեալ՝ սկսցուք ցուցանել զաշխարհի զարարչութիւնն, բարերարութեան բարեացն ի բարերարէն, եթէ դուք կամիցիք սրտի մտօք ունկնդիր լինել և հաւատալ։ Սակայն մեք անտուստ ի բնէ սկիզբն արասցուք պատմելոյ ձեզ նախ՝ վասն մեծի միոյ միայնոյ բարերարին, և ապա՝ եղելոցս ամենեցուն ի նմանէ։ Այլ զամենայն ի ձեր աշակերտելոցդ յօգուտ փութամք կատարել ըստ հրամանի աստուածութեանն. կարևորագոյն համարեցաք ընդ նորա և վասն նորին դիպանագոյն և նմանագոյն բանիւք զփո-

խանակն թելադրել. զի վասն աստուածութեան են բանքս. քանզի գիտեմք, թէ նա է ճշմարիտ Աստուած։

254 «Այլ ոչ եթէ զանհաս բնութենէն կարիցէ ոք ճառել, և որպէս էն՝ զայն կարիցէ ոք պատմել. զի անհաս և անքաւ և անքաւանդակ և անքնին է, անմատոյց և անիմաց է յամենայն արարածոց, աներևոյթ ի տեսլենէ և մօտ առ ամենեսին խնամով տեսչութեամբ գթութեամբ, շնորհօք մարդասիրութեան իւրոյ. ոչ տեսաւ երբէք ի մահկանացու մարմնաւորաց, նա և ոչ ի հոգեղինաց և ի հրեղինաց զուարթնոց։ Միայն փառաւորեալ յամենայն արարածոց. քանզի ամենայն ինչ ի նմանէ է, բայց նա միայն ինքնութեամբ։

255 «Սակայն արք արդարք ի մարդկանէ, որ արժանի եղեն ճանաչել զարարչութիւն նորա, և երկրպագութեամբ կամացն հնազանդեալ հրամանակատարք մշտնջենականին և աստուածամերձ կենացն պատմող մարգարէք անուանեցան ի դարս առաջինս յաստուածապաշտ յազգէն Եբրայեցւոց, յԱբրահամեան զաւակէն, որ աստուածպաշտութեամբն ընտրեալ՝ ամենայն ազգաց հայր անուանեալ. զի ի գլուխ հաւատոց արդարութեան ամենեցուն ելեալ նստիցի յառաջնահաւատն պարծանօք, արդարև իսկ հայր անուանեալ. յորոյ օրինակ և ծնունդքն սերեալք ի

նման է՝ ժողովուրդ առաջին և սեպհական անուա-
նեալ։

256 «Յորոց միջի և մարգարէքն իբրև լուսաւորք աստուածապայծառ պատգամօքն ծագեցին, որք Հոգւոյն շնորհաց աստուածութեանն արժանի եղեն՝ ուսուցանել ամենեցուն զօրէնս Աստուծոյ, և զկամս և զկարգս նորուն ուղղութեան երկնաւոր հրամանացն ամենայն ուրուք առաջի դնելով, որպէս նոցուն իսկ մատեանք մարգարէութեան հաւաստեաւ պատմեն. որ յամենեցունց յօգուտ մինչ ի վախճան ընթացեալ, լի արարեալ զտիեզերս յօրինեալ ընթերցուածովքն յանդիման կացուցանել զարուեստն մարգարէական աստուածեղէն բանիցն. որպէս զի հնար լիցի ամենայն հնազանդելոցն բանից նոցա՝ զԱստուած ինքնին գլխովին յանդիման տեսանել ըստ տեսչութեանն։

257 Արդ՝ ի մէջ սրբոցն աստուածապաշտ գնդաց մարգարէիցն ոմն յարուցեալ մեծ մարգարէ, որոյ անուն Մովսէս կարդացեալ, արժանի եղեալ աստուածութեան շնորհացն. որոյ սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ յամենաստեղծ յսկզբնագործ ժամանակէն՝ աշխարհահամար աշխարհապատում մարգարէութեամբ՝ ամենեցուն աւանդեաց զճշմարիտ գիտութիւն։ Ըստ նմին օրինակի և մեր անտի սկիզբն արարեալ՝ ամենուսոյց շնորհօք Հոգւոյն բան ի գործ արպա-

ցուք վարդապետել ձեզ, փոյթ յանձին կալեալ վասն երկուց աշխարհաց հաստատելոյ ի բարեբարէն Աստուծոյ, վասն սկզբան և կատարածի, վասն անցաւորիս և վասն յաւիտենական մշտընջենաւորին։ Մեզ տացին բանք ի բերան, մեզ՝ ցուցանել զօգուտն, և ձեզ՝ լսել, ընդունել և հաւատալ, և քակել ի սատանայական գործոց չարութենէ, և աստուածամուխ կենացն լինել ժառանգորդ։

258 «Արդ՝ սկսցուք շնորհօքն Քրիստոսի ձեզ պատմել մի ըստ միոջէ մանրապատում նշանակօք, և դուք ունկնդիր եղեալ սրտի մտօք լուիջիք»։

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

529 **ԻԳ.** *Տէր Աստուած, որ Նա միայն ինքնութեամբ, և ոչ ոք յառաջ քան զնա. չիք ոք այլ Արարիչ ամենայնի՝ որ երևի և որ ոչն երևի. բայց Որդին միածին որ ի Հօրէ ծնեալ, և Հոգի Նորուն որ ի Նորին յէութենէ. որով եդև աշխարհս ի սկզբանց անդ, արարեալ միասնական Երրորդութեանն միով զօրութեամբ կամացն ամենազօրաց, միախորհ, միակամ, միաբուն ինքնութեամբ, և ամենայն ի Նմանէ եղեալ, երկինք և երկիր։ Արարեալ զերկինս խորանարդ հաստատարկ, և զերկիր թանձրայատակ աղխեալ սեղմեալ. և զերկինս կախեալ զոչնչէ, և զերկիրս ի վերայ ոչնչի կացուցեալ, և ի Նմին զանդունդս համատարածս խաւարազգածս աներևոյթս անկազմս անարարս և անյարդարս, անպատրաստս ստուերամածս։*

260 *Եւ անդէն իսկ ընդ ասելն Հօրն արարչութեան ցարարչակից Որդին և ցհամագործ Հոգին որ ի վերայ Ջուրցն շրջէր, անդ ի Ներքոյ*

ջուրցն հրամայեաց լինել կազմածոյն յօրինուածոց արարածոց։ Ասացեալ ի Հօրէ առ խորհրդակալսն խորհրդակատարսն համագործսն՝ լինել լոյս, և անդէն եղեալ լոյսն համասփիւռ՝ խաւարակուլ օրաբեր։ Եւ յետ այսորիկ հաստատութիւն ջրամած սառնեղէն ծովահերձ ջրաբաժին. որով երևեալ ցամաքն ամենածին ծաղկաբուղխ տնկաբեր։ Եւ յետ այսորիկ ասացեալ միանական Երրորդութեանն զօրութեան՝ լինել լուսաւորացդ առ ի ջրեղէն խորանանման հաստատութեան երկնին ճառագայթաձիգք, աշխարհազունդք, նշանացոյցք, ժամանակաչափք. և ապա զազգն շնչակեաց թռչնոց և զեռնոց և ջրածին կայտառաց։

261 Յետոյ բղխեալ եռացեալ յերկրէ ամենայն չորքոտանեաց ազգ, իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարգի, վայելելիս հաստատեալ յառաջակամ պատրաստութեամբ կամացն աստուածութեան առ ի պատիւ մարդոյն։ Որ զվայելչականն հանդերձեալ առնել Արարչին, որ կամարար կամացն առեալ անդէն զբարերարութիւն իւր ցուցանել, առնել զբանաւոր զիմաստուն զխօսուն արարածն, ի մէջ անխօս անբան անիմաստ արարածոցն։ Զի իմաստունն գիտացէ զպատիւ Արարչին. իմացեալ զԱրարչին սքանչելութեան շնորհս փառաւորութեան՝ գիտասցէ դարձուցանել ի նմանէ զփառաւորութիւն փոխարէն. և ընդ նմին

և ի ձեռն նորին՝ ամենայն արարածք երևեալ գործքն մատուցեն զփառաւորութիւն։

262 **ԻԴ.** Իսկ ի մէջ աներևութիցն արարեալ աներևոյթ փառաւորիչս — զօրս հրեշտակաց հոգեղէնս, հրեղէնս, բազմութիւնք զուարթնոց։ Սոքա յօդս վերինս բնակեալ են, ի վերայ հաստատութեան Ջրայարկի. իսկ մարդկանս ի ներքոյ, ի հողեղէն բնակութեան երկրիս, տուեալ վիճակք։ Զի Աստուծոյ բարերարի զամենայն արարեալ, կարգս լինելութեան հաստատեալ. իսկ չարն յանձնիշխան կամաց մտեալ՝ կործանէ զիւրաքանչիւր ոք առանձինն. այլ յԱրարչէն բարի եղեալ ամենայնն հաստատեցաւ։

263 Որ յառնելն զմարդն՝ սքանչելագոյն կարգաւ զիշխանն ի մէջ անցուցեալ, և անդ է տեսանել սքանչելիս և զարմանալիս և անհասական հրեշտակակերպս։ «Արասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան»։ Իսկ արդ՝ ըստ որում պատկերի արդեօք ասիցէ, և կամ ըստ որում նմանութեան զմարդն առնել. քանզի անեղծական, անստեղծական, անտարրական, իսկական աստուածութիւնն ճանաչի։ Ո՞րպէս լինելոցն արդեօք էականին հանգոյն առնոյր լինել, կամ հողն սակաւիկ՝ ինքնաբուն զօրութեանն Աստուծոյ. որ և անտեղեօք և անչափակալ՝ վայրօքն, անսկզբնական լիութիւնն անմատոյց յումեքէ ունի մշտնջենաւոր

նոյն պարզական և անշարժական միապէս։

264 Իսկ արդ՝ որպէս ստեղծականին զինքն օրինակ դնիցէ, և կամ զկաւն դրօշեալ՝ Աստուծոյ պատկերաւն ձևիցէ. զոր և ասէն իսկ, թէ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա»։ Նախ ասաց բանս յառաջասաց պատմութեան հանդերձելոցն, ապա անց յառաջակայսն, և ի լինելոցսն նշմարեցուցանէ։ Եւ են որ անդէն իսկ մօտալուտ առաջոյ՝ ի նոյն ի նմին ժամանակի դէմ յանդիման ցուցանէ. զի տէր ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա։ Մի՝ վասն իմաստութեան, բանաւորութեան, խելամտութեան, կենդանութեան, հոգևոր շնչոյն, զոր շնորհեաց առաւելութիւն՝ գիտել ճանաչել իմանալ և ի միտ առնուլ զամենայն շնորհաց զաստուածակիր զաստուածատուր իմաստութիւնն և զբանաւորութիւնն, զաստուածածանօթութիւնն և զպետութիւնն, և իշխել ի վերայ ամենայն երկրաբուղխ երկրածին ստեղծուածոցն, և զգիտութիւն յառաջգիտութեանն, և կացոյց զնա տէր ամենայնի։ Եւ ասաց Աստուած, թէ «Ամենայն քաղցրաբուղխ սերմանիք երկրի՝ ձեզ լիցի ի կերակուր»։ Եւ ապա զամենայն զազանս և զանասունս և զթռչունս ածեալ առաջի մարդոյն հնազանդէր։ Իսկ ապա աստուածակիր իմաստութեամբն խելամտեալ՝ ճանաչէր ըստ իւրաքանչիւր ըստ առանձնային կերպարանաց զանունն նշմարեցուցանել.

զի զգիտութիւն Տեառն ի մէջ անցուցեալ, նորա գիտութեամբ զնորա արարածս ճանաչել՝ նորա նման անուանեցաւ։

265 Եւ մի՛ վասն այսորիկ ասէ նման, վասն անձնիշխանական կամացն իշխանութեան։ Զի յԱստուծոյ յամենազօրութեանն և ամենարարութեանն երկու արարածք պատուականք և արգոյք եղեալք ի բարերարէն հաստատեցան, մարդիկ և հրեշտակք։ Արդ՝ զմարդիկ թողեալ ի կամս անձնիշխան կամաց, վասն զի իւրովք կամօք անձնիշխանութեանն գիտացէ ընդ բարեացն գործոց՝ շնորհս գտանել ի բարերար Տեառնէն և յԱրարչէն. և եդեալ առաջի նորա զգիտութիւն պատուիրանաց հաճոյիցն Աստուծոյ, զի գիտասցէ խոյս տալ ի չարէն, և զբարին ընտրել իւրոց կամացն յաւուլթեամբ, իբրև յինքեան քաջութենէ, իւրով անձնիշխան կամօք՝ յԱրարչէ անտի զիւրոց վաստակոց առեալ զփոխարէնս պատուեսցէ։

266 Իսկ վասն նմանութեանն իմանալի է այսպէս. զի ամենայն արարածք ընդ հնազանդութեամբ ծառայութեան են հարկեալք. զի մի՛ այլ աւելիս ինչ իշխեսցեն գործել քան զայն, որչափ ինչ նոցայն հրամայեցաւ՝ հարկք եդան ի վերայ իւրաքանչիւր՝ կատարել զհրամանս։ Բայց Աստուած զմարդն միայն բազմապատիկ փառաւորեաց և մեծօք մեծացոյց, հողեղէան հրեշտա-

կակլիցս խոնարհագոյնս արար։

267 Տե՛ս զարեգակն և զլուսին և զաստեղս՝ մեծամեծս որչափ քան զմարդն իցեն, և նորա կամացն կան, հարկեալք ընդ հրամանաւ պատուիրանագրին։ Ո՛չ արեգակն յընթացից դադարէ, և ոչ լուսին կասէ ի մաշել և լնուլ, ո՛չ աստեղք զկարգօք իւրեանց անցանեն, և ոչ լերինք տեղափոխ լինին. ո՛չ օդք ի շշնջելոյ դադարեն, և ոչ ծով ի սահմանս ծփանաց անդնդային մոլեգին ալեացն խռովելոց յուզելոցն սաստկութեամբ անդադար կուտակելոցն՝ զեզեալ սահմանն ոչ կարացեալ անցանել և ապականել զերկիր. և ոչ երկիր բառնալ կրել դանդաղի զամենայն։ Որոյ հրամանաւ յօրինեալ է ամենայն, որոյ սուրբ և երկնաւոր զուարթունքն կան յանդադար փառաբանութեան։ Որ արար զբարձրութիւն երկնից և զթիւս աստեղաց, զջուրս ծովու և զաւազ երկրի, զկշիռս լերանց։ Որ հանէ զամպս և արգելու զհողմս, և դարձուցանէ զերեկ, և դալարեցուցանէ զչոր զօսացեալս, և ժողովէ զանձրևաշիթս։ Վասն որոյ մարգարէութեան հոգին պատմէ, թէ «Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, և թզաւ զերկինս, և զերկիր ամենայն քլաւ իւրով. ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և զդաշտս կշռորդօք երարձ։ Ո՞ր իցէ տեղին, որ զնա բարձեալ ունիցի, որոյ բանիւ արարածք ամենայն կախեալ կան։ Որ գիտէ զանցս գնացից երկնա-

ւոր գնտոյն, որ ի վերայ օդոց շրջին, և ոչ թիւրին. տարածին, և ոչ ըստ արտուղի անկանին. ելանեն և մնան վարձկանք պարտաւորք տարւոյ. կասեն՝ արծարծին ի տունջենէ ի գիշեր և ի գիշերոյ ի տիւ. փոխարէնս արկեալ միմեանց փոխարինին՝ աննախանձ տան, անարգել դարձուցանեն ի չափ ժամանակաց, ի չորս որոշմունս փոփոխել տարւոյն, որպէս և Աստուած կարգեաց։

268 Եւ զիա՞րդ գնայցեն զօրութիւնք աստեղաց երկնից հաստատութեան՝ կշիռ կարգեալ ի գնացս իւրեանց անդադար, և ոչ անցանեն զչափով։ Կամ ուստի՞ ելանիցեն օդաշունչ սիք հողմոցն բռնութեան, և ո՞ւր երթեալ դադարիցեն. և զի՞նչ որոշմունք իցեն միոյ միոյ ի նոցանէ. մինն քաղցրաշունչ՝ սնուցանէ զբոյսս, մինն սաստկացեալ՝ զպտուղսն բառնայ. մինն զգեստս կկէ, գունակ գունակ ծաղկօք զերկիր զարդարէ ի գունագոյն երանգս. զմերկ ծառս ագուցանէ, զվարսաւոր գագաթունս զարդարէ։

269 Ուստի՞ ծանիցին օդք ամպածինք, որ և ի նոսին սպառին ի փայլատակմանց հողմոյ. ի ձայնէ որոտման ծնանին անձրևք. և ուր Տէր հրամայէ երթալ՝ երթեալ իջուցանեն և ոռոգանեն զերկիր. սնուցանեն զբոյսս, պարարեն զպտուղս մարմնապարարս. յո՞յր յորովայնէ ելանիցեն գետք աղբերօքն հանդերձ, և ոչ դադարեն յելիցն և ոչ լնուն ի մտանելն։

270 Երկինք և երկիր, արեգակն և լուսին և բազմութիւնք աստեղաց, և ծովք, գետք, գազան և անասուն, սողուն և թռչուն, ձկունք լուղականք, լեալք, լինելոցք՝ զիւրաքանչիւր կարգեալսն ըստ իւրաքանչիւր հրամանացն մատուցանեն։ Բայց միայն մարդոյն անձնիշխան թողան կամքն՝ զինչ և կամեսցի. և այլ աւելի ինչ ոչ բռնադատեցաւ քան զայն որ ազդեալ ասացաւ—չճաշակել նմա ի ծառոյ անտի. զի այնու արժանի արասցէ զնա փոխանակ ընդ փոքուն մեծամեծս ընդունել. վասն իւր շնորհ ունելոյն վաստակոց՝ լիցի առնուլ նմա յԱրարչէն զփոքունց փոխարէն զմեծամեծ շնորհսն։ Վասն այնորիկ և զանձնիշխան կամացն նմա հրամայեաց կամակար իշխանութիւն։

271 Կամ որպէս մարդ հողաբեր՝ օրինակաւ Արարչին յաշխարհ գայցէ, առժամագիւտ մատուցականն անմատոյց էականին նմանութեամբ առնուցու լինել զլինելն։ Քանզի անսահմանական և անվայրափակ և առանձնական զօրութեամբ, աստուածական անուամբն միայն արդեօք մեծարեաց՝ ըստ պատկերին ասելով. այ՛ն չէ ինչ ի դէպ։ Քանզի ասէ Գիրն, թէ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա». և այլուր ասէ, եթէ «Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութիւն, և ըստ պատկերի իւրոյ բարերարութեանն արար զնա». և միւս ևս աստուածածա-

նօթ իմաստութիւնն ասաց, թէ «Մարդ պատկեր Աստուծոյ է»։ Այլ անդէն ի սկզբանն կարգեաց Աստուած մարդոյն՝ մերձաւոր և ծանօթ կերպարանաց Աստուծոյ լինել, քանզի ոչ ի հաստատելն միայն, այլ առաւել ի ծանօթն առնել փութայ։ Քանզի նմանութեամբ մարդոյ երևեալ Աստուծոյ ի ստեղծանել զմարդն հող յերկրէ, և փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի, և եղև մարդն յոգի կենդանի։ Ստեղծեալ զմարդն ձեռօք իւրովք՝ և արկ ի նա զկենդանութիւն ի փչել բերանոյ իւրոյ զկենդանական շունչն իմաստակիր մտաւորութեան բանաւորութեան ազդեցութեան. զի անդէն զաչս բացեալ արարածոյն՝ զԱրարիչն ծանիցէ, և անդէն Աստուծոյ բարերարութեան արարչութեանն ընտանի և մերձաւոր, գիտակ և պատմիչ լինիցի։

272 Եւ թէ զիմ՛րդ ամենայն արարածոց առեալ հրաման լինել յաննիւթոյ, ի չքաւոր յանկերպարան նիւթոյ, որպէս ընդելական կերպարանացն և ձայնի հրամանացն՝ առանց յապաղանաց՝ ամենայն արարածք սպասաւորականք զհրամանսն կատարիցեն։ Իսկ իսկական աստուածութիւնն ի ծածկութեանն ի վերոյ քան զտարրական նմանութիւնս և զձայնել զազդեցութիւնս, յիւրում յառանձնական յէութեանն զիւրն ունի։ Այլ վասն երևելի արարածոցս առեալ նմանութիւն, վասն ժուժկալութեան արարածոցս խո-

նարհեսցի։ Զի թէ ոչ այնպէս էր, ոչ ոք էր որ տեսլեանն բնութեան կամ ինքեան ձայնին բարբառոյ ժուժալ կարէր. այլ որպէս զի կարասցեն զնա տեսանել՝ վասն այսորիկ առեալ նմանութիւն երևելի, բարբառոյ ազդեցութիւն։

273 Արդ՝ եղեալ մարդն ըստ պատկերի Աստուծոյ, հանդերձ ազատութեամբ, իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ և իշխանական պատուով ըստ ազդեցութեան արարչութեանն, ոչ եթէ ըստ աստուածաբուն զօրութեանն, զոր միայն Միածինն ունի զնկարագիր էութեանն Հօր։ Ապա ածեալ Աստուծոյ զամենայն արարածս արարչութեան իւրոյ առ Ադամ, տեսանել զինչ կոչեսցէ անուանս նոցա։ Որով յայտ իսկ է, թէ զԱրարիչն անուն յառաջ քան զայս ծանուցեալ Ադամայ. զի նախ այն էր կարևորագոյն։ Քանզի և միածին որդին Աստուծոյ զայս ասէր առ Հայր, թէ «Այս են կամք իմ, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած»։ Նա և ի հարկէ իսկ նախ զԱրարիչն անուանէր Ադամ, զի յորոյ երեսաց զկենդանութիւնն ընկալեալ էր՝ նախ քան զամենայն զնա ետես. քանզի և արարածք իսկ առ ի ծանօթ առնելոյ նմա զԱրարիչն հաստեցան։

274 Արդ՝ անուանէ զառաջին ածեալսն յանդիման Արարչին. և զկնի եկեալն յառաջագունիցն ծանօթական լինի, որոց ոչ միայն անուա-

նելովն, այլ և իմաստութեամբ և իշխանութեամբ առ հասարակ տիրէ։ Ապա մինչդեռ միայն սկիզբն և կատար է ինքն միանգամայն, յամենայն արարածս ինքն ինքեան միայն էր, և ոչ ոք էր զօրավիգն, և ոչ ընկեր ոք. և ոչ նման նմա։

275 Արդ՝ Հօր արարչի խորհուրդ ի մէջ եդեալ ընդ արարչակից Որդւոյ և ընդ արարչակից Հոգւոյ, իբրև զխորհուրդն զառաջին նախաստեղծ մարդոյն. զի որպէս անդն ասաց, թէ «Եկա՛յք արասցուք մարդ ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց մերոց», և անդէն ստեղծեալ Ադամ ի կենդանութիւն ի չգոյէն հաստատեցաւ՝ նոյն օրինակ և աստ ասացեալ Հօր առ Որդին և առ Հոգին, ասէ. «Եկա՛յք արասցուք Ադամայ օգնական նման նմա, ըստ նմանութեան պատկերի իւրոյ և ըստ նմանութեան կերպարանաց իւրոց»։ Եւ անդէն արկեալ նմա քուն զարմանալի, և հանեալ ոսկր ի կողից նորա՝ և շինեաց զայն ի պատկեր կնոջ և կացոյց առաջի նորա։ Եւ անդէն ծանուցեալ Ադամայ աստուածազգեաց իմաստութեամբ, թէ «Այս այժմ ոսկր յոսկերաց իմոց և մարմին ի մարմնոյ իմմէ. սա կոչեսցի կին, զի յառնէ իւրմէ առաւ»։ «Վասն այսորիկ թողցէ այր զհայր իւր և զմայր իւր, և յարեսցի ի կին իւր, և եղիցին երկոքին ի մարմին մի»։

276 Ո՞չ ապաքէն յանդիման Աստուծոյ ասի-

ցէ զայս, անդ՝ ուր ամենայն զօրք հոգեղինացն զփառս Տեառն բարձրացուցանէին, և մարդն ի հանդիսի անցեալ։ Եւ զոր ասէն՝ ամենահաս գիտութեամբ մարգարէանայ, և քնով գործեալն զարթնականին ի մէջ բերէ զգործն. զի որ յառանէն առեալ գիտաց՝ նա և զայր յերկրէ գիտէ, և զերկիր՝ յոչնչէ, և զԱստուած՝ էական։ Եւ ասելովն, եթէ «Թողեալ զհայր և զմայր և յարել ի կին իւր, և եղիցին երկոքեան ի մարմին մի»՝ զբոլորովին կարգս աշխարհիս և զկատարած զամենայն գիտաց։

277 **ԻԵ**. Յետ այսորիկ առեալ Աստուծոյ՝ յԱդին դրախտին փափկութեան դնէր զմարդն. որում յայտ արարեալ ծառս երկուս, զմինն կենաց և զմինն գիտութեան բարւոյ և չարի. որում եդեալ պատուիրան՝ չճաշակել նմա ի ծառոյ անտի՝ մահու սպառնալեօք. զի Աստուծոյ պատուիրանապահութեամբն՝ զնախանձելի զաստուածատուր իմաստութիւն պահեալ, զաստուածական իշխանութիւնն պահպանութեամբ պատուիրանին յանտուչական փառս էականին ինքնակալ եղեալ վայելիցէ։ Եւ որպէս վերագոյնն ասացաք, եթէ զհրեշտակս և զմարդիկ յանձնիշխանութեան թողեալ, և զիւրաքանչիւր պատուէրս եդեալ ի վերայ, զի իւրաքանչիւր, յօժարութեամբ կամացն՝ լիցին Արարչին հրամանացն հնազանդեալ, վասն որոյ և առաւել փա-

ռաց արժանի լիցին հասանել։ Արդ՝ մարդոյն եղաւ փոքր պատուէր ի ծառոյն չճաշակել. զի այնու ի մեծ պատիւ ձգեալ հասցէ, որպէս վերագոյնն ասացաք։ Իսկ զօրացն բազմութեան հրեշտակաց եղաւ պատուէր՝ կալ յանդադար փառաւորութեան իւրեանց Արարչին, ի մեծ պատիւ փառաց զնոսա բնակեցուցեալ, յաներևոյթ մեծութեանն վերին երկնաւոր մշտնջենաւոր լուսոյն։

278 Արդ՝ ոմն ի վերին զօրացն իշխանութեանցն հրեշտակաց իբրև տեսանէր զխոստումն բարեացն բարերարութեան Արարչին որ առ մարդն, և մարդոյն կալ ի բանի Արարչին իւրոյ, և զգուշացեալ պահել զպատուիրանն՝ իւրովք կամօք չարացեալ չարն՝ չար անուանեցաւ. ուստի և զՑետս երթալոյ զհակառակաւէրն զսատանայ անուն ժառանգեաց։ Արդ՝ նախանձեալ չարին՝ արկանէ զմարդն ի մահ պատրանօք ի փառաց անտի. քանզի և ասէ իսկ իմաստունն, թէ «Նախանձու բանսարկուին եմուտ մահ յաշխարհ», խաբէութեամբն ապականեալ։

279 Արդ՝ եկեալ մատուցանէ զխաբէութիւն պատրանաց մարդոյն թշնամին։ Եւ արդ՝ գուտես զոր ասէն. «Ընդէ՞ր, ասէ, պատուիրեաց ձեզ Աստուած չճաշակել ի ծառոյն». որով յայտ իսկ է, թէ ունէր ազատութիւն Ադամ և անձնիշխան կամս և իմաստութիւն յԱստուծոյ. զի-

տելով զԱստուած՝ պատուիրանադիր և զԱդամ՝ պատուիրեալ. Թէրևս յառաջ իսկ սա քան զպատուիրանն նենգութեամբ էր երևեալ, և ամենագիտին չէր՛ ի ծածուկ, քանզի քննիչ է սրտի և երիկամանց։

280 Եւ արդ՝ դու տես զի՛նչ ասէր. «Թէ ճաշակեցէք՝ ասէ, աստուած լինիք»։ Զպատճառն եդ ի նոսա, և ի ներքոյ յինքն յիշխանութիւնն կորզել ջանայր. զի զնա վրիպեցուցեալ հանեալ ի խոստմանցն՝ թէրևս հնար լիցի նմա զնորա տեղին ժառանգել։ Որպէս և առաքեալն Աստուծոյ, որ հմուտ և տեղեակն էր աստուածաբեր խորհրդոյն, քանզի և ասէ իսկ, թէ «Անօրէն իշխանն իբրև աստուածանալն կամեցաւ՝ ձեռն արկանէր և զամենայն մարդիկ մեղօք կապէր». զի իբրև զնոսա հանեալ յայնմ բարեաց՝ ապա նմա հնար լիցի զխոստացեալսն ըմբռնել։ Իսկ նոքա վասն նորին պատճառանաց խաբեալք՝ ճաշակեցին, և անցեալ զպատուիրանաւն՝ յաստուածակերպ փառացն մերկացան։

281 Սակայն և անդ իբրև ի վերայ որդւոց հատուցելոց հայրաբար գթացեալ բարեգործէ. զոր և ասէ իսկ Գիրն, թէ «Լուան զձայն տեառն Աստուծոյ, զի իջեալ զգնայր ի դրախտին ընդ երեկս աւուրն»։ Եւ նոցա փախուցեալ թաքուցեալ ծառախիթ տերևապատ լինէին- զորոյ անցանել զամենագէտն երեսօք անհնար է. վասն

որոյ և ասէ իսկ, թէ «Տէր Աստուած մերձաւոր եմ ես, ասէ Տէր, և ոչ Աստուած հեռաւոր. միթէ մարթ ինչ իցէ մարդոյ փախչել թաքչել յինէն ի ծածկոյթ իւր՝ զի ես ոչ տեսից զնա. ո՞չ ջնև լի են երկինք և երկիր»։ Եւ միւս ոմն հմուտ մեծութեան նորա ի մարգարէիցն սրբոց ասէ, թէ «Յո՞ երթայց ես յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց ես յո՞ փախեայց. թէ ելանեմ յերկինս՝ դու անդ ես. թէ իջանեմ ի դժոխս՝ և անդր մօտ ես», նայեցեալ զնոքօք, թէպէտ և թաքչել կարծեցին։

282 Սակայն բարերարին ձայն արկեալ, թէ «Ո՞ւր ես, Ադամ». և նա ասէ. «Լուայ զձայն քո և երկեայ, զի գնայիր ի դրախտի աստ. քանզի մերկ էի և թաքեայ»։ Տեսանե՞ս որչափ մերձաւոր և ծանօթ էին Աստուծոյ, մինչև ոտնաձայնին անգամ չլինել անտեղեակ։ Քանզի բարերարն յանգէտս պատճառեալ՝ նախ ոտնաձայն առնէ. զի յոտսն քաւութիւնաբերս հասեալ մարդոյն, ինքնապատում լինելով զյանցանացն՝ փրկութիւն գտանիցէ։

283 Իսկ իբրև այն չլինէր՝ սակայն չկամի ամբաստան լինել և ահագինս ի դիմի հարկանել, այլ հաշտականաւն զիջանէ, թէ «Ո՞ ասաց ցքեզ թէ մերկ ես դու». քանզի կամի իմն ներելով այսրէն յինքն արկանել, զի քաղցրութիւնն Աստուծոյ զնոսա յապաշխարութիւն ածիցէ։ Իսկ

իբրև այսու ևս ոչ զգաստացան, այլ զմիմեամբք պատճառեալ թշուառացան՝ ապա զդատաւորութիւնն ի մէջ անցուցեալ՝ վճիռ հատանէր, զոր հատուցեալ և ի հող դառնայցեն, զի Աստուծոյ դատաստանն ճշմարիտ է ի վերայ այնոցիկ որ զչարն գործիցեն։

284 Յետ այսորիկ ապա զապստամբութիւնն ի մէջ բերեալ ասելովն, թէ «Ահա Ադամ եղև իբրև զմի ի մէնջ՝ ճանաչել զբարի և զչար. հանցուք առ ի ծառոյն կենաց, զի մի կերեալ կեցցէ յաւիտեանն»։ Բայց «իբրև զմի ի մէնջ»՝ ոչ եթէ Աստուած եղեալ. քանզի չէ էականն լինելով, այլ զկարծեալն լինելոյ ասէ. զոր օրինակ սուտ աստուածք կարծեալք ի մարդկանէ՝ որ գործեցան առ անմտութեան յիմարութեան և պղծութեան մարդկան. որպէս և առ ձեզդ իսկ տեսանէի զքարապաշտ զփայտապաշտ մոլորութիւնսդ, որ առ տգիտութեան ի ձէնջ նկարեցան. որ ոչ լսեն և ոչ խօսին, ոչ իմանան և ոչ շարժին, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա. և թողեալ ձեր զԱստուած կենդանի, զԱրարիչն երկնի և երկրի՝ անշունչ անմռունչ քարանց պաշտօն մատուցանէիք, որ ոչ ինչ իսկ են։

285 Վասն որոյ և աստուածատես սրբոց մարգարէիցն հոգացեալ, իբրև իմաստուն բժըշկաց, զդեղ դարմանոյն ըստ ցաւոց հիւանդին պատրաստել, բառնալ ջնջել զգայթակղութիւնն,

ի միջոյ ի բաց կորուսանել։ Որպէս և մի ումն ի նոցանէ աստուածային Հոգւոյն զօրութեամբ լցեալ՝ գոչեաց ասելով, թէ «Աստուածք, որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն յերկրէ ի ներքոյ երկնից. այլ Տէր որ արար զերկիր զօրութեամբ իւրով, և ձգեաց զերկինս սքանչելի խորհրդով իւրով, և պատրաստեաց զտիեզերս ամենայն իմաստութեամբ իւրով, և որոտայ ձայնիւ, և լնու ջուրբ բազմութեամբ զերկինս, և հանէ զամպս ի ծագաց յերկրէ, և զփայլատակունս իւր յանձրևս արար, և հանէ զհողմս ի շտեմարանաց իւրոց»։

286 Յիմարեցաւ ամենայն մարդ ի գիտութենէ՝ ի վերայ անձանց թշուառութիւն յարուցանել. անդէն անձանց անձամբք իւրեանց ամօթալից առնեն զերեսս իւրեանց, և մեծի բարկութեանն Աստուծոյ պատրաստեն զանձինս. այլ այժմիկ կացցէ այս՝ յանդիմանել զմոլորութիւն ձեր, զի ի կարգի իւրում պատշաճէ։ Բայց այժմ որ ի կարգին սկիզբն արարաք պատմել ձեզ՝ ըստ իւրաքանչիւր կարգի զայն պատմեսցուք։

287 Հանեալ այնուհետև զմարդն ի փափկական դրախտէ անտի հանգստեան՝ արտաքոյ դրախտին բնակեցուցանէր, և փակեալ նմա զճանապարհ ծառոյն կենաց, զի մի՛ ականատես անգամ լիցի վայելչութեան դրախտին։ Անդ և երկիր անիծեալ, փուշ և տատասկ և հաց ցաւոց,

և Ադամայ մանկանացուի մահ. և այս՝ մարդասիրութեան նշանակ է. որպէս և ասէն իսկ ի բերանոյ մարգարէին Աստուած, թէ «Խրատեսցէ զքեզ ապստամբութիւն քո, և չարիքն քո կըշտամբեսցեն զքեզ. ապա գիտասցես դու, թէ չար և դառն եղև քեզ թողուլն զիս, ասէ տէր Աստուած քո»: Եւ միւս ոմն ասէ յԱստուծոյ, թէ «Յորժամ դարձցիս և հեծեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես և գիտասցես թէ ուր իցես»: Քանզի յորժամ դառն ճաշակացն և կսկծանաց մահուն պաշարեալ իցէ, անսթափ ի մտացն ուշի յիշեսցէ զյիշատակս ծառոյն կենաց, և հեծեծելով խընդրեսցէ զմուտս դրախտին վայելչութեան. զի և յանդիման դրախտին բնակեցուցանելն ասացելոցս վկայէ:

288 ԻԶ. Իսկ բարերարն ոչ միայն ի դրախտին, այլ և արտաքոյ նորին չհեռանայր ի նոցանէ, յորժամ յանդիման դրախտին բնակեցուցանէր: Եւ վասն իւրոյ բարերարութեանն հրամայեաց սերել յերկիր. ուր և անդէն հրամանաւ ակնարկելոյ Արարչին ծնունդ արձակեալ յերկիր՝ սկսան բազմանալ ընդ ասելն. «Աճեցէք և բազմացարո́ւք, և լցէք զերկիր»:

289 Որդւոցն Ադամայ անդրանկանն Կահեն անուն ճանաչէր, և միւսումն Հաբէլ. որք անդէն զիմաստութիւն տուողին ի մէջ անցուցեալ, նորին իմաստութեամբ՝ զնոյն Արարիչ ճանաչել:

Արդ՝ առեալ Կահելի երէց որդւոյն ընծայս նուէրաց յարմտեաց, որայ կապեալ ցորենոյ՝ պատարագս նմա մատուցանէր։ Իսկ ընդ այն հայեցեալ Հաբելի՝ ի հօտիցն գառանցն ընծայեալ պտուղ՝ ի խաշանցն մատուցանէր։ Իսկ Աստուած իւրով մարդասիրութեամբն խոնարհեալ յընծայս որդւոցն Ադամայ՝ մերձաւոր ճանաչէր։ Քանզի և անդէն իսկ ընտրութիւն առնէ. զոմն ի միամտութեան գտեալ՝ ընդունի զպատարագն. իսկ զոմն ընդ եղբօրն յերկմտութեան գտեալ՝ անդրէն դատապարտեալ դարձուցանէ վասն երկմտութեանն. իսկ նա անդէն վասն որոյ մահ խորհեալ՝ սպան զեղբայրն. և անդէն նզովեալ երկիր վասն նորա, և նա ինքն անիծաւ զաւակաւն հանդերձ։

290 Արդ՝ Ադամայ այլ որդի ստացեալ յԱստուծոյ փոխանակ սպանելոյ Հաբելի, որոյ անուն Սէթ ճանաչէր։ Իսկ այն սպանեալն, վասն արդարութեան իւրոյ, կենդանի է առ Աստուած. զի որ յոչնչէն արար՝ նոյն և կենդանացուցանէ զնա յորժամ և կամի, զոր յոյժ պատմել դիւրին է ձեզ. յորժամ զձեզ ջերմեռանդն ի հաւատսն տեսանիցեմք՝ ասասցուք զայն, որոյ արդարութիւնն կայ պահի յաւիտեանս յաւիտենից։ Արդ՝ Կահել նենգաւոր մարդասպանն նզովեալ անիծաւ. վասն այսորիկ որոշեցաւ հրամանաւ Աստուծոյ. զի օրհնեաց Աստուած զՍէթ, և ետ

նմա պատուէր, զի մի՛ զաւակն օրհնեալ խառնեսցի յանիծեալ զաւակն մարդասպանին Կահենի։ Արդ՝ բազմացան մարդիկն առ հասարակ ի վերայ երկրի կողմանց ցեղիցն երկոցունց։

291 Արդ՝ սեթեան ցեղին կացին նահապետք արք արդարք մինչև ի դարն ութերորդ. առ որս բարերարութիւնն Աստուծոյ մերձաւոր եղեալ՝ միանգամայն իսկ առ ամենեքումբք մերձաւորութեամբն յաճախեալ, զի մի՛ մոռացօնք ընտանութեանն լինիցին։ Վասն որոյ և երկայնակեաց իսկ արարեալ զհարսն, և յերկարակեաց ծնունդ շնորհեաց. զի զոնեայ վասն ցանկութեան որդւոց ելանիցեն ի խնդիր Աստուծոյ. մանաւանդ զի կարևորագոյն իսկ է գիւտ ծննդոց ի կեանս երկրածնաց։

292 Արդ՝ նահապետքն կարգեալք, Ադամն առաջին աստուածաստեղծ, այսինքն Ադամ. և Սէթ, և ի նմանէ Ենովս, և ի նմանէ Կայնան, և ի նմանէ Մաղաղիէլ, և ի նմանէ Յարէդ, և ի նմանէ Ենովք։ Եւ եկաց Ենովք ամս հարիւր վաթսուն և հինգ, և ծնաւ զՄաթուսաղայ. և հաճոյ եղև Ենովք Աստուծոյ։

293 Նա և ամենայն նահապետացն շատակեաց եղեալ, իբրև ի բարերարէ անտի Աստուծոյ սերեալք բազմացան. նոյնպէս և յետ ծնընդոցն յերկարակեացս արարեալ, զի որք Աստուծոյն ստացան՝ պատմեսցեն հարք որդւոց. զի

իբրև պատուիրանք զգուշացուցիչք լինիցին, առ ի ծանօթս առնելոյ զնոսա Աստուծոյ. որպէս և ասացաւ իսկ, թէ «Հարցջի՛ր դու ցհարս քո, և պատմեսցեն քեզ, և ցծերս քո, և ասասցեն քեզ». որով յայտ իսկ է, թէ վասն այսորիկ երկայ-նակեացք, և ոչ վասն բազմութեան ծննդոց։

294 Զի թէպէտ և ասաց Աստուած ցԱդամ, թէ «Աճեցէք և բազմացարո՛ւք և լցէք զերկիր»՝ որպէս յառաջագէտ ըստ մարմնական բարուցն զլինելոցն ասաց. իսկ Աստուած ոչ ի բազմա-ցուցանելն միայն, այլ անդէն և անդ կամէր. զի ի մշտնջենակեաց անմահութիւնն փոխեսցէն։ Որպէս և զԵնովք տեսանեմք յետ վարուց երկ-րակեաց կենացն, յետ ամուսնանալոյ և որդիս ծնանելոյ ուղղութեանն վարուք, վերացուցեալ զնա կենդանւոյն իսկ յանմահութեան վիճակն։ Որ ոչ վասն առնն միայնոյ, այլ զի ելք նորա՝ այլոց ճանապարհ գործեսցեն. և ոչ բանադրո-սութեամբ առեալ ի կեանսն, այլ զպարտ հաճո-յական վարուցն հատուցեալ։ Սոյն օրինակ կա-մեցեալ Աստուծոյ զամենեսեան յանմահութիւն փոխել, յետ աստ վայելելոյ ամենեցուն։

295 Ամենայն մարդիկ ութերորդ դարուն հնազանդեալ մահու, մեղաց ծառայեալ՝ մոռա-ցան զԱրարիչն, յուսակորոյսք ի կենաց անտի Աստուծոյ և ապականեալ զուղղական զիւրեանց ճանապարհն։ Մատնեաց զնոսա Աստուած ի կամս

անձանց իւրեանց, առեալ զոգի շնորհաց մարդասիրութեան իւրոյ ի Նոյանէ, զորոց և զառնելն ստրջացեալ ասէ։ Որ և ստրջանալն Աստուծոյ՝ անհագին զգուշութեան նշանակ է. զի թերևս այնու յուշ առնել մարթասցէ մոռացելոցն զարարչական զօրութիւնն, որ խառնակեցան յանիծեալ կաւակն Կայենի՝ ի պոռնկութիւնս, յայլանդակ վարս, ուտել մեռելոտի։ Միանգամայն իսկ երկիր զազրացեալ ի վարուց մարդկան զարշեցեալ, որպէս ասէ իսկ, թէ «Միանգամայն ամենեքեան յամբարշտութիւն կործանեցան, և ամենայն մարդ պղծեաց զճանապարհս իւր ի վերայ երկրի»։

296 Էի․ Արդ՝ ի ժամանակին յայնմիկ մի ոմն արդար գտեալ յարդարացեալ տոհմէն, որում Նոյ անուն կարդացեալ, հաճոյ եղեալ Աստուծոյ սիրեցաւ ի Նմանէ։ Որ հրաման առեալ յԱստուծոյ առնել տապան արկղագործ փայտիւ՝ բազում ամաց գործելոյ, առ ի հարկանելոյ ազգին թշուառացելոյ։ Որոյ խոստացեալ այնուհետև առնուլ զՆոյ ընտանեօքն հանդերձ և ամենայն շնչականօքն ի տապանն, և ամենապահ ձեռամբն փակեալ զտապանն։ Եւ ապա դարձուցեալ զանդունդսն աւազակապս զցամաքաւ՝ հանդերձ հոսանօքն արձակելովք յերկնից, հեղեղասաստ ծովապատիժ բարկութեամբ զառ ի ներքոյս երկնից ջնջեալ, առ հասարակ ողողեալ սրբեաց։ Իսկ

յետ սաստիցն անցելոց՝ գայրն արդար՝ աշխարհահայր երկրակալ յաւիտենադիր ուխտիւ կացուցեալ. զոր և յերկարակեաց արարեալ, առ ի պատմելոյ ազգացն եկելոց զհամաշխարհական բարկութեանն պայման։

297 *Բայց ապա միատոհմ միալեզու ազգին բազմացելոյ խորհուրդ առեալ աշխարհագունդ՝ երկնաբերձ աշտարակ շինելոյ, անուանակիր առ ի յիշատակ մշտնջենաւոր, փոխանակ յաւիտենականին Աստուծոյ, որոյ պատմի անուն յաւիտենից յաւիտեանս և յիշատակ ազգաց յազգս։ Որոյ բարձրագոյն ազդեցութեամբ ցուցեալ զաստուածագործ գիտութիւնն ի խառնակելն, յամբոխելն, և զմիասնունդ ազգն ի բազում ազգս այլալեզուս օտարաձայնս անծանօթս միմեանց ընդ երեսս երկրի սփռէր. զի մի կամայական սահման անձանց արկանիցեն, այլ յաւիտենադիր սահմանացն Աստուծոյ հնազանդեալ գնասցեն։ Որ ի բաժանել ազգացն և ի խառնակել լեզուացն և ի ցանել որդւոցն Ադամայ՝ կարգեաց սահմանս ամենայն ազգաց ըստ թուոյ հրեշտակացն Աստուծոյ։*

298 **ԻԸ.** *Եւ քանզի տարածելոց ազգացն աստուածամոռաց գիտութեամբն յիւրաքանչիւր պաշտամունս ի տարրականս արարածոց որոշեալ խոտորեցան յանդունդս մոլորութեան, արդ՝ այր մի ոմն աստուածեղէն ազդեցութեամբն զարթուցեալ, երանելի ամենեցուն, որոյ Աբրահամ*

անուն ճանաչի։ Ճշմարտին աստուծոյ ուղեկից լեալ՝ երթեալ զհետ հրամանաց նորին հնազանդէր. առ որ բարբառ արձակեալ Աստուծոյ՝ ելանել նմա ի հայրենեացն իւրոց. քանզի պատրաստական գտանի Աստուած խնդրականաց իւրոց։

299 Արդ՝ ելեալ Աբրահամ ի հայրենեացն իւրոց, զհետ հրամանացն Աստուծոյ գնացեալ՝ հաւատովք վարեցաւ. որ զմեծ զաւետիսն արժանի եղև ընդունել, զկամս Արարչին իւրոյ կատարէր. որ ելեալ՝ ի մէջ օտար ազգացն հեթանոսաց պանդխտեցաւ. ըստ աստուածապաշտ սովորութեանցն բազում ամօք զհամբերութիւն յանձըն իւր կրէր։

300 Արդ՝ իբրև լցան նորա ամք իննսուն և ինն, երևեալ Աստուած Աբրահամու՝ ուխտ եդեալ խօսէր և վերանայր. և դարձեալ հրեշտակօքն եկելովք ի Մամբրէ՝ զպարգևական զաւակն խոստացաւ, և զիւր որդին գալ մտանել ընդ մարմնով, առնուլ մարմին ի զաւակէն Աբրահամու, և լինել որդի Աբրահամու, և ամենայն հաւատացելոց լինել հայր արդարութեան, և նահապետ արդարոց զնա կացուցեալ։

301 Նա և մարմնապէս իսկ զանթիւ բազմութեան խոստումն զաւակին ընդունէր. որով ճանապարհաւ իսկ միանգամայն զժանդագործ երկիրն Սոդոմացւոց խրատեալ կուրացելովքն. ապա ի չհաւանելն՝ իջուցեալ կրակարեր անձ-

րևս, և աստուածասաստ բարկութեամբն համառօտ դատեալ։

302 Եւ յետ այսորիկ կատարեալ նմա զխոստումն զաւակին, զի տուաւ նմա որդի Իսահակ։ Եւ դարձեալ երևի Աստուած Աբրահամու, առ ի պատարագել զփորձական զոհն զԻսահակ, որով զաւետիս հանդերձելոցն ընկալաւ։ Նոյն օրինակ և առ Իսահակ որդին Աբրահամու երևեալ, հայրենի զլինքն յուշ առնելով Աստուած։

303 Իսկ առ Յակոբ որդին Իսահակայ՝ ևս սքանչելագոյն սանդղաձև երկնաբերձ տեսլեամբ հանդերձ ամենայն հրեշտակօք՝ Տէրն ծանուցեալ երևի, և երբեմն իբրև զայր մի սոսկագոյն՝ զիշերամարտ մենակռիւ. բայց մարգարէն հրեշտակ ասէ։ Զոր և կաղացուցեալ իսկ՝ աստուածատես անուամբն նշանակեալ արձակէ, որ հանապազատես յիշատակ երևեալ Տեառն՝ յակոբեան զաւակին փայլիցէ։

304 Եւ այսպէս ընդելական և մերձաւորագոյն յաճախէ զերևումն, մինչև հեթանոսական թագաւորացն հնազանդի տեսլեամբ՝ առ ի պահպանութիւն իւրոց ծանօթիցն. զորոց և պատմէր իսկ, թէ «Կշտամբեաց զթագաւորս վասն նոցա՝ չմերձենալ յօծեալս Տեառն». յայտ արարեալ, թէ «Արդարև բաժին Տեառն՝ Յակոբ, և վիճակ ժառանգութեան իւրոյ՝ Իսրայէլ»։

305 Որոց և զամենայն ժամանակս զհետ

երթեալ օգնականութիւն առնելով, օրհնել աճել բազմացուցանել զզաւակ նոցա ի պանդխտութեանն։ Զորս և յերկիրն Եգիպտացւոց իջուցեալ առ ի հաց ի բերան՝ սովոյն պատճառաւ, որ լինին ընդ հինգ նահապետսն յաբրահամեան զարէն՝ ամք իբրև չորեք հարիւր և երեսուն։ Ապա անդ էր տեսանել զբարձրագոյն զառաւելութիւն շնորհաց մարդասիրին Աստուծոյ յերկրին Եգիպտացւոց. զի զայր մի ի բանտ արգելեալ կալանաւոր՝ հանեալ վերացուցեալ, յայտնի արարեալ մարգարէական արուեստիւ, տէր Եգիպտացւոցն կացուցեալ։

306 **ԻԹ.** Յետ այսորիկ բազմացուցեալ զժողովուրդն իւր յերկրին Եգիպտացւոց, և տես զնոսա նեղեալս ի նոցանէ։ Արդ՝ եկեալ երևեալ Տեառն առն միոջ ի ժողովրդենէն Եբրայեցւոց, ընդ որ կարի հաճեալ և արժանի գտեալ աստուածեղէն խորհրդոցն, որոյ անուն Մովսէս ճանաչէր։ Երևեալ նմա ի Քորեբական լերինն բոցանշան բորբոքեալ ի մորենւոյն. ծանօթս տուեալ Մովսիսի ի հայրենեաց անտի, և զէական անունն իւր ճշմարտեալ՝ առաքեաց զնա յԵգիպտոս. ընդ որում իջեալ ազգի ազգի հարուածովք տանջէր զԵգիպտացիսն առ ի խրատ։

307 Եւ հանեալ զԻսրայելացիսն հովանացեալ ամպովն և սիւնաձև լուսովն և բոցադէզ հրոյն սպառնալեօք, հերձեալ զանդունդս ծո-

վախորս, սուզանելով զԵգիպտացիսն, և անցուցեալ զժողովուրդն հանէ յանապատ. զոր և նշանագրեալ վայելեցուցանէ։ Տանի ի Քորեբ, և հանէ զնոսա ի լեառն Սինեայ. և անդ ի վեր ի Սինէական լերինն ամպայարկ աստուածամուխ խորան հարեալ, յորում և գունդ սիւնաձև ճառագայթաձիգ, և մէգ ի մառախուղ սրահակաձև շուրջ զլերամբն պատեալ. անդ բանակ բիւրաւոր հրեշտակաց։

308 Անդր այնուհետև կոչեցեալ զՄովսէս՝ յանդիման առնել աստուածակերպ տեսլեանն. որոյ յստակագոյնս նկատեալ և զպատուանդան ոտիցն՝ կապուտակաձև ականակերպ աղիւսանման, զուտ երկնագոյն ջինջ, առ ի յիշեցուցանել զգործ կաւոյն և ծովուն, և զլրբենի սիրտ խստերախ ժողովրդեանն. և ի փառաց աթոռոյն և շուրջ զնովաւ շուք ահի իբրև զհուր բորբոքեալ։

309 Աստուած, որ ամենայնիւ լոյս է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ տես է, ամենայնիւ բան է, ամենայնիւ զօրութիւն է, ամենայնիւ իմաստութիւն է, հոգի կենդանի, հուր կիզելոյ, լոյս անփոփոխ է, փառք անպատում, անքնին տեսիլ, անբաւ մեծութիւն՝ երևէր նոցա՝ որչափ զի նոքա կարասցեն հանդարտել նորա տեսլեանն մեծութեան։ Յետ որոյ քահանայիցն հանդերձ ծերովքն ինքնատես երևի. և ամենայն ժողովրդ-

դեանն եկեալ յանդիման երևէր ի տեսիլ հրոյ բորբոքելոյ, և ի շփոր բարբառոյ տալ նոցա պատգամս պատուիրանաց՝ գրեալ ի քարեղէն տախտակս ձեռինն Աստուծոյ. զի յիրաւանց նորա երկիցեն, և զպատուիրանս նորա պահեսցեն։ Եւ ասէ ցնա, թէ «Գամ ես յամպս յանդիման լինել Իսրայելացւոցն՝ խօսել ընդ քեզ, զի հաւատասցեն քեզ»։ Եւ երևեցաւ կառօք քրովբէիւք, և սիւն ամպովք և միգախառն հրով։

310 Իբրև ել նա երկիցս անգամ կալ առաջի Տեառն՝ ասէր. «Թէ գտի զթութիւնս ի քէն՝ երևեցո զքեզ ինձ, զի գիտացից զանուն քո. քանզի ողորմութիւն գտի ես ի քէն»։ Ասէ ցնա Տէր, թէ «Ոչ կարես դու տեսանել զերեսս իմ. զի ոչ գոյ մարդ որ տեսանիցէ զիս, և ապրի. բայց ահա դնեմ զքեզ ի փապ վիմիդ, և անցուցանեմ առ քև զփառս իմ»։ Եւ ցոյց նմա, զի գթած է և ողորմած. և երևեցաւ նմա խոնարհութեամբն, զի նա մի՛ մեռցի, և ապրեսցի և կեցցէ։ Որ և ամենայն ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երևէր. զորոյ և զբարբառն իսկ առ հասարակ լուեալ, մինչդեռ ընդ Մովսիսի բանս ի կիր արկեալ էր։

311 Եւ այնպէս երեկօթս արարեալ ի լերինն աւուրս բազումս, և ականատես եղեալ, և զօրէն հոգեմատեան դիւանին զլեառն արարեալ՝ ուսուցանէր զորդիսն Իսրայէլի. որոց և

պատուիրանս իւրադիրս շնորհեալ, յորում և զաշխարհահամար զաշխարհապատումն լինելն Մովսիսի տայր։ Ցուցանէր և ի նմանութիւնս ինչ անտարրական խորան. զոր տեսեալ Մովսիսի՝ հանդերձ որդւովքն Իսրայելի գործեաց խորան նիւթական ըստ օրինակի ցուցելոյն, որով բնակիցէ Աստուած ի մէջ նոցա։ Ցորում և համապազախօս իսկ ընդ Մովսիսի եղեալ և բիւրապատիկ օրինացն կարգելոց պատմող և ընդ նոսին համապազորդեալ յօթեվանս յանապատին, և ահաւորագոյն նշանագործութեամբք տարեալ հասուցեալ ի խոստացեալսն։

312 Եւ եղեալ ընդ նոսա յանապատի անդ, և շրջեցուցեալ զնոսա անդ ամս քառասուն, զի մոռացուսցէ նոցա զսովորութիւն դիւցապաշտ քարապաշտութեանցն. զի թերևս կարասցեն սակաւ մի փարատել ի հեթանոսական ի սնոտի ուսմանց անտի՝ որ ներկեալ անմտութեամբն էին։ Զի այսպէս ածեալ զմտաւ, թէ հանեալ զնոսա յերկրէն Եգիպտացւոց սովորութեամբ չարեացն, գուցէ ուր տանիցին զնոսա՝ ևս լի չարեօքն զնոսա տեսեալ՝ առաւել ևս բորբոքիցին ի չարիս. զոր օրինակ օդ զհուր տեսեալ՝ ևս չարագոյն հրդեհ հատանիցէ. այլ նախ քերեսցէ ի նոցանէ զաղտն հնացեալ, և ապա զնոսին իսկ պղծալից ազգացն Քանանացւոց խլիչս տարեալ բրեսցէ, և զնոսա անդէն բնակեցուսցէ։

313 Վասն այսորիկ առեալ շրջեցուցեալ զնոսա ընդ անապատն՝ ինքնատես ի լերինն լինելով, և ազգի ազգի նշանօք և արուեստիւք ի ձեռն Մովսիսի զզաւակն աբրահամեան հրահանգէր։ Երկնաւոր հացիւն մանանայիւն քաղցրութեան զնոսա կերակրէր. Ջուր ի վիմէ բղխեալ ի ծարաւին վտակս հոսեցուցանէր. և լորամարգի տեղացեալ զբանակօքն՝ զփափագն հարեալ լցուցանէր։

314 Որոց անդէն իսկ դառնացուցեալ զԱբարիչն՝ բարկացուցին չարին սննդեամբն սովորութեամբ, փոխանակ բարերարին Աստուծոյ՝ որթ կանգնեալ, Աստուած անուն եդեալ և փրկիչ կարդային. վասն որոյ բարկութիւնն Աստուծոյ ի վերայ նոցա եկեալ՝ սատակեաց անթիւ զօրս բազմութեան ի ժողովրդենէ անտի. վասն որոյ հրաման ելանէր՝ չմտանել յերկիրն խոստացեալ։ Եւ անդէն անկեալ սատակեցան յանապատի անդ ամենեքեան առ հասարակ ազգն անօրէն դառնացողաց որդւոցն Իսրայելի։

315 Եւ մեծ մարգարէն Մովսէս հրամանաւ Աստուծոյ ելեալ ի լեառն՝ և անդ մեռանէր. որ մինչև ցայսօր զգերեզման նորա ոչ ոք գիտել կարաց։ Եւ սերեալք բազմացան յանապատին՝ որք ոչ գիտէին ամենևին զչարին զանունդ ինչ մեղաց։

316 Լ. Արդ՝ ի վերայ նոցա այր մի ըն-

տիր, ի ձեռանէ Մովսիսի, հրամանաւ Աստուծոյ զօրավար և առաջնորդ կացուցեալ, որոյ Յեսու անուն ճանաչէր. որ առեալ յանապատէն զաբրահամեան զաւակն զորդիսն Իսրայելի՝ խաղաց գնաց ի խոստացեալ երկիրն. խլեաց քակեաց ազգս եօթն յամբարշտացն, և զնոսա ածեալ բնակեցոյց։ Ուր և տեղի երևեցուցեալ՝ նախ յանուն Տեառն տաճար շինեցին. և յայտ իսկ էր ի հրամանէ Աստուծոյ, անդ միայն իշխել մատուցանել նմա զողջակէզսն պատարագաց, ուր բնակեալ էր Աստուած ի մէջ մարդկան։ Եւ անդ յարուցեալ նոցա դատաւորս, որք ըստ Աստուծոյ, կամացն դատէին զնոսա, որ և լի էին հոգւով մարգարէութեան. և էր զի ամամէջս արարեալ նոցա, իբրև մեռանէին դատաւորքն՝ դարձեալ ամբարշտեալ յԱստուծոյ՝ դից պաշտօն տանէին և պատկերաց երկիր պագանէին։ Վասն որոյ անդրէն մատնեալ զնոսա ի ձեռս օտար ազգաց և հեթանոս թագաւորօք խրատէր զնոսա։

317 Յետ այսորիկ ինքեանք իսկ խնդրեցին յԱստուծոյ թագաւորս, և ետ նոցա։ Յորոց միջի յարոյց զԴաւիթ որ լի էր Հոգւով սրբով, որում վկայեաց ևս, թէ «Գտի զԴաւիթ զորդի Յեսսեայ՝ այր ըստ սրտի իմում, որ արասցէ և կատարեսցէ զամենայն զկամս իմ»։ և կանգնեաց ևս զաթոռ նորա և զաթոռ զաւակի նորա։

318 ԼԱ. Եւ ապա դարձեալ՝ անդ էր տեսանել ի պարգևական երկրին գունդս գունդս մարգարէականս, որք և տեսանողք կոչէին՝ վասն աստուածակերպ յայտնութեանցն պատահելոց։ Որք և բարձրագոյն պատմէին խորայելական տոհմին ըստ իւրաքանչիւր կարգի. որպէս և արքայն Դաւիթ զհամաշխարհական տէրութիւնն երգեաց, թէ «Տէ՛ր Տէր մեր, զի՛ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի»։

319 Զի է որումն կառօք տեսեալ իբրև զօրավար պայծառագոյն, և ոմն իբրև զայր մի դատաւոր ի դատողական աթոռ՝ իբրև զորդի մարդոյ ընդ ամպս երկնից եկեալ՝ զհինաւուրցն տեսանէ. իսկ այլ ոմն իբրև զայր մի ի վերայ սեղանոյ. զոր և ասէն իսկ, թէ «Տեսի զՏէր, զի կայր ի վերայ սեղանոյ». Տեսանե՞ս, զի թէպէտ և այր տեսանի՝ Տէր ճանաչի։

320 Եւ միւս ոմն ևս սքանչելակերպ, թէ «Տեսի զՏէր ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, և վեցթևեան սրովբէագունդ շուրջ զՏերամբն». ուստև և զամենայնսն աստուածեղէն է իմանալ. որպէս և Աստուծոյ իսկ առ Աբրահամ անհամար և յաճախագոյն տեսիլս արարեալ և ամենայն զաւակի նորա։ Զոր և ասէ իսկ մարգարէն ի Տեառնէ, թէ «Ես ի տեսիլս յաճախեցի, և ի ձեռն մարգարէից նմանեցայ»։

321 Որ ի բաժանել ազգացն և խառնակել

լեզուացն և ի ցանել որդւոցն Ադամայ՝ կարգեաց սահմանս ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ։ Որպէս և հրեշտակացն իսկ ինքնապատում արարեալ ցանկալւոյն Դանիելի զիւրաքանչիւր սահմանացն, զոր և բարերարին Աստուծոյ հարկանելով, ի բարկութեանն զողորմութիւնս յիշէր. զի ի պղծագունդ այսոց, ի պատերազմական դիւացն՝ աստուածակարգ անուշահոտ ոգիքն զազգս մարդկան աներկիւղ պահեսցեն, առ ի յարդարելոյ ի գիտութիւն աստուածամերձ։ Զոր և երանելւոյն Դաւթայ զչափ առեալ պատմէր, թէ «Բանակք հրեշտակաց Տեառն շուրջ է զերկիւղածօք իւրովք, և պահէ զնոսա»։ Եւ մեծն Յակոբ, թէ «Հրեշտակն որ պահէր զիս ի մանկութենէ իմմէ»։ Եւ ամենատէրն, թէ «Հրեշտակ իմ երթիցէ առաջի՝ պատրաստել զճանապարհս քո»։ Որոյ պահպանութիւնն առ ի ծանօթ առնելոյ աստուածամերձ գիտութեանն զմիասնական ազգսն բաժանեալս, զանկեալսն յերեսաց Աստուծոյ, զի թերևս երևելի ալյարածովքս՝ ծանօթք աներևութին Աստուծոյ լինիցին։

322 Զի «արար ի միոջէ արեանէ զամենայն ազգս մարդկան՝ բնակել ի վերայ երեսաց երկրի. և հաստատեաց կարգեալ ժամանակս և սահմանադրութիւնս բնակութեան նոցա՝ խնդրել զԱստուած, զի թերևս զննիցեն զնա և գտանի-

ցեն»․ «զի աներևոյթք նորա ի սկզբանէ աշխարհի՝ յարարածոցս իմացեալ տեսանին»․ զի Տէր արժանաւորաց իւրոց մերձաւոր է։ Նոյն օրինակ և ի Տեառնէ են ամենայն պահպանութիւնք․ զի ուր Տէրն է՝ անդ ամենայն բանակք հրեղինացն են․ որպէս և հայրապետին Յակոբայ՝ ըստ յայտնութեանցն եղելոցն առ նա՝ միանգամայն իսկ ի միջի լինէր հրեշտակախուռն բանակաց․ քանզի կարգեալ էին հրեշտակքն ըստ նմանութեանցն առ ի պատգամաւորութիւն մարդկան կամօք մարդասիրին Աստուծոյ, որ առ վեցթևեան սերովբէիւքն իմանալի է։

323 Քանզի ոչ եթէ մարմնեղէն թևաւորք, այլ ըստ նմանութեան թևաւորք․ որք երբեք բընաւ իսկ սոսկագոյն իբրև զմարդիկ հրեշտակքն երևեալ։ Քանզի առ Աբրահամու և Ղովտայ մարդկօրէն իսկ դարմանեալ․ և առ Դանիէլիւ՝ իբրև զայր մի երևեալ․ նոյնպէս առ Գեդէոնիւ՝ թանձրագոյն տեսլեամբ․ իսկ Զաքարիա՝ հեծեալ ի մէջ լերանց եռեսս, և Յեսու՝ բնաւ իբրև զմարդյանկարծագոյն, որում և յանկրկիւղս հարցանէր․ «Ի մէնջ իցես, եթէ ի թշնամեաց մերոց»․ և ապա տեղեկացեալ, եթէ զօրավար է զօրացն Աստուծոյ՝ անկեալ երկիր պագանէր։ Նոյն օրինակ և ամենայն հրեշտակատեսացն։

324 Ճշմարտագոյն համարիցիմք այսուհետև զհոգեկան ազգին զամենայն մարդակերպ նմա-

նութիւնս առ մարդիկ եղեալ՝ առ ի պատգամաւորութիւն սպասաւորութեան հրամանացն Աստուծոյ, առ ի պաշտօն ժամանակաց ըստ իրաց իրաց ինչ ընծայելոց, և ոչ հանապազակիր զնոյն նմանութիւն յանձին պահելոյ։ Զորոց զանտարբական անձինս մարգարէն իսկ գուշակէ, թէ «Ո արար զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօնեայս իւր ի բոց հրոյ». զի «հոգիք են հարկաւորք, որք առաքին ի սպասաւորութիւն ժառանգաւորացն փրկութեան»։

325 Վասն այսորիկ և անպատում եղեալ Մովսիսի, զի մի՛ ընդ անզգայական արարածս հոգիքն մտաւորք և բանաւորք համարեսցին. այլ ծառայական սպասաւորութեամբն ինքեանք իսկ բարձեալ բերիցեն զհրամանս մեծութեան փառացն Աստուծոյ։ Բայց վասն արարեալ բնութեան նոցա՝ անդուստ ի վերուստ իսկ մարգարէքն բարձրագոյնս հնչէին, թէ «Արար զհրեշտակս իւր հոգիս»։ Եւ միւսն, թէ «Ես եմ տէր Աստուած, որ հաստատեցի զերկինս և զերկիր, որոյ ձեռք հաստատեցին զամենայն զօրս երկնից». բայց եթէ էին տարրաւորք՝ ապա երևելիք, և ոչ աներևոյթք. և առ հասարակ ոչ ումեք երևեալ։ Իսկ եթէ արարելոցն այսպիսի, որչափ ևս առաւել բարձրագոյն անարար և անմատոյց աներևոյթ բնութիւն էականին Աստուծոյ իմանայցի։

326 Որոյ ամենայն աստուածատես կատարելոցն միապէս մարդահասակ նմանութեամբ երևեալ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի, որ է բարբառոյն իսկ և ի հրամանացն ճանաչի, եթէ մարդակերպ երևեալ։ Քանզի և ընդ մարդկան խօսէր, վասն հրաւիրելոյ ի տեսիլ բարեացն խոստացելոց, և ոչ մշտնջենաւոր զնոյն նմանութիւն յանձին պահելով։ Այլ նա բաւական է նմանութեամբք ճշմարտութիւն ցուցանել, որում ամենայն դժուարինքն դիւրականք են, և անհնարինքն հնարաւորք. կարող է ամենայնի, և տկարանայ նմա և ոչ ինչ։ Զորմէ և տեսանողքն բարձրաձայն հնչէին, զի ի չափաւոր յայտնութեանցն զանչափական աներևոյթն ճանաչէին, և առժամայն տեսլեամբն՝ զէական զօրութիւնն գիտէին ըստ կարի իւրեանց։

327 Զոր և հայրապետն Աբրահամ՝ տէր և դատաւոր ամենայն երկրի կոչէր. և մեծն Մովսէս՝ էական Աստուած և արարիչ ամենեցուն. որում և ցանկացեալ իսկ էր զփառսն տեսանելոյ, զի ամենայն իսկ մարգարէքն տեսանողք էին։ Ոմն՝ թէ «Տէր Տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա». և թէ՝ «Բերան Տեառն խօսեցաւ զայս»։ Ապաքէն որ բերանոյն լսէր՝ և կերպարանացն ականատես լինէր։ Եւ ոմն պաղատանս մատուցեալ ասէր. «Տէր Տէր, ահաւասիկ խօսել իսկ ոչ գիտեմ, զի մանուկ եմ ես»։ Տեսանե՞ս, «աւա-

ախկ» զկանդիմանն ցուցանէ։ Եւ ամենայն իսկ հրամանաբերքն՝ իբրև յերեսաց Տեառն եկեալ բարձրաբարբառ ընդհանուր աղաղակէին, ոմն՝ թէ «Ասաց Տէր զօրութեանց», և ոմն՝ թէ «Հրամայեաց Տէր ամենակալ»։ Իսկ Ամովսական բարբառովն միանգամայն իսկ ճանաչի՝ որով ասէն, թէ «Ոչ արասցէ Աստուած իրս ինչ՝ եթէ ոչ յայտնեսցէ զխրատն ծառայից իւրոց մարգարէից»։

328 ԼԲ. Եւ արդ՝ յայտնի է այսուհետև ասացելովքս, թէ և նախաստեղծ մարդոյն զնոյն նմանութիւն երևեալ ի սկզբանն. որպէս և առ յապայ ամենայն աստուածատես կատարելոցն զնոյն պահեալ, զի մի՛ օտարագոյն ինչ և անծանօթ կերպարանօք զտեսողսն հարթուցանիցէ։ Մանաւանդ թէ առաւել լաւագոյն իսկ, զի յաստուածատես հօրէն որդւոյն տեղեկացեալ՝ դիւրագոյն պատրաստիցի իբրև ընդելականի՝ և զլուեալն ունկանն և ակամբ ևս նկատել։ Որպէս և երանելին Յովբ, սիրելին Աստուծոյ, արդարն, ասէր ցԱստուած, թէ «Ի լուր ականջաց լսէի զքէն յառաջագոյն, բայց արդ և ակն իմ տեսեալ զքեզ». ցոր և ասէր իսկ Աստուած. «Պնդեա՛ իբրև այր զմէջ քո, և մի՛ համարիր այլազգ ինչ երևեալ քեզ»։

329 Քանզի և ի սկզբանն ըստ ազդեցութեանն երևեալ Աստուած, զոր և ասէն, եթէ «Ըստ

պատկերի Աստուծոյ արար զմարդն»։ Եւ ամենայն յաւիտեանցն ըստ նմին նմանութեան Աստուած փառաց երևեալ. զոր և ասէր իսկ վկայն Ստեփաննոս, թէ «Աստուած փառաց երևեցաւ հօր մերում Աբրահամու», և ամենեքեան իսկ Տէր սաբաւովթ, և Աստուած ամենակալ կոչեն։

330 Եւ արդ՝ զերևելն Աստուծոյ ըստ նմանութեան մարդկան՝ ապաքէն ըստ տկարութեան տեսողացն իմանալի է, և ոչ եթէ անչափակալ բնութիւնն Աստուծոյ՝ սահմանաթաքոյց և կողմնափակ իցէ, և երբեք երբեք յիւրակայան սահմանացն յայլ սահմանս երևեալ գայցէ, որով լին է ամենայն։ Այլ զիջանելով և հնարաւորութեամբ ընդելացուցանէր նմանութեամբքն, զի մերձաւորս և աստուածամուխս և յանդիմանատեսս ճշմարիտ կերպարանացն պատրաստիցէ. քանզի ի նմանութենէն ապաքէն լինի ճշմարտութիւնն խնդրելի։

331 Որում և մեծն Մովսէս ցանկացեալ հայէր. զի թէպէտ ձեռն ի ձեռն և բերան ի բերան յանդիմանախօս ընդ Աստուծոյ ճանաչէր Մովսէս՝ սակայն ճշմարիտ գեղոյն փութայր հասանել, ասելովն ցԱստուած, թէ «Ցոյց ինձ զանձն քո»։ Եւ արդ՝ տես զպատասխանին, թէ «Ոչ ոք է մարդ, որ տեսանիցէ զԱստուած և ապրիցէ». և ապա սակաւիկ ինչ նշանակաւ նուաճեալ զհայ-

ցողն, և զընականն աներևոյթ պահեալ, վասն զի անհաս էր։

332 Տեսանես, զի անտեսական է ի հայեցողաց, և անքննական ի քննողաց ըստ առանձնական կերպարանացն. քանզի ոչ եթէ կերպարանք ինչ տարրականք իցեն նմանութիւնքն, այլ առ ժամայն տեսիլ. իսկ ճշմարտութիւնն՝ բնութիւն գոյական։ Քանզի և Մովսիսի նմանութիւն օրինակաւ տարրական խորանի ցուցաւ, ըստ որում կազմեաց խորան նիւթական, և Եզեկիելի՝ տաճար, օրինակ տաճարի։ Նոյնպէս և առաջին մարդոյն նմանութիւն անտարրական մարդակերպ երևեալ Աստուծոյ, զի արասցէ մարդ ի տարրական նիւթոյ՝ մերձաւոր ճշմարտութեանն։ Քանզի Աստուած անպղջական բարերարութեամբ իւրով կարգեաց առաջին մարդոյն՝ մերձաւոր և աստուածամուխ լինել աստուածական վայելչութեանն։

333 Եւ մի ըստ միոջէ առատագոյն Հոգին Աստուծոյ հեղեալ ի վերայ դասադաս գունդագունդ սրբոց մարգարէիցն ի մէջ իսրայելական տոհմին, որք ըստ կամացն Աստուծոյ պատուիրէին իւրեանց ազգացն՝ պահել զգուշութիւն հրամանացն Աստուծոյ. որ ազգ էին ընտիր, և պատուէր առին՝ չմերձենալ յայլ ազգս, և չխառնակել ի տոհմս հեթանոսաց, զի մի՛ ևս ուսցին զմեղս նոցա։

334 Իսկ նոցա խառնակեալ թաթաւեալ խնամութեամբ ընդ նոսա՝ առին ուսան զանաստուածպաշտութիւնս նոցա. թագաւորօքն և իշխանօքն խառնակեցան։ Վասն որոյ տրտունջ եղեալ մարգարէին՝ գոչէր, թէ «Խառնակեցան ընդ հեթանոսս և ուսան զգործս նոցա. ծառայեցին կռոց նոցա, և եղև նոցա ի գայթակղութիւն», և թէ «Զոհեցին զուստերս և զդստերս իւրեանց դիւաց, և հեղին արիւն անբիծ, արիւն ուստերաց և դստերաց իւրեանց, զոր զոհեցին կռոցն Քանանու»։

335 **ԼԳ.** Արդ՝ տէր Աստուած ի ժամանակի զի հարկանէր զերկիրն Եգիպտացւոց, զի հանցէ զնոսա անտի՝ կոտորեաց զամենայն անդրանիկս Եգիպտացւոց, և փրկեաց զնոսա անտի. վասն որոյ եդեալ ուխտ ընդ հարս նոցա՝ նուիրել զորդիս իւրեանց անդրանիկս տեառն Աստուծոյ իւրեանց։ Արդ՝ փոխանակ այսորիկ առեալ նոցա զուստերս և զդստերս իւրեանց՝ դիցն հեթանոսաց զոհէին, բագինս շինեալ յերկրին՝ զոր տէր Աստուած իւր անուանեալ՝ վիճակ ժառանգութեան իւրոյ կոչէր. իսկ նոցա պատկերս կանգնեալ փոխանակ նորա՝ քարանց և փայտից երկիր պագանէին. և շաղախեալ երկիրն յարենէն, որ պոռնկեալ ի դիւսն՝ յաճախէին և զպոռնկութիւնս մարմնոց. վասն որոյ պղծեալ ի գնացս իւրեանց։

336 *Զի ի մտանել նոցա յերկիրն զոր ետ նոցա՝ հրամայեաց ջնջել զանօրէն ազգսն որ էին յերկրին. զորս ոչ սատակեցին, այլ դաշնաւոր եղեալ, ուխտս հաստատեալ ընդ ազգսն անօրէնս, ընդ որում և միաբանեալ ժառանգեցին զամբարշտութիւն։ Զի Աստուած վասն չարեացն իւրեանց հան զբուն բնակիչս երկրին ի բնակութենէ անտի. իսկ նոքա մտեալ՝ զնոյն գործ միաբանութեան գործել սկսան իւրեանց թագաւորօքն և իշխանօքն և քահանայիւքն հանդերձ։*

337 *Վասն որոյ տեառն Աստուծոյ յառաւել գթոյ մարդասիրութեան իւրոյ առաքեալ առ նոսա զմարգարէսն սպառնալեաց պատգամօք, զի դարձցին յանօրէնութեան գործոց իւրեանց, և պաշտեսցեն զԱստուած զարարիչն ամենայնի, որ՝ վասն իւրոյ մարդասիրութեանն գթացեալ ողորմէր ի վերայ չարութեան նոցա։ Որ մարգարէիւն տրտնջէր զնոցանէ, թէ «Փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու, և քարին՝ թէ քո իսկ է ծնեալ զմեզ. և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց»։*

338 *Արդ՝ չար և անմիտ ազգին կուրացելոյ յարուցեալ ի վերայ մարգարէիցն՝ քարկոծել և սպանանել. և այնչափ կոտորել զնոսա, մինչև աղաղակել մարգարէի միոյ, թէ «Ես միայն մնացի»։ Եւ առեալ զմարգարէ սուրբ անունն՝ կարդալ սուտ և ընդվայրահար քրմացն։*

339 Նա և աստուածատես մարգարէքն ճըշմարիտք, որք ճշմարտութեամբ պատմեցին նոցա զգալուստ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ յաշխարհ՝ մարմնաւորութեամբ հանդերձ. որ դառնացող ազգին և զայն չկամեցեալ լսել։ Վասն որոյ ես առաւել ի վերայ նոցա զմահն զօրացուցեալ, զի և մի ոք ոչ մնացեալ՝ զոր ոչ սպանին պէսպէս տանջանօք։

340 ԼԳ. Վասն որոյ բարկացեալ տեառն Աստուծոյ ի վերայ ժողովրդեանն՝ զարշելի առնէր զժառանգութիւնն, մատնեալ զնոսա ի ձեռս հեթանոսաց. զի զորոց սիրեցին պաշտել զդիսն և ի նոսին պոռնկեցան՝ զնոսին տանջիչս և թըշնամանիչս և գերիչս ի վերայ յարուցեալ՝ մատնեաց ի ձեռս նոցա. որպէս և ասէն, թէ «Մատնեցի զնոսա ի ձեռս հոմանեաց իւրեանց հեթանոսաց, և տիրել նոցա ատելեացն, և թշնամեացն նեղել զնոսա, խոնարհեցուցեալ զնոսա ի ներքոյ ձեռաց նոցա»։ Զի թէ և բազում անգամ փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նեղչացն, սակայն յետ ելանելոյն ի նեղութենէն՝ ի նոյն յաճախեցին. դառնացուցին զԱստուած ի խորհուրդս իւրեանց, և կորացան յանօրէնութեան իւրեանց։

341 Սակայն հայեցաւ Տէր ի նեղութիւնս նոցա՝ ի լսել զձայն աղօթից նոցա. յիշեալ զուխտն որ ընդ հարսն էր, և գթացեալ ըստ բազում ողորմութեան իւրում, և ետ զնոսա ի գթու-

թիւնս առաջի ամենայն գերչաց նոցա։ Փրկեաց զնոսա տէր Աստուած, և ժողովեաց ի հեթանոսաց, դարձուցեալ զնոսա ի գերութենէն, յետ ամացն եօթանասնից, յերկրէն Բաբելոնի, ի կողմանցն Ասորեստանի։ Շինեաց զաւերակսն վերստին, և նորոգեաց զտաճարն անուան իւրոյ. ետ զմարգարէութիւնն, և դարձոյց զքահանայութիւնն, և նորոգեաց միւսանգամ վերստին զամենայն. և անդէն իսկ զբանն ընծայեցոյց, զոր յետ անցելոց յաւիտեանցն կատարեաց Միածնաւն իւրով։

342 Զի ոչ եթէ յետոյ իմացեալ ամենագիտին՝ գայր երևել Որդին յաշխարհ, և բարձրացուցանել զմարդիկ ի փառս աւագութեան, այլ ըստ յառաջադրութեան ի սկզբանն՝ կատարեաց ի վախճանի։ Զի խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուած յազգացն յաւիտեանց, այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց, քանզի նմանութիւնք երևեալք առ ժամայն արդարոցն՝ գուշակք ճշմարտութեանն յաւիտենականի որ գալոցն էր՝ լինէին։

343 Եւ. Զի «բազում մասամբք և բազում օրինակօք՝ կանխաւ խօսեցաւ Աստուած ընդ հարսն մեր մարգարէիւք. ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն, զոր եդ ժառանգ ամենայնի, որով և զյաւիտեանս արար. որ է լոյս փառաց և նկարագիր էութեան նորա. որ կրէ զամենայն բանիւ զօրութեամբ իւրոյ»։

344 Տեսանեմս զմատունսն և զօրինակսն և զմարգարէսն՝ յաճախագոյն, և Աստուած՝ մի, որ վասն միոյ Միածնին իւրոյ խօսէր։ Ասաց մարգարէն ի դիմաց Տեառն, թէ «Ես եմ Աստուած, և չիք այլ ոք բաց յինէն, որ պատմիցէ յառաջագոյն զվերջինսն՝ մինչ չև եղեալ իցեն, և միանգամայն կատարեսցին». զի զխորհուրդն, լռեալ ի ժամանակաց և յայտնեալ մարգարէական գրովք՝ վասն միայնոյն իմաստնոյն Աստուծոյ գիտէր։

345 Իսկ յորժամ ինքն եկեալ փրկիչն Որդին Աստուծոյ՝ յայտնեաց առ աշակերտսն. զի «Երանի է, ասէ, աչաց ձերոց՝ զոր տեսանէքդ, և ականջաց ձերոց՝ զոր լսէքդ. զի բազում մարգարէք և արդարք և թագաւորք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէքդ՝ և ոչ տեսին, և լսել զոր լսէքդ՝ և ոչ լուան»։

346 Տեսանեմս, զի ազդեցուցիչք էին նմանութիւնքն՝ ճշմարիտ կերպարանացն Քրիստոսի. և վայրկենի նմանութեամբքն՝ ի մշտնջենաւորս կերպարանսն փութային հասանել։ Զոր և օրէնքն մովսիսագիրք ամենայն իրօք զհանդերձելոցն նշանակեալ փայլէին։

347 Քանզի իբրև եսես Աստուած զհամաշխարհագործ զմեղսն տարածեալ, և որով մահն թագաւորեալ՝ առ հասարակ կլանէր յԱդամայ մինչև ի Մովսէս, և ի մոռացօնս դարձուցեալ զկենսաբեր աւետիսն յառաջագիրս, որպէս հուր

ինչ մոլեկան հրդեհի՝ որ ապականիցէ զլերինս և զդաշտս, արձակեալ այնուհետև ի ներքս զօրէնսն իբրև զհեղեղատ սաստիկ՝ շիջուցանել զայն համատարած։ Վասն որոյ և ասէն իսկ, թէ «Ամենայն որ արասցէ զայս՝ կեցցէ ի սոսին». զի որպէս Ադամայ, թէ ճաշակեսցէ ի ծառոյն՝ մահ սպառնացաւ, ուստի և թագաւորեաց իսկ մահ՝ նոյնպէս և զօրինացն ասաց, թէ «Որ արասցէ զայս՝ կեցցէ ի սոսին», որով և շիջաւ իսկ մահ։

348 *Քանզի և օրէնքն իսկ ստուերագիր յօրինակատարն Քրիստոս՝ կորուսին զմահ. որով և յայտ իսկ արարեալ զծովացեալ զմեղսն, և ի համար արկեալ, և ըստ իւրաքանչիւր յանցանաց մահ սպառնացեալ։ Եւ տկարացուցեալ զամենեսին, և փակեալ ընդ անիծիւք և ընդ դատապարտութեամբ. զի յորժամ եկեալ բառնայցէ ամենափրկիչն Քրիստոս զմեղս անիծաքերս և մահածինս՝ ասասցեն ազատեալքն, թէ «Շնորհք նմա, որ յայնչափ մահուց փրկեաց զմեզ»։*

349 *Հուսկ յայտ առնէ, թէ օրէնքն Քրիստոսի միայն, ասելովն, թէ «Օրէնքն յանցուածոց վասն յաւելան, մինչև եկեսցէ զաւակն որում խոստացեալն էր, կարգեալ հրեշտակօք ի ձեռն միջնորդի»։ Քանզի «Ընդ օրինօքն, ասէ, փակեալ պահէաք ի հանդերձեալսն հայեցեալ»։ որում ոչ միայն ազգք երկնածնաց, այլ և աներևոյթ*

զօրք հրեշտակաց հանդերձ ամենայն անզգայ արարածովքս սպասել միայն. ըստ այնմ թէ «Ակնկալութիւն արարածոց յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ սպասէ. զի ընդունայնութեան արարածք հնազանդեցան, ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն այնորիկ՝ որ հնազանդեցոյցն յուսով. զի և ինքեանք իսկ արարածքն ազատեսցին ի ծառայութենէ ապականութեան՝ յազատութիւն փառաց Որդւոյն Աստուծոյ»։

350 Քանզի յորժամ Ադամ, որ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ, և ամենայն զաւակ նորա, որ աստուածորդիքն կոչեցան, կամօք իւրեանց զապականութիւն ժառանգեցին՝ ընդ նոսին և ամենայն արարածք հնազանդեալ ապականեցան. ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն առաջնորդութեան կամացն Աստուծոյ առ ի Քրիստոս ազատելոյ։ Քանզի և որ միանգամ ի վայելչութիւն և ի փառս մարդոյն հաստեցան՝ ապականեալք և անարգեալք վասն նորին բարկութեան։ Եւ երկիր անիծեալ և փշաբեր, հեղեղատեալ և հրայրեաց, շարժահիմն յողդողդեալ, և օդք ապականեալք ընդ ժամանակս ժամանակս. և լուսաւորք խաւարամածք և արիւնաշանք, և երկինք այլագունեալք. որպէս ի գրոց մարգարէականաց զանցելոցն է նշանակեալ. զոր և նոյն իսկ մարգարէքն յազգականացն կրէին յանձինս իւրեանց։ Զի թէպէտ և յԱստուծոյ պատուեալք

առաքէին, սակայն և չընդունելեացն թշնամանեալք և քարկոծեալք. որպէս և ասէ իսկ ամենատէրն, թէ «Վասն ձեր կոտորեցի զմարգարէսն բանիւ բերանոյ իմոյ»։

351 *Նոյնպէս և հրեշտակքն պատգամաւորեալք առ ազգս մարդկան, անարգեալք և տըրտմեալք ի չընդունելեացն դառնային. որպէս և առ Ղովտ եկելովքն հրեշտակօքն պատեհագոյն է և զայլոցն իմանալ։ Քանզի եթէ դարձ միոյ մեղաւորի՝ ամենայն հրեշտակաց ուրախութիւն բերէ, ո՞րչափ ապստամբութիւնն ամենեցուն՝ տրտմութիւն գործիցէ. որով և անունն Աստուծոյ հայհոյեալ ասի և զհոգին սուրբ տրտմեցուցեալ։ Այլ թէպէտ և այնպէս ներութիւնակիր ամենայն արարածքն ընդունայնութեան ծառայէին, սակայն առաջի եղելոյ ազատեցուցիչ յուսոյն ամենեքեան սպասէին, հրեշտակք և մարգարէք և ամենայն արարածք։ Զի ոմն ասէր. «Ի պահու իմում կացից, և ելից ի վերայ վիմին և ակն կալայց». և միւսն՝ թէ «Ես Տեառն ակն կալայց և սպասեցից Աստուծոյ փրկչին իմոյ». և ոմն՝ թէ «Ո՞ տացէ ի Սիովնէ զփրկութիւն Իսրայելի»։*

352 **ԼԶ.** *Իսկ ընդէ՞ր արդեօք յերկարեալ Միածնին՝ այնչափ ներութիւնս արարածոցն հասուցանէր. եթէ ոչ՝ զի նախ ազդ արարեալ յառաջագոյն ընդելականս առնիցէ. զի մի յորժամ*

յանկարծ երևեալ՝ անծանօթ, անընկալ լինիցի. այլ իբրև հայեցելոց և սպասելոց՝ եկեալ ծանօթս տայցէ։ Զի եթէ յայնչափ ժամանակաց առ իւր արարեալսն եկեալ անընկալ եղև, որչափ ևս չազդեցելոցն և չհամբաւելոցն. այլ կանխակալ խորհրդով ծանօթս տուեալ ամենայն ազգացն և յաւիտեանցն եկելոց։

353 Որպէս ոմն ի պատգամաւորացն Աստուծոյ ասէ, թէ «Ինձ տուան շնորհքս այս՝ ի հեթանոսս աւետարանել զանքնին մեծութիւնն Քրիստոսի, և լուսաւոր առնել զամենեսեան, թէ զի՞նչ է տնտեսութիւն խորհրդոյն, որ ծածկեալն էր յամենայն յաւիտեանց առ Աստուծոյ՝ որ զամենայն ինչ արար. զի յայտնեսցի արդ իշխանութեանց և պետութեանց որ յերկինս են, ի ձեռն եկեղեցւոյ՝ բազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ, ըստ յառաջադրութեան յաւիտեանցն, զոր արար տերամբ մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ». որոյ և վասն նորին իսկ յայտ արարեալ, թէ «Իբրև եկն լրումն ժամանակին»։

354 Իսկ ո՞վ այն իցէ ի մարդկանէ, որ կարող իցէ այնպիսի վարդապետութիւն զաստուածութեննէն ճշգրտել խօսել. այլ որչափ ինքն կամեցաւ՝ առ ի ծանօթ առնել զինքն, զի ծանիցեն զնա և կեցցեն։ Այլ ոչ բաւեմք արարածքս զԱրարչէն պատմել, որ բևեռեալ կամք ի տիպս պատկերիս՝ ըստ առնել առնողին. այլ որչափ

ըստ չափոյ ժուժալոյ տկարութեանս մերոյ՝ ինքն կամեցաւ պատմել մեզ. քանզի ոչ ոք գիտէ զԱստուծոյ՝ եթէ ոչ Հոգին Աստուծոյ և Որդին, որ եկն և պատմեաց և յայտնեաց և եցոյց, թէ «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։

355 Բայց Աստուած հոգի կենդանի է, հուր կիզելոյ, անթիւ և անփոփոխ է, փառք անպատում, զօրութիւն անբաւ, գեղ աննման զարմանալի, անհաս մտաց և խորհրդոց, անխօս լեզուաց, անամփոփ խորհրդոց, արտաքոյ քան զամենայն ճառս. ոչ ականատես և ոչ ունկան լուեալ, և ոչ կարծիք սրտի կարեն հասանել։ Երկինք ամենայնիւ, աշխարհ ամենայնիւ և տիեզերք ամենայնիւ ի վեր ունել ոչ բաւեն. և բան նորա բարձեալ ի վեր ունի զամենայն և ի զօրութիւն հրամանի նորա կախեալ առանց թևոց ի թռիչս ի վերայ օդոց իբրև թռուցեալ։ Ինքն պատեալ զամենայնիւ, ի ներքոյ ամենայնի, ի վերայ ամենայնի, արտաքոյ ամենայնի, և ամենայն ի նմանէ, և ամենայն ի նա, և ամենայն ի փառս նորա։

356 Եւ ի բազում նշանս և ի բազում արուեստս խօսեցաւ ընդ հարս մեր մարգարէիւք ի ժամանակս ժամանակս, ի տեսիլս անպատումս, յաննման փոփոխմունս, ի լուր զարմանալի, ի գեղ գովելի, յաստուածեղէն կերպարանս։ Ումեմն լուսեղէն նմանութեամբ, ի կերպարանս

մարդոյ, ումեմն իբրև զհուր բորբոքեալ, ի կերպարանս մարդոյ, և արդարոց բազմաց երևեցաւ ըստ կարեւ տեսանելեացն նոցա, և ըստ հանդուրժել լսելեաց նոցա խօսեցաւ ընդ նոսա։ Զի անբաւ է մարդոյ տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով. իբրև մոմոյ զհուր, զի եթէ լերինք ոչ կարեն տեսանել զնա, զի յորժամ հայեցեալ ընդ նոսա՝ հալեսցին։

357 Բայց իբրև ինքնակամ կամօք բարեբարութեամբ իւրով զինքն ցուցանէր՝ ի կերպարանս մարդոյ երևէր, ումեմն լոյս, ումեմն հուր և ումեմն հողմ, և յամպ և ի մէգ և ի մրրիկ։

358 Իսկ եթէ ասիցեմք եթէ հուր է՝ զոր ինչ տեսանեմքն ասեմք. եթէ ասեմք լոյս է՝ զնմանութեան աստի կարծիս առեալ զմերոյ բնութեանս՝ նմանութիւն ցուցանեմք երևութիւքս աներևութին վասն մերոյ անհասութեան։ Ապա նա ըստ մերոյ փոքրկութեանս երևի, որպէս զի մի՛ տարրական արարածքս կիզցին յահէ փառացն։ Եւ զանունն նորա ոչ ոք գիտաց. զի չէ ևս անդր քան զնա ոք՝ որ անտի և այսր անուանիցէ։

359 Եւ յերևելն իւրում արդարոցն՝ զահն իւր յինքն ամփոփէր, և մարդատեսիլ և հրեշտականման երևէր մտահաս ըստ հանդուրժելոյ աչաց։ Ո՛չ արարածք կարեն քննել զարարիչն, և ոչ զանգուածն զզանգիչն գիտէ։

360 Բայց Արարիչն գթայ յիւր արարածս.

զի Աստուած արար զամենայն արարածս, և զարդարեաց ի գեղ գովելի ի փառս վայելուչս։ Ի հողոյ ստեղծ զհողեղէն մարմինս և ի լուսոյ զհրեշտակս, զարդարեալ ի լոյս վայելուչ, և զգեցեալ զարդարեաց զփառաց աթոռն, ուր մնանեն օրհնութիւնք հրեշտակաց, բարբառք սրովբէից, փառաւորութիւնք զուարթնոց, ժողովք բանակաց և գունդք սրբոց և դասք գովչաց և օրհնութիւնք երկնաւորացն և աղօթք արդարոցն և պաշտօն սրբոցն, սրովբէքն և քրովբէքն և զօրք միաբանական լուսոյն։

361 **ԼԵ.** Զայս վկայութիւն ասացեալ՝ կարգեցաք ի ձեր լսելիս զսուրբ հաւատս ճշմարիտս, որ յայտ յանդիման վարդապետեցին մեզ Գիրք սուրբք՝ սուրբ Հոգւովն. վասն մշտնջենաւոր արքայութեան աստուածութեանն. որ յայտնեցաւ խորհրդով՝ արդարոց հարցն մերոց, և խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն և սուրբ Հոգւովն, և աւետարանեցաւ սրբովք մարգարէիւք և առաքելովք, և տուաւ մեզ հաստատութիւն հաւատոց։

362 Զի հաւատովք ճշմարտեսցուք ի մի Աստուած հայր և տէր և արարիչ ամենայնի, և ի միածին Որդին, որ ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր, և ի սուրբ Հոգին, որ ի նորին էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս։ Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի գիտութիւն, մի խորհուրդ,

մի պետութիւն, մի անսկզբնական զօրութիւն. երեք կատարեալ անձինք, մի կատարեալ կամք. անպատում, անքննին միութիւն Երրորդութեանն. մի իսկութիւն, մի էութիւն, մի Աստուածութիւն, Հայր և Որդի և սուրբ Հոգին. երեք անձինք, մի զօրութիւն Աստուածութեանն. Հայր յանձնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգի ի նոցունց ի նոսին. իսկութեամբն, էութեամբն, Աստուածութեամբն հարթ հաւասար հասարակ, ի խորութիւնս, ի բարձրութիւնս, ի լայնութիւնս, յերկայնութիւնս. մի էութիւն բնութեան, մի պսակ Երրորդութեանն, և լի են երկինք և երկիր փառօք նորա։

363 Որպէս և Սողոմոն արքայ, որդի մարգարէին, ասէ յիւր յօգեկիր աղօթսն, եթէ «Երկինք և երկիր չեն քեզ բաւական»։ Եւ մարգարէն ասէ իբրև յերեսաց Տեառն, թէ «Երկինք աթոռ իմ են, և երկիրս պատուանդան ոտից իմոց. զո՞րպիսի տուն շինիցէք ինձ, ասէ Տէր, կամ զի՞նչ տեղի բնակութեան պատրաստիցէք ինձ. ո՞չ ձեռն իմ արար զայս ամենայն. և ես յո՞ հանգեայց և դադարեցից, եթէ ոչ ի հեզս ի խոնարհս և յայնոսիկ, ojք դողան ի բանից իմոց». և «Եղէց նոցա Աստուած, և նոքա եղիցին իմ ժողովուրդ»։ Իսկ որում երկինք և երկիր չեն բաւական, ո՞րպիսի ունիցի զնա սիրտ մարդոյ. միթէ մե՞ծ ինչ իցէ մարդ քան զերկինս և զեր-

կիր։ Այլ յԱստուածութենէն զինչ կամի՝ և լինի, զինչ կամեցաւ՝ և արար, զինչ կամեցաւ՝ և եղև, որ ինչ կամի՝ ոչ զանցանէ. այլ ամփոփեցաւ, փոքրկացաւ, և եղև զինչ և կամեցաւ։

364 ԼԸ. Արդ՝ առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր յաշխարհ, որ եկն և եղև ի կնոջէ. և ի մարդկեղէն մարմինս պատեցաւ. մարմնովն իւրով զամենայն մարմին կենդանացոյց։ Որով և յաղթեաց իսկ Արարիչն աշխարհի, զի նորոգեսցէ զարդարսն և զերծուսցէ ի մեղացածին ծննդոց և հրեշտակակերպս արասցէ և աստուածորդիս կոչեսցէ. և զմահկանացուս անմահացուսցէ անմահ Հոգւովն, պատուեսցէ աստուածեղէն փառօքն։ Վայելուչ լուսովն զարդարին, և յերկրաւորութենէս յերկնաւորութիւնն անցանեն, ի մահկանացուէս յանմահ կենդանութիւնն, զանանց լոյսն զգենուն և զանապական գեղ կերպարանացն։

365 Որչափ ևս իցէ անպատում աստուածութիւնն, որ ամենայն բարութեանց աղբիւր են կամք նորա, և տէր ամենայն գործոց. և բանիւ բերանոյ նորա հաստատեցան ամենայն արարածք, և ի նմանէ լոյս առին ամենայն լուսաւորք, և ի զօրութիւն նորա հաստատեալ կան ամենայն արարածք, վերնայարկք երկնից և աշխարհ ամենայն և որ ի նոսին, «Եւ ի հոգւոյ բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա»։ Եւ երկնաւոր պաշտօնեայքն, և սրբոցն լուսե-

ղէն բանակըն յուսով նորա կան կախեալ և ողոր-մութեանց նորա կարօտին. և ի նորա ակնար-կելն՝ ամենայն արարածոց պէտք պատրաստին. և ի զօրութիւն նորա կեան ամենեքեան, և «Աչքն ամենեցուն ի նա յուսան»։

366 *Որ արարիչն և հաստիչն է և առաջ-նորդն է ամենայնի իսկութեան բնութեամբն. ան-բաւ զօրութիւնն որ ի նմանէ է՝ տարածեալ ար-կեալ զամենայնիւ. ուստի կենարար զօրութիւնքն բաշխին, որ ընդ ամենայն արարածս անցանէ, ընդ երկնաւորս և ընդ երկրաւորս, ընդ օդս և ընդ հողմս, ընդ հուր և ընդ ջուր, ընդ լոյս և ընդ խաւար, ընդ անդունդս և ընդ բարձունս։ Որ ընդ աներևակի զօրութիւնսն թափանցանց լուսով իւրով ելանէ, որոյ զօրութիւն հոգւոյն անբաւ է, զամենայնիւ սփռեալ, ընդ ամենայ-նիւ տարածեալ. և ելանեն ճառագայթք զօրու-թեամբ, անըմբռնելի բնութեամբ։ Մի ունի գչափ վերին բարձանց, և մի զստորին անդնդոց, մի յաջ ձգեալ և մի յահեակ, մի ի դէմս և մի ի թիկունս։ Վեց զօրութեամբ ճառագայթքն, վեց հազարեան դարքն. եօթներորդ դարն՝ հանգիստ արդարոց։*

367 *Մեօքակերպ զԱստուած իւ քարոզեա-ցուք յօդապատ անդամովքս զանգեալ ի հողոյ։ Իւրաքանչիւր անդամ զիւրաքանչիւր գործ բար-ձեալ բերէ յանձին, ոչ ձեռնհաս ի գործ ընկե-*

րին. ոչ ակն լսէ, և ոչ ունկն տեսանէ. ոչ լեզու հոտոտի, և ոչ ձեռք գնան, և ոչ ոտք աղաղակեն։ Բերան՝ խորտկաց, հոտոտելիք՝ հոտոց, քիմք՝ ճաշակաց, մի մի յիւրաքանչիւր բնութեանն կապեալ կան։

368 Բայց ինքն իւրով կամօք արար զամենակեցոյց գալուստն իւր և կատարեաց զկամս Հօր։ Առաքեցաւ Աստուած յԱստուծոյ սուրբ Որդին, առզմարմին ի կուսէ, մարդ կատարեալ՝ կատարեալ Աստուածութեամբն. զԱստուածութեան զօրութիւնն յայտ արար, և զմարմնոյ տկարութիւնն ցուցանէր։ Ծառայակից եղև մարմնովն մարդկութեանս, և ազատեաց ի մեղաց զմարդկութեան մարմինս։ Որով էջ ի դժոխս, և ած եհան անտի զարգելեալսն ի դժոխոց։ Մարմնով հալածեցաւ, և հալածեաց զսատանայ և կապեաց զմեղս։

369 Զի որ ի մարմինն հաւատացին՝ ծանոյց նոցա զԱստուածութիւնն իւր, և որք ի մարմնոյն գթեցին՝ ուրացան զբնութիւն նորա։ Քանզի միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր Աստուածութիւնն։ Որք հաւատացին ի նա՝ նոքա վայելեսցեն ի բարիսն յանպատումս. և որք յայսց հաւատոց վրիպեցան՝ նոքա զանկոխն և զանխուլ գնացին և ըստ արտուղի անկան և խրամատեցին անձանց իւրեանց անցս անկարկատս, և զբազումս ի ճըշմարիտ հաւատոցն թիւրեցին։ Իբրև կարծէին

թէ գտին ինչ՝ գտին զոչինչ. որպէս և գրեալ է, թէ «Զոգան զհետ ոչնչի, և գտին զոչինչ»։ Զի գիւտիցն խնդիր՝ աշխատութիւն է, իսկ անգիւտ աշխատութիւն՝ սուտ վարդապետութեամբ կռապաշտութեան հասուցանէ։

370 Զի անտուստ ի վերուստ զանցելոց յաւիտեանցն՝ զկնի իսկ եկելոցս մարգարէիւքն ամենեքումբք ծանօթս տայ. և առաջին օրինակօքն՝ վերջնոցս բազում անգամ վարդապետեալ. մերթ ահագին սպառնալեօք կարգէ՝ յիշատակօք առաջի վրիժուցն խնդրելոյ, զի զանհաւանսն զարհուրեցուցեալ՝ յուղղութիւն յորդորիցէ. որպէս զգունակ գունակ հարուածսն Եգիպտացւոց, և զդառնագոյն հատուցումն նոցա վրիժուցն խնդրելոյ։ Եւ կամ զանհաւան անկելոցն յանապատին, և զամենայն իսկ զփորձ առելոցն բարկութեանն Աստուծոյ զյիշատակս առեալ բերէ։

371 Նա և Քրիստոսի իսկ զերկիրն Սոդոմացւոց և Գոմորայցւոց յօրինակ առեալ, զի մի ի չհաւանել ոմանց՝ ևս դժնդակագոյնս քան զայն կրիցեն։ Եւ մերթ զբազմադիմի սքանչելագործութիւնս պայծառագոյնս և զհատուցմունս արդարոցն պարգևելոցն Աստուծոյ յիշեցուցանէ. կարգէ միանգամայն և զհաստատութեան արարածոցս զպայման, բազում անգամ ասելով, թէ «Զերկինս ձգեցի, և զերկիր հաստատեցի», և «Զծով սահմանօք փակեցի». զի այսու ամենայ-

նիւ հաւատարիմ զլսողսն առ խոստացեալսն քա-
ջալերեսցէ։

372 **ԼԹ**. Իսկ իբրև եկեալ՝ կատարեաց փրր-
կիչն ամենեցուն զերբեմնի խոստացեալսն վասն
նորին։ Եւ վկայութեամբ զգալուստ Որդւոյն
կարեմք ճշմարտել մարգարէականօքն յառաջա-
սացելովք վասն մարմնածին ծննդեան աստուա-
ծորդւոյն, հոգեխառն բանիւք զաստուածախառն
մարմնոյն. զոր յառաջագոյն Աստուած եցոյց
զիւրոյ Որդւոյն զգալուստ՝ արժանաւոր իւրոց
մարգարէիցն ձայնիւք։

373 Զի «առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր,
որ եկն ծնաւ ի կնոջէ, և եմուտ ընդ օրինօք.
զի զորս ընդ օրինօքն իցեն՝ գնեսցէ, զի մեք
զորդեգրութիւն ընկալցուք»։ Հանգոյն սորա և
կարապետն Յովհաննէս ասէր. «Ապաշխարեցէք,
զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից». զոր և
յաւիտեանց Տէրն արքայութիւնաբեր առակ առա-
ջի իսկ դնէ ասելովն, թէ «Կատարեալ է ժամա-
նակ, և հասեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ»։

374 Եւ արդ՝ եկեալ սքանչելի խորհրդակից
Որդին Աստուծոյ՝ կատարել զխորհուրդ նախա-
կարգ յաւիտեանցն, զոր և մարգարէն ասէ, եթէ
«Հաստատէ զբանս ծառայից իւրոց, և զխոր-
հուրդս հրեշտակաց իւրոց արդարացուցանէ»։
Ունի և հրեշտակն պատրաստել նմա ճանապարհ.
որոյ տուեալ ողջոյն կուսին, առ ի զմարգարէա-

կանն կատարելոյ, եթէ «Կոյս՝ յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ», և ասէ, «Ուրախ լեր, բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ»։

375 Եւ անդէն նշանակէ, թէ զի՞նչ օրինակ Տէր ընդ նմա լինելոց իցէ. ասէ. «Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո. քանզի որ ծնանելոցն է՝ սուրբ է, և որդի Բարձրելոյ կոչեսցի»։ Եւ անդէն ի մարգարէականսն հայեցեալ՝ ասէ, թէ «Տացէ նմա Տէր Աստուած զաթոռն Դաւթի հօր իւրոյ, և թագաւորեսցէ ի վերայ տանն Յակովբայ յաւիտեան, և թագաւորութեան նորա վախճան մի՛ լիցի»։ Զորմէ և հայրապետն Յակովբ Հոգւովն լցեալ ասէր, և փառաւոր զՅուդա գիտացեալ՝ ի մարգարէութիւն ասէ. «Մի՛ պակասեսցէ իշխան Յուդայ, և մի՛ պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւն, զի նա է յոյս հեթանոսաց»։

376 Ահա տեսանեմք լցեալ կատարեալ զամենայն մարգարէութիւն լիով. ահա տեսանեմք զամենայն հեթանոսս սպասեալ նմա, որ կամաւ և որ ակամայ։ Ասէ. «Կապեսցէ զգրաստ իւր զորթոյ, և զյաւանակ իշոյն զորթոյն գնդակէ». այսինքն՝ զգալի խոնարհութեամբ առ մշակս այգւոյն, որ ոչ կամեցան զայգւոյ տէրն. որ չարչարեցաւ իւրով կամօք համբերեալ, զոր ի ժամու իւրում պատմեսցուք՝ որ դեռ վասն ծնըն-

գեան են բանք ասել ձեզ, զգուշակումն մարգարէից, զքարոզութիւն առաքելոցն, զվկայութիւն վկայից։

377 Խ. Որ նա ինքն է յէութեանն, որպէս և էն իսկ. սակայն յորժամ կամեցաւ առ զմարդկան կերպարանս, և զգեցաւ մարմին, և էջ ի մեր նմանութիւն. այն որ անքաւն էր և անհաս յամենայն լրութեան Աստուածութեանն՝ և վասն մեր էջ ի չափաւորութիւն, և ամփոփեցաւ ի մարմին. բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ ի մարմին, և ճշմարիտ մարդ եղև, և էջ յանարգութիւն, զի զմեզ բարձրացուսցէ։ Սակայն իւրով Աստուածութեամբն յերկինս է և յերկրի՝ առ Հօր և ընդ Հօր. և ամենայն արարածք հրամանաւ նորա շարժին ըստ իւրաքանչիւր կարգածոցն կազմածոց։

378 Սակայն թէպէտ վասն մեր էջ յանարգութիւն՝ այլ կայ յիւրում բնութեանն. որպէս և ինքն ասէ, թէ «Ես նոյն եմ, և ոչ փոփոխեցայ»։ Զի թէպէտ զկերպարանս առ և զմարմին մարդկան՝ այլ խառնեաց միացոյց ընկղմեաց զմարմինն յԱստուածութեան իւրում։ Եւ դարձեալ ասէ. «Սա է Աստուած Աստուած մեր յաւիտեանս յաւիտենից»։ Եւ դարձեալ ասէ. «Դու նոյն ես, և ամք քո ոչ անցանեն»։ Եկեալ այսպիսի բարբառ և առ մեծն մարգարէից Մովսէս, թէ «Ես եմ որ ի սկզբանէն էի. այսպէս ասա-

ցես, թէ որ ի սկզբանէն Աստուած՝ առաքեաց զիս առ ձեզ»։ Զոր և Յովհաննէս ասէր ի Թըղթին իւրում, թէ «Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաք, որում ականատեսքն իսկ եղաք, ընդ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շօշափեցին զբանն կենաց. և կեանքն յայտնեցան, և տեսաք և վկայեմք», զի նա ինքն է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտենականք։

379 Որ առ զմարմին անըմբռնելին, և շօշափեցաւ և ըմբռնեցաւ մարմնով. և զամենայն անցս մարմնոյն յանձն առեալ իւրովք կամօք, յանծանօթս եղեալ համբեր խոնարհութեամբ. և ոչ ուրուք բռնադատութեամբ, բայց իւրովք իշխանական և անձնիշխան կամօք կրեաց զայն. որպէս և ինքն ասէր. «Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն իմ իմովք կամօք, զի դարձեալ միւսանգամ առից զնա»։

380 Եւ ինքն ծնաւ ի կուսէն և իւրովք կամօք կատարեաց զկամս առաքչին իւրոյ. ասէ. «Ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ», զի ցուցցէ զմիաւորական զանքակ զանբաժին ինքնութեանն միութիւն։ Կամօք Հօր եմուտ յարգանդ կուսին, և ոչ գարշեցաւ. վասն զի ինքն է սրբիչ ամենայնի։ Իւրովք կամօք պատեցաւ ի խանձարուրս և եդեալ ի մսուր անասնոց. զի ինքն է տէր և արարիչ ամենայն մեծութեանց և բղխիչ ամենայն բարութեանց։

381 Հինաւուրցն վասն մեր մանկացաւ, և առ զկերպարանս մարմնոյ տկարութեանս մերոյ մարդկութեանս, զի զմեզ փոխեսցէ յանմահութիւն իւր։ Սակայն թէպէտ և զգեցաւ մարմին, և էջ ի մեր նմանութիւն՝ այլ կայ ի փառս հայրենի բնութեանն Աստուածութեան իւրոյ. որպէս և էր իսկ, և է, և կայ յաւիտեան ընդ Հօր իւրում ի բարձունս յիւրում բնութեանն, հանդերձ մարմնովն զոր ի մէնջն զգեցաւ, փառաւորեալ ցանկորդ ի հոգեղէն և ի հրեղէն զուարթնոցն։

382 Նա եկն եղև մարդ, զի մարմնաւորքս տեսանել կարասցեն. բայց զԱստուած գոյիւ ոչ տեսեալ ուրուք, ո՛չ հրեշտակաց և ոչ հրեշտակապետաց, ոչ սրովբէից և ոչ քրովբէից և ոչ բիւրաւոր բանակաց երկնաւոր զուարթնոց. բայց Որդին ծածկեալ մարմնով՝ կատարելամիտ իմաստնոց եցոյց և յայտնի արար, զի յագեսցին լուսոյն սքանչելութեամբ, թէ «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։ Եւ եկեալ զխոստացեալսն կատարեաց ի որբոյ կուսէն. և ծնունդն առաջին՝ ի Հօրէ յառաջ քան զանկէտ յաւիտեանս, մշտընջենական և յաւիտենական ծնունդ, ի մշտընջենական և յաւիտենական Հօրէն յառաջ քան զամենայն։

383 Այսչափ և եթ գիտել տկարութեան արարելոցս ի Նմանէ, զի Նա և ճշմարիտ Հայր՝ մի են. ուստի ամենայն հայրութիւն անուանեալ

կոչի երկնաւորաց և երկրաւորաց։ Մի միայն Տէր, երեքանձնական զօրութիւն. երեք անձինք, մի զօրութիւն, մի միութիւն գիտութեան, զօրութիւն մի՝ միասնական փառօք, մի միայն լուսաւորութեամբ, մի միայն իսկութեամբ. զի ոչ ոք կարէ քննել, թէ որպէս կամ զիարդ եղև։

384 *Հաւատացէք յԵրրորդութիւնն. ճշմարտեցէք ի միութիւնն անշշունջ լռութեամբ, լուռ հաւատովք։ Բայց զանյօյզ զանքննին հողապատեանքս ի հողոյ զանգեալ զիարդ քննել կարիցեմք և կամ գիտել զԲարձրեալոյն. և սկզբնաւորքս զանսկիզբնն զանհասն զիարդ կարիցեմք քննել։*

385 *Հաւատք ճշմարիտ այս են։ Խոնարհեցաւ և խառնեաց զԱստուածութիւնն ընդ մարդկութեանս, և զանմեռն ընդ մեռոտս. զի զամենայն մարդիկ անքնակ արասցէ յանմահութենէ Աստուածութեան իւրոյ. յորժամ մարմնովն առ Հօրն ընդ աջմէն եմուտ, և խառնեաց զմեզ յԱստուածութիւն իւր միածին Աստուածորդին հզօրակիցն Հօր. յորոյ ի ձեռն հաստատեաց զհիմունս երկրի, և պարզեաց զպարզուածս երկնից։ Վասն որոյ մարգարէն ասէ. «Ցայտնեաց Տէր զաջ իւր և զբազուկ իւր ամենայն հեթանոսաց, և տեսին ամենայն ծագք երկրի զփրկութիւն Աստուծոյ մերոյ»։*

386 *Աջն Հօր ինքն իսկ է և բազուկն՝ մի-*

ածինն Քրիստոս. և նովաւ լուսաւորեցան ամենայն եղեալքս. որ «ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. որ ամենայն ինչ նովաւ եղև», և նովաւ հաստատեցան ամենայն ինչ՝ որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի. հարկ էր զի նովաւ սրբեսցին՝ որով եղենն և հաստատեցան, և նովաւ լուսաւորեսցին. և կամեցեալ Աստուծոյ, զի կեցցեն արարածք, և մի՛ կորիցեն։

387 ԽԱ. Արդ՝ առաքեաց Աստուած զՀոգին սուրբ ի կոյսն Մարիամ, և առ Աստուածորդին մարմին ի կուսէն. որով կորոյս զչարն՝ դովին մարմնովն պարտաւորեաց զմեղսն աստուածախառն մարմնովն. ի բարձրախառն խոնարհութենէն՝ զանհերևոյթ խառն տեսմանն։ Աւետարանութն հրեշտակացն առ հովիւսն՝ զաստուածեղէն փառացն գուշակէր. մսուրն և խանձարուրքն՝ զխոնարհաձիգ մարմնոյն զաղքատութիւնն ի մէջ բերէին. առաջնորդ աստեղբն, մոգուցն պատարագօք՝ յայտնի ամենատեառնն տէրութիւն. երկրաւորօքս գիտասցուք զմարմինն, և երկնաւորօքն ծանիցուք զԱստուածութիւնն։

388 Արդ՝ տե՛ս զի՛նչ պատմէ մեզ Միքիայն շնորհ հոգւոյն մարգարէութեան, թէ «Եւ դու, Բեթղեհէմ, ասէ, ոչ ինչ կրսեր վիճակաց հասեր. ի քէն ծագեսցէ ինձ պետ և իշխան տանն Իսրայէլի, և ելք նորա ի սկզբանէ աւուրց աշ-

խարհի»։ «Ի սկզբանէ՝» զԱստուածութիւնն ցուցանէ, «Բեթղեհէմ»՝ զմարմինն պատմէ։ Հրեշտակապետն ասէ. «Ծնցի և կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս». և սաղմոսարանն երգեաց «յառաջ քան զարև զանուն նորա»։ Մին զմարմնածին ծնունդն պատմէ, և միւսն զԱստուածութիւնն ցուցանէ՝ զյառաջ քան զարուսեակ ի Հօրէ ծնեալ։

389 *Մեք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք ի սուրբ Գրոց և յօրինաց եկեղեցւոյ՝ առաջնորդկենաց ճանապարհի առ Աստուած, և ի սուրբ գիրս վարդապետութեան հաւատովք։ Եւ մի խոտորիք ի կարգաց իմաստութեան, մի յաջ և մի յահեակ. զի ոչ եթէ այնպիսիք իցեն սերմանիքն, ամուլք և ժանգառք, ազազունք և ոսնեալք, բոյսք զոր սերմանեմք յանդաստանս սրտից լսելեաց, այլ յաստուածեղէն գրոց, ի հոգեպատում մատենից. և քան զայս աւելի թէ ոք սերմանեսցէ զայնպիսի սերմանիս ի լսելիս լսողաց՝ այնպիսիքն նզովեալք են. թէ և հրեշտակ իցէ յերկնից՝ իբրև զօձ նզովեալ հողակեր, որ սուտ և պատիր բանիւք զպատուիրան Արարչին փոխել կամեցաւ։*

390 *Բայց մեք ոչ այնպիսի պատրանս ձեզ մատուցանեմք, և զայս վկայեմք առաջի Աստուծոյ. զի նա միայն գիտէ զսրտից խորհուրդս, և ամենայն ծածկեալք նմա յայտնի են. զի յա-*

մենայն ժամ առաջի նորա եմք։ Եւ այժմ առաջի նորա խօսիմք զնորա պատգամսն, զքաջաբոյսն և զատոքսն և զպտղաբերսն և զարդիւնաւորսն և զշայեկանսն և զվայելեյլիսն և զշտեմարանալիցն. որ կարող են պարարել զձեզ, ասա մարմնաւոր պտղովն, և անդ յարքայութեանն զձեզ վայելեցուցանել յանանց և յերկնաւոր ուրախութեանն։ Նմա փառք ամենատեառնն, որ վասն մերոյ կենաց մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ, եկեր իբրև զմեզ և արբ. տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բևեռեցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ, վերացաւ և ել նստաւ ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ Աստուծոյ, և Հայր կենդանացոյց զամենեսեան որ ի նայն հաւատացին։

391 **ԽԲ**. *Բայց մեզ դեռ կայ պատմել ձեզ՝ զծնունդ Աստուածորդւոյն որ ի կուսէն. թէ զիարդ եղև, մի ըստ միոջէ պատմեսցուք։ Զի ոչ եթէ յորմէ հետէ ծնունդն ի կուսէն իջէ՝ յայնմ հետէ է սկիզբն անսկզբանն Բանին գոյացութեան. այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ծնաւ ի Հօրէ, իսկ արդ վասն մեր էջ և մարմնով ծնաւ ի կուսէն. այլ այնր ծննդոյ Հօր որ զնայն ծնաւ՝ նա միայն գիտէ։ Իսկ երկրորդ ծնունդն շնորհիւ իւրով ի մէջ մարդկան. վասն զի կեցուսցէ զմարդիկ, և օրհնեսցէ յառաջին անիծից անտի զերկիր և իւրովք օրհնութիւնա-*

բեր գարշապարօքն եկեալ նորոգեսցէ. զի ետես կորուսեալ զմարդիկ՝ ժողովեաց զցրուեալսն, և եգիտ զկորուսեալսն։

392 Եւ յղացեալ այնուհետև ի Հոգւոյն սրբոյ շնորհագիւտ կուսին յանարանց յանապականն արգանդին զորդին Աստուծոյ՝ անհասական պայմանաւ։ Եւ ըստ օրինին ծննդականաց ծնաւ զանդրանիկն ի քաղաքի Դաւթի ի Բեթղեհէմ, առ ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ «Դու, Բեթղեհէմ տունդ Եփրաթայ, սակաւաւորդ, իցես լինել ի հազարաւորսն Յուդայ. ի քէն ելցէ ինձ պետ և իշխան Իսրայելի. և ելք նորա ի սկզբանէ աւուրց յաւիտենից աշխարհի»։

393 Տեսանե՞ս զելսն յառաջընծայս։ Տեսանե՞ս և զաւետիս հրեշտակացն յօթևանս հովուացն, թէ «Ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է օծեալ տէր ի քաղաքի Դաւթի»։ Տեսանե՞ս, որոյ ելքն ի սկզբանէ աշխարհի՝ «այսօր ծնաւ» ասէին. պատմեն զօծելոյն՝ առ ի նշանակելոյ զմարգարէականն, թէ «Ո՛ պատմէ ի մէջ մարդկան զօծեալ իւր»։ Եւ տուեալ նշան զօծելոյն, թէ «Գտանիցէք մանուկ պատեալ ի խանձարուրս և եդեալ ի մսուր». այն իսկ էր յաւիտենական խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուծոյ, որ յայտնեցաւ երկնակեաց իշխանացն։

394 Զորոյ անդէն իսկ զաստուածական փառացն զերգս առեալ երկնաւոր զօրուն՝ հովուացն

ուսուցանէին. զի մի՛ ի մսրոյն և ի պատանացն արհամարհեալ հովուացն կարծիցի։ Եւ փութացեալ այնուհետև հովուացն՝ հասեալ գտանէին զմանուկն ըստ նշանակելոյ հրեշտակին. որ ոչ միայն մօտաւորացն, այլ և բացականացն արևելեաց աստղանշան ծանօթ գտեալ։ Անդ էր այնուհետև քննելի հոգեպատում մատեանքն մարգարէականք, թէ «Մանուկ ծնաւ մեր, և որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր է ի վերայ ուսոց իւրոց. և անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, սքանչելի խորհրդակից, Աստուած հզօր, իշխան հայր հանդերձելոյ աշխարհին»։

395 *Տեսանե՞ս, զի և որդի և իշխան և հրեշտակ և խորհրդակից և Աստուած հզօր և հայր հանդերձելոյ աշխարհին զայսօրածին մանուկն նշանակէ։ Քանզի և է իսկ որդի. վասն զի զօրութիւն Աստուծոյ է, խորհրդակից և Աստուած հզօր, որով և յաւիտեանքն հաստատեցան։ Եւ մանուկ՝ զի այսօր ի սուրբ կուսէն ծնաւ ի Բեթղեհէմ. որ և յառաջապատում իսկ ասէ, թէ «Տէր ասաց ցիս, որդի իմ ես դու, և ես այսօր ծնայ զքեզ». և հայր հանդերձելոյ աշխարհին՝ զի զհնացեալ և զմահականուլ աշխարհս ըստ առաջին հողածին մարդոյն՝ երկրորդ մարդն կուսածին եկեալ յերկնից նորոգիցէ։ Եւ իշխան՝ քանզի «զաւազան բղխեալ յարմատոյն Յեսսեայ, ասէ Եսայի,*

և ծաղիկ ի շառաւեղաց անտի»՝ զծնունդ դըստերն Դաւթի. ապա և յաթոռն Դաւթի նստցի, և զարքայութիւն նորա յաջողեսցէ։

396 **ԽԳ.** Որով եկեալ հասին աւուրքն, զոր մարգարէն յառաջագոյն սահմանեաց. «Ահա աւուրք գան, ասէ Տէր, հաստատեցից զբանս իմ բարի՝ զոր խօսեցայ ի վերայ տանն Իսրայելի և ի վերայ տանն Յուդայ։ Յաւուրն՝ յայնոսիկ և ի ժամանակին յայնմիկ ծագեցից Դաւթի ծագումն արդարութեան, որ առնիցէ իրաւունս և արդարութիւն յերկրի»։ Վասն որոյ և անդէն ասէ. «Դարձ, Յակոբ, և բուռն հար զնմանէ, ընդ ծագումն առաջին լուսոյ նորա. մի՛ տար այլում զփառս քո, և մի՛ զօգուտ քո ազգի օտարոտւոյ»։

397 Իսկ այլ մարգարէ յայտնագոյն իսկ վճիռ տայ, թէ «Յաւուր յայնմիկ կանգնեցից զխորանն Դաւթի, զանկեալն կանգնեցից, և զկործանեալս նորա և զատակեալս նորա վերստին կանգնեցից, և շինեցից զնա ըստ աւուրցն յաւիտենից. որպէս զի խնդրեսցեն զիս մնացորդք մարդկան և ամենայն հեթանոսք, յորոց վերայ կոչեցեալ է անուն իմ, ասէ Տէր»։ Որ առնէ զայս՝ յայտնի է ի սկզբանէ յաւիտեանց, քանզի յառաջագոյն խոստացեալ Դաւթի՝ ասէ, թէ «Ի պտղոյ յորովայնէ քումմէ նստուցից յաթոռ քո՝. բարձրացուցեալ քան զամենայն թագաւորս եր-

կրի, հաստատեալ զաթոռ նորա ըստ աւուրցն երկնից, իբրև զարեգակն առաջի իմ, իբրև զլուսինն, զի հաստատեալ է յօղս»։

398 Նա եկեալ, «Որոյ իւրն է թագաւորութիւն, և նա է յոյս հեթանոսաց», որպէս և պատմեացն Մովսէս, և յարուցեալ թագաւոր համաշխարհական, զամենայն ազգս հնազանդելով, և զթագաւորութիւն իւր ազգի այլում ոչ փոխեալ, ըստ ասացելոյն Դանիելի։ Նա և Դաւթի իսկ, որոյ որդի անուանեցաւ Քրիստոս, բղխեալ ի սրտէ հոգեպատում բարբառով մարգարէին, զհանգամանս թագաւորին յայտ արարեալ. նախ՝ թէ «Գեղեցիկ է քան զամենայն որդիս մարդկան, և շնորհս սփռէ ի շրթանց իւրոց». և գեղեցիկ ոչ զկերպարանացն, այլ զանզուգական փառացն ասէ։ Եւ դարձեալ՝ թէ «Ած զսուր քո ընդ մէջ քո, հզօր, զի վայելէ ճշմարտութեան քում»։ Ապա յետ այնորիկ միանգամայն իսկ վճիռ տայ, թէ «Աթոռ քո, Աստուած, յաւիտեանս յաւիտենից, գաւազան ուղղութեան՝ գաւազան արքայութեան քոյ». և նշանակէ, թէ օծեալն է այն, զոր և ինքն իսկ մարգարէն զմուսս օծելոյն երգէր ասելովն, թէ «Վասն այսորիկ օծ զքեզ Աստուած Աստուած քո իւղով ուրախութեան առաւել քան զընկերս քո»։

399 Տեսանեմս, զի յառաջագոյն ծանուցեալ տեսող մարգարէին Հոգւովն սրբով, թէ միածին

Որդին Աստուծոյ աթոռակից Հօր սիրելին՝ եղև որդի Դաւթի, և բարձրացուցանել զաթոռ Նորա յաւիտենական։ Որպէս և ասէն. «Յառաջագոյն տեսանէի զՏէր առաջի իմ յամենայն ժամ, և ընդ աջմէ իմմէ». զոր և գիտէ, զի երդմամբ երդուաւ Նմա Աստուած՝ ի պտղոյ յորովայնէ նորա նստուցանել յաթոռ նորա. որում և օրինակաւ վկայէին, թէ «Յազգէ Դաւթի և ի Բեթղահեմ գեղջէ գայ Քրիստոսն»։

400 Եւ անդ նա ոչ միայն յառաջագոյն գուշակելոցն, այլ և առ ժամայն նշանաւ՝ մոգուցն եկելոց թագաւոր ճանաչէր. որք և ասէին. «Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից», և տեղեկացեալ ի դպրացն՝ հասանէին ուր էր մանուկն. որում և երկրպագեալ և պատարագս մատուցեալ, և միանգամայն տիրագէտ և հրեշտակածանօթ եղեալ դարձան։

401 ԽԴ. «Եւ իբրև լցան աւուրք ութ թլփատել զնա՝ և կոչեցաւ անուն Նորա Յիսուս, որ կոչեցեալ էր ի հրեշտակէն, մինչ չև յղացեալ էր զնա յորովայնի»։ Զոր և ասէ մարգարէն, թէ «Մինչ չև ստեղծեալ էր զքեզ յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ, և մինչ չև ելեալ էիր յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ». և այս ի Տէրն իսկ թարգմանի, թէ «Զոր հայր սրբեաց և առաքեաց յաշխարհ»։ Իսկ այլ մարգարէ, թէ «Յարգանդէ կարդաց զիս Տէր, և յորովայնէ մօր իմոյ կոչեաց զանուն իմ»։

402 Եւ արդ՝ դու տես զճշմարիտ կերպարանս բերեալ ի սուրբ կուսէն, և ոչ առ աչօք ինչ տեսիլ։ Զի սկիզբն առնու անսկզբնականն. և աւուրբք համարեալ՝ ութօրեայ թլփատի յառաջ քան զարուսեակ որդին, աւետեօք խոստացեալ զաւակն Աբրահամու. որով օրհնին ամենայն ազգք երկրի. որպէս և Քրիստոսի Յիսուսի թլփատելն առ ի կատարելոյ զաւետիս հարցն, որոյ «Մտեալ ասէ, ընդ օրհնօք, զի զօրհնաւորսն փրկեսցէ, զի և մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք»։

403 Արդ՝ անընկալ եղեալ՝ այնուհետև որդին Դաւթի հալածի յԵգիպտոս, առ ի կատարելոյ զայն, թէ «Յերկրէն Եգիպտացւոց կոչեցից զորդի իմ»։ Քանզի յառաջագոյն սահմանեալ Աստուծոյ ամենագիտի հոգեկիր մարգարէիւքն իւրովք, թէ որպիսի համբերութիւնս միածին Որդին իւր ի Հրէաստանեացն եկեալ կրիցէ։ Որպէս և Պետրոս յառաքելագործ մատենին ասէ, թէ «Աստուած որպէս յառաջագոյն պատմեաց ի բերանոյ ամենայն մարգարէից զչարչարելն Քրիստոսի իւրոյ՝ նոյնպէս և կատարեաց». զոր և Տէրն իսկ ասէր, թէ «Եկի կատարել զօրէնսն և զմարգարէս»։

404 **Խե**. Կոչեցեալ ապա յԵգիպտոսէ՝ գայ անցանէ ի Նազարէթ, ի կարծեալ հայրենիսն իւր ըստ մարմնոյ. աճէ և զարգանայ հասակաւ,

ըստ օրինակի մարդկան որդին մարդոյ. անսայ և Իսրայելական ազգին՝ զի ինքնակամ դիմեսցեն ի բացեալ աղբիւրն կենաց։ Քանզի զնմանէ իսկ գուշակէ սաղմոսանուագն, թէ «Աղբիւրն կենաց ի քէն է»։ Զոր և Փրկիչն յայտ արարեալ սամարացի կնոջն ասելով. «Թէ գիտէիր դու զպարգեւսն Աստուծոյ, և ո՛վ է, որ ասէդ ցքեզ, թէ տուր ինձ ըմպել՝ դու արդեօք խնդրէիր ի նմանէ, և տայր քեզ զջուրն կենդանի»։

405 Որոյ ապա ի լնուլ ամացն իւրոց երկոտասանից՝ ելեալ յԵրուսաղէմ, և ընդ վարդապետս օրինացն բանս ի կիր արկեալ և զարմացուցեալ զամենեսեան, առ ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ «Ահաւասիկ ի միտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ»։ Զի թէպէտ և խոնարհեցաւ Աստուածութիւնն յերկնից՝ սակայն յերկրակեաց ի ներքնոցս բարձրացեալ ճանաչի։ Ի միտ առեալ, զի թէպէտ և խոնարհութեամբ էջ՝ սակայն ինքնաբուն իւրոց փառացն զօրութեամբ վերացեալ, ըստ յառաջագուշակ տեսողութեան մարգարէին, թէ «Վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի»։ Իբրև զի ոչ ինչ է նա կարօտ փառաց, այլ յետ իւրով կամօք զիւր կամս կատարելոյ համբերատար իշխանութեամբն, ոչ եկամուտ ինչ, այլ բնական փառօքն վերացեալ ճանաչէր երկնաւոր զօրուն, ըստ այնմ որ ասէն, թէ «Համբարձաւ

Աստուած օրհնութեամբ, և Տէր մեր ձայնիւ փողոյ»։

406 *Իսկ փողն միթէ եղջի՞ւր ինչ գոչիցէ, փքացուռոյց լնդովք, թռալիր օդով փողիցն այտամամբ. այլ աստուածաքանչ աւետեօքն զամենայն գոչել և լցուցանել, թէ «Ահա Աստուած, ահա Տէր»։ Զի և ճանապարհս քարոզութեան կենսաբեր նորա վարդապետութեանն արասցեն, և զնա ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ «Ահա Տէր, որում սպասէաք սմա. ցնծասցուք և ուրախ լիցուք ի փրկութեան մերում»։ Որ նովիմբ ճանապարհք քարոզութեան բացեալ իւրեանց կենացն լուսոյ բարեաց հանգստեան, և ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ ընդ նմա յարքայութիւնն վերացեալ, լուսեղէն յարկացն բնակութեան լինիցին բնակիչք. հաւանեցին լսել, ի միտ առնուլ, այսինքն է ճանաչել զնա տիեզերաց. որպէս և սաղմոսարանն ասէ, թէ «Յիշեսցեն և դարձցին առ Տէր ամենայն ծագք երկրի»։*

407 *Եւ վերանալն և բարձրանալն՝ զի էջ ի խոնարհութիւն խոնարհ մարմնովն. վասն այնորիկ նորին խոնարհութեան մարմնոյն կերպարանօք բարձրանայ։ Իբրև զմարդ խոնարհ երևեալ, և առաւել քան զամենայն մարդիկ հեզ և խոնարհ, և հանդարտութիւն ցուցեալ համբերութեամբ վշտացն զոր առ ի մարմինն. վասն այսորիկ նովին մարմնովն բարձրացեալ ի խոնար-*

հութեանցն, մարդկութեամբն վերացեալ և բարձրացեալ և փառաւորեալ. իբրև զի զմարդատեսիլ կերպարանացն զոր առն՝ բարձրացուցանէր, զբարս խոնարհութեան օրինակեալ տպաւորէր յինքեան։

408 **ԽԶ.** *Արդ՝ լռեալ ամս երեսուն զինքն ի յայտնելոյ, ի հասակ մարմնոյն զարգացեալ, ըստ բնութեան աճման մարմնոյն՝ անսայ և մկրրտութեան, և նախ յառաջագոյն կարապետ առաջոյ արձակեալ զՅովհաննէս, մեծն մարգարէիցն՝ պատրաստել նմա ճանապարհ և ուղղել զշաւիղս յայտնութեան նորա։ Անսայ տալ զմկրտութիւն ապաշխարութեան, ոչ զմկրտութիւն աստուածադրոշմ լուսաւորութեան կենացն անվախճանից, այլ տալ զապաշխարութեանն սրբութեան մկրտութիւն. որպէս առ մովսիսեան դարիւն, յորժամ Աստուած երևել նոցա կամէր՝ հրամայէր նոցա լուանալ և սրբել, զի արժանաւորք լիցին աստուածատես փառացն երևելոյ։*

409 *Սոյնպէս և Յովհաննէս եկեալ լուանայր զժողովուրդն ապաշխարութեամբ. զի յորժամ Աստուածորդին երևեսցի՝ պատրաստագոյնք արժանաւորութեամբ նորին վարդապետութեանն զունկնդրութիւն մատուսցեն, ի սիրտս գործել ճանապարհ, զի ի հեզ և ի խոնարհ օթևանս զամենատէրն ընդունել մարթասցեն։*

410 *Արդ՝ եկեալ և ինքն մկրտի ի Յովհաննէ, ձեռն արկեալ գրել կտակ յաւիտենական, և*

իւրով արեամբն կնքեալ, ապրել ամենեցուն լուսաբեր և կենսատու մկրտութեամբն, հրամայեաց ամենայն երկրածին մարդկան, ամենայն մեղեաց, աստուածանման պատկերին փրկութեան նմանել։ Արդ՝ եկեալ առ կնքատուն Յովհաննէս մկրտել ի նմանէ. որոյ զահի հարեալ՝ ընդդէմ գնացեալ, թէ «Ինձ պարտ է ի քէն մկրտել»։ Որոյ լուեալ պատասխանի և առեալ հրաման համարձակ զնա մկրտելոյ, թէ «Թոյլ տուր այժմ, զի այսպէս արժան է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնս ամենայն»։

411 Եւ զի՞նչ իցեն արդարութիւնքն, եթէ ոչ զոր Հոգւովն սրբով նորուն Յովհաննու հայրն Զաքարիա գոչեաց, թէ «Յիշեաց, ասէ, զերդումն, զոր երդուաւ Աբրահամու հօր մերում, տալ մեզ առանց երկիւղի զփրկութիւն ի թշնամեաց մերոց և ի ձեռաց ամենայն ատելեաց մերոց. պաշտել զնա սրբութեամբ և արդարութեամբ»։ Ըստ որում և երգողն ասէ. «Յիշեաց զուխտ իւր որ ընդ Աբրահամու և զերդումն իւր ընդ Սահակայ, և հաստատեաց առ Յակովբ զհրաման իւր, և առ Իսրայէլ զուխտ իւր յաւիտենից»։ Օրհնեաց հարցն հաւատովք զամենայն երկիր, օրհնեաց կատարեաց զխոստումունն, և վասն նորին էջ ինքն ի ջուրսն, և սրբիչ և նորոգիչ միանգամայն զջուրսն կացուցանէր։

412 Եւ վասն զի զերկիր զառաջինն ի ջուրցն

փարատեցուցեալ հրամանաւ, և ջրոյն պարարեալ՝ ամենայն բոյսք և զեռունք և գազանք և անասունք և թռչունք ի ջուրցն դալարութենէ բղխեցին յերկրէ. սոյն օրինակ դալարեցոյց զարգանդ ծննդականութեան ջուրցն՝ մկրտութեամբ, սրբեալ ջուրքն և նորոգեալ զհնութիւն մաշուածոյ հողեղէն նիւթոյս, զոր մեղացն էր մաշեալ հնացուցեալ, մերկացուցեալ ի շնորհաց անտի Հոգւոյն։ Արդ՝ միւսանգամ բացեալ զարգանդ աներևոյթ Հոգւոյն երևելի ջրոյն՝ նորածնունդ նորափետուր զարդարեալ միւսանգամ ի ծնընդականութիւն աւազանին, զգեցուցանել զամենեսեան լուսաւոր պատմուճանօք, որ միւսանգամ վերստին ծնանիցին։

413 Քանզի ի սկզբանն իսկ արարչութեան ժամանակին՝ շրջէր Հոգի Աստուածութեան ի վերայ ջուրցն. և անտի զկազմած արարածոցն յօրինէր, ի լինելութիւն արարածոցն հրամայէր հաստանալ։ Նա և զհաստատութիւն երկնի՝ բնակութեան հրեշտակաց հրեղինաց, որ երևիս մեզ ջրեղէն՝ հրամայեաց հաստանալ։ Նոյն օրինակ եկեալ կատարէ զուխտն զոր եդ ընդ հարսն։ Էջ ինքն ի ջուրսն, սրբեաց զջուրս ներքինս երկրիս՝ որ մեղօք մարդկան էր պղծեալ։

414 Արդ՝ իւրոց զարշապարացն կոխելով զջուրսն՝ սրբեաց և սրբիչս արար։ Եւ որպէս յառաջագոյն շրջէր Հոգին ի վերայ ջուրցն՝ նոյն

օրինակ բնակեսցէ ի ջուրսն, և զամենեսեան ընկալցի որ ծնանին նովաւ։ Եւ ջուրքն վերինք մածեալք բնակութիւն են հրեշտակաց։ Արդ՝ զայս ջուրս իբրև զայն ջուրսն արար. վասն զի ինքն էջ ի ջուրսն, զի ամենեքեան Հոգւովն ի ջուրցն նորոգեալ հրեշտակասցին, և նոյն Հոգին մինչև յաւիտեան ի ջուրցն զամենեսեան յորդեգրութիւն մատուցանիցէ։ Վասն զի դրունս բացեալ ջուրցն ի խոնարհ, զի վերնաջուրցն դրունք բացցին երկնից, և զամենեսեան փառօք վերացուսցէ յորդեգրութիւն։

415 Վասն զի ճշմարիտ որդին Աստուծոյ խոնարհեցաւ և էջ ի ջուրսն մկրտութեան, զի զխոստմունսն կատարեսցէ զհարցն և զաւետիսն։ Յառաջ քան զայն և զթլփատութիւնն առ յանձն. զի և երկոցունց կողմանցն շնորհեսցէ շնորհս և հաստուսցէ զբարիս։ Զի իւրով թլփատելովն կատարեսցէ զհաստատութիւն խոստմանցն, և ի խրախուսն հրաւիրմանցն որդեգրութեան ժառանգութեան արժանաւորացն։ Եւ ի մկրտելն՝ զամենայն մկրտեալսն կեցուցանէ իւրով յանձն առնլովն զմկրտութիւնն, և պատուական արարեալ զմկրտութիւն՝ իւրով իջանելովն ի մկրտութիւն։

416 Եւ նախ անտի իսկ ի միտ առեալ ճանաչի ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ՝ բարբառովն Հօր իւրոյ և իջանելովն ի վերայ նորա Հոգւոյն։

Զի անտի իսկ ի միտ առեալ ճանաչի, առ ի կատարելոյ զյառաջաստացութիւնն Հօր, թէ «Անաւասիկ ի միտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ»։

417 Զի ամս երեսուն լուռ և աներևոյթ շրջեալ ի մէջ նոցա, և ապա եկեալ հասեալ ի մկրտութիւն՝ արդ ի մկրտութեանն ճանաչի ամենեցուն։ Յովհաննէս վկայէ և ասէ. «Սա է, զորմէ ես ասէի, որ զկնի իմ գայ՝ առաջի իմ եղև. զի նախ նա իսկ առաջին էր. զի ի լրութենէ անտի նորա մեք ամենեքեան առաք շնորհս»։

418 **ԽԷ**. Եւ Հոգին ի վերայ նորա իջեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ։ Իսկ ընդէ՞ր արդեօք ի նմանութիւն աղաւնոյ երևեցի Հոգին սուրբ Աստուծոյ. զի ուսուսցէ տեսողացն, թէ ոչ այլ իւիք է հնար մատչել առ Աստուածորդին՝ եթէ ոչ անմեղութեամբ և արդարութեամբ և սրբութեամբ՝ յաղաւնակերպ նմանութենէ անտի առեալ զկերպարանս յանձին բերիցեն։

419 Վասն զի քննիչ է սրտից և ծածկագէտ և ամենայն գաղտնեաց յայտնիչ. զի զամենայն ինչ գիտէ, և զամենայն ինչ զոր ասէ՝ կարող է կատարել, և տկարանայ նմա և ոչ ինչ. որպէս ասաց Գաբրիէլ առ կոյսն սուրբ, թէ «Ոչ տկարասցի առ ի յԱստուծոյ ամենայն բան»։ Որ և զսրտից մարդկան զխորհուրդս ի վեր բերեալ յանդիմանէ. «Ո ստեղծ առանձին զսիրտս նո-

ցա, որ ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա», որ առ նա էին մատչելոց։

420 Վասն այնորիկ Հոգին աղաւնակերպ իջանէ, զի ուսուսցէ տեսողացն՝ սրբամտելով առ Աստուածորդին մերձենալ, և զշնորհս բարերարութեան Հոգւոյն ընդունել, և Հօրն հաճոյ լինել. վասն այսորիկ Որդին Աստուծոյ եկն և կատարեաց զուխտ հարցն, անուանելով նոցա որդի։ Որդին Աստուծոյ վասն այսորիկ եկեալ մկըրտի, ի հաստատել զմկրտութիւն ամենայնի՝ որ մկրտելոցն իցեն, զի անդ իսկ զայս աւանդելով՝ փրկութիւն ամենեցուն յայտնեալ՝ ի միտ առեալ ծանիցի, և անտի իսկ բացցէ զամենակեցոյց ճշմարտութեան վարդապետութիւնն իւր յայտնել աշխարհի։ Որպէս ասէ մարգարէն իբրև յերեսաց տեառնորդւոյն, թէ «Մատերո՛ւք առ իս և լուարո՛ւք զայս. ոչ ի սկզբանէ ի ծածուկ ինչ խօսեցայ, և ոչ ի տեղւոջ խաւարին երկրի. զի յորժամ լինէրն՝ ես անդ էի. և արդ՝ Տէր Տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա»։ Տեսանե՞ս զէական միաւորութիւնն. «յորժամ լինէրն՝ ես անդ էի» ասէ. յայտ արարեալ զմիաբուն երրորդական զօրութիւնն, թէ և՛ ի հաստատելն համագործ, և ի նորոգելն միաբան։

421 Արդ՝ բացեալ երկինք՝ և Հայր աղաղակէ, թէ «Դա է Որդի իմ սիրելի». և Հոգին իջեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ. զի յայտ լիցի

միաբուն խորհուրդ զօրութեան գալստեան Որդւոյն։

422 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ «ի սկզբանէ խօսեցայ»՝ եթէ ոչ զյառաջաձայնման սրբոց մարգարէիցն, որ ինքն իսկ ի նոսա վասն իւր խօսեցաւ. և խորհրդով միաբանական Հօրն և Հոգւոյն՝ եկեալ երևի արդ ի վախճան ժամանակացս։ «Որ էրն ի սկզբանէ Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ որ ինչ եղեն։ Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էին լոյս մարդկան. և լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւորէր. և խաւար նմա ոչ յաղթեաց։ Եղև այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն նորա Յովհաննէս. սա եկն ի վկայութիւն, զի վկայեսցէ վասն լուսոյն, զի ամենեքեան հաւատասցեն նովաւ»։

423 Արդ՝ լցեալ և կատարեալ զամենայն, և լոյս Որդւոյն Աստուծոյ ի մէջ անցեալ լուսաւորել զամենայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհ. որում խաւարն ոչ կարացեալ համեմատել յաղթել. այլ այսու լուսով եղև աշխարհ, և զնա ոչ ծանեաւ։ Արդ՝ վասն այսորիկ եկեալ, զի ի միտ առցեն զլոյս նորա, և որդիք Աստուծոյ լիցին։ Եկն հաստատել զօրէնս և զմարգարէս, և զօրինակսն անցուցեալ՝ և զճշմարտութիւնն հաստատեալ։

424 Եւ զի՞նչ իցէ որ ասէ՝ «Բանն». միթէ բարբա՞ռ լոկ իցէ, բախումն լեզուի ընդ օդս, որ յառաջ քան զասել ասողին չէ յայտ, և յետոյ անհետ՝ չէ ի միջի։ Այլ վասն այսորիկ անուանեցաւ Բան, զի որպէս բան ի բերան ասողին՝ նոյնպէս և ամենայն հրամանք Հօր կամացն ելանեն ի բերանոյ Որդւոյ։ Զի գիտակ է Հօր և կատարիչ կամաց նորա, որպէս և ինքն ասէ. «Ոչ ոք գիտէ զՀայր՝ եթէ ոչ Որդի. որպէս և զՈրդի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ ոչ Հայր»։ Եւ դարձեալ ասէ, եթէ «Եկի կատարել զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս»։ Եւ դարձեալ Յովհաննէս ասէ. «ԶԱստուած ոք երբէք ոչ ետես, բայց միածին Որդին որ ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»։

425 Եւ ինքն առ Հայր ասէ, թէ «Եհաս ժամ, Հայր. փառաւոր արա զՈրդի քո». և եկեալ բարբառ յերկնից ասէ. «Փառաւոր արարի, և այլ փառաւորեցից»։ Իբրև զի ոչ թէ ի խնդրել ապաստան, և կամ կարօտ ինչ հայրաբուն փառացն, այլ զի լուիցեն արարածք և հաստատեսցին յՈրդին։ Նոյն օրինակ և Որդին ի միջի կացեալ՝ զՀայրն ցուցանէ աշխարհի և զՀոգին սուրբ. նոյնպէս և Հայրն աղաղակէ վասն Միածնին, թէ «Դա է Որդին իմ միածին, հաճեցուցիչ անձին իմոյ. եդից զոգի իմ ի վերայ դորա»։ Որ և յայտ լեալ յիջանելն ի վերայ և հանգչել, որպէս և ինքն ասէր զՀոգւոյն սրբոյ, թէ «Նա զիս փառա-

ւոր առնէ»։

426 Եւ եկեալ կատարէ զկամս առաքչին իւրոյ. որ և աղաղակ իսկ եդեալ ասէր, եթէ «Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առաքեացն զիս»։ Եւ այսպէս զհայրական փառսն յինքեան ցուցանէ ամենեցուն յայտական վարդապետութեամբն։

427 Եւ զյառաջընթաց կարապետն հրեշտակ առաքեալ Հօր՝ գայ առաջի և աղաղակէ, թէ «Սա է Որդին Աստուծոյ, սա է գառն Աստուծոյ, սա է որ գայ բառնալ զմեղս աշխարհի»։ Եւ ելեալ ի վերայ լերինն բարձու, ի մեծութիւն զօրութեան Աստուածութեանն, որպէս յառաջատես տեսանող մարգարէն ասէ ի Տեառնէ. «Ի վերայ լերինն սրբոյ, ի լերինն բարձու՝ անդ ծառայեսցեն ինձ ամենայն ազգք երկրի»։ Եւ դարձեալ միւս տեսանողն գոչէ, թէ «Ե՛լ ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի. բարձրացո՛ զբարբառ քո, աւետարանիչդ Երուսաղեմի։ Բարձրացո՛յք, բարձրացուցէ՛ք զբարբառ ձեր, և մի՛ զանգիտէք. ասա՛ դու ցքաղաքսդ Յուդայ. Ահաւասիկ Աստուած մեր, ահաւասիկ Տէր Տէր գայ զօրութեամբ իւրով, և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. ահաւասիկ վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր, և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա։ Իբրև հովիւ հովուեսցէ զխաշինս իւր, և ի բազուկս

իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր, և ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա, և մխիթար լիցի յղեաց ծանրացելոց։ Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով, և զերկիրս ամենայն քլաւ իւրով։ Ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և բարձ զդաշտս կշռորդօք։ Ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհըրդակից»։

428 *Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ «Ե՛լ ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի». այլ իբրև զայն որ ասէն, թէ «Տէր ետ հրաման». զի տէրունի հրամանքն՝ ամենեցուն գեր ի վերոյ են, և ի բարձանց են հրամանք Բարձրելոյն։ Եւ զի՞նչ բարձր և ստուար քան զհրամանս Աստուածութեանն կայցէ. ի նոյն ինքն ելեալ Աստուածութեանն քարոզք, ի նոյն հրամանաց լեառն բարձրութեան, առանց զանգիտելոյ և երկիւղի ամենեցուն առաջի անվեհեր քարոզել։*

429 **ԽԲ.** *Արդ՝ եկն և մեծն Յովհաննէս, որդի քահանայապետին Զաքարիայ. անդէն եւ տաճարակիցն, և ոչ օտար ոք. անդէն ժառանգն և բնակիչն Սիոնի, նորուն վակասակիր քահանայութեանն, խոյրադիր պատուին պատմուճանացն սրբութեան, աւանդակիր պատուիրանացն. և ոչ եկամուտ ոք, այլ կամարածուն վայելչութեան, շառաւեղն Մովսիսի և զաւակն Ահարոնի և աւետարանիչն Սիոնի, օծութեանն անկու, առեալ*

զպատիւ նախնեացն քահանայութեան։ Եւ բովանդակեալ զմարգարէութիւն մարգարէիցն՝ ելեալ յանապատ ի վերայ աստուածական հրամանացն լեռնացելոց, բարձրացուցեալ զբարբառ իւր աւետարանիչն Երուսաղեմի, բարձրացեալ բարձրացուցանէր զբարբառ իւր, զի ձայն բարբառոյ էր նա յանապատի, և ասէ. «Ահա Աստուած մեր, ահա Տէր», և նա նոյն թագաւոր Իսրայելի։

430 Արդ՝ ամենայն շնորհք աւանդութեան մարգարէութեանն Իսրայելական ազգին, որ կրէր աւանդապահ օրհնութեանն աւետեացն և օծութեանն, ի ձեռն Ղևեայ տոհմին էր յանձնեալ, քահանայութիւնն՝ թագաւորութեամբն հանդերձ։

431 Քանզի ի ժամանակին, իբրև կոչեաց Տէր զՄովսէս ի մէջ հրոյն և ամպոյն ի գլուխ Սինէական լերինն՝ և տեսիլ փառաց Տեառն իբրև զհուր վառեալ էր. իբրև առնոյր զպատուիրանս օրինացն Մովսէս ի ձեռացն Աստուծոյ, պարգևախնդիր տեսանելով զԱստուած ի պատասխանւոյ նմա, զի ասէ «Գթած եմ և ողորմած»՝ անդ առնոյր զաւանդութիւն իշխանութեան՝ քահանայութեան, թագաւորութեան և մարգարէութեան՝ ի ձեռաց Աստուծոյ։ Անդ ետ նմա զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, զի նախ առակքն լինիցին, և ապա եկեսցէ ճշմարտութիւնն, որ էն իսկ. անդ տայր նմա առնել զեղ-

ջիւրն օծութեան և զխնկանոց խնկոյն։

432 Որ եղջիւրն զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, և խնկանոցն զօրինակ սուրբ կուսին Մարիամու ունէր։ Զի որպէս նայն լին էր հոտով սրբութեամբ՝ նոյնպէս և կոյսն Հոգւով սրբով և զօրութեամբ Բարձրելոյն։ Իսկ եղջիւր ձիթոյն ունէր զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, զի որ միանգամ յօրինակ նորա օծանէին՝ անտի օծան։ Ուստի և օծանէրն իսկ Ահարոմն ի քահանայութիւն տեառն, և առնոյր զքահանայութեան թագն՝ օծանել ըստ նմին օրինակի, դնել նոցա արտախուրակս, և պաշտել ի սրբութիւն Տեառն, և կարգել զհանապազորդ հացն ի սեղանն, որ բերէր զօրինակ մարմնոյ Աստուածորդւոյն։

433 Անդ արար Մովսէս զարծաթի եղջիւրն օծութեան իւրոյ, ուստի քահանայքն և մարգարէքն և թագաւորքն օծանէին։ Անդուստ գայր կարգեալ օծութիւնն մի ըստ միոջէ ըստ հրամանի իշխանութեան պատուիրանին, որ կարգեալ գայր առաջնորդութեամբ։ Յաբրահամեան զաւակին պաշտէր խորհուրդն, զի աւանդապահքն տային ցմիմեանս մինչև ցՅովհաննէս՝ քահանայ, մարգարէ և մկրտիչ. և ի նա հասեալ՝ իբրև ի ժառանգ մնացեալ։ Զի ի նա հասեալ էր յառաջին նախնեացն՝ թագաւորացն, մարգարէիցն և յօծելոց քահանայիցն՝ իբրև յաւանդապահ. և նա ետ զքահանայութիւնն, զօծութիւնն, զմարգա-

ըէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցՏէր մեր Յի-
սուս Քրիստոս։

434 Եւ կատարեցաւ մարգարէութիւնն Յա-
կովբայ՝ յասել առ որդիս ազգի իւրոյ, թէ «Մի
պակասեսցէ պետութիւն իշխանութեանն, մինչև
եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւնն. քան-
զի նա է յոյս հեթանոսաց»։

435 Արդ՝ առաջին հարքն որ եղեն օրինակ
նորա, յորս Աստուծոյ կերպարանքն նկարեալ
կային. զի նոցա ամենայն արարածք հնազան-
դէին, քանզի զկերպարանս Արարչին ի նոսա
տեսանէին։ Իսկ զիա՞րդ հնազանդէին անխօս ան-
մռունչ և անշշունչ արարածքն՝ մահկանացու
մարդկան, եթէ ոչ զնշանս Աստուծոյ ի նոսա
տեսանէին և զկերպարանս Արարչին։ Եւ այսպէս
մի ըստ միոջէ վարեալ եկեալ աւանդութիւնքն
մինչև ցՅովհաննէս, և Յովհաննէս ետ զաւանդ
պահեստին տեառն իւրում։

436 **ԽԲ.** Եւ այնուհետև Տէր ինքնին ի միջի
կայ, և Յովհաննէս վկայէ, թէ «Չեմ ես Քրիս-
տոսն, այլ առաքեալ եմ առաջի նորա։ Այլ ոյր
հարսնն է՝ նա է փեսայ, և որ բարեկամն է փե-
սային՝ կայ առ նմա և հնազանդի նմա. նա և
ուրախ առնի յուրախութեան նորա, զի զձայն
լսէ զփեսային։ Իմ ուրախութիւնս այս լցեալ և
կատարեալ է, և արդ՝ նմա պարտ է աճել, և
ինձ մեղմանալ։ Որ ի վերուստն գայ՝ ի վեր է

քան զամենայն. որ յերկրէ է՝ յերկրէ ասէ խօսի. որ յերկնից գայ՝ զոր ինչ լուաւն և ետես՝ վկայէ, և զվկայութիւն նորա ոք ոչ ընդունի. իսկ որ ընդունի զվկայութիւն նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի արդարև ճշմարիտ Աստուած է։ Զի որ յԱստուծոյ առաքեցաւ՝ նա զպատգամս Աստուծոյ խօսի. զի ոչ եթէ չափով տուաւ նմա հոգին. Հայր սիրէ զՈրդի, և զամենայն ինչ ետ ի ձեռս նորա. որ հաւատայ յՈրդի՝ ընդունի զկեանս յաւիտենից, և որ թերահաւատէ յՈրդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանս յաւիտենից. այլ բարկութիւն Աստուծոյ ի վերայ նորա բնակեալ է»։

437 Ահա եկեալ հրեշտակն Յովհաննէս՝ պատրաստել ճանապարհս տեառն իւրում։ Զի որպէս ծննդեանն Գաբրիէլ եղև կարապետ՝ նոյնպէս յայտնութեանն սա եղև, և առաջի եկեալ ասէ. «Առաքեալ եմ առաջի նորա. այլ ոյր հարսն է՝ նա է փեսայ»։

438 Իսկ ո՞ իցէ հարսն, կամ ո՞ փեսայն, եթէ ոչ այն՝ զոր մարգարէն ասէ, թէ «Այսպէս ասէ Տէր. խօսեցայց զքեզ ինձ յաւիտեան, և խօսեցայց զքեզ ինձ արդարութեամբ և իրաւամբք և ողորմութեամբ և գթութեամբ. և ծանիցես, զի ես եմ Տէր Աստուած քո. և լքցես դու զհոմանիսն քո, զփայտեղէնս և զքարեղէնս, և ասասցես, եթէ երթայց դարձայց առ այրն իմ առաջին»։

439 Քանզի թողին մարդիկ զպաշտօն Արար-

չին իւրեանց, և ամենայն փայտի և քարի հնազանդեցան. և թողին զայրն առաջին որ յոչնչէն արար զնոսա, և շնացան յամենայն ինչ տարրեղէն որ առ ական դիպեցան, և պոռնկեցան զհետ սնոտի պաշտամանցն արարածոց։ Վասն այսորիկ էջ Աստուածորդին քակել յերկրէ զընդունայնութիւն պոռնկութեան շնութեան քարեղէն հոմանեացն, դարձուցանել յերկրպագութիւն Հօր, և տալ անուանել զայրն իւր՝ այր առաջին։ Եւ առաջին՝ վասն նախնական ինքնութեանն ասէ, որպէս մեկնէ Պաւղոս առաքեալ առ հեթանոսս և ասէ. «Հաստատեցի խօսեցայ զքեզ հարսնութեան իբրև զկոյս մի սուրբ՝ յանդիման կացուցանել Քրիստոսի». և մարգարէն ասէ. «Կացցէ դշխոյ ընդ աջմէ քումմէ», զամենայն տիեզերս իբրև զմի հարսն դարձուցեալ առ մի փեսայ. այսպէս նշանակէ այրն՝ որ յերկնից եկն Որդին Աստուծոյ. որպէս Յովհաննէս ասէ. «Որ հարսնն է՝ նա է փեսայ. և մեք, բարեկամք և ծառայք՝ ըստ հրամանացն ընթանամք. կամք առ նմա և հնազանդիմք նմա, և ուրախ առնիմք յուրախութեան նորա, և զձայնն լսեմք զփեսայինն»։

440 Այս այն է զոր մարգարէն ասէ. «Լո՛ւր, դուստր, և տե՛ս, խոնարհեցո՛ զունկն քո, մոռա՛ զժողովուրդ քո և զտուն հօր քոյ. զի ցանկացաւ թագաւոր գեղոյ քում. զի սա ինքն է Տէր քո. երկիր պագցես սմա»։ Այս այն է որ ասէն. «Եղ-

բօրորդեա՛կ իմ, յարիցես զարթիցես, մերձաւո՛ր իմ, սիրելի՛ իմ. բացցես ինձ զդուրս տանն, և համբուրեսցես զիս ի համբուրից բերանոյ քոյ. զի առատ են ստինք քո քան զգինի, և հոտ իւղոց քոց քան զամենայն խունկս անուշութեան։ Իւղ արկեալ է անուն քո, վասն այսորիկ օրիորդք սիրեցին զքեզ. զհետ անուշութեան իւղոց քոց ընթասցուք մեք. տարաւ զիս արքայ ի սենեակ իւր»։

441 *Եւ ո՞վ իցէ հարսն՝ եթէ ոչ եկեղեցի հեթանոսաց, կամ ո՞վ իցէ փեսայն՝ եթէ ոչ Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ, որ էջ յերկնից և նուաճեաց զամենայն յերկրպագութիւն Հօր։ Եւ զի՞նչ իցեն երկու առատ ստինքն՝ եթէ ոչ կտակարանքն Աստուծոյ, որ արբուցանեն զամենայն տգէտս հոգևոր կաթամբն գիտութեան։ Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն. «Հոտ իւղոց բան զամենայն խունկս անուշութեան». և թէ՝ «Իւղ արկեալ անուն քո».—զօծութիւնն Քրիստոսի և զանուն յայտ առնէ. և համբուրելն՝ սիրոյ նշանակ է, զի եկեղեցի՝ Քրիստոսի, և Քրիստոս՝ Որդի Աստուծոյ։*

442 *Արդ՝ «Նմա աճել և ինձ մեղմանալ», այսինքն զժամանակն ասէ մեղմանալոյ. զի մկրտութիւնն զոր տայր նա ժողովրդեանն՝ ապաշխարութեան մկրտութիւն էր։ «Որ, ասէ, ի վերուստ եկն՝ ի վերոյ է քան զամենայն»,*

յայտ արարեալ զգալն ի ծոցոյ Հօր առ մեզ։ Իսկ ես, ասէ, յերկրէ խօսեցայ, յերկնից առեալ զգիտութիւն. իսկ որ յերկնիցն եկն՝ Նա զՀօրն խօսի և զՀօրն գործ գործէ։ Որպէս և Տէր ինքն ասէր առ Հրեայսն, թէ «Ես ի Հայր, և Հայր յիս. զինչ տեսանեմ թէ Հայր գործէ՝ զնոյն և ես գործեմ. զի վասն այսորիկ իսկ եկի, զի արարից զկամս Հօր իմոյ, և կատարեցից զգործս Նորա»։

443 Ասաց և վասն Հրէիցն, թէ զվկայութիւն Նորա դուք ոչ ընդունիք։ Իսկ որ ընդունի զվկայութիւն Նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի անկորուստ լիցի արդարութիւնն. և երդմամբ՝ զի արդարև ճշմարիտ Աստուած է. զի անշուշտ և անշարժ և անկորուստ լիցի արդարութիւն հաւատոցն. և երդումն՝ կնիք, որպէս առ Աբրահամն։ Զի որ ի ծոցոյ Հօր եկն՝ Նա է տեղեակ խորհրդոց ծնողին իւրոյ։ Զի ոչ եթէ իբրև կարօտ ոք առ Նա զշնորհս Հոգւոյն, այլ ինքն միակամ, միաշունչ, միախորհ ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյն. զի ինքն է բաշխիչ շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ։ Զի Հայր սիրէ զՈրդի իւր, և ամենայն հաստատեալքն Հօր՝ Որդւով. և որ Հօրն՝ Նոյն և Որդւոյ. և որպէս Հայր՝ Նոյնպէս և Որդի. և ամենայն շնորհք Հոգւոյն յՈրդւոյ բաշխին։ Եւ «Որ հաւատայ յՈրդի՝ ունի զկեանսն յաւիտենականս. որ թերահաւատէ յՈրդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանսն յաւիտենից»։

444 Վկայէ Յովհաննէս, ասէ. «Զորմէ ասէին, սա է միածին Որդին Աստուծոյ. ես տեսի և վկայեմ, թէ սա է որ բառնայ զմեղս աշխարհի»։ Սա է ժառանգ այգւոյն, և Տէր գայ զօրութեամբ, և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. զի բազուկ հզօր Հօր սա է, և զտէրութիւն իւր առ իւր ունի, թէպէտ և կամօք երևեցաւ խոնարհութեամբ։

445 «Ահաւասիկ, ասէ, վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր». և ամենայնի նա է հատուցանող, «և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա»։ ըստ այնմ, թէ «Ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա»։ Իբրև հովիւ մի հովուեսցէ զխաշինս իւր»։ Որ և ի մէջ իսկ անցեալ կենարարն ասէ, թէ «Ես եմ հովիւն քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ խաշին իւրոյ», Եւ ի բազուկս իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր, և ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա»։

446 Որ և կենարարն եկեալ յայտ առնէր, յառնուլն ի ժողովելն զմանկտին ի վերայ աստուածական բազկացն. և օրինակեալ ամենեցուն, «Եթէ ոչ դարձջիք և լինիջիք իբրև զմանուկս զայս՝ ոչ կարէք մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ»։ Նորոգել հրամայէ, և մերկանալ զհին մարդկութիւնս ի ձեռն մկրտութեան աւազանին։ Զի թէպէտ և կարի ոք թմբրեալ ծանրացեալ իցէ՝ ծանրակիր մեղօքն խստութեան յղացեալ, որպէս ասէն. «Ահաւասիկ երկնեաց զանօրէնու

թիւն, յղացաւ զցաւս և ծնաւ զանիրաւութիւն». սակայն բացեալ զդրունս ապաշխարութեան՝ ի մէջ մեր եկեալ կայ կենարարն, աղաղակէ և ասէ. «Եկա՛յք առ իս, ամենայն վաստակեալք և աշխատեալք և ոյք ունիք բեռինս ծանունս, և ես հանգուցանեմ զձեզ. և առէք զլուծ իմ ի ձեզ և ուսարո՛ւք յինէն, զի հեզ եմ, հանդարտ և խոնարհ սրտիւ, և գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց. զի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի»:

447 *Իսկ եթէ հարցցէ ոք, թէ ո՛վ իցէ որ այսպէս մխիթար լինիցի յղեացն ծանրացելոց՝ լուիցէ Եսայեայ մարգարէութեանն՝ ո՛վ այն իցէ. ասէ «Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով և զերկիր ամենայն քլաւ իւրով. ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և բարձ զդաշտս կշռորդօք. ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից»: Որ ի հօրէ ուսաւ զվճիռ դատաստանին՝ նա եկեալ մարդ լեալ քարոզէ աշխարհի, խառնեալ սիրով իւրով զամենեսեան յԱստուածութիւնն: Եւ այսուհետև եկեալ լոյսն, ի մէջ անցեալ՝ «լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»՝ քարոզէր և ասէր. «Ապաշխարեցէք, զի մերձեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ». կատարեալ են ժամանակք. հաւատացէք յաւետարանն:*

448 **Տ**. *Արդ՝ իբրև անցանէր առ ծովեզերբն՝ տեսանէ զՊետրոս և զԱնդրէաս և զՅակովբոս և*

զՑովհաննէս, և կոչեաց զնոսա ի ձկնորսութենէ անտի. որ անդէն վաղվաղակի թողուն զհայրն իւրեանց նաւաւն հանդերձ և երթան զհետ նորա։ Եւ զբազումս յայլոց ի պէսպէս զբօսանաց կոչեալ՝ աշակերտս երկոտասանս և առաքեալս անուանեաց. զորս ուսուցանէ ազատանալ յամենայն զբօսանաց. որ զհետ նորա շրջէին, արժանի եղեալ աստուածագործ աւանդութեան խորհրդոյն։

449 Որ այնուհետև մարդասէրն Քրիստոս ի մէջ անցուցեալ զամենակար բժշկարանն, բժշկել զամենայն ախտս և զչարչարանս. և զյառաջաձայն սրբոց մարգարէիցն զգուշակումն ելից, ի մէջ ունելով զբանն որ գոչէ. «Նա զհիւանդութիւնս մեր բարձցէ». և զնոցուն բանս արդարացուցեալ, որպէս ասէն, թէ «Արդարացուցանէ զբանս ծառայից իւրոց մարգարէից»։

450 Եւ սկսնու այնուհետև զառակսն անցուցանել, թէ «Ընդ ամենայն տեղիս ի ձեռն Հոգւոյն ճշմարտութեան երկիր պագցեն Հօր, զի Հայր զայնպիսի երկրպագուս խնդրէ». և թէ «Զողորմութիւն կամիմ, քան զպատարագս»։ Եւ եթէ Ես եմ հօրորդին, զի Հայր ինձ վկայէ Հոգւոմն հանդերձ ճշմարտութեամբ. և թէ Մովսէս ձեզ յառաջագոյն վասն իմ գրեաց. և Յակոբ վասն իմ ասէր ցՅուդա, թէ «Մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ և մի պետ յերանաց նորա, մին-

չև եկեսցէ այն՝ որոյ իւրն է թագաւորութիւն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց»:

451 Եւ թէ՝ մարգարէքն ամենայն վասն իմ գրեցին, առեալ յիմմէ առաքչէն զգիտութիւն. և յայտ արարեալ նոցա, թէ իմ է այգին, և դուք էք մշակքն. և ես եկի, զի ես եմ ժառանգ այգւոյն. եկի խնդրել զպտուղ այգւոյն զի առից. որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ՝ և ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ: Եւ թէ՝ եկի կատարել զխոստացեալ աւետիսն Աբրահամու, զի աւետեօքն կեցցէ զաւակն Աբրահամեան, և զաւակն Աբրահամու նոցա ծանօթ լիցի: Իսկ նորա միանգամայն զճշմարտագոյնն առաջի եդեալ, եթէ «Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես»: Եւ անդր ի վեր այնուհետև հայեցուցեալ, որպէս և ասէն իսկ, հարցանելով առ ի նոցանէ զմարգարէականն, թէ «Որպէս ասէք զՔրիստոս որդի Դաւթի, զորմէ Դաւիթ իսկ նշանակեաց Հոգւովն սրբով, թէ Ասաց Տէր ցՏէր իմ, նիստ ընդ աջմէ իմմէ. և արդ՝ զիա՞րդ իցէ որդի Դաւթի»:

452 Նոյնպէս և ամենայն յայտնութեամբք և առակօք յանդիմանէր և խայտառակէր զկեղծաւորութիւն և զամբարշտութիւն և զանօրէնութիւն նոցա: Իսկ նոցա, խլացելոցն և կուրացելոց ի ճշմարտութենէն, նախանձեալ՝ ելին, ի չարութիւն դառնութեան իւրեանց, կորուսանել զանձինս իւրեանց: Իսկ նա եկեալ՝ լինէր բժիշկ

մարդասիրութեամբ իւրով, զկոյրս լուսաւորել, զկաղս գնացուցանել, զբորոտս սրբել, փրկել զամենայն ըմբռնեալսն ի սատանայէ. և զանդամալոյծս յարուցանել, և զխուլս բանալ, և համերց տալ խօսել, և զմեռեալս յարուցանել. զսատանայ կոխան տայր հաւատացելոց իւրոց, և խոստանայր երթալ պատրաստել օթևանս յարքայութեանն երկնից. և զինքն արարեալ օրինակ ամենայնի, համբերել ճգնութեանց առաքինութեամբ։

453 Որ դարձոյց զջուրն ի գինի, զի յայտնի լիցի Աստուածութիւն նորա, թէ նոյն է որ յոչընչէն արար զջուրն ի բնութիւն ջրոյ՝ նոյն և զջուրն ի գինի դարձոյց, որպէս և կամեցաւ։ Եւ այն որ վասն մեղացն ցաւս խառնեաց՝ նոյն ինքն եկն զառողջութիւն բաշխել։ Եւ բազումք հաւատացին յանուն նորա, իբրև տեսին զնա և զնշանսն զոր առնէր. այլ նա քանզի սրտագէտ էր՝ գիտէր զամենայն խորհուրդս մարդկան, քանզի ծածկագէտ է։

454 **ՏԱ**. Ապա յետ այսորիկ տուեալ վճիռ. «Եթէ ոչ ոք ծնցի ի Ջրոյ և ի Հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ», և ոչ նորոգեսցի միւսանգամ. զի «Այս, ասէ, որ ի մարմնոյ աստի է ծնեալ՝ մարմին է, իսկ այն որ ի Հոգւոյ անտի է՝ հոգի է. զի Հոգին սուրբ ուր կամի՝ բղխէ. զձայն Նորա լսես, այլ ոչ գիտես,

ուստի՞ գայ կամ յո՞վ երթայ»։ «Զի ոչ ոք է որ ել յերկինս, բայց որ էջն յերկնից Որդին մարդոյ»։

455 Եւ ասացեալ վասն յառաջադիր չարչարանացն իւրոց, թէ «Որպէս Մովսէս կախեաց զօձն յանապատին՝ այնպէս կախել պարտ է Որդւոյ մարդոյ. զի որ միանգամ հաւատայցէ ի նա՝ ընկալցի զկեանսն յաւիտենից։ Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, զի զՈրդին իւր միածին ետ ի վերայ նորա, զի ամենայն որ հաւատասցէ ի նա՝ մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենականս։ Զի ոչ առաքեաց Աստուած զՈրդի իւր յաշխարհ, զի պատժեսցէ զաշխարհ, այլ զի փրկեսցէ նա զաշխարհ։ Որ հաւատայ ի Նա՝ ոչ մտանէ ի պատիժս դատապարտութեան. իսկ որ ոչն հաւատայ ի Նա՝ աստստին իսկ դատապարտեալ է. քանզի ոչ հաւատաց յանուն միածնի Որդւոյն Աստուծոյ»։ Եկն առ իւրսն, և իւրքն զնա ոչ ընկալան»։ Այն որ ի սկզբանէ ժամանակացն եղեն երախտիքն և խնամակալութիւնքն և պատուիրանքն, ուստի և մարմնոյն իսկ երևեցաւ՝ յանձանց իսկ մերժեցին զնա։

456 «Եւ այս են դատաստանքն, զի լոյս եկն յաշխարհ, և մարդիկ սիրեցին զխաւար առաւել քան զլոյս. զի էին գործք իւրեանց չարութեամբ։ Զի ամենայն որ զչար գործէ՝ զչար գոցէ. և ատեայ նա զլոյսն, և ոչ գայ ի լոյսն, զի մի

յանդիմանեսցին գործք նորա։ Իսկ որ առնէ և գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ նա ի լոյսն, զի յայտնի լինիցին գործք նորա, թէ Աստուծով գործեցան»։ Եւ Աստուածորդւոյն ուսուցեալ ամենեցուն զճանապարհս արդարութեան. իսկ խաւարասէր գործոց մարդկան անօրինաց Հրէից սկսեալ կեղծաւորել, և խնդրեալ սպանանել զնա միշակաց այգւոյն, և ոչ համարեալք արժանի զան-ձինս իւրեանց կենացն յաւիտենականաց, իսկ այնպիսեացն զեհեան խոստացաւ, ասելով վա՜յ ի վերայ նոցա։

457 **ՄԲ.** *Իսկ բարերարի Տեառնն ժողովեալ զաշակերտսն երկոտասան, զորս և առաքեալս անուանեաց, և դարձեալ եօթանասուն և եր-կուս. խրատեալ և վարժեալ զնոսա Աստուածու-թեանն խրատուն, և վկայ կացուցեալ և ասա-ցեալ ցնոսա, և սիրելիս իւր և բարեկամս ան-ուանեալ, թէ «Ես ձեզ ասեմ, սիրելեաց իմոց. մի՛ երկնչիք յայնցանէ, որ զմարմինն սպանա-նեն, և զոգին ոչ կարեն սպանանել»։ Եւ թէ «Ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ». և թէ «Զոր մի-անգամ ասաց ինձ Հայր իմ և եցոյց՝ ես ձեզ ցուցի»։ Եւ յայտնեալ նոցա զելսն առ ի Հօրէ և և զդարձն ի [illegible], ասելովն, թէ «Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ, և դարձեալ թողում զաշխարհ և եր-թամ առ Հայր»։*

458 *Տուեալ նոցա և զաւետիս Հոգւոյն սըր-*

բոյ առաքելոյն ի Հօրէ, թէ «Երթամ և առաքեմ զմխիթարիչն, որ եկեալ մխիթարեսցէ զտրտմեալսդ վասն իմ»։ Տես զզուգականութիւնն, տես զմիաւորական զօրութիւնն, տես զէականութիւնն, տես զմիական լիութեանն կամակցութիւն. նի «Եկեալ՝ ասէ, զիմ տեղին լցցէ ձեզ, և նովին ճշմարտութեամբ առաջնորդեսցէ ձեզ, և յանդիմանեսցէ զաշխարհս, զի ոչ հաւատացին յիս, դատեսցի և զկարծեալ իշխան աշխարհիս այսորիկ։ Ճշմարտեսցէ միանգամայն ձեզ վասն իմ, զի ի Հօրէ առաքի. որոյ գալուստն՝ զերթալոյն իմոյ առ Հայր վկայէ. նա եկեալ առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։

459 **ԾԳ**. Ապա առնու այնուհետև զյառաջադիր խորհուրդ չարչարանացն Յիսուս՝ կատարել յԵրուսաղէմ. վասն որոյ բազում անգամ գուշակեաց, թէ մեռանելոց է և յերիր աւուր յառնելոց։

460 Եւ վասն ո՞յր արդեօք գայցէ ի մահն. մի՞թէ պարտական ինչ իցէ մահու. այլ մարգարէն ասէ, թէ «Անօրէնութիւն ինչ ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա». զոր և ինքն իսկ ասէր, թէ «Ո՞վ ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս վասն մեղաց»։ Իսկ ըստ օրինաց ինչ պարտական մահու. այլ ասէ. «Կատարել եկի զօրէնս». որում և առաքեալ վկայէ, թէ «Կատարած օրինացն Քրիստոս է»։ Իսկ ի բռնա-

ւորմէց արդեօք ի հարկէ մեռանիցի. այլ ասէ, թէ «Անձամբ իմով դնեմ զանձն իմ, և ոչ ոք հանէ յինէն։ Անձամբ, ասէ, զանձն իմ դնեմ, զի միւսանգամ առից զնա»։

461 *Իսկ ընդէ՞ր կամիցի զանձն դնել անպարտականն մահու։ «Ես եմ, ասէ, հովիւ քաջ որ ի վերայ խաշանց իմոց մեռանիմ»։ Յորո՞ց խաշանց արդեօք. ի հարթուցելո՞ցն, ի փախուցելո՞ցն, ի գազանակուր եղելո՞ցն, զորոց յառաջագոյն մարգարէն ասաց, թէ «Ամենեքին իբրև ոչխարք մոլորեալք, և այր ամենայն ի ճանապարհի իւրում մոլորեցաւ. և Տէր մատնեաց զնա ի մեղս մեր, և յանօրէնութեանցն ժողովրդեան իմոյ ի մահ վարեցաւ»։*

462 *Վասն որոյ քահանայապետ ազգին տիրասպանուաց ակամայ մարգարէացաւ, թէ «Լաւ է մեզ, զի այր մի մեռանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, և մի՛ ամենայն ազգս կորիցէ»։ Բայց նա ոչ ասէ ի վերայ ազգին միայն, այլ զի և զամենայն որդիսն Աստուծոյ, զցրուեալսն ի բաժանել ազգացն՝ ժողովեսցէ ի մի։ Վկայէ և Պաւղոս, թէ «Յայտնեաց Աստուած զսէրն իւր ի մեզ. զի մինչ դեռ մեղաւորքն էաք՝ Քրիստոս վասն մեր մեռաւ». և թէ «Ի ժամանակի ի վերայ ամբարշտաց մեռաւ»։*

463 *Եւ արդ՝ եկեալ աշակերտօքն ի լեառն Ձիթենեաց, զի կատարեսցէ զմարգարէին*

որ ասէ, թէ «Ընկեսցէ հասցէ տէր Աստուած իմ և ամենայն սուրբք ընդ նմա. և կացցեն ոտք նորա յաւուր յայնմիկ ի վերայ լերինն Ձիթենեաց հանդէպ Երուսաղէմի, յարևելից կուսէ»։

464 Եւ ի տօնական աւուրն օրինականաց գայ աշակերտօքն կատարել զօրէնսն, և յայտնել զխորհուրդս հոգևորական տօնին. և յառաջ քան զչարչարանսն՝ զփրկութիւնագործ զմարմին իւր և զարիւն պարգևէ աշակերտացն։ Տեսանես, զի կամաւ և ոչ ի բռնութենէ չարչարի Որդին Աստուծոյ, որ յառաջագոյն քան զչարչարելն ճաշակեալ լինի։

465 Յետ այսորիկ աղօթս առնէ խորհրդիւ ի լերինն առ Հայր. ոչ վասն իւր ինչ զանգիտելոյ, այլ զի ցուցցէ, թէ միակամ ընդ Հօր զառաջի եղեալսն գործիցէ։ Վասն որոյ բազում անգամ ասացեալ յառաջագոյն, թէ «Ոչ յանձնէ ինչ խօսիմ և ոչ յանձնէ ինչ գործեմ, այլ Հայր որ բնակեալն է յիս՝ նա գործէ»։ Մանաւանդ լնու մարգարէականն, թէ «Փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնէին զիս, այլ ես յաղօթս կայի»։

466 Եւ յայտ արարեալ աշակերտացն զմիակամութիւնն իւր ընդ Հօր՝ և ապա իջանէ ի լեռնէն, փութացեալ վասն անհաւատիցն դնել զանձն. մանաւանդ յորժամ ի տօնն եկելոց հեթանոսացն աղաչել զաշակերտսն՝ երթալ ընդ նոսա առ Յիսուս։ Որովք կատարի և մարգա-

րէականն, թէ «Այսպէս ասէ Տէր ամենակալ. յաւուրսն յայնոսիկ բուռն հարկանիցեն արք տասն յամենայն ազգաց զդրօշակէ առն հրէի և ասասցեն. երթիցուք մեք ընդ քեզ, զի լուաք, եթէ Աստուած ընդ քեզ է»։ Եւ Յիսուսի լուեալ ասէ. «Եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի Որդի մարդոյ»։ Տեսանե՞ս, զի զչարչարանսն փառս կոչէ։

467 ՄԴ. Արդ՝ ճշմարիտ աշակերտացն երբեմն ժողովեալ առ ճշմարիտ վարդապետն տէր Յիսուս, փրկիչ և բարերար և Որդի Աստուծոյ և օծեալ. զորս հարցանէր, թէ «Զո՞ ուստեք ասեն մարդիկս զՈրդւոյ մարդոյ՝ թէ իցէ։ Որոց տուեալ պատասխանի՝ ասեն. Ոմն զՅովհաննէս Մկրտիչ, այլք զԵղիա և կամ զմի ոք ի մարգարէիցն. և ասէ Յիսուս. Դուք զո՞ ոք ուստեք ասէք, թէ իցեմ»։ Որոց առաջինն Պետրոս ասէ, թէ Դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ»։ Վասն որոյ և զերանութիւնն ընկալեալ. ասէ. «Երանի՛ է քեզ, Պետրոս որդի Յովնանու, զի ոչ յերկրէ տոհմակցաց քոց, ի մարմնոյ և յարենէ ազգի քոյ, ի մարդկանէ առեր դու զայդ գիտութիւն, այլ Հայր յերկնից եա ի սիրտ քո և յայտնեաց քեզ»։ Եւ արար զնա վէմ հաստատութ! ամենայն եկեղեցեաց։

468 Եւ եղեն իսկ հիմունք առաքեալքն, և առին շնորհս քահանայութեան և մարգարէութեան և առաքելութեան երկնաւոր խորհրդոյն

գիտութեան, որ վարէր զայր յԱբրահամեան զաւակին. զոր եւ ցՏէր ժառանգութեանն աւանդապահն Յովհաննէս, և Տէր եւ առաքելոցն։ Եւ զփականս արքայութեանն եւ ի ձեռս նոցա, զի ինքն իսկ Աստուածորդին էր դուռն մտողացն. վասն որոյ և մարգարէն աղաղակէր. «Այս դուռն Տեառն է, և արդարք մտանեն ընդ սա»։ Արդ՝ եւ Յովհաննէս զքահանայութիւնն և զօրութիւնն և զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցփրկիչն մեր Քրիստոս. և Քրիստոս եւ առաքելոցն, և առաքեալքն՝ եկեղեցւոյ մանկանց։

469 Համարձակութիւն առին հարցանելոյ զՏէրն ի Ձիթաստանեաց լերինն, յորժամ վասն քակելոյ գեղեցիկ տաճարին վճիռ եւ. «Ասա՛ մեզ, ասեն, ե՞րբ լինիցի այդ, և կամ զի՞նչ նշան իցէ քոյոյ գալստեանն և վախճանի աշխարհիս»։ Իսկ նա թէպէտ և հրաժարէր, թէ «Վասն աւուրն այնորիկ ոչ ոք գիտէ, ո՛չ հրեշտակք երկնից և ոչ Որդի, բայց միայն Հայր». և Ղուկաս յառաքելագործ մատենին առակաւ մեկնէր. «Ոչ է ձեզ, ասէ, քննել զժամանակս և զժամս, զոր Հայր եդ յիւրում իշխանութեանն».— իսկ ո՞ այլ ոք իցէ իշխանութիւն Հօր՝ եթէ ոչ ինքն Որդի. — սակայն առեալ մանրապատումն նշանակօք վասն ահաւոր և ամպախաղաց գալստեանն իւրոյ՝ աշակերտացն ուսուցանէր։

470 Տեսանեմս, զի գիտակ էր Որդի ոչ մի-

այն աւուրն, այլ և ժամուն, և կերպարանաց իւրոյ գալստեանն ոչ իւիք անտեղեակ. բայց վասն Թերահաւատ լսողացն ըստ ժամանակի և զիջանելով խօսէր։ Այլ Թէպէտ և խառնապատում վճարեաց վասն հարցողացն զաւերն Երուսաղեմի, և զհամաշխարհական կատարածն պատմեաց, ոչ ինչ դժուարին է հասանել ի վերայ կատարածին և աւերածոյն Երուսաղեմի, Թէ կամեսցի ոք հաւաստեաւ քննել զիւրաքանչիւրսն ընտրելով։

471 Եւ արդ՝ առեալ ի պատմել զպայման մեծամեծ նեղուԹեանցն և սուտ քրիստոսացն և սուտ մարգարէիցն յարուցելոց և զնեռինն՝ զնոցին մոլորեցուցիչ նշանագործուԹեանցն ճառէ։ Վասն որոյ և առաքեալքն նշանակեցին, Թէ «Ցետին ժամանակսն այնպիսիքն յառնելոց են»։ Ապա վասն յանկարծակի և երագահաս գալըստեան իւրոյ նշանակէ հանդերձ օրինակօքն տուելովք Նոյիւ և Ղովտաւ. զոր Պաւղոս՝ «Ցական Թօթափել» ասէ։ «Վաղվաղակի, ասէ, յետ նեղուԹեան աւուրցն այնոցիկ արեգակն խաւարեսցի, և լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. և աստեղք յերկնից Թօթափեսցին, և զօրուԹիւնք երկնից շարժեսցին։ Եւ ապա երևեսցի նշան Որդւոյ մարդոյ յերկինս»։ Ի վերուստ խաչն փայլեսցէ, և լնուցու զամենայն երկիր լոյս նորա, յորժամ կրկին զիւր գալուստն այսրէն նշանակէ,

առնել զհատուցումն իւր — ի ժողովուրդս ամենայն յանդիմանութիւն — յազգս ազանց, դատել զամենայն ազգս հրով բարկութեամբ իւրով և դատաստանօք իւրովք. զամենայն գիտութիւն ետ և յայտնեաց իւրոց առաքելոցն և հաւատացեալ աշակերտացն և սիրելի բարեկամացն։

472 **Ծե.** Արդ՝ եկեալ ի մէջ ժողովրդեանն, յուշ առնելով զյանդիմանաւոր և զհրապարակախօս վարդապետութիւնն իւր՝ ասէ, թէ «Ես յայտնի խօսեցայ ընդ աշխարհի և յամենայն ժամ ուսուցի ժողովրդեանն ի տաճարի անդ, ուր ամենայն Հրեայքն ժողովեալ էին, և ի ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ»։ Որ և աղաղակ իսկ եդեալ ասէր, թէ «Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առաքեացն զիս»։ Եւ այսպէս վկայութիւն եդեալ ճշմարտութեամբ և ուխտեալ՝ երթայ այնուհետև անկանել ի ձեռս ապստամբողացն։ Զի որք ի լուսաւոր և ի կենդանատու վարդապետութենէն թիկունս դարձուցեալ մոլորեցան՝ թերևս ի շօշափել ձեռացն չարչարանօք զկենդանարարն՝ սթափեսցին և զգաստասցին մոլորականքն։

473 Քանզի քահանայիցն և օրէնսուսոյց վարդապետացն մատնեցաւ, առ ի յուշ առնելոյ նոցա օրինօքն զյառաջապատում չարչարանացն իւրոց. և նոցա առեալ դատեցան զդատաւորն

ամենայնի, ըստ ամենայն գրելոցն վասն Նորա։ Որպէս և Պաւղոս յԱնտիոք Պիսիդացւոց վկայէ վասն Նորա, թէ «Բնակեալքն յԵրուսաղէմ անծանօթք եղեն ի Նմանէ, և ըստ բարբառոյ մարգարէիցն, որ յամենայն շաբաթս ընթեռնուին՝ դատեալ կատարեցին, և ոչ մի ինչ պատճառս մահու գտեալ՝ խնդրեցին ի Պիղատոսէ սպանանել զնա»։ Եւ իբրև առեալ զկեանսն՝ յանդիման իւրեանց կախեցին զփայտէ. այն վասն որոյ յառաջագոյն Տեառն նշանակեալ առ ի յօրինացն, թէ «Պարտ է բարձրանալ Որդւոյ մարդոյ»։ Եւ անդ այնուհետև ի ժամուն յայնմիկ լցեալ կատարի բանն որ ի Յովբ, թէ «Որ տայ հրաման արեգական, և ոչ ծագէ և թաքուցանէ զաշխարհատարած ճառագայթսն, և որ կնքէ զիւրաքանչիւր փայլիւն աստեղաց»։

474 Եւ ի վեցերորդ ժամէ անտի, ասէ աւետարանագիրն, խաւար կալաւ զերկիր մինչև ցիննն ժամ աւուրն, առ ի կատարելոյ զԱմովսական մարգարէութիւնն, թէ «Եղիցի յաւուր յայնմիկ, ասէ Տէր Տէր, մտցէ արեգակն ի միջօրէի, և խաւարեսցի յերկրի լոյս ի տուէ»։ Հանգոյն Նմա և Զաքարիա, թէ «Եղիցի յաւուրն յայնմիկ, ոչ եղիցի լոյս, և ցուրտ և պարզ եղիցի օր մի. և օրն այն յայտնի Տեառն. ոչ տիւ լիցէ և ոչ գիշեր. և ընդ երեկս եղիցի լոյս»։

475 Եւ զի՞նչ լիցէ, թէ «Օրն այն յայտնի

Տեառն», եթէ ոչ յառաջագոյն նկատեալ մարգարէիւքն ասէ, թէ օր Տեառն, որոյ և ժամադրութիւնն հասեալ կայր։ Որպէս և Դանիէլ ի հրեշտակէն տեղեկացեալ գրեաց, թէ «Յետ վաթսուն և երկուց եօթներորդացն սպանցի օծեալն»։ Իսկ «Յայտնի Տեառն»՝ զնշանաւորն ասէ, զոր արեգակամբն ցուցեալ, որպէս ի սկզբանցն ի լինելութեանն հաստատեաց զլուսաւորսն, թէ «Եղիցին ի նշանս»։ Վասն որոյ իւր իսկ յերկարեալ զհրաժարելն հանդերձ խաւարադիր ժամուն նշանաւն, զի «Հայեսցին և տեսցեն զոր խոցեցինն»։ Իսկ նոքա ևս քան զևս նսեմացեալք, և հասեալք ի յատակս մոլորութեան, և իբրև շունք համրացեալք ի խոստովանողական բարբառոյն։

476 Եւ նորա կատարեալ զամենայն, որպէս ասէ աւետարանագիրն, թէ «Յետ այսորիկ գիտաց Յիսուս, եթէ ահա ամենայն ինչ կատարեալ է՝ ասէ. Ծարաւի եմ»։ զի լցցի գիրն, այպանութեան բաժակաւն քացախ ընդ լեղւոյ խառնեալ մատուցանէին. վասն որոյ նշանակեաց, թէ «Ամենայն ինչ կատարեալ է»։ Անդ լցեալ և բան մարգարէին, թէ «Կատարած ինքն արասցէ». վկայէ Պաւղոս, թէ «Իբրև կատարեցին զամենայն զգրեալսն վասն նորա՝ իջուցեալ զնին եդին ի գերեզմանի»։

477 «Եւ զինն ժամաւն, ասէ, գոչեաց Յի-

տուս ի ձայն մեծ և ասէ. Էլի Էլի, լամա սաբաքթանի, այսինքն է, Աստուած, Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս»։ Տեսանես, զի ի հրաժարելն՝ անոխակալութեամբ վարդապետութիւն գործէ, որով և զաւազակն խաչակից իւր և զհարիւրապետն և զբազում ևս այլս աշակերտեալ։ Քանզի կամօք եկեալ ի կատարումն, և ոչ ուրուք ի բռնութենէ ըմբռնեալ ամենազօրն, վասն որոյ գոչեաց ի ձայն մեծ, զի կատարեսցէ զասացեալսն մարգարէին, թէ «Արեգակն և լուսին խաւարեսցին, և աստեղք ծածկեսցեն զլոյս իւրեանց», և «Տէր ի Սիոնէ գոչեսցէ, և յԵրուսաղեմէ տացէ զձայն իւր»։

478 *Արդ՝ ով իցէ ի մարդկանէ, որ ի տագնապել ոգւոյն, յորժամ մօտ ի սպառելն իցէ՝ զաղաղակ տայցէ կամ գոչիցէ. այլ բերանակապ և անբան ևս եղեալ յառաջ քան զմեռանելն իսկ։ Իսկ հաստիչ ոգւոց Քրիստոս, կամայական սիրովն եկեալ ի մահ՝ ազդ առնէր բարձրաձայն հանդերձ ահաւոր նշանօքն տուեալովք, թէ և ի հրաժարելն միակամ միագործ է ընդ Հօր. և յայտնի արարեալ զհաւաստի մահն իւր վասն աշխարհի, բարբառելով զմարգարէականն, թէ «Աստուած Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս», և թէ «Ի ձեռս քո դնեմ զհոգի իմ»։*

479 **ՏԶ.** *Եւ զի մի՛ յերկբայս ինչ վասն փութանակի և լուսաւոր յարութեանն ի նեն-*

դաւորացն համարեացի՝ իջուցեալ ի փայտէն եդին ի գերեզմանի. զորմէ ինքն իսկ կանխաւ նշանակեաց, օրինակելով ըստ մարգարէին, թէ «Որպէս Յովնան եղև ի փոր ձկանն զերիս տիւս և զերիս գիշերս, նոյնպէս լինելոց է Որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի»։ Որով լցաւ տեսողութիւնն Եսայեայ, թէ «Ահաւասիկ դնեմ ի հիմունս Սիոնի վէմ պատուականն». հանգոյն նմա և հոգեպատում երգողին, թէ «Ի հող մահու իջուցին զիս». որում և Պաւղոս վկայէ, թէ «Մեռաւ ըստ գրոց և թաղեցաւ»։

480 Որոց և Հրեայքն հմուտ և տեղեկագոյն եղեալ ասացելոցն, և պատմեալ դատաւորին զասացեալսն Քրիստոսի, թէ «Յերիր աւուր յառնելոց եմ»՝ առին դաս մի զինուորաց, զի անքուն ակամբ պատրաստականք կայցեն ի գիշերապահս զգուշութեամբ։ Իսկ Տէրն, ըստ ասացելոյն իւրոյ, յարուցեալ յաւուրն երրորդի, զի որպէս ի մահն կամօք Հօր՝ նոյնպէս և ի փառս յարութեանն, զի լցցին և ասացեալքն մարգարէին, թէ «Յետ երկուց աւուրց յաւուրն երրորդի յարիցուք և կացցուք առաջի նորա, և զհետ երթիցուք ճանաչել զՏէր. և իբրև զառաւօտ պատրաստական գտցուք զնա»։ Որով լուծեալ զերկունս մահու. «Քանզի ոչ իսկ էր հնար արգելուլ նմա ի նմանէ», որ չէրն վաճառեալ ընդ մեղօք. զի թէպէտ և վիրաւորեցաւ և հա-

մարեցաւ ընդ ննջեցեալսն ի գերեզմանս, առ ի բառնալոյ զմեղս և բժշկելոյ զարարածս իւր՝ այլ «առանց օգնականի և ի մեռեալս ազատ»։

481 Քանզի միայն և անձառայական անձամբ և ի մեղացն ազատ՝ սպան «զօրացեալ մահ աշխարհակուլ և եհատ զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց»։ Վասն այնորիկ և ասացեալն կատարէր, թէ «Ոչ թողցես զանձն իմ ի դժոխս, և ոչ տացես սրբոյ քում տեսանել զապականութիւն. ծանուցեր ինձ զճանապարհս քո կենաց, լցուցեր զիս ուրախութեամբ յերեսաց քոց»։ Որ և ասէր իսկ, թէ «Ես եմ հովիւն քաջ, և վասն խաշանց իմոց դնեմ զանձն իմ»։ Եւ եղ այնուհետև յերկրէ հովիւն հօտից բանաւոր ոչխարաց. և կատարէ զմարգարէական բարբառն, թէ «Որ եհան յերկրէ զհովիւն հօտից». զոր առաքեալն թարգմանէ, թէ «Եհան ի մեռելոց զհովիւն հօտից զմեծն արեամբ յաւիտենական ուխտին՝ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս»։

482 Եւ քանզի բազում անգամ աւանդեալ ի լսելիս օրինականացն զչարչարանսն և զերրորդ աւուր զյարութիւնն, ոչ պարծանօք և ոչ սպառնալով, այլ զի քաղցրուսոյց վարդապետութեամբ ածիցէ զվրիպեալսն ի հաւատոցն ճըշմարտութիւն՝ յառաջագոյն ժամադիր առնէ առ ի յարութիւնն։ Զի որոց՝ եկեալ առ ի կուսէն ոչ ծանուցեալ՝ թերևս յորժամ առ ի գերեզմանէն գայցէ՝ դիմեսցեն անկանել յարքայութիւնն։

Քանզի առ ի կեալ կենդանեաց եկն կենդանարարն. և նոքա փոխանակ կենացն՝ յուսահատութեամբ մահու նուիրեցան։

483 Մեռաւ ապա վասն մեռելոցն, և յարեաւ՝ զի յարութեամբն իւրով օրինակ լիցի. վասն որոյ և ի գիշերի իսկ արարեալ զլուսաւոր յարութիւնն, զի պահարկելոցն և զգուշացելոցն ծանուսցէ զճշմարտութիւն իւր յիրացն կատարելոց։ Որոց թանձրագոյն և անհագինս արարեալ զարհաւիրսն շարժմամբ երկրին և վիմօքն պատառելովք և գերեզմանօքն բացելովք և մեռելովքն յարուցելովք։ Որով և լնոյր բան մարգարէին, թէ «Լերինք շարժեսցին ի նմանէ, և երկիր խախտեցաւ յերեսաց նորա, և վէմք պատառեցան». որով և «Խռովեալ պահպանացն և եղեալ հանգոյն մեռելոց»։

484 Իսկ կենդանին յարուցեալ, և հանդերձ հրեշտակացն վկայութեամբ ծանօթս տայ՝ որոց եկեալ սպասէին նմա, որպէս և նշանակեաց մարգարէն, թէ «Քաղցր է Տէր՝ որոց սպասեն նմա յաւուր նեղութեան, և ճանաչէ զերկիւղածս իւր»։ Քանզի յառաջագոյն իսկ հրաւիրեաց յակնկալութիւն լուսաբեր յարութեանն. որով եկեալ ի վախճան և բարբառ մարգարէին, թէ «Վասն այսորիկ սպասեա ինձ, ասէ Տէր, յաւուր յարութեան իմոյ ի վկայութիւն»։

485 Դիմեալ այնուհետև պահապանացն ի

քաղաքն, և այնպէս հռչակաւոր և ազգական արարեալ զաստուածագործ յարութիւնն, մինչև անդէն գիշերայն ընթացեալ եկելոց կանանցն ի գերեզմանէն, աւետարանել աշակերտացն զտեսեալ զսքանչելիսն։ Նոյնպէս և պահապանացն ոգեսպառ և սրտաբեկ ի քաղաքն անկեալ, պատմելով քահանայիցն և աշակերտացն եղելոց, մանաւանդ յարուցելոցն ամբոխելոցն և դրդելոցն՝ ի քաղաքն երևելով բազմաց։

486 Որով եկեալ ի վախճան և խոստացեալ բան մարգարէին, թէ «Բացից զգերեզմանս ձեր, ասէ Տէր, և հանից զձեզ ի գերեզմանաց ձերոց»։ Դարձեալ Եսայի ասէ, թէ «Յարիցեն մեռեալք և կանգնեսցին, որ իցեն ի գերեզմանս. զի ցօղ որ ի քէն՝ բժշկութիւն է նոցա». Թերևս վասն կենդանարար արեանն Քրիստոսի նշանակեաց, որ ի վերայ խաչին հեղաւ զամենեքումբք։ Եւ զի յայտ արասցէ, եթէ անտի մարգարէացաւ՝ զնովիմբ ածեալ և ի դէմս աշակերտացն. «Գնա ժողովուրդ իմ, մուտ ի շտեմարանս քո, և փակեա զդուրս քո և թաքիր առ ժամանակ մի»։

487 Իսկ կամակոր ազգին խաչահանուացն, խլացելոցն և կուրացելոցն ի ճշմարտութենէն, ոչ ինչ օգուտ գործեաց՝ ոչ պատմութիւն կենդանեացն, և ոչ երևել մեռելոցն, և ոչ ահաւորութիւն նշանացն աստուածայայտ յարութեանն։ Քանզի վասն նոցա իսկ առակեաց ամենագէտն

զլինելոց իւրն վասն մեծատանն թելադրեալ. «Թէ Մովսիսի և մարգարէիցն ոչ լուիցեն՝ ապա թէ և ի մեռելոց ոք երթայ առ նոսա՝ ոչ լսեն»։ Որոց ի դէպ եղանէ և բարբառ մարգարէին, թէ «Ցաւուր յայնմիկ առից ի վերայ ձեր առակ, և ողբասցեն ողբս ձայնիւ և ասասցեն, թէ թշուառութեամբ թշուառացաք»։ Զոր և առեալ իսկ և ազգականին իւրեանց Պաւղոսի, թէ «Ողբալով ասեմ զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց կատարածն կորուստ է»։

488 **Տէ**. Երթայ այնուհետև Քրիստոս ընդ երեկս աւուրն միաշաբաթուն՝ երևել աշակերտացն դրօքն փակելովք, ասէ աւետարանագիրն. և տուեալ զկենդանարար ողջոյնն, և բազում ուրախութիւն աշակերտացն արարեալ։ Անդ կատարէր նուագ սաղմոսարանին, թէ «Տէր Աստուած մեր երևեցաւ մեզ. արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ»։ Եւ զի՞նչ իցեն անկիւնք սեղանոյն՝ եթէ ոչ զխաչն նշանակէ, որ և անկիւնս իսկ ցուցանէ խաչին չորս։

489 Մինն ընդ երկիր ցցեալ, զի յայտնեսցէ դնել զՏեառն զարշապարսն յերկրի. զի ի վերայ վիմին հաստատութեան շինեսցէ դիցէ զբարձրութիւն հիմանց եկեղեցւոյ. որպէս և մարգարէն գուշակեաց, թէ «Ի վերայ վիմին կացոյց զիս Տէր, զի անշարժ առնիցէ»։ Իսկ զբուն ան-

կիւննն՝ զկատարն ի վեր ուղղեալ, զի այն անկիւնն (որ) ի վեր կոյս ուղղեալ է իբրև զկըշռուած սահմանի, զընութիւն այնորիկ, որ ի նորայն ի վերայ բազմեցաւ՝ ի վեր կոյս հատանիցէ և անդր հայեցուցեալ զտեսողսն, ի Հայրն ի գլուխն Քրիստոսի, և զընութիւնն ցուցանիցէ։ Իսկ աջ անկիւնն՝ ցուցանէ զզօրութիւն աջոյ բազկի. աջոյն զուրախութիւն արդարոցն զուարթութեան՝ պարգևացն պատրաստելոց պսակացն զարդուն ցուցանէ։ Իսկ ահեակ անկիւնն՝ զտանջանսն նշմարեցուցանէ զմեղաւորացն։

490 Վասն զի ունի սեղանն չորս անկիւնս, որ է խաչն. և յիրաւի սեղան, զի եղև վերընկալ տէրունական մարմնոյն ճշմարիտ պատարագին որ մատեաւ Հօր։ Ցիրաւի և չորս անկիւնս ասէ, զի ուղղեսցի ընդ չորս անկիւնս ամենայն երկրի, և զամենայն տիեզերս ուրախ արասցէ յայսմ սեղանոյ, զերկնաւորս և զերկրաւորս, և զսանդարամետականսն, և զհիմնացեալսն, որ են առաքեալքն և մարգարէքն։ Եւ զերկնաւորսն՝ զհրեշտակս, զզօրսն հոգեղէնս. որոց կարի իսկ ուրախութիւն եղև և լինի ընդ անկարծակամ դարձ կենացն։ Եւ մարդիկ իսկ երկրաւորքն՝ որ կեցին և դարձան առ... և զուք արդ կամիք կեալ այցելութեամբն Քրիստոսի։ Եւ սանդարամետականքն՝ ննջեցեալքն, զորս փրկեաց գալստեամբն իւրով։ Քանզի խաչն, որ

կանգնականն՝ զյաղթականն ցուցանէ, վերնանկիւնն զյաղթութիւնն ցուցանէ։

491 Իսկ յայսմ սեղանոյ վայելեցին նախ առաքեալքն, զի տեսին զյարութիւն նորա և ցնծացան. և լցաւ կատարեցաւ այն որ ասէն, թէ «Արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ»։ Անդ կատարէր և նուագ սաղմոսարանին, թէ «Զերծ յինէն զքուրձ իմ և ինձ զգեցոյց զուրախութիւն»։ Որոց ցուցեալ զնշանս չարչարանացն յարուցելոյն. որում վըրկայէ Պաւղոս, թէ «Այսուհետև ոչ մեռանի, և մահ նմա ոչ ևս տիրէ»։ Եւ քանզի սքանչելագործ է և անհասական ի քննողաց, և ամենայն անհնարականաց հնարաւոր. զի որպէս յառաջ քան զչարչարելն պարգևեաց զկենդանարար մարմին իւր և զարիւն աշակերտացն, առ ի յայտ առնելոյ թէ ինքնակամ չարչարի՝ նոյնպէս և յետ յարութեանն ցուցանէ յանձին զնշան բևեռացն. յայտ արարեալ թէ չէին բաւական վէրքն արգելուլ ի գերեզմանի զբժիշկն վիրաւորաց։

492 Նոյնպէս և ճաշակեալ ընդ աշակերտսն ի նոր արքայութեանն, զի յայտ արասցէ, թէ որ յանկարօտ և յանճաշակ արքայութեանն ճաշակել գիտէ՝ նոյն և յառաջ քան զչարչարանսն ի քաղցական և ի դարմանաւոր աշխարհիս լի և անկարօտ ամենալցոյցն շրջէր։ Այլ զոր օրինակ անդ առ ի հաստատելոյ զաշակերտսն ճաշա-

կեաց, նոյնպէս և աստ՝ առ ի հաւատարիմ առնելոյ աշխարհի քաղցեաւ, եթէ արդարև իսկական Որդին Աստուծոյ եղև ըստ ժամանակի և որդի մարդոյ, զի կեցուսցէ զաշխարհ։ Վասն որոյ և կանխասաց եղեալ մարգարէին, թէ «Աստուած յաւիտենական, Աստուած, որ հաստատեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցիցէ և ոչ վաստակեսցի, և ոչ գոյ քննութիւն իմաստութեան նորա»։ Երևի և Կղէոպեանց ումեմն ի ճանապարհին Եմմաուսայ, և առաջի եդեալ նոցա զաւանդեալս մարգարէականս, որ վասն նորա վկայեալ։

493 **ՄԲ.** *Յետ այսորիկ երևեալ աշակերտացն առ Տիբերական ծովուն, և արարեալ նշանս առ ի հաստատելոյ զնոսա, և յայտ արարեալ նոցա, թէ ոչ՛ սակաւիկ ինչ կասեցուցեալ գերեզմանին զաստուածագործ զօրութիւնն. այլ որպէս և առ ծննդեամբն, և յառաջ քան զչարչարանսն և ի չարչարանսն՝ նովին զօրութեամբ և յետ յարութեանն։ Որում և վկայեաց իսկ երանելին Պաւղոս, թէ «Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեանս յաւիտենից»։*

494 *Յիշեցուցանէ ապա աշակերտացն և վկայ ածէ զյառաջագոյն ասացեալսն իւր և ասէ. «Այս բանք են զոր խօսեցայ ընդ ձեզ՝ մինչ առ ձեզն էի, թէ պարտ է լնուլ ամենայն գրելոցն յօրէնսն Մովսիսի և ի մարգարէս և ի սաղ-*

մոսս վասն իմ». և փչեաց ի նոսա Յիսուս և ասէ. «Առէք զՀոգի սուրբ»։ «Եւ յայնժամ եբաց զմիտս նոցա՝ իմանալ զգիրս, և ասէ ցնոսա, թէ այսպէս պարտ էր չարչարել Քրիստոսի և յառնել ի մեռելոց յաւուր երրորդի»։

495 Եւ իբրև կատարեաց զուխտագրութիւնն Աստուծոյ վասն հրէական ազգին, զորոց և ամբաստան եղեալ յառաջագոյն ասելովն, «Իմ եթէ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա՝ մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. բայց արդ չիք պատճառք վասն մեղաց իւրեանց. զի տեսին զգործս իմ, զոր այլ ոչ ոք գործեաց, և ատեցին զիս և զՀայր իմ», —դարձուցանէ այնուհետև զլուսաւոր վարդապետութիւնն իւր ի հեթանոսս. որով ածեալ ի կատարումն զառաջապատում պատգամս Եսայեայ, թէ «Ետու զքեզ յուխտ ազգին և ի լոյս հեթանոսաց՝ լինել փրկութիւն մինչև ի ծագս երկրի»։

496 Եւ հանեալ զաշակերտսն ի լեառն Ձիթենեաց և հաստատեալ միաւորական ճշմարտութեամբն, ասելով, թէ «Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ». «Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր օրհնեաց զնոսա. և ընդ օրհնելն վերացաւ յերկինս», ասէ աւետարանագիրն. զի կատարեսցի երգ սաղմոսարանին, թէ «Համբարձաւ Աստուած օրհնու-

թեամբ»: Որոց հրաման տուեալ, թէ «Նստարուք յԵրուսաղէմ, և ես առաքեցից զաւետիս Հօր իմոյ ձեզ». որով եկեալ ի վախճան Ամովսական բարբառն, թէ «Որ շինէ յերկինս զհամբառնալ իւր, և զաւետիս իւր յերկիր հաստատէ:

497 **ՏԹ.** Ակն արկեալ մեզ այսուհետև ի վախճան ասացելոցս, ճառս ի մէջ առնուլ զքրիստոսապատում աւետեաց խոստացելոց վասն մխիթարութիւնաբեր (աղբեր) Հոգւոյն սրբոյ: Մանաւանդ զի առընթեր ևս ունիցիմք զդիւրահասոյց քաջալերիչն զերանելին Ղուկաս, որ իրագէտ և միջամուխ քրիստոսագործ իրացն կատարելոց ճանաչի. վասն որոյ և բարձրապատում իսկ հնչեցուցանէ ի սկզբանն տիեզերախօս աւետարանին ասելովն, թէ «Կամ եղև և ինձ, որ ի սկզբանէն զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ՝ կարգաւ գրել քեզ, քաջդ Թէոփիլէ, զի ծանիցես զբանիցն որոց աշակերտեցարն զճշմարտութիւն»:

498 Եւ քանզի համառօտ բանիւք առ ի կատարած աւետարանին իւրոյ զերկնաչու ճանապարհն Քրիստոսի նշանակեաց՝ առնու դարձեալ յառաքելանշան յերկրորդ մատենին զորպիսութիւն իրացն կարգել. և միան. այն իսկ զառաջագիր աւետարանն յիշատակելով՝ սկիզբն դնէ առաքելագործ Գրոյն, նշանակեալ և զնոյն Թէոփիլոս. «Զբանն առաջին զոր արարի վասն ամե-

նայնի, ո՛ Թէոփիլէ, զոր սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»։ Վասն որոյ և կարճապատում շարեալ՝ ի վերանալն փութայ և լուսաւորագոյն ևս պատմեալ զհանգամանս վերանալոյն, զհրամանացն Քրիստոսի առ աշակերտսն, և զամպաչուելս նորին, և զվկայութիւն հրեշտակացն իջելոցն վասն վերանալոյն Քրիստոսի, և զօրինակն միւսանգամ նորին գալստեանն։

499 Յետ այնորիկ պայծառագոյն և առաւել սքանչելագոյն նշանակէ զէջս Հոգւոյն սրբոյ յերկնից, թէ «Ի կատարել աւուրցն պենտեկոստէից էին ամենեքեան միաբան ի միասին. և եղև յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ, և ելից զամենայն տունն յորում նստէին. և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ, և նստաւ իւրաքանչիւր ի վերայ նոցա, և լցան ամենեքեան Հոգւով սրբով, և սկսան խօսել յայլ լեզուս, որպէս և Հոգին տայր բարբառել նոցա»։

500 Տեսանե՞ս զբարձրանշան զհռչակաւոր և զանկարծահաս զմուտն Հոգւոյն սրբոյ։ «Եւ եղև, ասէ, յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ»։ Եւ յայտ իսկ է, եթէ երկնաւորացն և երկրաւորացս ծանուցեալ զէջս Հոգւոյն սրբոյ, մանաւանդ թէ հանդերձ երկնաւորական զօրուն խաղացեալ գայր։ Որում յառաջընծայ եղեալ յերգս սաղմոսարանին՝ մարգարէն

հայէր, որպէս ի քառասներորդ իններորդ սաղմոսին նուագի, թէ «Աստուած մեր յայտնապէս եկեսցէ, և հուր առաջի նորա գնասցէ, և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. կոչեսցէ զերկինս ի վերուստ և զերկիր ի դատել զժողովուրդ իւր և ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր»:

501 Եւ քանզի յառաջագոյն վկայութիւն եղեալ Հոգւոյն սրբոյ տանն Իսրայելի և ուխտ եղեալ քրիստոսամուտ գալստեանն՝ երկնիւք և երկրաւ. երբեմն՝ թէ «Նայեցարո՛ւք, երկինք, և խօսեցայց, և լուիցէ երկիր զպատգամս բերանոյ իմոյ», և երբեմն՝ թէ «Լուիցէ երկին, և ունկն դիցէ երկիր, զի Տէր խօսեցաւ»:

502 Եկեալ այնուհետև ի դատաստան, կոչել զերկինս և զերկիր, դատել զժողովուրդս: Վասն որոյ ամենափրկիչն նշանակեաց, թէ «Եկեալ յանդիմանեսցէ զաշխարհս վասն մեղաց, զի ոչ հաւատան յիս»: Քանզի տեղեկագոյնք և ընդելականք էին Հոգւոյն տունն Իսրայելական առ ի գումարութենէ մարգարէիցն յարուցելոց և նոցին սքանչելեօքն: Եւ աշխարհի աննիազ երևեալ. որ և հեթանոսական ազգացն յայտնի եղեալ աստուածական Հոգւոյն զօրութիւն. և նշանակէ իսկ ծանուցեալ թագաւորացն՝ ասել փարաւոնի ցՅովսէփ, թէ «Ոչ գտանեմք զոք իբրև զքեզ՝ որ ունիցի զՀոգի Աստուծոյ»: Նոյնպէս և Բաղտասար ասաց ցԴանիէլ, թէ «Գիտեմք զի

Հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ ի քեզ»։

503 Կ. Այլ որդիքն Իսրայելի առաւել ևս յղփագոյնք և ստուարագոյնք մարգարէիւքն ճանաչէին։ Մեծն Մովսէս հանդերձ եօթանասունն և երկուծերովքն յանապատի անդ. և ի պարգևական երկրին դասք դասք մարգարէից յարուցելոց յաւուրս թագաւորացն, որ ի Թագաւորագիր մատեանսն կարգեալ կայ, որոց ընաւ ինքնապատում յայտնի արարեալ զմերձաւորութիւն Հոգւոյն։ Եսայի ասէ. «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ». և Միքիէ, թէ «Ես լցայց Հոգւով զօրութեամբ Տեառն»։ Իսկ Եզեկիելի միանգամայն յայտնի արարեալ զազդական զօրութիւն Հոգւոյն, ըստ պատմութեան կառանշան տեսլեանն։ Կամ նոյն ինքն իսկ յորժամ սքանչելակերպ զյարութիւնագործ տեսիլն պատմէր, թէ «Եղև ձեռն Տեառն ի վերայ իմ. և առ զիս Հոգի սուրբ, և տարաւ ի դաշտ մի, որ լի էր ոսկերօք զօրաց բազմաց. և ասէ ցիս. Որդի մարդոյ, իցէ՞ թէ կենդանի լինիցին ոսկերքդ այդ. և ասեմ. Տէր Տէր, դու գիտես զայդ»։

504 Տեսանե՞ս զմարգարէն, ո՛րպիսի ճշմարտագոյնս տեղեկացեալ, յայտ առնելով զաստուածական պատիւ Հոգւոյն սրբոյ։ Ի միտ առ և զաստուածահրաման գործոցն զօրութիւն ի վերայ թանձրախուռն ոսկերացն հնացելոց, թէ ո՛րպէս առ իւրաքանչիւր յօդս յարեալք և պատուաստեալք և կենդանացեալք՝ կանգնեցան կա-

ցին. զի մի ի բանից և ի հրամանացն միայն, այլ առաւել ևս յիրացն կատարելոց առեալ տանիցիս զճշմարտութեանն բարձրութիւն։

505 Եւ արդ՝ նոյն բաւական և ամենակար Հոգին սուրբ, քննիչ խորոցն Աստուծոյ, որ յառաջագիր օրինօքն աւետարանեաց մարգարէական բարբառովք վասն կենսաբեր գալստեան Որդւոյն Աստուծոյ՝ առաքեցաւ յաստուածական փառացն ի ժողով երկոտասանիցն ընտրելոց, «ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր», և ճշմարտագոյն հաստատել վասն իրացն կատարելոց, որ Քրիստոսիւն գործեցան։

506 «Եւ երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ». զի ականատես իսկ փայլեցուսցէ զշնորհացն բարձրութիւն։ Եւ նոքա լցեալ Հոգւով սրբով, որք և ի մերձաւորացն եպերեալք, եթէ «արբեալք իցեն». այլ և էին իսկ արբեալք մարգարէական բաժակաւն։ Զի նոքա արբեալք և ուրախացեալք և միանգամայն ամենայն տիեզերաց առեալ բերեալ զբարձրութեանց ուրախութիւնս։ Զոր և ընդ նոցայն փոխանակ պատմեալ մարգարէին, թէ «Ուրախ եղէց և ցնծացայց ի քեզ». և դարձեալ՝ թէ «Արբեցայց յերևել յերեսաց փառաց քոց». և եթէ՝ «Բաժակ քոյ որպէս զանապակ արբեցոյց զիս». և թէ՝ Ողորմութիւն քո, Տէր, յառաջ մղեսցէ զիս». և յայտնի իսկ ծաւալեալ հոսեցան շնորհք Հոգւոյն

սրբոյ։

507 Եւ իբրև հուր երևեալ՝ զի խոստանն այրեսցի, և ընտիրն լցցի բաժակօք ուրախութեան Հոգւոյն, անկարօտ գանձու պարգևօքն որ ոչ անցանէ։ Եւ նոքա լցեալք անկարօտ հոսանօք Հոգւոյն՝ միանգամայն ղամբարեսցին հրդեհական Հոգւոյն զօրութեամբ։ Որոց բարեխնդրացն բարութեան ուրախութիւն պատրաստեցին, ամենայն տիեզերաց մատուռակք եղեալ արբուցին ծարաւեաց, իսկ անհնազանդիցն արբուցին զկործանումն։

508 Զի սկիզբն մատուռակութեան՝ ժիր մարգարէն մանուկն Երեմիա ընթացեալ արբոյց բազում լեզուաց զբաժակն հատուցման մեղացն և զդառնութիւն մահուն անկանգնական։ Իսկ սոքա միանգամայն արբեին զհուր Հոգւոյն ուրախութեան, և եղեն մատուռակք ընդ տիեզերս. ընթացան, պաշտեցին զանուշութիւն բաժակօքն քաղցրութեանց ուրախութեան արժանեացն ի բազմականս արքայութեան հարսանեացն։ Իսկ յուլացն ծուլացելոց, անմտացն շքթելոցն խառնեցին և արբուցին զմրուր բաժակացն լեղւոյն դառնութեան, զի այրեսցին իսկ ընդ ըմպելին շրթունք իւրեանց և անձինք իւրեանց։

509 Արբ զայս բաժակ Անանիա և կինն իւր Սափիրա, և ոչ կարացին զօրել ուժոյ զօրութեան անոյշ գինւոյ նորա։ Ծարաւեցան արբին

զմայլեցան, և պասքեցան ի մաղձոյն, որ թա-քուցեալ էր ի փոր նոցա. չորացան երկմտութեան մեղօքն իւրեանց, և կիզան ի համոյ հրաբաժակ գինւոյն սաստիկ զօրութեանն։ Արբ զայն բաժակ և կին ոմն Տաբիթա. բաժակ գինւոյն, որ արբոյց և ննջեցոյց զնա՝ դարձեալ առողջութեամբ արդարութեան կանխեաց և յարոյց զնա յուսովն։ Արբ ի բաժակէն յայնմանէ և Կոռնելիոս, որ եղև արժանի բազմականին, և ետ բազմաց որ ընդ նմայն էին։ Մատռուակութիւն Շմաւոնի սկիզբն արար ուրախութեանց ի նմանէ, բաժակաւն որ ի ձեռին նորա։

510 **ԿԱ**. *Եւ ահա գայ պաշտէ զամենեսին, և եհաս ահաւասիկ մինչև առ ձեզ։ Ահա լի են շտեմարանք այսր թագաւորի, և կազմ են մատռուակք արբուցիչք. յօրինեալ են բաժակք ի մատուռս, և յօրինեալ բազմականք ի տաճարս, կազմեալ զըմպելի քաղցր և անոյշ գինի ուրախութեան ամենեցուն, որ կամին ըմպել զնա հաւատովք։ Կազմեալ է և զմրուրն դառնութեան խաւարին չարութեան՝ չարացն ըմպելին, այրիչն կործանման։*

511 *Արդ ահա զոր կամիք ըմպել՝ պատրաստ է երկոքումբք ստուգութիւն ձեզ մատուցանել։ Արբէք զիմաստութիւն և մի զանմտութիւն, զողորմութիւն և մի զբարկութիւն. զհաւատոյն քաղցրութեան, և մի զերկմտութիւն ան-*

հաւատութեան՝ զայրիչ հրոյն չարութեան, որ տոչորէ ի գեհենի և ի խաւար տանի. այլ զհուր բաժակացն, որ լուսաւորեսցէ զձեզ յըմպելն ձերում զնա, և այրեսցէ զժանգ մեղաց տգիտութեան ձերոյ, և պահեսցէ զանձինս ձեր յուսով հաւատոց ձերոց:

512 Առաքեալքն երանելիք արբին և արբեցան, և ուրախ եղեն. և արբուցին տիեզերաց երկուք բաժակօք՝ որք կամեցան ըմպել զինչ կամեցանն: Արբոյց և ձեզ աւաղիկ յիմարութիւն տգիտութեան, և խառնեաց աւաղիկ ձեզ դեղ բաժակ մահու. առէք արբէք արդ հաւատովք զբաժակն բժշկութեան կենաց անձանց ձերոց, զի փրկութեամբ ապրեսջիք յայրմանէն՝ որ գալոցն է:

513 Ահա հասեալ է բաժակն պատուհասի պատժոց յանձինս ձեր. առէք արբէք զբաժակն խաղաղութեան՝ որ լի է օգտութեամբ: Ծարաւի լերուք ապաշխարութեան, զի խառնեսցի ձեզ մխիթարութիւն ուրախութեան: Արբէք զհոգին որդեգրութեան, և մի՛ զհոգին պղծութեան, զոր արբ Շաւուղ և տարագրեցաւ: Արբ Դաւիթ, և եմուտ յուրախութիւն Տեառն իւրոյ. Նոյնպէս և դուք՝ թէ կամիք միայն. բարերար է ուրախարարն, որ առաքեաց առ ձեզ զայս զառաքեալս, որ եկին ձեզ յուրախութիւն, և բերին երկուս բաժակս, զմինն սաս-

տից, և զմիւսն ուրախութեանց։

514 Զի այն, որ առաքեաց զերկոտասանսն իւր ընդ ամենայն երկիր մատռուակս՝ նոյն առաքեաց և զայս զիւր վկայսս ի մէջ ձեր։ Եւ զի արբեալք էիք դուք մոլորութեամբ մեղաց ձերոց՝ արբուցին ձեզ զմրուր պատուհասին որ եհաս ձեզ. զի մահուամբն իւրեանց եղեն մատռուակք ճշմարտութեան Աստուծոյ աւետեացն առ ձեզ. քարոզեցին նոքա նեղութեամբք իւրեանց, և խառնեցին զարիւնն իւրեանց յերկուս բաժակս. զի խրատեսցեն զանմտութիւն կուրութեան սրտից ձերոց։ Եւ դարձեալ պատրաստեսցեն յառաջիկայսն բաժակս ուրախութեան ձերոյ. զի մահու կենդանութեան բաժակօք ուրախ արասցեն զձեզ, զոր ինքեանքն արբին։

515 Վասն զի տեսին զՏէրն և զԱրարիչն արարածոց, զի խոնարհեցաւ ի բաժակ խոնարհութեան մահու անարգութեան՝ ինքնակամ իւրովք կամօք, և արբ զհամբերութիւն չարչարանաց բաժակին ինքնայօժար խոնարհութեամբն. վասն այսորիկ ամենայն առաքինի վկայք ճըշմարտութեան և Աստուածութեան նորա ետուն նեղութեան զանձինս իւրեանց. զի իւրեանց նեղութեամբք և վշտօքն զոր կրեցին՝ վկայք լիցին այնորիկ որ կամօք կրեաց զայն. զի զմեր անարգութիւնս բարձցէ և զմեր չարչարանս յանձն առցէ և մերում մահուն հաւասարեսցէ հաճու-

թեամբ կամաց իւրոց. զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ՝ և եղև, և որպէս կամեցաւ՝ արար։ Զի զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ, և խառնեաց յանխառն Աստուածութիւնն, զի տացէ մեզ զիւր անմահութիւնն և զանվշտութիւնն և զանչարչարութիւնն։ Զապականացու մարմինս խառնեաց յանապականութիւն Աստուածութեանն, զի զբնութիւնս մեր անապականս գործեսցէ։

516 Եւ արդարքս այս ցանկացան Տեառն մահու լինել վկայք իւրեանց մահուամբն՝ այնմ, որ զմեռելութիւն արարածոց կենդանացոյց մահուամբն իւրով։ Զի ցանկալի եղև մահ՝ մահուամբ Աստուծոյ մերոյ, որ վասն մեր առ ըզդառնակն մահու, և ետ ըմպել մեզ զբաժակն անմահութեան։ Վասն զի այս մահ՝ ժամանակեան է, զի միւսանգամ նորոգեսցուք ի փառս յարութեանն անփոփոխ կենացն մշտնջենական։ Որպէս ինքն Տէրն ասէ ի սրբում յաւետարանին, թէ «Արդարև արդարև ասեմ ձեզ, զի եթէ ոչ հատն ցորենոյ յերկիր անկանի և մեռանի՝ լոկ միայն հատ կայ. բայց ի մեռանելն՝ բազմապատիկ փառաւորի, և պտղաբերէ տոհմականաւ»։

517 ԿԲ. Իսկ ամենայն վարք երկրի կենաց նման են վարուց մշակութեան երկրաբուղխ արմտեաց. վասն զի սերմանի նախ սերմն յարգանդ, և ապա ծառացեալ ծաղկի մարդահասակ

պատկեր Աստուածութեանն. զի որպէս վերագոյն ասացաք, թէ «Մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ» իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ, որպէս զվարս օրինակաց ի բնարմատէն կարգեցաք ձեզ։

518 Արդ՝ առ մարդն վարել և սերմանել զերկիր, զի անդէն եղաւ նմա հրաման, թէ «Զինչ վարեսցէ մարդ՝ զնոյն և հնձեսցէ»։ Եւ սոյն տուաւ ի խելամտութիւն՝ իմանալ մարդկան զառ ի յայտնեօքս ի ծածկեալ յաներևոյթսն սերմանել և հնձել. զի ընկալցին յուսով զհամբարսն պատրաստեալս. զի զինչ և վաստակեսցէ մարդ աստուածպաշտութեան պատուիրանօքն՝ անդ ի պատրաստեալ հանդերձելումն ընկալցի զպտուղսն։

519 Սոյն օրինակ որպէս մշակութիւնն, զի նախ վարս վարեալս ցելեալս կակղեալս հերձեալս, ակօսաձիգ պատառեալ զերկիրն սևակոշտեալ, պարարտացուցեալ՝ նախ քրտնաբեր աշխատութեամբ հատանիցեն զընդվայր արմատսն մոլեբոյսս, տարապարտ աճումն սիզաբոյս բանջարոցն, և ապա սերմանել զսերմանիս զօգտակարն ցանից։

520 Սոյն օրինակ և քարոզութիւն Աւետարանին, եթէ ոչ նախ հատցէ ոք զպարտս պատժապարտութեան իւրայոցն ընդվայրաբոյս սովորութեան անարժանացն, կամաւէր կամագնաց

ինքնակամ մեղացն։ Որպէս և այժմիկ առ ձեզ տեսանեմք. զի թէ ոչ խլեսջիք դուք ի մտաց ձերոց զարմատս ընդվայրաբոյսս փշասակարս կորուսիչս մեղացն, որ ի ձեզ արմատացեալ են և պատեալ զոստովք մտաց ձերոց՝ առ ի խափանել զծաղիկս և առ ի չտալ բերել զպտուղսն, նա և միանգամայն իսկ ի գօսացուցանել, արկեալ զձեզ ի տարակոյս անօրէնութեան, և կամ յանհիւթ ապառաժ տեղին, որ թէպէտ վարել վարիցէ ոք՝ սակայն անմասն եղեալ ի պտղոյն զրկի։ Նոյն օրինակ և դուք, եթէ ոչ խլեսջիք ի ձէնջ զսննդեանն սովորութիւնսն՝ ոչ կարէք ընդունել զսերմն, որ ի ձեզ պտուղ տայցէ զօգտութեանն։

521 **ԿԳ.** Արդ՝ դուք, եղբարք, նայեցարո՛ւք իմաստուն մտօք ընդ անձինս ձեր և խորհուրդ առեալ ձեզէն ի ձեզ՝ խորհեցարո՛ւք և տեսէ՛ք զանձինս ձեր. զի Աստուած գթած և մարդասէր յայց ել ձեզ և տես, և ոչ կամեցեալ ընդ ձեր կորուստն, այլ փաղագոյն սպառնալեօք պատուհասիցն կոչեաց զձեզ ի դրունս ապաշխարութեան մուծանել, զի կեցջիք և մի՛ մեռանիցիք։ Զի անարժան խնդրոյ մարդիկն, որ անցին հեթանոսութեամբ իւրեանց և չեղեն արժանի գիտի անձանց, որք ոչ կամեցան իմանալ զԱրարիչն իւրեանց, յառաջագէտ իմաստութեանն Աստուծոյ թողեալ զնոսա՝ որ ոչն էին լսելոց

նորա հրամանացն, այլ պատրաստելում տանջանացն կանխութեանց նիւթեալք թղքեցան։

522 Արդ՝ պարտ է ձեզ կակղել զանդս մտաց ձերոց, և խլել զմեղսն գայթակղեցուցիչս յանձանց ձերոց, որ խափան առնեն արդարութեանցն ի ձեզ բուսոցն, այսինքն կռապաշտութեանցն սովորութիւնք, որ ի նախնեացն հետէ մոլորեալ դանդաչեցին. որ իբրև քուն ընդ արթունս եղեալ՝ յիմարակորոյս անմտեալք՝ ընդ վայր թարթափեցին ոչ ինչ յօգտակարսն, այլ յունայնութիւնս ի սնոտիս ի տարապարտս յանօգուտս, որ բնաւ ոչինչ իսկ են, ո՛չ օգուտ և ոչ վնաս ումեք։ Օգուտ չեն, զի անշունչք են, անիմաստք անխաղացք, անշարժք լռկ. ոմանք կոփածոյք են և ոմանք կռածոյք, ոմանք խարտածոյք են և ոմանք ձուլածոյք, եղեալք ի մտաց ճարտարաց, հաստեալք ի վնասել. ընդ վայր և եթ աշխատեալք զուր որ պաշտեննն զնոսա։ Ոչ կարեն զվնաս ինչ պահել ի նոցանէ, և ոչ այնչափ՝ թէ լու մի կամ ճանճ որ անօգուտ ընդ մարդկան է բնակեալ՝ քշել հանել ի տանէ պաշտօնէիցն իւրեանց։ Եւ ոչ սարդքն, որ ելևէջս առնեն զնոքիմբք պատկերօք և ձգեն զոստայնս իւրեանց զգլխովք նոցա՝ թէ զայն յանձանց ի բաց կարիցեն մաքրել. այլ ընդ վայր ի ներքոյ ժանգակեր փոշոտեալ հարեալ մաշին։

523 Եւ քարեղէն պատկերացն առեալ զքա-

բաքոս ժանգոյն, զազրացեալ, կանաչացեալ, ներկեալ, և անփոյթք եղեալ տգեղանան։ Իսկ զփայտեղէն պատկերսն որդանցն հարեալ՝ բոտոտակեր եղեալ մաշին։ Իսկ հանդերձիկն որ զնոքօք արկեալ՝ այն ցեցակեր մեցոտեալ փխրեալ եղծնեալ մաշեալ կորուսեալ ապականին։ Զի թէպէտ և ումեք վասն նոցա անմտութիւնքն զոք ստիպեն փոյթ առնել՝ յախերկան կոտորել զանասունս իւրեանց ի զոհս ճենճերոյն զազրութեան պղծութեան շարաւոյն, սակայն նոյն խանձրահոտ մուրն և ծուխն այրեցածոյն ելեալ դիզեալ մածեալ զնոքօք, իբրև զածուխ սևացուցեալ զնոսա յայլագոյնս դարձուցանէ. և ծախք անշահք և անօգուտ վաստակք՝ որ ի նոսա լինին։

524 Եւ զայս ամենայն ըմբռնեալ ձեր՝ ի մոլորութիւնս ճեպիք վնասել օգտութեանն և յաւիտենական նիւթել ձեզ տանջանս, յանշէջ հուրն և յորդն անմահ երթալ վասն ոչնչին։ Եւ զԱրարիչն ձեր թողեալ՝ անմռնչովքն բարկացուցանէք զԱստուած ձեր. հանեալ ձեր սերմանիս՝ փոխանակ ցորենոյ՝ փուշ, և փոխանակ հաճարոյ՝ որոմն, և փոխանակ պարարտ երկրին՝ զանօգուտն զապառաժն ընտրեցէք զանպտուղն։

525 Արդ՝ ա՛ղէ տեսէք, աւադիկ դուք յանդիման կայք. ո՛ ոք ի ձէնջ յառաջ կացեալ տայցէ պատասխանի, թէ լուաւ ոք զձայն պատկե-

րաց ձերոց, կամ ետես դուզնաքեայ օգուտ ինչ ի նոցանէն, որչափ թէ սակաւ մի յայտնեօքս. բայց միայն երազովքն և պատիր խաբէութեամբ ցնորիւքն, որ ի մէջ գալ ոչ կարեն՝ այնու միայն կորուսեալ զոգիս ձեր և հանեալ յԱրարչէն։

526 *Արդ՝ որ այսպէս անօգուտ են և ոչինչ, և ոչ ումեք պիտանացու՝ հատէք խզեցէք ի բաց ընկեցէք յանձանց ձերոց զցամաքեալ գօսացեալն. որ ոչ ձեզ խեղութիւն, այլ առողջութիւն բժշկութեան, դարման տանել անձանց, իբրև այն՝ որ թափիցէ զմաղձ և զմաղաս դառնութեանն, և թեթևացուցեալ զինքն յախտիցն՝ առողջութեամբ լինի. սոյնպէս և դուք զանօգուտն եթէ թողեալ լինիք՝ զօգտութիւն անձանց գտանէք, ի յաւիտենից տանջանաց դատաստանացն ապրելով։ Զի կռապաշտութեանդ սերմանիք յանշէջ հուր գեհենին արկանէ, ուստի չիք հնար փրկութեան՝ զայս պտուղ բերէ։*

527 **ԿԳ.** *Իսկ ճշմարտութիւն բարեպաշտութեան զԱստուած զԱրարիչն ամենայնի ճանաչելոյ՝ բերէ պտուղ զյաւիտենական զմշտնջենաւոր արքայութիւն ուրախութեանցն, և տայ այնոցիկ որ զնայն ճանաչեն։ Սերմնդ անօրէնութեանց ձերոց և առ ձեզ երևեցաւ փոքր ի շատէ—բոյսք որոման պատուհասից. զի գիտասջիք զդորին հասկն հանել, որ առ յապայն լինիցի. որ առ ձեզ մատուցանիցի՝ թէ ոչ վաղագոյն*

սրբեսջիք զորոմն ի ցորենոյդ ընտրել։

528 Զի գայ միւսանգամ այլ ժամանակ, վարումն և հնձումն. վարել ի գերեզմանի, և հնձել միւսանգամ յարութեամբն ի գործս իւրաքանչիւր վաստակոց։ Մի՛ լինիք իբրև զգօսացեալսն, զոր հուրն անշէջ գտեալ՝ զձեզ իւր կերակուր առնիցէ, այլ դալարութեամբ ծաղկեալ մրգաւէտ ի պտղոցն անուշութիւն՝ զարգոյսն մատուցանիցէք ձերում Տեառնն։ Զի յորժամ միւսանգամ ի գերեզմանացն բուսուցանիցէ զձեզ՝ լինիցիք ցորեան, զի յշտեմարանս արքայութեանն ընկալցին զձեզ ի բարիս, զի բերիցէք զբերսն ձեզ տուեալս ընդ միոյ բազումս։ Զի զոր օրինակ ի հունձս՝ ընտրեալ զորոմն ի ցորենոյն ի հուր արկանիցեն՝ նոյն օրինակ բուսանին յանկարծօրէն յական թօթափել մարդիկ ի գերեզմանաց։ Որոց զԱստուածութիւն, նորին պատուիրանօքն հանդերձ, յանձինս ընկալեալ իցէ՝ նոքա ըստ նմանութեան առոք ցորենոյ բուսեալք պարարտութեամբն։

529 Եւ որպէս հատն մերկ յերկիր անկեալ՝ բուսեալ, առեալ արմատս, բերեալ ցողուն, արձակեալ ստեղն, կապեալ ծունր, ջովացեալ, առլցեալ հասկաթուռ, ընդ միոյ հատոյն բազումս առեալ ի շայեկանութիւն սերմանելեացն պատրաստէ՝ նոյնպէս և անդ է տեսանել. բուսեալ անձինք արդարոցն ի գերեզմանաց, նոյն մար-

մինչ նոյն հոգւով բերեալ զգործս վաստակոցն արդարութեան՝ անդստին ի գերեզմանացն յարքայութիւն վերանայցեն։ Ընդ միոյ սակաւուն, ընդ միոյ մեկնակ անձին բիւրս և հազարս պայծառացուցեալս՝ անթիւ հատուցմունս առեալ բերիցեն։ Անդստին ընդ յառնելն զփառս զգենուցուն, որպէս հասկն, որ զատոքութիւն յանձին ցուցանիցէ և յշտեմարանս խնամոցն անկեալ դարանի։

530 Նոյնպէս և փուշքն զհասկսն մեղաւորաց պատեալ ներքուստ ի վեր գայցեն. անդըստին իսկ իբրև ի մօրէ զկերպարանս առեալ՝ ի վեր բերիցեն զանօրէն գործոցն զպտուղսն։ Որպէս ի հոգևոր երգարանին նուագէ վասն այսորիկ, թէ «Անկաւ հուր, և ոչ տեսին զարև, մինչ չև ի միտ առեալ էր զփուշս իւրեանց, իբրև զդժնիկ բարկութեամբ կենդանւոյն կիզցէ զնոսա»։

531 Եւ կամ այն զի՞նչ իցէ որ ասէն, թէ «Մինչ չև ի միտ առեալ զփուշս իւրեանց»։ Այս ինքն յանհոգ դատարկութեան գործէին զմեղսն. մինչ ոչն գիտէին զյանցանս՝ յառաջադիր պատրաստեցան տանջանքն։ Որպէս և այլուր ուրեմն ասէ, թէ «Յառաջ քան զօր իւր՝ հասեալ պատահիցեն նմա ցաւք իբրև զջուրս»։ Որպէս ի սկզբանն փուշքն վասն մեղաւորացն յանցաւորութեան բուսան՝ նոյն և զյանցաւորօքն պա-

տեալ բուսեալ՝ լուցկիք եղեալ այրիցեն անդըրատին իսկ ընդ յառնելն։ Իսկ ձեզ աւադիկ ազդարար կանխեաց, որպէս զի դուք ապրեսջիք յայն անհապին ի հրոյն հեղեղէ. զի սուրբ սերմանիքն ցանեացին ի ձեզ, և մի՛ փուշն այրելի։

532 **ԿԵ**. Արդ՝ «Որդիք մարդկան, մինչև յե՞րբ էք խստասիրտք, ընդէ՞ր սիրէք զնանրութիւն և խնդրէք զստութիւն»։ Ծաներո՛ւք զաստուածագործ զսքանչելիսդ, որ առ ձեզդ երևեցաւ. զի այսուհետև ոչ թողցէ ստուգութիւնն զամենայն բնակիչս աշխարհի, թէ ոչ ծանիցեն զնա ամենայն ազգք երկրի, և նմա ծառայեսցեն ընդ միով լծով։

533 «Խզեսցուք, ասէ, զկապանս նոցա, և ընկեսցուք ի մէնջ զլուծ նոցա»։ Արդ խզեցէք զկապանսն հեթանոսութեան յանձանց ձերոց, և ազատեցմա՛յք դուք ի մեղացն յանցուածոց, ուրախակից լինել այնոցիկ, որ ծիծաղին ի կորուստ ամբարշտաց։ Որպէս ասէ Իմաստութիւնն առ հանդերձեալս, թէ «Այսուհետև ես ծիծաղեցայց զկորստեամբ ձերով». և թէ՝ «Այն որ բնակեալն է յերկինս՝ ծիծաղեսցի զնոքօք, և Տէր ինքնին արհամարհեսցէ զնոսա։ Յայնժամ խօսեսցի ընդ նոսա բարկութեամբ իւրով, և սրտմտութեամբ իւրով խռովեցուսցէ զնոսա»։ Այս իսկ է ժամանակ կշտամբութեան և յանդիմանութեան. զի Որդւոյն Աստուծոյ առեալ ի Հօրէ

ի ծնչէն իւրմէ զիշխանութիւն դատել զամենեսեան՝ որ ոչ պաշտիցեն զՀայր՝ դատի զնոսա. և որ ոչ զՈրդին կամ զՀոգին սուրբ՝ տանջէ զնոսա։

534 Այս ձեզ ճանաչելոյ զՀայր՝ բարբառ Որդւոյն կանխեաց, ասէ. «Ես կացի թագաւոր ի նմանէ՝ պատմել ինձ զհրամանս Տեառն, հովուել զձեզ գաւազանաւ խստութեան երկաթոյն». և իբրև զկաւեղէն անօթ փշրել զայնոսիկ, որ անհնազանդութեամբն դիմադարձ լինիցին փրկութեանն, զի անօթք կաւեղէնք իսկ են մարդիկ։ Արդ՝ որ պիտանացուքն են՝ զնոսա գանձու պատուականաւ լցցէ. իսկ որ անպիտանքն են՝ զնոսա տանջանօք և կորստեամբ լցցէ. զի զարթուցեալ իսկ է Տէր յամպոց սրբոց իւրոց, այց առնել ամենայն անօրէնութեանց մարդկան։ «Արդ՝ թագաւորք, զայս ի միտ առէք, խրատեցարո՛ւք ամենեքեան, ոյք դատիք զերկիր. ծառայեցէք Տեառն երկիւղիւ, և ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ։ Ընկալարո՛ւք զխրատ նորա, զի մի՛ բարկասցի Տէր, և կորնչիցիք ի ճանապարհացն արդարութեան. զի բորբոքեալ է բարկութիւն նորա ի վերայ ձեր»։

535 Իսկ երանի իցէ ձեզ՝ թէ մարթիցէք աղաչել զերեսս Տեառն, և յուսասցիք ի բազում ողորմութիւն փրկութեան նորա. թողցէ ձեզ և շնորհեսցէ ձեզ զյանցանս ձեր։ Ապա թէ յամա-

ռեալ կայցէք՝ փշրեսցէ զատամունս ի բերանս յամառելոցն ամբարշտաց, և արկցէ զձեզ ի յաւիտենական տանջանսն։ Ապա յոչինչ օգուտ է այն զղջումն, որ անդ անկեալ ի միտս լինիցի. այլ տե՛ս, զի՛նչ գոչէ մարգարէն. «Ոչ ոք է ի դժոխս որ խոստովան առնի առ քեզ, և ոչ ոք է թէ յայնմ մահու յիշէ զքեզ». զի այնուհետև ոչ ոք կարէ անցանել ըստ եդեալ սահմանն հաստատութեան։

536 Իսկ ժամանակ այս՝ է ապաշխարողաց ողորմութիւն գտանելոյ, առ այժմ, այսպէս ասէ մարգարէն. «Աստուած դատաւոր արդար, հզօր և երկայնամիտ, որ ոչ ածէ զբարկութիւն իւր զօրհանապազ»։ Ապա այլ զի՛նչ ասիցէ արդեօք. «Զի թէ ոչ դարձցին՝ զսուր իւր սրեալ է և զաղեղն իւր լարեալ, և նոցա պատրաստեալ է զանօթս մահու և զնետս հրեղէնս գործեալ, որոց երկնեն զանօրէնութիւն, և յղութիւն նոցա, ասէ, ծնանի զցաւս»։ Իսկ այնք, որոց լուեալ հաւատասցեն սքանչելութեանցն և դարձցին յԱստուած յԱրարիչն և պաշտիցեն զնա՝ այսպէս ասէ. «Քաջալերեա՛ց, երկիր, խնդա՛ և ուրախ լեր, զի մեծամեծս արար Տէր զառնելն իւր ընդ քեզ»։ Եւ մարդիկն այն, որ զԱրարիչն իւրեանց ոչ ճանաչեն՝ նոքա իբրև զանասունս համարեալ են. վասն այնորիկ իբրև ընդ երէս խօսի. «Մի՛ երկնչիր, ասէ, երէ վայրի, զի բուսան քեզ ճա-

բակք ի դաշտս և յառապարս»։ Զի քան զանապատս և անպտուղ էին սիրտք մարդկան, և քան զդաշտս և անջրդի։

537 Արդ՝ և այգի կոչէ զնուաճեալսն, և թզենի պտղաբեր քաղցրութեանց ըստ աստուածպաշտութեան բանին. որպէս և ասէ, թէ «Որպէս զի քաղցր են ի քիմս իմ բանք քո, քան զմեղր բերանոյ իմոյ». և դարձեալ՝ եթէ «Քաղցր ես դու, Տէր, և քաղցրութեամբ քո ուսո ինձ զարդարութիւնս քո»։ Եւ դարձեալ առ աստուածպաշտսն գոչէ մարգարէն և ասէ. «Լցցին կալք ցորենով, և զեղցին հնձանք գինւոյ և իւղոյ. և հատուցից փոխանակ ամացն, յորս եկեր մարախն և ջորեակն և ժանգն և թրթուրն, զօր իմ մեծ՝ զոր առաքեցի ի վերայ ձեր. ուտիջիք վայելեսջիք, և օրհնեսջիք զՏէր Աստուած ձեր»։ Իսկ առ անօրէնսն այսպէս ասէ. «Արկէք մանգաղս, զի հասեալ է ժամանակ կթոց. մտէք հարէք հնձանս, զի լցեալ են հնձանք և զեղուն զուբք իւրեանց, զի բազմացան չարիք նոցա. վասն այնորիկ ձայնք հնչեցին ի ձորն դատաստանի»։

538 **ԿԶ**. Ի ժամանակս Աբրահամու արբ Սոդոմ զգինին անօրէնութեան. արդ՝ խնդրեցաւ և քննեցաւ ի բարձրագահաց Տեառնէն՝ ի հարիւրոյ մինչև ի տասն, և ոչ գտան ի նմա տասն բաժակք արդարութեան։ Զի խաղող նոցա՝ էր

խաղող դառնին, և ողկոյզ նոցա՝ ի դառնութիւն լեղւոյ, սրտմտութիւնք վիշապաց՝ գինի նոցա, սրտմտութիւնք չարաթոյնք իժից անհնարին առանց բժշկութեան՝ բաժակք նոցա։

539 Վասն այնորիկ արբոյց նոցա զհամ հրաբաժակ գինւոյն այրման նոցին, և կիզան նոքա բաժակօքն իւրեանց։ Լցեալ էին շտեմարանք նոցա անօրէնութեամբ. վասն այսորիկ հնչեաց կործանումն նոցա։ Հասեալ էր յանդս նոցա որոմն. վասն այնորիկ ի գործ անկաւ մանգաղ նորա, հնձեաց եկէզ զնոսա ի հրդեհի իւրում։ Ուռկանն որ պատեաց զնոսա՝ զոհեցան նոքա նմին ուռկանի. և ծխեցան նմին ցանցի, զի եղեն բաժին նորին։ Կերաւ թրթուր զնոսա, և խզզեաց զնոսա ջորեակ, և արածեաց զնոսա մարախ մեղաց իւրեանց.վասն այսորիկ վաղվաղակի զօսացան։ Եւ արածեաց հուր զշինուածս նոցա. տեղաց ի նոսա հուր, և յորդեցին վտակք հրեղէնք ի մէջ նոցա. և եբարձ զխռիւն անկեալ ի միջոյ նոցա. գետք հրեղէնք յարեան ի մէջ նոցա, և ողողեցին այրեցին զերկիր նոցա։ Լցան շտեմարանք նոցա հրով, և զեղան նովիմբ հընձանք նոցա. լցին զբաժակս մեղաց իւրեանց ի մրրոյն զոր արբին, և կիզան միանգամայն։ Զի ղովտեան բաժակն, որ գտաւ ի մէջ նոցա, ուստի ոչ արբին նոքա զուրախութիւն՝ եղև նա նոցա այլ բաժակ, և արբոյց նոցա զտրտմութիւն։

540 Բաժակն կենդանութեան, ուստի ոչ կամեցան ըմպել զկենդանութիւն՝ արբոյց նոցա զմահու դառնութիւն։ Բաժակն քաղցրութեան, որ ոչ քաղցրացաւ ի քիմս նոցա՝ դառնութիւն բղխեաց ի նմանէ. այն՝ որ հուր նոցա ոչ այրէր զդալարսն, այլ պահէր զկանաչսն, և տոչորէր ի գոսս և այրէր զգօսացեալսն։ Արբ զայս բաժակ Յուդա Սկարիովտացի, և այրեցաւ, զի ազազուն էր ծառ նորա։ Արբին զայս առաքեալքն, և դալարացան, և լցին անոյշ պտղովք զերկիր ամենայն։ Տարածեցաւ հոտ ծաղկացնոցա ընդ տիեզերս։ Սրբութիւն նոցա և գինի անոյշ նոցա պաշտի յուրախութիւն վերնոց և ներքնոց, հրեշտակաց և մարդկան, և Տէր տաճարին ուրախ է ի նոսա, իբրև յայս բաժակս, որ հասին աւասիկ արբուցանել ձեզ. մի՛ ղովտեան բաժակն աբրահամեան որ գտաւ ի Սոդոմ, ուստի չեղեն նոքա ուրախ, և ըստ այնմ այլ ոչ գտաւ ի մէջ նոցա։

541 ԿԵ. Ահա երեսուն և եօթն բաժակք քրիստոսեանք որ եկին պաշտել զձեզ. հուր է զօրութիւն նորա, և անոյշ է համ նորա, ուրախութիւն է ի յայտնիս նորա, և տրտմութիւն է ի ծածուկս նորա։ Զի թէ ըմպէք զնա արժանեօք՝ այրեսցէ զաղտ ձեր, և սրբեսցին անձինք ձեր։ Այրեցան մարմինք որդւոցն Ահարոնի, և ոչ այրեաց հուրն զպատմուճանս քահանայութեան նոցա։ Սովոր է այս բաժակ այրել զաղ-

տեղիսն, և պահել զսրբեցեալսն։ Արդ՝ եթէ կամեսջիք սիրով ըմպել զբաժակն երանութեան, որ յակամայն ի մէջ ձեր բղխեաց՝ այրեացէ զմեղս ձեր և զտեսցէ և ընտրեսցէ զանձինս ձեր յուրախութիւն։

542 Իսկ եթէ արդեօք գայցէ ինչ զմտօք ձերովք, թէ մեք սպանաք զսուրբ վկայսն՝ զայս և Պաւղոս անօթն ընտրութեան. տգիտացաւ ի հրէութեան ժամանակին. որ եկն ի քարոզութիւն առաքելոցն՝ ի հալածման նոցին. սպան նա զՍտեփանոս, որ եղև վկայ Աստուածութեանն խոնարհութեան և անդէն բարձրութեան նորին ի նոյն։ Արդ՝ ահա և դուք որ տգիտացայք՝ արբէք զբաժակդ զայդ, զոր մզեցին ձեռք ձեր. զի զոր վկայեցին նոքա և մեռան՝ նոյն մահու կենդանացան նոքին և ելին ի վիճակսն երկնաւորս։

543 Եւ Ստեփանոս ի ժամ մահուն իւրոյ ետես զերկինս բացեալ և զՈրդին ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ, և խնդրեաց զթողութիւն սպանողացն իւրոց, ելոյծ զկապանս ամբարշտութեան նոցա բարեխօսութեամբ աղօթից իւրոց, դադարեցոյց զգոչումն արեան իւրոյ, լռեցոյց զբողոք տանջման իւրոյ և հայցեաց ի Տեառնէ զթողութիւն նոցա։ Վասն այսորիկ բարձ Պաւղոս վիրագ զլուծ նորա, զոր ձգէր եզն ամոլոյն. և առ յանձն զտանջանս նորին, և արբ զնոյն բաժակ մահու նորա. եղև վկայ բանից նորա ընդ նմին և հաւասարորդ առ Տէր իւր. ետես զնոյն տեսիլ և

լուսաւ զնոյն անճառութիւն բանիցն, զոր ետես Ստեփանոս և լուսաւ։

544 Արդ՝ դուք սպանողք էք այսց սպանելոց, հաւատացէք զհաւատս սոցա և ձգեցէք զլուծ նոցա, և ընկեցէք յանձանց ձերոց զլուծ մեղաց, լերուք վկայք ճշմարտութեանն քարոզաց։ Արբէք զնոյն բաժակ հոգևոր ըմպելւոյն, և եղերուք կցորդք նոցա. և իջցեն մարդասէր սիրոյն վտակք յանդս սրտից ձերոց՝ պարարտացուցանել զերկիր մտաց ձերոց քարոզութեամբն, որ ի ձեզ տոհմական լիցի՝ զօրաւոր հաւատովք ձեր ի նա՝ ըմպել ձեզ զբաժակն մարդասիրութեան զտիչ հրոյն ընտրութեան։ Որպէս ի ժամանակս հրէութեան քահանայութեանն՝ ի գերութեան անդ առեալ զկենդանի հուր պատարագացն տարեալ քահանայիցն արկին ի ջրհորն, և հուրն ի ջուր դարձաւ. և յետ ամացն եօթանասնից ի դարձին երթեալ առին զջուրն և բերին արկին զողջակիզօքն, իբրև շինեցաւ տաճարն՝ և ջուրն դարձաւ ի բնութիւն հրոյ։ Վասն զի ըստ պիտոյից կարող է փոփոխել զկերպարանս և զարդիւնս ըստ իրացն մատուցանել. մանաւանդ այս սքանչելութեան հուր, երևեալ ըստ մասանց մասանց Հոգւոյն սրբոյ։

545 Որպէս և հուրն ի մէջ դալարոյն կանաչ ոստոցն մորենւոյն երևեալ՝ պահեաց զնա անթարշամ. զի հուրն լուսատու պահեաց զմո-

րենին, և ապրեցոյց զՄովսէս, և եղև նմա բաժակ ուրախութեան։ Արբ ի նմանէ Մովսէս որ յուսացաւ ի նա. ապրեցոյց զանասունս Իսրայէլի, և խանձեաց զստացուածս Եգիպտոսի ի մէջ կարկտին. և ի մէջ ծովուն արբոյց զբաժակն Իսրայելի, զի արբին զհոգին և երգէին ի մէջ ծովուն, որում մատռուակէր Մարիամ քնարաւն. զի անցին ընդ ծովն յաղթ և օրհնեցին։ Արբին յայնմ բաժակէ և Եգիպտացիքն, և արբեցան ի բաժակէ սեանն, որ կապեաց զանիւս կառաց նոցա. գլորեաց զնոսա մրուր նորա, և զարկոյց զնոսա հետ նորա։ Արբ ժողովուրդն զտրտնջման բաժակն, զոր խառնեաց բարկութիւնն, արբոյց նոցա բաժակ քննման, ուր պարտաւորեցան նոքա։

546 ԿԲ. Սիւնն սուրբ, որ ընդ ամպս օդոց հովանոցանայր նոցա ի տապ խորշակին ի տունջեան, և լուսատու ջեռուցանէր զնոսա ի ցրտոյ սառամանեացն ի գիշերապահութեան առաջնորդութեանն՝ նոյն սիւն ըստ ժամանակի ժամանակի փոփոխեալ՝ ըստ պիտոյից նոցա զպէտսն պատրաստէր։ Երբեմն վիմացեալ հոսէր նոցա ի յագուրդ ի ծարաւսն՝ վտակս անոյշ ջուրցն. զի ինքն Քրիստոս էր այն, որ ընդ ամենայնի զամենայն ունի լիութիւն, լցեալ բարեբարէր նոցա. որ երբեմն ի քաղցրութիւն հացի և երբեմն թռչնովքն. իսկ երբեմն զքաղցրութիւն աղբերացն բղխէր նոցա, և բաժակ հոգւոյն սրբոյ ուրախ

առնէր զնոսա։

547 Իսկ ըստ նոցին խստապարանոցութեան և ողնդժնեայ բարուցն, խառնէր տայր նոցա զբաժակն բարկութեան։ Զի այս բաժակ թէպէտ հուր, թէպէտ ջուր՝ կարէ զզօրութիւն իւր փոխել յինչ և կամի. երբեմն ձիւն լինի և երբեմն սառն, երբեմն անձրև, երբեմն հուր և փայլակն դառնայ, և երբեմն ցօղ սնուցիչ բուսոց՝ կերակրել զգազանս և զթռչունս, զերէ և զանասուն, և պատրաստել զդարմանս մարդկան և զխնամս արարածոց։ Նոյն կարէ և հոգևոր ցօղել բուսուցանել սերմն հաճոյ կամաց վերնոյն, պատրաստել բանաւոր հօտին զկերակուրն անապականութեան։

548 Իսկ երբեմն քաղցր անձրև շայեկան, բուսուցիչ երկրապարար խարակիչ փայլատակմամբն զջերմագոյն արկեալ, առ ի քրտնացուցանել զբոյսսն, արբուցանէ ցօղով զստեղն յուրախութիւն և զփթիթսն յուրախութիւն զուարթութեան։ Կրկնակի պահանջէ զգոհութիւն տալեացն շնորհողին, յորժամ օգտի յաճախութեանցն զայս բաժակ արբուցանէ։ Զի և ամպք սպասաւորք հրամանացն մատռուակեն. զի թէպէտ լցեալ պատրաստեալ լի անձրևով զերեսս երկնից ունիցին, այլ ի գալն և յարձակելն, ի տալն, ի մատռուակելն երկրի, յորժամ կամի՝ զշայեկանսն մատուցանէ, իսկ յորժամ ոչ՝ զդժնդակսն, զեղեամն և զձիւն և զվնասաբեր կարկուտն. այ-

րիչ նշողիւքն տապացուցանէ, և ժանգառութեամբ պատրաստէ զմիասն, և չարաթոյն օդոցն շնչմամբ խստութեան դառնութեան՝ խորշակահար ցամաքեցուցանէ զվարսաձև բոյսս դալարոյն, մօտ առ կարճինսն այրեցուցանէ։

549 **կթ**. Ամպովքն զհրամանսն կատարէ. զի բնական իմն է ամպովքն երևել ի սկզբանցն, իբրև ընդունիչ հրամանացն և պաշտօնեայ մատռուակութեանցն առ մարդիկ, երբեմն բարկութեանց, երբեմն ողորմութեանց։ Զի յորժամ կամէր Աստուած առ մարդիկ երևել՝ զզօրութիւն իւր յինքն ամփոփեալ, յամպն ծածկեալ առագաստեալ պահէր. զի ոչ կարէին մարդիկ համօրէն ժուժել բաւել տեսլեան Աստուածութեանն. այլ փակեալ զերկինս իբրև սրահակաւ իմն, յինքն վարագուրեալ, զի մի՛ անժոյժ եղեալ արարածք կիզցին։

550 Նա թէպէտ և երևէր յայնժամ երբեմն ժամանակաւ ումեք ումեք արժանեացն՝ ըստ նոցա հանդուրժելոյ տեսանելոյ տեսանելեացն երևէր, զի նոքա տանել կարասցեն, որպէս Մովսիսին և կամ գլխովին ժողովրդեանն ի Սինէական լերինն իջեալ ամպով պատեալ երևէր, և անտի խօսէր ընդ նոսա. նա և յամենայն ի դարսն նոյնպիսի երևեալ ամպով. իսկ սրբոյն Եզեկիելի հոգելից մարգարէին՝ ևս հուչակական տեսլեամբ երևեալ. սակայն ոչ առանց ամպոյ ետես ոք եր-

քեք ուրեք յամենայն մսեղեաց։ Որպէս և հոգեկիր մարգարէն ի տեսլեանն իւրում պատմէ և ասէ. «Տեսի զի հոգի վերացեալ գայր ի կողմանցն հիւսիւսոյ, և ամպ մեծ ի նմա, և լոյս սաստիկ զնովաւ. և հուր և կայծակունք հատանէին ի նմանէ, և ի մէջ նորա տեսիլ արեգական և ճառագայթք հրոյ»։

551 *Սակայն լոյս և հուր, և ոչ առանց ամպոյ. զի լոյսն ի լուսաւորել զպիտոյսն, և հուրն յայրել զանպիտանսն բարկութեամբ։ Իսկ ամպն՝ երկոցուն զերկոսին մատուակել տայ յարքանեկեյն, զի հուրն զմեղաւորսն այրէ, և լոյսն բարեացն զՀոգին շնորհացն որդեգրութեան արքունցանէ, իսկ չարացն զկայծակունսն արբուցանէ և զբոցն ծխախառն հեղձամղձուկ նեղութեան տանջանացն։ Նա և մեծութեանն իւր ամպք գտանին սպասաւորք, որպէս և տեսողն պատմէ, թէ «Ամպք փոշի են ոտից նորա»։*

552 *Եւ վասն յորդելոցն բազմացելոցն ամբարշտութեանց ասաց. «Սաստէ ծովու, և ցամաքեցուցանէ, և զգետս ամենայն աւերէ»։ Վասն զի զծովն մեղաց ցամաքեցուսցէ, և զգետս անօրէնութեան կասեցուսցէ, և զնեխականն և զանհամականն և զպղտորն և զկացունն պարզեսցէ։ Իսկ իւրոցն ապաւինելոցն և ի նա յուսացելոցն փրկութիւն բազմացեալ ծովացի եգետ առանց մեղաց յորդեսցէ։ Վասն որոյ միւս մարգարէն*

ասէ ի նոյն պարու երգոյն իւրոյ, թէ «Զգետս ցրուեսցես, և զերկիր դողացուսցես ի սաստկութենէ անձրևի քոյ՝ որ անցանեն ընդ սա»։ Զի զջուրս սաստկութեան ի վերուստ հոսեսցէ ի վերայ ջուրցն, զի զջուրսն դառնացեալս ի բաց մղեալ մերժեսցէ. զի այնմ մտեալ որ սրբահամն է՝ զաղտեղին և զգարշացեալն ի բաց անցուսցէ։

553 Որպէս միւս տեսանողն ի նոյն նուագեաց, և անդէն զնոյն միահամուռ մեկնեաց. ասէ. «Անձրև կամաց պատրաստեցեր, Աստուած, ժառանգութեան քում. զի թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա»։ Զի ի մեղաց ծովուն ըմբռնեալք, և նոյն ախտիւ հիւանդացեալք և կապեալք յամբարշտութեան կապանսն, վասն այնորիկ զծովն անունջ անհամութեան քամեալ, և ցամաքեցուցեալ զակն աղբեր նորա, և զանձրև սաստից տեղացէ առ մարդիկ։ Որպէս և յայս հայեցեալ երգեաց մարգարէն. «Խորք ի խորոց կարդացին առ քեզ ի ձայն սահանաց քոց»։ Զի իբրև սահանք հոգևորք երկնաւոր պատգամացն ի վերուստ իջեալ ի վերայ կուտակին, և զախտաժէտսն և զցաւագնոտսն ի բաց կորուսցեն։

554 Եւ ցօղն բժշկական եղև առողջացուցիչ, որպէս և ասէն, եթէ «Ցօղդ որ ցօղէ ի քէն՝ այն բժշկութիւն է նոցա», զի դարձցին առ նա երկիւղիւ։ Զի այնք որ սիրովն ոչ դարձան առ նա՝

ահիւ սպառնալեաց արար զնոսա իւր ժառան-
գութիւն, որպէս զձեզդ։ Զի նա զհեղեղն մեղաց
ի ձէնջ ի բաց անցուսցէ, և ապա տացէ ձեզ զա-
ռատութիւն շնորհաց իւրոց։

555 Զի ի ձէնջ բխեալ «Ցորդեսցեն իբրև
զգետս արդարութիւնք, և իրաւունք իբրև զջուրս
հեղեղաց բազմասցին»։ և ապա զիւր գիտութիւն
կենաց ձերոց՝ յամպոց ողորմութեան ի ձեզ տե-
ղասցէ, որպէս և ասէն, թէ «Անձրև կամաց պատ-
րաստեցեր, Աստուած, ժառանգութեան քում.
զի թէպէտ հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստա-
տեցեր զնա»։ ապա «Զուխս փափկութեան տա-
ցես ըմպել արժանեացն», ըստ բանի հոգևորա-
կան երգչին, որ ասէ, թէ «Ի քէն է, Տէր, աղ-
բիւր կենաց, և լուսով քով տեսանեմք զլոյս»։
և թէ «Ծագեա զողորմութիւնս քո՝ ոյք ճանա-
չեն զքեզ»։ իսկ իւրոց ճանաչչացն ծագէ, և աղբիւր-
քըն իմաստութեան ի նոյն լուսոյ ականէն առնո-
սին բղխեալ, իսկ անիմաստիցն՝ այրիչ վտակքն և
ողողիչք և հրդեհիչք և տոչորականք։

556 Եւ քանզի իբրև զհուր յերկրի վառեալ
էին մեղքն՝ առ ի տալ լոյս, զի անթաքուստ լի-
ցին ի վրէժխնդրութենէն որ ի վերայն էր հա-
սանելոց, վասն որոյ յառաջագոյն կանխեաց յա-
ռաջագէտ մարգարէութիւնն զիրացն իւրոց ասա-
ցելոց հաստատութիւն, որպէս ասէ. «Տեսի ի
մարդիկ զմեղսն ծովացեալս, բազմացեալս, հե-

ղեղեալս»․ որպէս միանգամ մեկնեցաւ առակն յաւուրս Նոյեան դարին․ ի ծովանալ մեղացն յերկրի, ընդ նմին ծովացան և ջուրքն, կորուսանել զմարդիկ սաստկացան։

557 Դ. Արդ՝ սրբոց մարգարէիցն զիրացն եղելոց զառակսն յաճախագոյնս ի մէջ բերեալ, թերևս եղելովքն անարկեալ՝ գնոսա յիւրաքանչիւր ամբարշտութեանցն փրկել կարասցեն։ Վասն այսորիկ յաճախագոյնս երբեմն զՍոդոմայեցիսն հրրկիզեալս, երբեմն զհեղեղամաց մարդիկն ջրահեղձոյց դարին յօրինակ առեալ, երբեմն զհարուածս Եգիպտոսի և զայլոց բազմաց․ և զանօրէնութիւնսն՝ ծովացեալս կոչէ, և փարատել յերկրէ խոստանայ, և դարձեալ զարդարութիւն յերկրի խոստանայ գնել, և քան զջրհեղեղն ևս յորդագոյնս բազմացուցանել, և զիրաւունս ծաղկեցուցանել։

558 Վասն այսորիկ յանցանել մարդկան ընդ անցութեան ծովն, գոչէ մարգարէն և ասէ․ «Անցցեն ընդ ծովն յաղթ, և հերձցեն զալիս ծովուն», այսինքն է զամբարշտութիւնս․ և թէ՝ «Ցամաքեսցին պտոյտք գետոց», այսինքն մեղացն յորդութիւնք։ Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ, թէ «Ի վերայ գետոց բարկասցիս, Տէր, կամ սրրտմտութիւն քո ի վերայ ծովուց և կամ բարկութիւն քո ի վերայ գետոց»։

559 Ձիածցէ գյորդութեան անձրևն, և ջուրքն սուրբք, կենդանութեան հոսանքն, մերժեսցեն

զՋուրսն ամբարշտութեան, և ծածկեսցեն յերկրի զդառնութիւն չարութեան տգիտութեան ամբարըշտութեան մարդկան։ Որպէս ասէ մարգարէն, թէ «Լցցի երկիր գիտութեամբ Տեառն՝ իբրև ջուրք բազումք զի ծածկեն զծովս». զայն զկորստական ջուրցն ասէ, զկորուսիչ և զհեղձուցիչ ջուրցն, թէ զայն ջուրսն ծածկէ՝ որ արբոյցն զերկիր ի հրապոյրս պղտորս. որ առաւելագոյն ևս վասն հրապուրանացն՝ ի կռապաշտութիւնսն յորդեալ մոլեգնեալ էին յաշխարհի։ Զի հանցէ զամպն հոգիընկալ, որ մարգարէին Եզեկիելի երևեցաւ. զի նոյն ամպ տեղասցէ ի մարդիկ զշնորհս գիտութեան, և նոյն դալարացուսցէ և զչորութիւնն ի բոյս շրջեսցէ։

560 Իսկ զգօսացելովքն որ ի հաւանութիւն գալ ոչ կամին՝ սփռեսցէ զանձրև հրեղէն փայլատականց ի կիզուլ, յայրել և ի վախճանել, մատուսցէ ըմպել զբաժակն դառնութեան։ Որպէս ի տասներորդում սաղմոսին նուագէ տեսանողն, թէ «Տեղասցէ ի վերայ մեղաւորաց որոգայթ, հուր և ծծումբ. այս մրրիկ է բաժին բաժակի նոցա»։

561 «Զի Տէր արդար է և զարդարութիւն սիրէ», և արդարութեամբ կամի առ ինքն կոչել զձեզ յորդեգրութիւն. զի հոգիընկալ ամպն աստուածակիր ճշմարտութեան սովոր է տեղալ յոգիս մարդկան զգիտութեան ուսուցութիւն, և տնկել ի սիրտս մարդկան զերկիւղ աստուածպաշտու-

թեան, և մատռուակել զսէրն Քրիստոսի Արքային առ իւր արարածս. և նորուն կամօքն ամբառնալ ի բարձրութիւն իւրոյ Աստուածութեանն, զոր ձեզ պարտ է ընդունել։

562 ՀԱ. Զի եթէ ամպք որ սպասաւորք են, առեալ զհրաման ի Տեառնէ, իջեալ ի բարձանց ի խորութիւն անդնդական ծովուցն խոնարհ՝ առ եթերացն առ ընթեր լցեալ ուռուցեալ, ամփոփեալ զբազմութիւն ջուրցն, հանեալ, վերացեալ, տարածեալ, ծածկեալ զերեսս երկնից լի որոտմամբ, ցօղագին առատութեամբ զԱրքային հրամանս կատարեն, առ ի ներքոյս մատուցանեն, որչափ ևս առաւել այս վկայքս, որ վերացան ի սէր Աստուածութեանն, առ որս Աստուած խոնարհեցաւ՝ ևս առաւելագոյն առին զշնորհս Հոգւոյն, ևս առաւել լցան պարգևօքն. որք զմարմինս իւրեանց ետուն ի գանձս տէրունի, զի միւսանգամ առցեն անդրէն, նորոգեալ զհնացեալն։ Եւ լցեալ աստուածական պատգամօքն՝ գուն եդեալ և ճգնութեամբ մեծաւ քարոզեցին, և տեղացին ի ձեզ զտեղ երկնաւոր շահիցն և փայլատակեցին ի ձեզ զլոյս և զհուր միանգամայն, և քան զաստուածընկալ ամպն ևս զօգուտն ի ձեզ հոսեցին։ Փոխանակ ամպաշուք տեղալի որոտալոյն ահագնութեան՝ Աստուած որոտաց առ ձեզ ևս ահագնագոյնս, և կամեցաւ զձեր կեանս և զփրկութիւն։

563 Եւ սոքա, որ ատեցին զաշխարհս և զամենայն ինչ որ յերկրի է և սիրեցին զերկինս և զպատուիրանս Թագաւորին Արարչին, որ նստին ի վերայ նորա, որ ընկալաւն զնոսա և զոգիս նոցա ի լուսեղէն յարկսն, և յերկնաւոր քաղաքն յափշտակեցան նոքա և զուարթակից երկնաւորացն եղեն, որ են կենդանիք. որ փոխեցան ի տկարութենէս ի զօրութիւն, յապականութենէս յանապականութիւն, ի մահուանէս յանմահութիւն. զի յաղթեցին մարմնեղէն ցանկութեանցն, և հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն. որ նորոգեցան ի փառս անպատումս, և զերծան յանպիտոյից. և ոսկերք նոցա տաճարք եղեն Աստուածութեանն Հոգւոյն, քանզի և առ Տէրն իւրեանց կենդանիք են, և սուրբ հոգիք նոցա գգուեալ պահին կենդանիք։

564 Իսկ մարմինք նոցա և ոսկերք նոցա Աստուծոյ տաճարք են ի միջի ձերում. զի ոչ այլ իւիք կարիցէք դուք զԱստուած ընդ ձեզ հաշտեցուցանել և մերձենալ առ Աստուած՝ եթէ ոչ բարեխօսութեամբ աղօթից նոցա. և հաւանել ձեզ հաւատոցն այնց՝ որով նոքայն վարեցան և արժանի եղեն ելանել ի ծոցս կենդանի, և անտի հոսել ի ձեզ զվտակս քարոզութեան աստուածական պատգամացն, և պաշտել ձեզ զբաժակն արարչական սիրոյն՝ թէ ընդունել մարթասջիք։ Զի ոչ զոք թողուցու ըստ անձանց

կամս գնալ. այլ եթէ կամիցիք, և եթէ ոչ՝ սակայն զոր Աստուածն կամի՝ զայն էք կատարելոց։

565 ՀԲ. Քանզի իբրև ետես Աստուած զազգըս մարդկան տկարացեալս և եղծեալս հիւանդութեան մեղօքն՝ եկն իբրև զբժիշկ բժշկել, զի մի՛ ի հիւանդութենէ մեղացն մեռանիցին. որում և վկայէ մարգարէն և ասէ. «Թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա»։ Արդ՝ նոյն գթածն և մարդասէրն, որ ի սկզբանէն էր յաւիտենից, հաստիչն և արարիչն ամենայնի՝ նոյն ինքն բժիշկ իւրոց արարածոցն, որ երկիւղածացն ծագեաց զլոյս իւր, որպէս ասէ մարգարէութիւնն. «Ծագեսցէ ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդարութեան, և բժշկութիւն ի թևս իւր»։

566 Եւ ո՞վ իցէ արեգակն արդարութեան՝ եթէ ոչ որ խոնարհեցաւն և ծագեաց զիւր ճառագայթսն ամենայն հիւանդացելոցն և յախտ անկելոցն մեղօք, նոյն է որ ի Հօրէն ծագեաց. զի նա միայն է, որ կարէ լուսաւորել զոգիս խաւարեալս մարդկան, և զուարճացուցանել զանձինս ստուերանստաց անկելոցն։ Եւ նա ինքն է, որ յայց ել կորստեանդ ձերում. որոյ ճառագայթիւք նորա կեան արարածք եղեալք ի նմանէ ամենայնք։ Նա և զարդն երկնից, այսինքն են լուսաւորքն, զիւրեանց լոյսն յակ-

նարկել ճառագայթից նորա ի մէջ արարածոց ջանացուցանեն՝ առ ի տալ լոյս երկրի. և լի են լուսով նորա երկինք և աշխարհ։ Եւ հոգի նորա՝ նշոյլք ճառագայթից նորին էութեանն, որ խոնարհեցաւ կամօք գթութեան իւրոյ, եկն ի լուսաւորել զարարածս. զի էին խաւարեալ՝ եկն ի տալ ծագել զլոյս իւր։

567 Իսկ եթէ ոչ կամիցին բանալ զսիրտս իւրեանց նորա ճառագայթից Աստուածութեանն՝ այրեսցէ մինչև իսպառ. որպէս և ասէն, թէ «Հուր բորբոքեցաւ ի բարկութենէ իմմէ. այրեսցէ և իջցէ մինչև ի դժոխս ներքինս. կերիցէ զերկիր և զամենայն բոյս երկրի նոցա. վառեսցին հրով, բորբոքեսցին հիմունք լերանց նոցա»։ Զի՞, կամ ընդէ՞ր, կամ որպէս զհիմունս մատուցեալ հրդեհիցէ։ Այլ քանզի հիմնացեալ էին մեղքն յերկրի և զօրացեալ՝ վասն այսորիկ հիմամբք և արմատովքն հանդերձ զչարն հրդեհեսցէ, և խլեսցէ զմոլորութիւնն յերկրէ առ հասարակ, և զմոռսութիւն կռապաշտութեանն ջնջել և ի բաց կորուսանել, որպէս ի սկզբան տանջանացդ առ ձեզ ցուցաւ։

568 Զի յորժամ զծովու նմանութիւն, զմեղացն քամելոյ և զյստակելոյ ճառս բերէ ի մէջ, և զդժնդական հեղձուցանէ անդէն ըստ չհլութեան նմանութեան խստասրտութեան ընդդիմասովոր բարոյիցն՝ ապարասան ապարթանա-

կան փարաւոնեան զօրուն վաշտացեալ գնդօքն, և բազմացեալ կառօքն, և սպառազէն առնևձիոյն նիզակօք, և անթիւ երիվարօքն վառելովք ի Ջուրսըն կործանել։ Զի ի չափաւոր ժամանակի՝ ոռոգմունք կարի պիտոյ են առ ամենայն բոյսս սերման. իսկ յորդն և անչափն՝ նեխէ ապականէ և կորուսանէ. իսկ որ կարին բազմանայ՝ ողողէ անյիշատակ ջնջէ։ Սոյն օրինակ և լոյսն ցանկալի է յաչս մեր, այլ յորժամ կարի ջերմակիծն առնէ՝ վնասէ, ըստ եբրայական բանակին, որ հակառակ կացեալ ընդ Մովսէսի՝ այրեցան ի բարկութենէ անտի Աստուծոյ։

569 Իսկ ցամաք երկիրս բնակութիւն է մեր. և ամենայն օգուտք և պաճարանք կենաց մերոց ի սմանէ և ի վերայ սորա, և դայեկութեան դարմանք, ըստ նմանութեան կաթինն ի մօրէ, մեզ յայնմանէ։ Վասն որոյ նոյն խնամակալ մեզ երկիրս պայթեաց պատառեցաւ, եբաց զիւր թանձրութիւնն, և սոյզ, ընկլոյզ եկուլ միանգամայն, կենդանւոյն ի դժոխս յուղարկեաց զգևտացիսն, որ իշխեցին յընչաց քերել և արհամարհել զընտրեալն և զսիրելին Աստուծոյ զՄովսէս։

570 ՀԳ. Յայնմ ժամանակի այս եղև, իսկ արդ՝ զի առաքեաց Աստուած զորդին իւր առ մարդիկ, որ եկն և շրջեցաւ ընդ աշխարհս, և առաքեաց զիւր առաքեալսն ընդ երկիր ամե-

Նայն. և այս երանելիքս որ առ ձեզ հասին, ոչ միայն զլոկ բանս, այլ և զնշանս արուեստից ցուցին ձեզ ձերով պատուհասիւքդ։

571 Իսկ արդ՝ որք անգոսնեցին զձառայն Աստուծոյ զՄովսէս, այնպիսի պատուհասի եղեն արժանի. իսկ որք իշխեցին ընդդէմ Աստուածորդւոյն խստանալ, որպիսի լինիցին պատժոց պատուհասից արժանի։ Զի նոքա որ յերկրաւոր հրամանատուէն հրաժարեցին՝ այնչափ բարկութեան եղեն պատահեալք. իսկ որք յերկնաւորէն հրաժարեցին՝ որչափ ևս առաւել լինիցին զիպեալք տանջանաց։ Քանզի Տէրն Աստուածորդին առաքեալ ի Հօրէ, յորժամ զիւր առաքեալսն զսիրելիսն առաքէր ընդ երկիր ամենայն՝ այսպէս հաստ զդատավճիռն և հաստատեաց. ասէ. «Որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդունի, և որ զիսն ընդունի՝ ընդունի զՀայրն իմ»։

572 Արդ՝ թէպէտ յերեկ սպանէք դուք զնոսա, այլ Աստուծոյն նոքա և այժմ կենդանի են, և յաւիտեան կենդանի են լինելոց։ Արդ՝ նոցին բարեխօսութեամբ հաձեցայք դուք ընդ Աստուծոյ, ըստ խրատու սոցին առաքելակցին ձերոց առաքելոցս՝ մեծին Պաւղոսի, որ ասէն, թէ «Մեօք հաձեցարուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա». զի Որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկեաց, այնպէս և վկայքն նորա սիրելիք կենդանի են և ձեզ բարեխօս։

573 Զի Որդին Աստուծոյ Նա ինքնին ձեզ քարոզ աւետեաց և ինքնին ձեզ մատուակ ուրախարար պատգամացն։ Նա ինքնին ձեզ հրաւիրակ յարքայութիւնն. նա ինքնին պաշտօնեայ իւրոց բարեացն. նա ինքնին բազուկս ի վեր հարեալ՝ ի մէջգետին անցեալ պարգևատու լինի իւրոցն արժանեացն։ Նա ինքնին ահարկու լինի և դարձուցիչ ի վերայ այնոցիկ՝ որք ոչն ճանաչեն զնա. նա ինքնին գտակ է՝ որ կորուսեալն են ի նորա բարեացն։ Նա ինքնին առաջնորդ լինի մոլորելոցն, որք մոլորեալ են ի նորա ճանապարհացն։ Նա ինքնին նաւահանգիստ լինի այնոցիկ, զորս ալիք ամբարշտութեան մեղացն պաշարեցին իբրև զձեզդ։ Նա ինքնին լինի դարձուցիչ գերութեանց՝ որք իցեն գերեալք ի մեղս իբրև զձեզդ։ Նա ինքնին լինի բժիշկ վիրաւորելոց՝ որ ամբարշտութեամբն են վիրաւորեալք իբրև զձեզդ։ Նա ինքնին լինի օգնական՝ որք թափեալ են յօգնականութեանցն զնայն ճանաչելոյ։ Նա ինքնին լինի յոյս յուսացելոց ի նա, ի մշտնջենաւորն, յանկէտ յանսպառ յանպատում յանվախճան արքայութեանն։ Որ նայի քաղցրութեամբ յարարածս իւր, և գթութեամբն իւրով կերակրէ զչարս և զբարիս. այլ և խրատէ զամենեսեան, զի յորդեգրութիւն կոչման Աստուածութեանն մերձենալ արժանիս արասցէ։

574 Այլ ձեզ յայտնի լինիցի, զի այս այսպէս է. զի Աստուած մարդասէր կամի, զի ժառանգս արասցէ զձեզ ինքեան։ Այլ յայնժամ մինչ ոչն գիտէիք դուք զԱստուած՝ ծառայէիք այնոցիկ, որք ոչ էին ի բնէ աստուածք. այլ այժմիկ ծանեարուք դուք զԱստուած, մանաւանդ թէ Աստուած իսկ ծանեաւ զձեզ. զի էիք դուք մոլորեալք յարարածս տկարս և ի պաշտօն սնոտի, և ի լուծ ծառայութեան մեղացն էիք հնազանդեալ. այլ այժմ ազատեցայք յայնմանէ յանօգուտ կամացն լծոյ ծառայութեանն, ի սուրկութենէ անտի, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր յՈրդին Աստուծոյ։

575 Զգոյշ լերուք, գուցէ հրաժարիցէք ի խօսելեաց ստոյ. զի թէ այնք ոչ կարացին ապրել, որ յերկրաւոր հրամանատուէն իշխեցին հրաժարել, որչափ ևս առաւել մեք՝ եթէ յերկնաւորէն թիկունս դարձուցանիցեմք։ Որոյ ձայնն զերկիր շարժեաց յայնժամ՝ դարձեալ և այժմիկ խոստացեալ է և ասէ. «Դարձեալ միւսանգամ շարժեցից ոչ միայն զերկիր, այլ և զերկինս». այլ զոր ասէն «միւսանգամ ևս՝ յայտնէ զշարժելոցն՝ իբրև զեղելոցն փոփոխումն. զի այն հաստատուն կայցէ՝ որ անշարժն իցէ։

576 Վասն այսորիկ հնազանդեցէք դուք ի սիրտս ձեր անշարժ թագաւորութեանն և ըմբռնեսջիք զշնորհս, որով պաշտիցէք մտադիւրու-

թեամբ զԱստուած։ Զի Աստուած՝ հուր ծախիչ է, զի այրեսցէ զմեղս ձեր, և սրբեսցէ զանձինս ձեր՝ իբրև ի հալոցս փորձութեան ճարտարութեան արուեստիցն, կռանագործ արծաթարարացն, ընտրել զժանգն ի սրբոյ անտի։ Իսկ որ ընտրին՝ սրբի և պատուականանայ. իսկ որ ոչն՝ այրի և հրդեհի. որպէս գիտողն ասէ, թէ «Եղիցի լոյսն Իսրայելի ի հուր, և սրբեսցէ զնա ի բոց բորբոքեալ»։ Եւ զանօրէնութիւնսն՝ խոտոյ նմանեցուցանէ. ասէ այսպէս, թէ «Վառեսցի զնովաւ, և կերիցէ զնա իբրև զխոտ. յաւուր յայնմիկ շիջցին լերինք և բլուրք և անտառք, և կերիցէ ի շնչոյ մինչև ի մարմին. և որ ապրէն՝ եղիցի իբրև ոք որ ապրէ ի բորբոքեալ բոցոյ. և որ մնացեալ իցէ ի նոցանէ՝ ասէ, թուով եղիցին»։

577 **ՀԴ.** Արդ՝ ի ժամանակսն յայնոսիկ յառաջինսն յետ ջրհեղեղին, իբրև բազմացան մարդիկ ի վերայ երեսաց երկրի՝ վայելէին ի պարարտութեան խնամոցն Աստուծոյ. և ճարպոյ եկեալ զակամբ՝ յայլայլութիւն մտաբերէին, անկղխտացեալք յիմարեցան։ Եկեալ ի մի վայր, խորհուրդ առեալ, սնոտիմաց խորհուրդ, շինել ի պաշտօն մեհենից աշտարակ մի բարձր անհնարին՝ կոթողեցին ի դաշտին Սենէար յերկրին Ասորեստանեայց։ Արդ՝ շինել շինէին ի պաշտօն դիւաց, անձանց իմն անուն մեհենաշէն կապեալ՝

առ իւրեանց որդիս Թողուլ։ Պանծացեալ հպարտացեալ, զանձինս ի գործ կացուցեալ՝ կատագործութեան վաստակասէր անօրէնութեանն աշխատէին, իբրև պաշար խերշատանաց չարութեան զաւակաց ազգացն զկնի իւրեանց եկելոցն Թողուլ խնդրէին այն անմիտ ազգն առաջին։

578 Տէր Աստուած նայեցեալ ի նոցա պակասամտութիւնն՝ խառնեաց արբոյց նոցա զխառնակութիւն լեզուացն բաժանման. անդէն ի նմին տեղւոջ գնտամ ընդ միմեանս խառնակեաց, ուստի և նոյն տեղին զխառնակութեան զԲաբել անուն ժառանգեաց։ Եւ նոքա ցրուեալք ի միմեանց մեկնեցան, չլուեալ այնուհետև այր ընկերի բարբառոյ. այսպէս քակեալք ի միմեանց անջատեցան. և լքումն գործոյն եղև. զոր առաջի արկեալն էր՝ ինքեանք քակտէին։ Եւ արբեալք՝ յիւրաքանչիւր լեզուս խօսէին, ուսեալք յամենահաստիչ Արարչէն. խառնակեալք և ցրուեալք բաժանեցան ի միմեանց։

579 Եւ հուր ահագին հողմախառն շոգի Հոգւոյն Աստուծոյ, որ սովորն է կմարդիկ յուղղութեան ճանապարհն հաստատել, և ի զրավատակ ճանապարհացն խափանել, ուղղել յարդարութիւն և հաստատել զամենեսեան՝ այն հուր անկեալ ի վերուստ, կտրեալ զաշտարակն՝ վերուստ ի վայր փլուզեալ հոսեաց, տապաստ դաշտացն ցան և ցիր կացուցանէր։ Արդ՝ իբրև այս

նոցա նորացոյց ամբարշտութեանցն խափան լինէր, ցրուեալք ընդ վիճակս իւրաքանչիւր՝ ըստ կամացն Աստուծոյ ի վերայ երկրի սփռեցան. եօթանասուն և երկու նահապետք լեզուաց կացեալ՝ բաժանեցան ընդ երկիր, հաստատեալք յիւրաքանչիւր սահմանս։

580 Բայց մի ոմն, որ նախնի հեբրայական ազգին, ոչ ի խորհուրդն եմուտ շինել զվաղափուլն, և ոչ կցեցաւ յարագաւերն՝ վասն որոյ էր խորհուրդն. վասն այսորիկ գիւր լեզուն պահեալ։ Որ նախ Արարչին իւրովք զաւակօք հանդերձ ծանօթ եղեալ, որպէս ի սկզբանն պատմեցաք, զաստուածպաշտութիւն յանձն առեալ՝ ժողովուրդ ձեռական անուանեցան Աստուծոյ. ուստի և մարգարէքն աստուածախօսք. «Ուստի և Քրիստոս ըստ մարմնոյ, որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս». ուստի և աշակերտքն աւետարանիչք նորապարգև կտակարանացն շնորհելոց. որք և վկայք նորա զօրութեանն գործոց նշանաց և արուեստից, որ գործեցան ի նորա գալստեանն։ Որք և մատակարարեցին զշնորհսն, որք և զհուրն կենդանութեան Հոգւոյն ի բերան առեալ՝ հրդեհեալ սըրբեցին զաղտն տիեզերաց. որք և յարուցին ի գլորմանէ զանկելութիւն ամենայն երկրի. որք զանօրէնութիւնն տիեզերաց փլուզեալ այրեալ մաշեցին ըստ օրինակի բարձրաբերձ աշտարա-

կին զորմէ պատմեցաքն։

581 Արդ՝ փոխանակ բարձրաբերձ և վաղաւեր աշտարակին՝ խաչն ճշմարտութեան կանգնեցաւ, որոյ զօրութիւնն մշտնջենական է, և փառք նորա Աստուած. որպէս և գիտողն ասէ. «Ի քեզ, Տէր, յայտնեցի, և փառք նորա զքեզ ծածկեսցեն. գնասցեն թագաւորք ի լոյս քո, և հեթանոսք ի ծագել լուսոյ քոյ»։

582 **ՀԵ**. Ահա թագաւորեալք, որք պարծեցան ի խաչելեալ Փրկիչն, որք և վկայք են նորա Աստուածութեանն։ «Որք մեռանն ընդ Քրիստոսի՝ ընդ նմին և թագաւորեսն». զի մատնեցան ի մահ վասն անուանն Աստուծոյ, զի և կեանքն Յիսուսի յայտնի լինին ահաւասիկ ի մահկանացու մարմինս սիրելեացն Քրիստոսի։ Որք և յայտնի մեռեալք, և ի ծածուկ կենդանիք, որք քարոզենն յայտնի զկենդանութիւն իւրեանց, և տան զկենդանութիւն ըմպել ձեզ, որ մեռեալք էք ի մեղս ձեր։

583 Զի Աստուած յայտնեցաւ ձեզ յոսկերս նոցա. վասն զի առին նոքա յանձինս իւրեանց զլոյս չարչարանաց խաչին, և նովին Քրիստոսի չարչարանօքն օրինակեալ զհամբերութիւն Փըրկչին յանձինս իւրեանց, լուսաւորել զխաւարն որ մածեալ էր յոգիս ձեր. որպէս ասէ գիտողն, թէ «Խաւար ծածկեաց զերկիր, և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսօք»։ Ահա արդարև խաւար

և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսութեամբ ոգւովք ձերովք՝ անճանաչողական սովորութեամբքդ, որպէս և աշտարակն մոլորութեան, յոր յղացան ազգք մարդկան զանօրէնութեան պաշտամունս, անշնչոց և շնչաւոր արարածոց պաշտօն մատուցանել փոխանակ Արարչին։

584 Զի թէպէտ և յղացեալ խորհրդովք անօրէնութեան յաշտարակագործ կործանիչ պաշտամանն, վասն որոյ և ցրուեցան ընդ երկիր խառնակեալ լեզուօքն՝ սակայն ոչ թողին զնոյնն. որպէս ասէն գիտողն ի նոյն սաղմոսարանին, թէ «Ահաւասիկ երկնեցին զանօրէնութիւն, յղացան զցաւս, և ծնան զանօրէնութիւն»։ Զի յետ քակտելոյն աշտարակին և թողլոյն զիւրաքանչիւր գործս անօրէնութեան՝ գործեցին ձեռագործս, որում երկիր պագանէին. որպէս և միւս գիտողն ասէ. «Փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու, և քարին ասացին՝ եթէ քո իսկ ծնեալ է զմեզ, և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց»։

585 Վասն այսորիկ փոխանակ փայտին, որում երկիր պագանէին՝ կանգնեաց զխաչն իւրուստի և զլոյս ճառագայթիցն արձակեաց ամենայն արարածոց, որք նստէին ի խաւարի և ի ստուերս մահու. իսկ զանպիտոյսն այրեաց, որպէս ըստ գիտողական բանին ասէ. «Եղիցի լոյսն Իսրայելի հուր, և սրբեսցէ զնա ի բոց բորբո-

քեալն։ Իսկ աշտարակին յուզեաց զտրտմութիւն բաժանութեան Արարչին՝ ցրել զնոսա և խառնակել զլեզուս նոցա։ Իսկ ի խաչէն ողորմութիւնք յուզեցան, ժողովել զցրուեալսն ազգաց որդւոցն Ադամայ։ Եւ փոխանակ քարապաշտութեանն հնաւոյն սնոտւոյն՝ վիմացոյց զհաւատս իւրոց վկայիցն, զի անշարժ լինիցին և հաստատունք։

586 Եւ շինեցաւք մեք ձեօք հանդերձ ի վերայ հաստատութեան հաւատոցն առաքելոց և մարգարէից. ընկալցաւք զշնորհացն հուր Հոգին։ Որ այրեացն և փլոյց զաշտարակն մոլորութեանն՝ նոյն շինեաց զմեզ հիմամբք հաստատութեանն Քաղաստոյ, և ածցէ զմեզ ի միաբանութիւն խաչին իւրով։ Եւ տացէ մեզ զհուր Հոգւոյն, որով մեղքն այրեցին, և արդարութիւնն լուսաւորեաց ի խաչն, ուստի Տէրն յայտնեցաւ, ուստի Տէրն կախեցաւ, ուստի փառք նորա ծագեցին և լցին զերկիր, ուստի վկայքն, թագաւորքն և թագաւորեալքն ընդ Քրիստոսի, որով և հաշտիք դուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա։

587 Վասն որոյ և Աստուածորդին խոնարհեցաւ, զի առցէ զմարմին մարդկան, և խոնարհեցոյ յանարգութիւն մահու՝ մինչև ի թաղումն անգամ. զի զարժանացեալսն արասցէ նմանակիցս պատկերի Աստուածութեանն մարդասիրութեամբքն իւրով, որք և եղբարք անուանեցան վասն

անբաւական սիրոյն՝ որ սիրեացն զմարդիկ. զի լինիցի ինքն անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Վասն իւրոյ մարդասիրութեանն եհատ այսպէս զդատավճիռն. ասէ ինքն Աստուածորդին, թէ «Սոքա են իմ քորք և եղբարք, որ առնեն զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է». զի Որդին եկեալ կատարեաց զկամս Հօր։

588 Եւ զի՞նչ իցեն կամք Հօր՝ եթէ ոչ զի զորդիս մարդկան զմերժեալս ընկալցի միւսանգամ յարքայութիւնն, և զանկեալսն ի ներքոյ մահու կանգնեսցէ ի կենդանութիւն, և զկամարարսն Հօր, որ ինքն բնութեամբ Որդի է միածին՝ արասցէ որդիս շնորհօք։ Եւ վասն այնորիկ էջ ինքն Տէրն զօրութեանց ի տկարութիւն մարդկութեան կարգացն, զի նովին տկարութեամբ ըմբռնեսցէ զտկարացեալսն ի զօրութիւն փառացն Աստուածութեան կարգացն, և տացէ արժանի լինել որդեգրութեան շնորհին։

589 Արդ՝ ինքն իջեալ կամօք, զի զսիրեցեալսն խառնեսցէ յԱստուածութիւնն։ Որք ըստ արժանական սիրոյն իցեն տպաւորեալ աստուածական սիրոյն՝ զնոսա եղբարս իւր անուանեաց. և զբնական սէրն իւրոյ հայրական իմաստութեանն ուսոյց նոցա, և ի գութ խնամոց Հօրն գրգեաց յորդեաց ջեռոյց զնոսա. և ետ իշխանութիւն սրբոցն որդիս Աստուծոյ լինել՝ որք հաւատացին յանուն նորա։ Եցոյց նոցա հայր

շնորհաց՝ զծնողն իւր, և եդ բանս ի բերան՝ հայր կոչել զնա անձանց, և եցոյց զբարերարութիւն Հօր իւրոյ նոցա. զի հօրաբարոյ բարերարութեամբն լիցին արժանի՝ ճշմարիտ Որդւոյն եղբարք անուանել։ Զորս առեալ Որդւոյն առ Հայր մատուցանիցէ, թէ «Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ զոր ետ ինձ Հայր»։ Եւ դարձեալ առ Հայր խօսի և ասէ, թէ «Պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց, և ի մէջ ժողովրդոց օրհնեցից զքեզ»։ Որպէս և առ աշակերտսն ասէր. «Զի զամենայն զոր ասաց ինձ Հայր իմ՝ ես ձեզ ցուցի. զի ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ»։

590 Ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ճշմարիտ վկայս և խորհրդակիցս իւր արար զկամարարս Աստուածութեանն իւրոյ, որք մխեցան ի սէր նորա և զպատուիրանս նորա պահեցին. զորս և այնչափ վերացոյց և բարձրացոյց զնոսա յիւր Աստուածութիւն անդր, մինչև առ Հայր գոչէր, թէ «Այսուհետև սոքա չեն յաշխարհէ աստի, որպէս և ես չեմ յաշխարհէս»։ «Եւ ես աղաչեցից զՀայր, զի զՀոգին սուրբ զբարեխօսն առաքեսցէ առ ձեզ զառհաւատչեայն, որ խառնեսցէ զձեզ յԱստուածութիւն անդր, որ ի ձեզ իսկ բնակեսցէ մինչև յաւիտեանս. զոր ոչ տեսանէ, ասէ, և ոչ ճանաչէ այս աշխարհ»։ Արդ՝ զնոսա արար նախ տաճար Աստուածութեանն յերկրի, և տուն օթեվանաց Հոգւոյ սրբոյ. «Ես և Հայր իմ, ասէ,

եկեսցուք, և օթեվանս առ ձեզ կալցուք»: Եւ գանձանակ սիրոյ զօրութեան մեծութեան խորհրդոյ հօր պատրաստեաց զնոսա, և յառաջ քան զաշխարհ ծանուցաւ նոցա:

591 ՃՂԱ. Եւ քանզի ոչ կարացեալ մարդկան բառնալ զլուծ պատուիրանացն արդարութեան՝ վասն այսորիկ անկան ընդ կարեօք մահու մեղացն: Եւ իբրև ոչ ուրուք ի մարդկանէ կարացեալ ցանկել զխրամատութիւնն,—ի ծառայատոհմ ազգացն ոչ հնարեցաւ այս լինել, որ ի ձեռն Ադամայն յանցաւորութեան զօրացաւ մահ և եկուլ, որպէս ասացաւն, թէ «յԱդամայ ամենեքեան մեռանէին»,—իսկ Որդին Աստուծոյ առ զկերպարանս Ադամայ, ի նմանութիւն ծառայի, և եղև ինքն իբրև զմի ի մարդկանէ, և եկն ի ցանկել զխրամատեալն, զի շինեսցէ զաւերեալսն. որպէս ասէ մարգարէն, թէ «Շինեսցին աւերակքն յաւիտենից»: Զի առցէ զմարմին արդարոցն իւրոց կերպարանացն և նովին մարմնովն կատարեսցէ զարդարութիւնսն ամենայն. որպէս առ Յովհաննէս խօսի, թէ «Այժմ այսպէս վայել է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնսն ամենայն»:

592 Վասն զի ինքն Տէրն ծառայական մարմնովն զամենայն արդարութիւնսն կատարեաց, զի մարմնոյն, զոր խառնեաց և միացոյց յԱստուածութիւնն՝ նմին մարմնոյն տացէ զյաղթութիւնն: Զի որպէս ընդ միոյ ադամական մարմնոյն պար-

սաւորեցան՝ նոյնպէս ընդ միոյ տէրունական մարմնոյն ազատեցին ի ծառայութենէ մեղացն, այնու ազատութեամբն՝ որ ի վեր է քան զամենայն ազատութիւնս։

593 Որ վասն զնոսա ազատելոյ էջ ի ծառայութիւն, զի իւրով մարմնովն լցցէ և կատարեսցէ զամենայն չափս կարգացն հանդիսի արդարութեանցն. զի միանգամայն բարձցէ զկարիս տկարութեան մարմնոյ մեղացն. և միանգամայն ինքն ինքեան քահանայասցի Հօր իւրում, և միանգամայն ինքեամբ հաճեսցէ մատուցանել զինքն պատարագ հաշտութեան Հօր իւրում, և նովին պատարագաւն մատուսցէ ընդ նմին զհաւատան խոստովանութեան մերոյ։ Զի ինքն էր որ յաղթեացն և կատարեացն, և հաստ ընկեց զդատակնիք մահու, զի անշուշտ և անսուտ և անվրէպ լիցին կենացն աւետիք. զի ի Քրիստոս Յիսուս ամենքեան կենդանասցուք։

594 Եւ զի՞նչ այն իցէ զոր ասէն, թէ «Կատարեաց զկամս Հօր իւրոյ», եթէ ոչ՝ զի իւրով մարմնովն բարձրացուսցէ զանուն յաղթութեան կատարման արդարութեան։ Ընդ ամենայն մարմնաւորաց առեալ զնպատակն յաղթութեան, զի բարձցէ զնախատինս յորդւոցն Ադամայ, և թափեսցէ զթոյնս մահու, և ջրեսցէ զխայթոցս դժոխոց. որպէս զի համարձակ լիցուք յասելն, թէ «Ո՞ւր է յաղթութիւն քո, մահ, կամ ո՞ւր են

խայթոցք քո, դժոխք»։ Զի հատցէ միանգամայն զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց, և բարձցէ զսուգ տխրական և տացէ զուարթութիւն զանտրտումն։

595 Եւ որպէս ինքն խոնարհեցաւ ի բարձրութեանց անտի՝ այնպէս բարձրացոյց զորս եգիտն արժանաւորս իւրում Աստուածութեանն. և արար զնոսա զանձանակս սիրոյ իւրոց կամացն, և տաճար բնակութեան Հոգւոյն սրբոյ. զի լիցին նոքա ընկղմեալ յԱստուածութիւնն. զի իւրովն ազգակից մարմնովն ձգեաց զնոսա նախ առ իւր, և նոքօք զամենեսեան ձգեսցէ ի նոցա ուրախութիւնն։ Որպէս յառաջախօս գիտող մարգարէն յայս հիացեալ խօսէր, թէ «Ուրախ լիցուք յուրախութիւն ազգի քոյ, և գովեսցուք մեք ի ժառանգութեան քում». զի ժառանգութիւն Հօր՝ Որդին միածին է. իսկ ազգք ուրախակիցք՝ արդարքն մարմնակիցքն տէրունական մարմնոյն։ Զի զգովութիւն արդարութեանն ինքն բարձրացոյց ընդ ամենայն մարմնոց մարդկան, որ ժառանգն էր Հօր և ժառանգիչ ամենայն արարածոց։ Իսկ զիւր վկայեալսն արար իւր ուրախակիցս, զի տոհմակիցք էին մարմնոյ նորա. իսկ ամենայն տոհմակից մարդիկ լիցին ուրախակիցք տոհմակցաց իւրեանց վկայիցն։

596 Եւ Տէրն նախ զնոսա զատոյց յերկրէս կարգաց, և հրեշտակակրօն և աստուածախառն

կարգօք բարձրացոյց յերկրէս. զի ինքեանք վե-
րացեալք յԱստուածութիւնն՝ զամենեսեան զտոհ-
մակիցս իւրեանց վերացուսցեն ի նոյն սէր Աստ-
ուածութեանն յոր ինքեանք հասին։ Զի և զխոր-
հուրդս Աստուածութեանն նախ նոքա արժանա-
ցան գիտել, և նոքօք ամենայն արարածք գի-
տացին՝ «զոր աշխարհ, ասէ, ոչ տեսանէ և ոչ
ճանաչէ»։ Զի նոքա նախ զատան մեկնեցան յաշ-
խարհէս, և ապա հասեալ սիրովն Տեառն իւր-
եանց ի զօրութիւն Հոգւոյ նորա. «Դուք, ասէ,
ճանաչէք, զի ի ձեզ բնակեսցէ մինչև յաւիտեան»։

597 **Չէ**. Տեսանե՞ք զդատավճիռն, զի ասաց,
թէ «մինչև յաւիտեան ի ձեզ բնակեսցէ». զի
որպէս ի կենդանութեան սոցա՝ սոյնպէս և այժմ
և յաւիտեան բնակեալ է յոսկերս սոցա բարե-
խօս Հոգին՝ որդեգրութեան արժանի եղելոցս,
որով հաշտիցիք դուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մա-
հու Որդւոյ նորա։ Զի սուրբ վկայքս այսոքիկ
Հոգւովն, որում եղեն արժանի՝ նովին լիցին ձեզ
բարեխօս. զի և ձեզ, անգիտելոց և յանցուցելոց,
լիցի թողութիւն։ Զի Որդին Աստուծոյ, որ ինք-
եամբն եցոյց զօրինակ կենդանութեան իւրոց
վկայիցն սիրելեաց՝ ասէ ցնոսա, թէ «Ես կեն-
դանի եմ, և դուք յիս կենդանասջիք. զի ես ընդ
Հօր և դուք ընդ իս և ես ընդ ձեզ։ Զի որ ըն-
դունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա՝ նա է
որ սիրէ զիս, և սիրեսցի ի Հօրէ իմմէ, և ես

սիրեցից զնա, և երևեցուցից նմա զիս»:

598 Արդարև սիրեցին զՏէրն առաւել քան զկար իւրեանց. զի տեսին զՏէրն և զԱրարիչն, զի եդ զանձն իւր ի վերայ նոցա, իսկ սոքա ետուն զանձինս իւրեանց ի մահ փոխանակ մահու նորա. և խառնեցան ի սէր Աստուածութեան նորա, և եղեն օթեվանք մեծութեան նորա: Տեսին զՏէրն, զի մատոյց զանձն իւր Հօր պատարագ, վասն այսորիկ և սոքա իբրև զառինս մատուցան ի մահ, զի լիցին պատարագ Աստուածորդւոյն: Զի Որդին Աստուծոյ կատարեաց զկամս Հօր իւրոյ, իսկ սոքա կատարեցին զկամըս Աստուածորդւոյն: Աստուածորդին ձգեաց զնոսա առ ինքն, և նոքօք զամենայն տիեզերս:

599 Առին նոքա հրաման ի Տեառնէ՝ արհամարհել զաշխարհս և զամենայն որ ինչ յաշխարհի է. զի արհամարհեսցեն զայս կեանս յաշխարհի՝ զի անցաւորք են: Արհամարհեսցեն և զնեղութիւնսն որ ի սմա՝ վասն արդարութեանն որ գայցէ, զի երանութիւնք են և անրմանիք միշտնջենաւոր արքայութեանն: Զի խոստեսցեն և անարգեսցեն, լքցեն և թողցեն զիւրաքանչիւր գործս ունայնութեան կարգացն, զի ապրեսցին ի յաւիտենից տանջանացն:

600 Ասէ. «Մի երկնչիք յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն և զոգին ոչ կարեն սպանանել. այլ երկերուք դուք յայնմանէ, որ զոգին և

զմարմինն արկանիցէ ի գեհեննն հրոյ»։ Զի թողցեն զչարն և ընտրեսցեն զբարին. փափաքեսցեն, ընթասցին ի սրբութիւն, և զերկնաւոր լոյսն և զյաւիտենից փառսն ժառանգեսցեն և ժառանգակից անմահութեանն լիցին աստուածական յաւիտենական փառացն։

601 Ասաց Որդին Աստուծոյ. «Մտէք ընդ նեղ դուռն. զի նեղ է, ասէ, դուռն որ հանէ ի բարիս, և անձուկ է ճանապարհն որ տանի ի կեանսն յաւիտենից»։ Զի նեղութեամբ և վշտօք հասցեն յանսպառ արքայութիւն անդր, որ պահեալն է նոցա, յորժամ Քրիստոս յայտնեսցի միւսանգամ յաւիտենական պարգևօքն յարութեամբն, և անմահութիւն բերելով և ըստ գործոցն հատուցանելով. որպէս և անդր ես յիւրում տեղւոջն պատմեսցուք ձեզ։

602 **ՀԸ**. «Եւ եղերո՛ւք դուք, ասէ, խորագէտք իբրև զօձս»։ Եւ զի՞նչ իցէ խորագիտութիւն օձին, եթէ ոչ՝ իբրև ծերասցի նա և տեսցէ ապականեալ զմարմին իւր՝ զխորհուրդս խորագիտութեանն իւրոյ ի մէջ բերէ։ Զի դիմէ նա ընդ տեղի ինչ նեղածերպ վայրաց, և ընդկրթելն կեղեւէ զապականեալ մորթն ծերացեալ մարմնոյն, ի բաց մերկանայ և միւսանգամ ի մանկութիւն դառնայ, և նորոգեալ զծերութիւնն իւր զարդարէ։ Սոյնպէս և արդարքն զանցաւոր մարմնոյս խաղտմունս յանձանց ի բաց մերկա-

նան, զի մտցեն ընդ նեղ դուռնն և ըմբռնեսցեն զանմահ թագաւորութիւնն։ Զի որ զՏէրն սիրեցին՝ կենդանիք են յաւիտեան. քանզի այսպէս ասաց. «Որ հաւատայ յիս, թէպէտ և մեռանի՝ կենդանի է». զի «Ես իսկ եմ յարութիւն և կեանք», ասաց Որդին Աստուծոյ, որ կամօքն Հօր, որպէս վերագոյնն ասացաք, ճաշակեաց զմահ վասն մեր, զի փրկեսցէ յապականութենէ զամենայն ազինս։ Իսկ այժմ զի նստի ընդ աջմէ Հօր՝ զամենայն ինչ պատրաստէ և շնորհէ յուսացելոց իւրոց։

603 «Եղերո՛ւք, ասէ, միամիտք իբրև զաղաւնիս»։ Մի՝ վասն զի մարդասէր է և մարդընդել, և ի մարդամօտի և եթ կամի կեալ աղաւնի, զի և Աստուած մարդասէր է և կամի հանապազ ի մէջ սրբոց իւրոց բնակել։ Եւ միւս՝ եթէ բազում անգամ բարձցէ ոք զձուս կամ զձագս աղաւնւոյ՝ ոչ երբէք երկմտեալ թողու զտեղի բունոյ իւրոյ։ Սոյն օրինակ. թէպէտ բազում և անսպառ իցեն չարիք մարդկան հանապազ առ արարչութիւնն, ուստի խնամք դարմանոցն մատակարարին, և զնա ոչ ճանաչեն՝ սակայն ոչ թողու և հեռանայ յարարածոց իւրոց. այլ հանապազ յայց ելեալ՝ խնդրէ զկորուսեալս զի գտցէ. և ասէ, թէ «Այսօր ձայնի իմում լուիցէք». և կամի զի վասն որոյ զՈրդին իւր առաքեաց՝ արասցէ ժառանգս շնորհօք

զամենեսին։ Զի ուսցին զխորագիտութիւն օձին, մերկանալ զհնութիւն մարդկութեան տգիտութեանցն ամբարշտութեանց յանձանց, և առցեն զմիամտութիւն զանփխաս և զսուրբ աղաւնւոյն, որ և զբարս Աստուածութեանն յինքեան բերէ։ Քանզի և Հոգին Աստուծոյ յորժամ յայտնեցաւ աշխարհի, զոր ի վերն պատմեցաք՝ ի կերպարանս մարմնաւոր աղաւնւոյ երևեցաւ, զի ցուցցէ զբարերարական զմիամտական սրբոյ զառաւելութիւն։

604 Զի որք կամիցին ասպնջական Հոգւոյն Աստուածութեանն լինել՝ առցեն ի տեսլենէ անտի զբարս զանփխաս և զաներկեան աղաւնւոյն։ Որպէս և Տէրն ասէր ցաշակերտսն, թէ «Եղերո՛ւք դուք բարերարք առ չարս և առ թշնամիս, և յամենեցունց հալածեալք վասն արդարութեան. զի Հայրն ձեր բարերար է. ծագէ զարեգակն իւր ի վերայ բարեաց և չարաց, և ածէ անձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց. զի լիջիք դուք որդիք բարերարք Հօրն ձերոյ բարերարի»։

605 **ՀԹ.** Արդ՝ որք յայսմ միամտութեան արդարութեան պատուիրանի կացեալ իցեն՝ առցեն զկերպարանս արագաթեւն աղաւնւոյ, և թռիցեն ի թևս Հոգւոյն սրբոյ հասանել յերկնից արքայութիւնն, որում ցանկացեալ միայն սուրբք յերկրի։ Ցոր և մարգարէն կաթոգին տենչացեալ

սպասէր ասելովն, թէ «Տայր ոք ինձ թևս որպէս զաղաւնւոյ, զի թռչէի վերանայի»։ Զոր և երանելին Պաւղոս, առաքելակից ձերոց առաքելոցս, մեկնեաց ի թղթին մխիթարականի, որով զթեսաղոնիկեցիսն սփոփէր, թէ «Մեք որ կենդանիքս եմք և որ մնացեալքս լինիմք՝ հանգուցելովքն հանդերձ յափշտակիմք ընդ ամպս՝ ընդ առաջ լինել Տեառնն ի վերայ օդոց, և այսպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինիցիմք», խառնեալք ի գունդն Քրիստոսի, թռուցեալք ի թռիչս արագութեան լուսափետուր սպիտակերամն աղաւնեաց, որք առին կերպարանեցին յանձինս զկերպարանս Որդւոյն Աստուծոյ որ երևեցաւ նոցա. և զնոյնս պատուիրեաց յանձինս մատուցանել, զի բուսուսցէ նոցա թևս հոգևորս՝ խառնել ի գունդն աստուածական։

606 Արդ՝ զարմացեալք հարցանիցեն և զօրք վերինք լուսեղէնք, յորժամ տեսանիցեն զներքնագունդս սրբոց մարմնականաց, զի առ Տէրն ի ներքուստ վերացեալ գայցեն, թէ «Ո՞վ են սոքա իբրև զամպս թռուցեալ, և իբրև զաղաւնիս ձագախառն երամովին գան առ իս»։ Ապա լուիցեն անդէն յինքնին Տեառնէն պատասխանի, թէ «Սոքա յիս յուսացեալ են. տարայց զնոսա ի լեառն սրբութեան իմոյ, և ուրախ արարից զնոսա ի տաճարի իմում». և ամենեքեան որ տեսանիցեն զնոսա՝ ճանաչիցեն, թէ «Սոքա

ճն զաւակ օրհնեալ յԱստուծոյ», և ուրախութեամբ ցնծասցեն ի Տէր։ Անդէն ասիցէ Տէրն, թէ «Եղիջիք ինձ ուստերք և դստերք». անդ ապա գութք խնամոցն յուզիցին արարչական սիրոյն ըստ բանի մարգարէին, թէ «Որպէս գթայ հայր ի վերայ որդւոց իւրոց՝ գթասցի Տէր յերկիւղածս իւր»։

607 Զի «այժմ յուսով նայելովն՝ զայս ամենայն իբրև ընդ հայելի տեսանեմք, բայց ապա դէմ յանդիման». և ի նոյն նորոգումն նորոգիմք փառաց ի փառս իբրև զՏեառն Հոգին, որ փորձէն և ընտրէ զամենեսեան, և նորոգէ զորս և գտանէ արժանացեալս։ Արդ՝ ի բովս փորձութեան հալոցաց ընտրութեան հրոյ կացուցանէր զլեզուս առաքելոցն, զի նոքօք ամենայն տիեզերաց ընտրութիւն արասցէ. զի և տաճար Աստուածութեանն և բովք երկրի օթեվանք Արարչութեանն եղեն։

608 Զոր և յառաջավաստակ մշակացն մարգարէիցն՝ զկնի գալոցս դաւանեալ զայս զլինելոցս ամենայնի ազգաց՝ նախ իւրեանց հրէական ազգին ծանուցանելովն, և ապա ամենայն տիեզերաց ազդ առնել սմին, թէ «Ժողովել ժողովրդոց ի միասին, և թագաւորաց ծառայել Տեառն»։

609 Եւ դարձեալ յանձինս հայեցեալք, և զառ յապայ գալոցն որդիս՝ զառաքեալսն նկատեալ, և առ Տէր գոչեալ իբրև զանձանց և զորդ-

ւոցն, որ սփռեալոցն էին ընդ երկիր, թէ «Փոխանակ հարց քոց՝ եղիցին որդիք քո. և կացուսցես զնոսա իշխանս ընդ ամենայն երկիր»: Որք և կացեալ իշխան երկրի, դարձուցանել զամենեսեան միում իշխանութեան ի հնազանդութիւն, ի ծառայութիւն ազատութեանն անձնիշխան կամօք. զի լիցին ամենեքեան ժառանգք արքայութեանն, յինքնագործ լաւութենէ անտի հանդերձ իշխանօք:

610 Որպէս և ինքն Տէրն խօսի զհանդերձելոցն բերանովք մարգարէիցն, թէ «Արարից զիշխանս քո ի խաղաղութիւն, և զայցելուս քո յարդարութիւն». որով առաքեալքն արբին զբաժակն այցելութեան, և արբուցին տիեզերաց զբաժակն խաղաղութեան: Վասն որոյ և յառաջագոյն իսկ կանխեալ մարգարէին տեսողութեամբն զլինելոցսն, թէ «Այսպէս ասէ ցիս Տէր. Ա՛րկ դու զարծաթդ ի բովս և քննեա՛ եթէ սուրբ իցէ, որպէս և ես քննեցայ ի վերայ նոցա. և առի զերեսուն արծաթին և արկի ի տուն Տեառն ի բովս»:

611 Այլ զի գալոց իջանելոց էր Աստուածորդին և զամենայն ազգս վերացուցանելոց էր յԱստուածութիւնն, վասն այսորիկ եղեալ քըննութիւն ի վերայ ամենայն մարդկան, ըստ նմանութեան պատուիրանին՝ ի պտղոյ ծառոյն չճաշակելոյ, զի արժանի լինիցին զանմահու-

թիւնն առնուլ շնորհապարգևին։ Նոյնպէս և Տէրն մարմնոյն խոնարհութեամբն և անարգն երևելով փորձեալ քննեցէ զքաջահաւատսն,— որք ի գձուձ կերպարանսն տեսին և լուան եթէ Աստուած է,— եթէ ո՞րպէս և զիա՞րդ հաւատասցեն բնութեան բարձրութեանն. վասն այսորիկ ած և ասաց, թէ «Որպէս և ես քննեցայ ի վերայ նոցա»։ Արդ՝ արարեալ զնոսա միասնական միաբանութեամբ՝ իբրև զմի տուն երևեցուցեալ, միախոհ միահաւատ ճշմարտութեամբն, միաքարոզ, յօդապատ անդամօքն, մի տաճար Աստուածութեանն. որով և զամենայն տիեզերս քննեսցէ վասն իւրոյ գալստեանն հաւատալոյ։

612 Զ. Արդ՝ քանզի եկեր հուր մեղացն և վախճանեաց առ հասարակ զմարդկութեան բնութիւնն. զի բորբոքեալ մեղքն ի նմանութիւն հրոյ տոչորեցան, և բարկութիւն սրտմտութեան Աստուծոյ զարթեաւ առ ի խնդրել վրէժ։ Արդարև թուով մնացեալք, որպէս ասացն, թէ «Եւ որ մնացեալքն իցեն՝ թուով լիցին»։ Արդ՝ նախ ընդ թուով մտանէր, և յայտնէ զերկոտասանսն հաստատեալս՝ մշակս կացուցեալս ըստ ազգացն խսրայելական տոհմին։ Որ և ըստ առաջին լեզուացն բաժանելոց ամենայն ազգաց, երևեցուցեալ եօթանասուն և երկուս, որպէս յառաջագոյն քան զայս ասացաք. զի նոքօք ի միաբանութիւն զառաջին պատառումն ազգացն և լե-

զուացն ժողովեսցէ։

613 Իսկ սոքա զառաջինն՝ Թուով մնացեալք և սակաւք։ Վասն որոյ և ինքն եկն Որդին Աստուծոյ ուսուցանել, միաբանական հաւատովք ընտրել զմի և զնոյն ժողովս. վասն որոյ եկն իսկ և ասէ. «Հունձք բազումք են, և մշակք սակաւք. արդ՝ աղաչեցէք զտէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի գործ արդեանց իւրոց»։ Եւ նոյն ինքն այսուհետև պահանջեաց ի նոցանէ զսէր առ միմեանս, և միացուցեալ զնոսա՝ իւր տաճար հաստատեաց յերկրի, և նոքօք փորձեաց զամենայն տիեզերս։

614 Եւ այս էր որ երևեցաւ հուր Հոգին յաւուրս պենտեկոստէիցն, որ եկեալ հանգեաւ ի լեզուս առաքելոցն, որ եկեալ ժողովեաց զցըրուեալսն, և սկսան խօսել լեզուս առ լեզուսն առաջինս առ ցրուեալսն։ Վասն զի անկաւ սերմըն անօրէնութեան յարգանդ մտաց անմիտ մարդկանն առաջնոյ, վասն այսորիկ և սաղմն ամբարըշտութեան ընկալեալ՝ ձեռն զկշտաւ արկեալ յղացան զկռապաշտութեան ծնունդն ի մէջ բերել։ Իսկ պտուղն այսորիկ՝ քակտումն էր յայլափոխ յայլաձայն, այլ ընդ այլոյ ի միմեանց մոլորեալք, այլ յեղբօրէ իւրմէ անջատելով ցրուեցան։

615 Իսկ սոցա զմիասիրտ ժողովս միաւէրն խնդրեալ ի միմեանց։ Վասն այսորիկ հրամայէ

զի նախ ինքեանք իւրեանց մտօքն առ միմեանս ժողովեցին, զի ուսցին զամենայն ազգացն ժողովսն ածել ի մի միաբանութիւն։ Զի նախ զնոսա արասցէ օթեվանս պատրաստեալս և ապա առաքեսցէ առ նոսա զՀոգին Աստուածութեանն, որ զսէրն Հօր և զՈրդւոյ առեալ խաղացեալ գայր առ նոսա, զի նախ ի նոսա բնակեսցէ, և նոքօք յամենայն արարածս։ «Ես և Հայր իմ, ասէ, եկեսցուք և օթեվանս առ նմա արասցուք»։ Եւ սիրովն առ միմեանս զոր ուսոյց նոցա՝ ասէ. «Աղաչեցէք զՏէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի գործս արդեանցն իւրոց»։

616 Միթէ ինքն ո՞չ կարէր առանց նոցա աղաչանացն զայն առնել, որ ակնարկելովն արար զամենայն արարածս. այլ վասն զի առ ամենայնիւ ընկերսիրութիւն պատուական է առ Աստուածութիւն անդր. զի որպէս Աստուածութիւնն մարդասէր է՝ նոյնպէս կամի, զի զմիմեանս սիրելովն արժանի լիցին Աստուածութեանն առ միմեանս անվնասութեամբն։

617 Զի ի միոջէ երկրէ հող և հողմք և բոյս հողոյ, ի միմեանց բաժանեալ ծնունդք և միոյ Արարչի ստեղծուածք, սիրեսցեն նախ զարարչութիւնն, և սիրեսցին ի նմանէ. և նորա հաճոյիւքն կեալ կարասցեն, ըմբռնեալ զարքայութիւնն երկնից. Զի անձնսիրութեամբ ընկերսիրութիւն ոչ լինի, այլ ինքնասիրութիւն, որ ոչ

է հաճոյ կամաց արարչութեանն. վասն որոյ և մեղքն ի սկզբան մտին յաշխարհ։ Իսկ զի Աստուածութիւնն մարդասէր է՝ վասն այսորիկ իւրոց կամացն արար գնոսա խորհրդակիցս. զի նոքա սիրեսցեն զմիմեանս, և ելցեն հրաւիրակ տիեզերաց և աղաչեսցեն և հանցեն մշակս ի գործս արդեանց Տեառն իւրեանց։

618 ՁԱ. Զի առաջին յղութիւն անձնական մարդկանն գնալոյ՝ ծնաւ զպատառումն խառնակութեան լեզուացն։ Որպէս և վասն հրէական ժողովրդեանն տեսանի ի մարգարէականացն պատմութեննէ, զի ասէ. «Ա՛ղէ, հարցէք և տեսէք, իցէ՞ երբէք լուեալ, թէ արուք յղանան և ծնանին ձեռն արկեալ զընդերօք և դարման խնդրեն։ Զի տեսանեմ աւասիկ զամենայն այր՝ և ձեռն իւր ի վերայ կշտի իւրոյ. հայիմ ընդ մարդ, և երեսք ամենայն իբրև ի գոյն դալկան՝ դեղնացեալ շրջին»։

619 Արդարև իսկ յղացեալ էին յամբարըշտութիւնս կռապաշտութեան բազնասէր բարոյիցն, և ձեռն յընդերս եդեալ՝ ակն ունէին շահազաւակ գտանել անձանց ի սնավաստակ գործոց անտի։ Ուստի և զեղուկ, զգոյն ախտի ծնընդեան՝ ի հատուցմանէ անտի յանդիմանութեանն գտեալ լինէր նոցա՝ զգերութիւն ծնանելով. և զքայքայումն աւերածոյ ցրմանն, փոխանակ պտղոյ որովայնին, իբրև զմանուկ ի գիրկս առեալ

տանէին, և յազգս օտարս պանդխտեալք՝ փոխանակ սիրոյ ամուսնութեան սննեկացն՝ թափառական լինէին։ Փոխանակ ապստամբութեանն վիճակատուութեան՝ զկործանումն յԱրարչէն իւրեանց ի մերձաւոր Տեառնէն ընդունէին։

620 Սոյն օրինակ և ազգքն առաջինք, փոխանակ զի իշխեցին ի բուն յիւրեանց Տեառնէն թիկունս դարձուցանել, որ զնոսայն յոչնչէն ինչ արար, և ի խեցեկոյտ ի խեցեկարկառ, ի կրպքաշաղախ աշտարակն ապաստանեալք՝ նովին ախտիւն անօրէն պաշտամամբքն յղացան, ցրուեալք պատառեալք քակտեալք, ի միմեանց բաժանեալք՝ ծնանէին ընդ երեսս երկրի իւրաքանչիւր ոք առանձինն մի մի ի նոցանէն, զմենութիւն չկեցութեանն յանձինս իւրեանց, իբրև զպտուղ որովայնի ի գիրկս, ըստ նմանութեան մանկամօր առեալ՝ ընդգրկեալ բերէին։

621 Եւ հայեցեալ ի պատուհասն առաջին եկեալ ջրհեղեղին՝ սկսան գործել զաշտարակն. իբրև ակն ունել նմին և նովին շինուածովն ապրել՝ յորժամ եկեսցէ։ Եւ ոչ հայեցան յԱրարիչն՝ կարճել յիւրեանց անօրէնութեանցն, և նորին հաճելի գործովն ապրել. և ի նմանէն որ ինչ կամք և լինելութիւն, թէ յետս թէ յառաջ, զայն ինչ ոչ ածին ընդ միտ՝ որ ի սկզբանէ Արարիչն էր. և ի մի ժողով եկեալ ամենեքեան՝ ոչ ևս զգային միմեանց յղութեանն որով և ծանրա-

ցեալն էին։

622 Վասն այսորիկ և ամենատեսն իբրև ետես զանհաճոյս կամացն իւրոց ի նոսա, զխակութեանն զանհասութիւն՝ խորհուրդ արկեալ Աստուածութեանն զյղութեանն նոցա բերել ի մէջ զծնունդն։ Եւ ասաց Աստուած. «Եկա՛յք իջցո՛ւք և պղտորեսցո՛ւք զլեզուս նոցա». և ոչ ասաց, թէ «Գնացէ՛ք իջէ՛ք և պղտորեցէ՛ք զլեզուս նոցա». որպէս և կարգ հրամանին պատշաճէր Աստուածութեանն. այլ «Եկա՛յք, ասէ, իջցո՛ւք և պղտորեսցուք»։ իբրև առ հաւասարութիւն գործոյն յայտնի առնէր ի «պղտորեսցո՛ւք»-ն ասել, յիրաւի և առ մարդոյն արարչութեամբն և լեզուացն բաժանմամբ օրինակեաց զայս։

623 Քանզի զմարդկութիւնն վասն մերոյ փրկութեան յանձն առնլոց էր Աստուածութիւնն՝ զթիւ Երրորդութեան երեսացն ուսուցանէր առաքելոցն. զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեսցեն զամենեսեան, որ ընդ ամենայն տիեզերս մարդիկ իցեն, յայտնեալ երեքանձնական միասնական զօրութեանն, միապաշտօն տէրութեանն խոնարհեալ ծունր կրկնեսցի։ Իսկ յղութիւն նոցա ծնոյց զանլուր միմեանց ձայնիցն շփոթութիւն։

624 Իսկ արդ՝ զի՞նչ ասացին ազգքն այնոքիկ առաջինք ի շինել զաշտարակն. «Եկա՛յք շինեսցո՛ւք աշտարակ, զի իցէ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս»։ Որ ոչ կարացին հասուցանել

ի բարձրութիւնն խոստացեալ անձանց պարծանացն զոր պանձացան· այլ աւերեցին փլուզին քակեցին զմիաբանական միալեզու միաբանութեանն իւրեանց շինութիւն միամտութեանն։ Ոչ հասուցին զաշտարակն ըստ ասելոյն յերկինս, զի յերկրի էր, և աստուստ էր շինուածն· այլ անտի իջուցին ի կործանումն բաժանման ցրուելոյն· յղացան զանօրէնութիւն, ծնան զբազմաձայն լեզուացն բաժանումն, զի մի՛ լուիցէ այր ընկերի բարբառոյ, ի միմեանց մեկնելով ցրուեցան։

625 Իսկ Աստուածութիւնն երևեցաւ յայնժամ խորհրդով, և յայտնեցաւ այժմ յայս ժամանակս յայտնապէս· մեկնեցաւ արդեամբք, զի ծանիցեն ամենեքեան, տեսցեն և հաւատասցեն։ Արդ՝ սերմանեաց յանձինս մարգարէիցն զշնորհս յառաջգիտութեան Հոգւոյն սրբոյ, զի յղասցին զճշմարտութեանն աւետիս Աստուածութեանն զալստեան ամենայն արարածոց· և նոքա սերմանեսցեն ընդ ամենայն տիեզերս, զի յղասցին զխորհուրդն կենդանութեան ակնկալութեան, անմահութեանն բերել զծնունդն։ Յղասցին զլոյս և զսէր նախ առ Աստուածութիւն արարչութեանն, և ապա զսէր ընկերսիրութեանն՝ աննենգ և անկեղծաւոր սիրով պահել հաւասարութիւն առ միմեանս։

626 Զոր և ինքն իսկ եկեալ մեկնեաց, թէ

«Յայս երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան»։ Նախ՝ սիրել զԱստուածութիւնն յամենայն սրտէ և յամենայն անձնէ և ամենայն զօրութեամբ հանդերձ, որ է առաջինն։ Եւ երկրորդն՝ սիրել զընկերն իբրև զանձն։ Իսկ երրորդն՝ լսել Աստուածութեան բանին ուետեաց առանց երկմտութեան և հաւատալ այսմիկ։ Այսուիկ յղացան զարագութիւն սլանալոյ, որով ծնան ի Թռիչս և ի Թևս Հոգւոյն սրբոյ, զի խառնեացին ի գունդն Քրիստոսի՝ յղանալ զյոյսն հաւատոց և ծնանել յարքայութիւն միանգամայն զըմբռնեալսն։ Որպէս և ընդ ամենայն արարածոց գոչէ մարգարէն առ Հայր, իբրև յամենեցունց բերանոյ, իբրև ընդ ամենեցունց տեսեալ զորդեգրութիւն շնորհին, որ կատարելոցն էր առ մեօք, ասէ. «Իբրև երկուենք յղւոյ զի հասեալ իցէն ի ժամանակս ծննդեան, և առ ցաւս իւր ճչիցէ»։

627 Եւ զի՞նչ իցեն երկունքն հասեալք, որ զցաւսն ճչելոյ ստիպիցեն, եթէ ոչ զղջմունք և խոստովանութիւնք՝ ապաշխարութեամբ յղացեալք, որպէս և ասէն, թէ «Այնպէս եղեաք սիրելւոյ քում»։ Եւ զորմէ՞ սիրելւոյ արդեօք խօսեսցի մարգարէն, եթէ ոչ վասն Որդւոյն Նորա ասիցէ, որ գալոցն էր, որում միայն ակնկալութիւն ամենայն արարածոց, որ եկն կատարեաց ինքեամբ զամենայն. որպէս և ասեն իսկ առ Նա

բողոքեալ, թէ «Տէր, յահ և յերկիւղ քո յղա-
ցաք, երկնեցաք և ծնաք զհոգի փրկութեան քոյ»:

628 **ԶԲ**. Արդ՝ փոխանակ աշտարակին ինքն
Տէրն կանգնեաց զխաչափայտն՝ ըստ յառաջասաց
մարգարէութեանն. որպէս ասէ թէ «Ահաւասիկ
կանգնեմ նշան ի վերայ հեթանոսաց», այսինքն
զխաչն փրկական. յորոյ վերայ ինքնին Տէրն,
ուստի և զկեանս գործէ աշխարհի:

629 Բայց «եկա՛յք, ասացին, շինեսցո՛ւք աշ-
տարակ, զի իցէ գլուխ նորա ի վեր մինչև յեր-
կինս». և այս ըստ նոյն նոցա կարծիսն անցեալ.
և այն ոչ այսպէս: Իսկ խաչ՝ աշտարակն, յորոյ
վերայ Աստուածորդին բազմեցաւ. խաչն յեր-
կրի, և մարմինն ի վերայ նորա. իսկ Աստուա-
ծութիւնն մինչև ի վեր քան զերկինս, և քան
զանկէտ, քան զանսահման բնութիւն տարրե-
ղէն արարածոցս, բովանդակեալ և բևեռեալ ի
խաչին փայտի, լցեալ և տարածեալ ի տա-
րերս և յանտարերս, այնպիսին՝ որ և ի սիրտս
առաքելոց և ամենայն սրբոց բնակեալ էր
հանդերձ Հարբն և սուրբ Հոգւովն իւրով: Որ
և լեզուս փոխանակ լեզուացն խափանելոց շար-
ժեաց. զի յառաջին աշտարակէն ցրուումն եղև,
իսկ ի խաչէս՝ ժողով. անտի մերժումն ի տան-
ջանս, և աստ՝ մերձումն յարքայութիւնն:

630 **ԶԳ**. Յղացան առաքեալքն զսէր առ
մարմնակիցս իւրեանց և ծնան զամենայն արա-

րածս, խառնեալ յԱստուածութիւն անդր։ Մատնեցին զանձինս իւրեանց՝ ընկերացն բողոքելով, զի Աստուած ասացին. վասն այսորիկ իբրև զթշնամիս չարամահք եղեալ ի վերայ երախտեացն՝ չար փոխանակ ընդ բարւոյ ընդունէին հրաւիրակքն, որ եկին կոչել զամենեսեան ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն։ Մահ ընկալեալ տանջանօք հանդերձ, փոխանակ ընդ դրուատին և պատիւ գտանելոյ ի նոցանէ, որպէս և դուք իսկ առ ձերսս արարէք. զի տգիտութեամբ արարէք, զի ոչ էիք հասեալ յիրաւի ի լաւութեանցն վերայ։

631 Արդ՝ յառաջին աշտարակէն ցրումն լեզուացն եղև. և այժմ ինքն Տէրն ժողովեաց զցրուեալս ազգացն, և բևեռեաց ընդ մարմնոյ իւրոյ, զոր առ ի մէնջ՝ ի փայտին զորմէ կախեցաւ. զի անքակութիւն արասցէ ի մի հաւատս միասնական պաշտամանն։ Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զտէրն և զկամս նորա առնել. զի զանձինս տոհմակցաց իւրեանց, այսինքն զամենայն մարդկան, ապրեցուցեն ի յաւիտենական մահուանէն։ Զի Տէր ինքնին եկն և մեռաւ վասն ամենեցուն, զի զամենեսեան ձգեսցէ յանմահութիւնն. իսկ սոքա նորին կամացն քարոզք առաքեցան, զի տացեն զփրկութիւն և զերախտիս Աստուածութեանն առնուլ ի միտ ամենեցուն որ առ նոսայն եղև։

632 Վասն այսորիկ յղացան առաքեալքն ի Հոգւոյն սրբոյ և ծնան լեզուս՝ խօսուճս անմահութիւն ամենեցուն։ Զի ինքն եկն Հոգի Աստուածութեանն փորձել և քննել զամենեսեան, իբրև զարծաթ ի բովս, լեզուօք առաքելոցն. որպէս և ասէն ընդ ամենեցուն, իբրև ընդ երկրի, քերան առեալ՝ իբրև զփող նովին զօրութեամբ գոչէ մարգարէն, թէ «Փորձեցեր զմեզ, Աստուած, և քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ»։

633 Արդարև իսկ փորձեցան արդարքն իբրև ի բովս՝ ի Հոգին սուրբ. զի նախ զնոսա փորձեաց ի փչել Հոգւոյն զօրութեան. «Փչեաց ի նոսա և ասէ, առէք զՀոգին սուրբ»։ Զի ընտրեսցէ նախ զնոսա իբրև զարծաթ, զի աղտն այրեսցի. զի տուն Տեառն՝ ինքնին աստուածախառն մարմինն էր, որ և տիեզերաց էին բովք սրբելոյ։ Անկան առաքեալքն առաքինիք ի բովսըն՝ նախ թուով երկոտասանքն. այրեցաւ հալեցաւ կորեաւ մի ի նոցանէն, որդին կորստեան Յուդայ. իբրև զանագ ի մէջ հրոյ ծախեալ սպառեցաւ։

634 Սրբեցան մետասանքն և ընտրեցան իբրև զարծաթ ի բովս և եղին անօթք ընտիրք ճարտարութեան պիտոյից Արարչին։ Փորձեցան պէսպէս նեղութեամբք և տանջանօք զոր կրեցին ի մարդկանէ, յայնցանէ՝ որոց զօգուտն խօսեցան. հաստատեալ սիրոյն տային վկայութիւն մար-

մնակցացն, յորոց ընդունէին տանջանս, զի զՏեառն զառաքչին զհրամանսն կատարեսցեն. սէր օգտի ընկերացն բերեալ, համբերելով նեղութեանցն, զի զանցաւորսն արհամարհեսցեն։ Զի յորժամ Արարիչն աշխարհի յայտնեսցի միւսանգամ՝ նոքա ընդ նմին թագաւորեսցեն յաւիտենական թագաւորութեամբն. որպէս ասէն յիրաւի ի դէմս նոցա նոյն երգողին մարգարէութիւն, թէ «Փորձեցեր զմեզ, Աստուած, և քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ. իջուցեր զմեզ յորոգայթ, և եդեր նեղութիւն ի թիկունս մեր, և անցուցեր զմարդիկ ի վերայ գլխոց մերոց»։

635 Զի քննեաց . զնոսա հրովն Հոգւոյն և ի ձեռս մարդկան. զի ի հանդիսի փորձութեան քաջութիւնքն երևեսցին նեղութեամբքն վասն արդարութեանցն. որպէս և դուք յայնցանէ, որ և ի ձերում աշխարհիս առաջի ձեր վկայք Աստուածութեանն գտան՝ գիտէք զփորձն. զի սիրեցին զյոյսն խոստացեալ միւսանգամ գալըստեանն Աստուածորդւոյն։ Առին զհուր Հոգւոյն կենդանւոյ յանձինս իւրեանց, և զվտակս բղխման անմահութեանն բաւական եղեն ընդունել։ Վասն այսորիկ կարացին դիմել անցանել, արհամարհել զհրով տանջանացն և զպաղեալ սառամանեօք մեղացն։ Արդարև արհամարհել արհամարհեցին զմեղօք և ընդ նմին զնեղութեանցն եկելոց զոհանային զաւուղէն շնորհաց, թէ «Ան-

ցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ
ի հանգիստ»։

636 Զի նախ անցին ընդ հուրն և ընդ ջուրն
և ընդ սուրն մեղաց, և արհամարհեցին զհուր
մեղացն և զջուրն անօրէնութեան և զսուր տան-
ջանացն փորձութեան, և ընկալան զլուսաւորիչ
հուրն կենդանութեան և զջուրն նորոգութեան
և զսուրն, այսինքն «զբանն Աստուծոյ, որ սուր
է քան զամենայն սուր երկսայրի և պողովատիկ,
և կարող է հասանել հատանել թափ անցանել
մինչև յորոշումն ոգւոց և մարմնոց և շնչոց»։

637 Վասն այսորիկ և մարգարէն յառաջա-
գոյն ընծայեցուցանէ զայս, թէ «Սուրք երկ-
սայրիք են ի ձեռս նոցա». որով և կտրիցեն
հատանիցեն միանգամայն զանօրէնութիւնս ամ-
բարշտութեանցն, խլեսցեն յերկրէ։ Եւ զհնձեալսն
և զհատեալսն զի՞նչ առնիցեն։ Ասէ, թէ «Հողմք
առցեն, և ամպք բաժանեսցեն, և փոթորիկ իբրև
զխռիւ կուտեսցէ զնոսա»։ Իսկ կուտեալքն ի
հուրն անշէջ մատնեսցին։ Զի արդարև իսկ ճշմա-
րիտ մշակաց գործ այն է, զի զպիտանի ար-
դիւնսն, զշայեկանսն, ի շտեմարանս ժողովես-
ցեն, և զփուշն և զդժնիկն տալ ճարակ հրոյ։

638 **ՁԳ.** Արդ՝ սոքա նախ զանձինս փոր-
ձեցին, և ապա աշխարհի եղեն բովք։ Ընկալան
զհուրն կենդանութեան. միւսանգամ մտին ի
բովս իբրև զարծաթ, զտեալք և պարզեալք և

ձուլեալք ի սէր Արարչին գտան ի հնոցէն հալոցաց՝ եղեն փողք կռածոյք ի սպաս Տեառն հրամանացն, գոչեցին լցին զտիեզերս։ Փողք առ փողս գոչեցին և ասեն ընկեր ցընկեր, թէ «Աւետարանեցէք օր ըստ օրէ զփրկութիւն նորա. պատմեցէք ի հեթանոսս զփառս նորա, յամենայն ժողովուրդս զսքանչելիս նորա. զի մեծ է Տէր և օրհնեալ է յոյժ, ահարկու է նա ի վերայ ամենայն կռոց». և թէ՝ «Ամենայն կուռք հեթանոսաց ոչինչ են, այլ Տէր զերկինս արար»։ Իսկ փոխանակ պատկերացն կռելոց առաքեալքն իբրև շփորք կռածոյք անուանեցան, զի զամենայն աշխարհս ընդ հանուր լցցեն. որպէս ասէն, թէ «Ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչև ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա»։

639 Արդ՝ և ինքեանք հնոցք տիեզերաց, և հուր կենդանութեան Հոգւոյն ի լեզուս նոցա, զի զամենայն աշխարհս փորձեսցեն։ Եւ զի գոչեսցեն ևս ի Տեառնէն զճշմարիտ բնութեանն Աստուածութեանն զյայտնութիւն, թէ «Տեսէք տեսէք, զի ես եմ, և ոչ գոյ այլ Աստուած բայց յինէն». թէ՝ «Ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ. հարկանեմ, և ես բժշկեմ, և ոչ ոք իցէ, որ հանիցէ զձեզ ի ձեռաց իմոց». և եթէ՝ «Սրեցից իբրև զփայլակն զսուսեր իմ, և ի խնդիր վրիժուց արձակեցից զաջ իմ. հատուցից զհատուցումն թշնամեաց իմոց»։

640 *Յղացան լեզուք առաքելոցն զանչափութիւն հաւատոցն իւրեանց, և ծնան լեզուս զոր ոչ գիտէին։ Գոչեցին իբրև զփող՝ միահեծան տէրութեանն իշխանութիւն, և ծնան զանթիւ բազմութիւն մարդկան ի կարգս հրեշտակաց ի սպասաւորութիւն Աստուածորդւոյն։ Զի փոխանակ հրեշտակացն անկելոց, որք կործանեցան յաստուածակիր ի լուսեղէն ի սպասաւորութենէն՝ որդիք մարդկան հրեշտակացին, կանգնեսցին և կալցին զտեղիս նոցա։ Զի թիւք կարգեալք փառաւորութեանցն՝ նոյն անխախուտ մնացեալ լիութեամբն անպակասեսցին, զի ի հասարակաց փառաւորութեանցն գովեստք աճեցեալ զօրասցին, ուստի ի համեմատութենէ անտի «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»։*

641 **Ձե**. *Եղեն փողք առաքեալքն ժամատուք տիեզերաց. զի դիցեն ի սիրտս ամենայն երկրի ակնկալութիւն ժամակալութեան՝ սպասել տեառնագալուստ փողոյն։ Զի նովին ձայնիւք եկեալ հասեալ, ի ժամանակի անդ ծանուցեալ զնոյն ձայն փողոյն, ի մահահանգիստ քնոյն յարուցեալք ի գարունն՝ զբերս բուսոցն իւրաքանչիւր հասելոցն տերևիցեն։ Զի այնուհետև յայն հասեալ գարունն՝ զիւրաքանչիւր սերմանեաց յարմատոյ անտի զտեսիլ կերպարանացն բերիցեն։*

642 Ոմն իբրև զարմաւն քաղցրահամ և զգեղեցկատես. որպէս ասէ յառաջընծայ մարգարէութիւնն, թէ «Արդարքն իբրև զարմաւենիս ծաղկեսցին, և իբրև զմայրսն Լիբանանու բազումք եղիցին։ Տնկեալք եղիցին ի տան Տեառն, և ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ ծաղկեսցին»։ Եւ դարձեալ՝ ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս յաւետեացաբեր և ի կենսաբեր Աւետարանին իւրում ամենեցուն տայ գիտութիւն յայտնապէս, թէ «Ի թզենւոյ անտի ուսարո՛ւք զառակն. զի յորժամ ոստքն կակղասցին և տերևեսցին՝ գիտասջի՛ք, ասէ, թէ մերձ է գարունն»։

643 Զի կարի նմանութիւնք և օրինակք են ամենայն ծառատունկք, զիւրաքանչիւր կերպարանաց տեսիլս բերելով և ոչ երբէք փոխեն զգոյնս գոյնս ծաղկանցն, համոցն և հոտոցն և տերևոցն։ Զի արմաւն զիւր տեսիլն և զգոյնն և զհամն և զարարն բերիցէ և զընական զարմատոյն, զծննդեան բուսոյն։ Նոյնպէս և թուզն զտեսիլ իւրոյ տերևոյն և զարար կեղևոյն և զտարր մրգոյն ի նմանէ որիշ. և այլքն ի նմանէ ուրոյնք։ Զի կարմրախնձորն զիւր օրինակն, և կարմրատանձն զիւրն, և կարմրադեղձն զիւրն։ Եւ են նոյն ի նորին բնութենէ որ այլագոյնք են. զի և զհոտն անգամ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ առանձինն արձակիցէ։

644 Սոյնպէս կիտրոնն և ապաբաղսամոնն

և դափնին և ձիթենին գեղեցիկ և սերկևիլն և մուրտն և ընկոյզն և նուշն և քնարուկն և հաճարուկն և թութն և նուռնն և հոյնն: Եւ ամենայն ծառք մրգաբերք և ծաղկաբերք և տերևւաբերք և հասկաբերք, բարձունք և մեծամեծք. որպէս մայրն և նոճն և շոճն և թեղօշն և սարդն և սարոյն և սօսն և յակրին և գին և կաղամախն և ուռին և տօսախն:

645 *Սոյնպէս և գունակ գունակ և երփն երփն ծաղկանցն. որպէս մանրագորն և վարդն և շուշանն և ասպազանն և յասմիկն և անիարն և սմնակն և ներգիսն և շամպղիտակն և մեղբուկն, հօրօտն և մօրօտն և մանիշակն. և այլն ամենայն համասպրամ ծաղկանցն և ծառոցն բոյսք բողբոջոցն գարնանւոյն երևեցին յետ ձմերանւոյն:*

646 *Սոյն օրինակ և յարութիւն մեռելոց: Զի յորմէ հետէ ստեղծաւ աշխարհ՝ ոչ ոք ի նոցանէ յաշունն կամ ի գարունն փոխ առ ընկերէն, և կամ զիւրն ետ զկերպարանս բուսոյն ծննդեան նմանութեան իւրոյ: Այլ ի սկզբանց արարչութեանցն ի ստեղծուածագործ ժամանակէ անտի մինչև ի վախճանելոյ ժամանակն, թէպէտ ստէպ ստէպ յաշունն ոսնին բոյսք աճունք, չորացեալք տերևընկէց լինին, և պարարեալք ձմերասունք լինին, սառնապատք, ձիւնաթաղք, եղեմնահարք, խստութեամբ հարեալք*

գձձին արմատքն ծաղկանց, և կամ բազմակոյտք իմն իմն դարաստանացն, և անտառք բարձրաբերձ մայրիցն մայրեացն անճեցելոց՝ ստուարապատ յօրացելովքն հանդերձ շառաւեղօքն, սակայն ի ժամանակս գարնանւոյն հասեալք՝ ամպաշողք, որոտընդոստք, անձրևաբաղխք, ցօղահարք, առատաբուղխք, ամարաստունք՝ ի վեր բերեն զիւրաքանչիւր օրինակ բուսոց տերևոցն։ Ըստ իւրոյ բնութեանն գայ տեսիլն յիւր իսկ կերպարանն, և ոչ փոխի ի նմանէ յընկերն, կամ յընկերէն ի նորա նմանութիւն, այլ ըստ հաստատել կարգողին՝ նոյնպէս կայ յիւրում բնութեանն. անխախուտ անխափան պատրաստեալ ըստ Արարչին հրամայելն՝ բուսանին փթթին։

647 Նա և մանրախոտքն դալարիք՝ իմն իմն և այլևայլք և որիշք են նմանութեամբ ի միմեանց, որպէս լօռն և վարսակն և կնիւնն, և որ ինչ նման է նոցա։ Նա և սերմանիքն օգտակարք մարդկան, որպէս ցորեանն և հաճարն և գարին և կորեակն և զաւարսն և ոսպնն և ոլոռնն և որիզն և դկուղն և սիսեռնն, և այլ ևս բազում սերմանիք՝ զոր ի թիւ ոչ ոք կարասցէ արկանել։ Որք իւրաքանչիւր յիւրում ժամու ի գարունն ցուցանեն զյարութիւնն իւրեանց՝ բուսովքն և համովքն և հոտովքն, բողբոջովքն, ծաղկովքն և ընդովքն. և տերևազգեստք զիւրեանց մերկութիւնն ըստ իւրաքանչիւր նմանութեան

ագուցանեն։

648 Որպէս և միտք և մարմինք մարդկան աստուածական ցօղովն ի մեծ գարունն պարարեալք ի գերեզմանացն բուսանիցին։ Զի միանգամայն կազմիցին զոսկերօքն չորացելովք՝ միսքըն և ջիղքն և անառքն և նեարդքն, մորթովքն զգեցեալք և մազովքն զարդարեալք։ Եւ իւրեանց ոգիքն ի նոյին դարձեալք, և իւրեանց նմանութիւնքն յինքեանս. զի զիւրաքանչիւր գործոցն տեսիլս ի գլուխս իւրեանց առեալ բերիցեն, իբրև զմիրգս քաղցրութեան և զանուշութեան պտուղոյն, համովքն և իւղովքն և ծաղկովքն և հոտովքն, անեցուն բազկարձակ տերևալից ջրասուն վայելչութեամբքն։ Զոր և սաղմոսարանն մարգարէութեամբքն նուագեաց, թէ «Եղիցի նա որպէս ծառ, որ տնկեալն է ի գնացս ջուրց, որ զպտուղ իւր ի ժամու տացէ, և տերև նորա մի թափեսցի. և զամենայն ինչ զոր և առնիցէ՝ յաջողեսցի նմա»։ Եւ դարձեալ՝ եթէ «Ծաղկեսցին ի քաղաքի Տեառն՝ իբրև զխոտ երկրի». և եթէ՝ «Եղիցին օրհնեալ յաւիտեանս»։

649 **ՁՉ.** Եւ արդարև իսկ գարունն բուսաբեր՝ զօրինակ մարդկան յարութեան մեռելոցն ուսուցանէ։ Եւ զի ծաղիկքն և ծառատունկքն զարդարին, նա և փուշքն բուսանին,— որպէս դժնիկն և տատասկն, եղինն և պատեղինն, խայթահարն, ժանտափուշն, տափափուշն,

սրափուշն, որոճն, կայծուկն, գաղձն մխասակար, և որ ինչ նման է սոցա,—և սոքա ամենեքեան յիւրաքանչիւր նմանութեան բնութեանն բուսանին։ Իսկ օգտակար ծաղիկքն և կամ շառաւիղք ծառոցն դարաստանաց՝ յիւրեանց բնութեանն հասանեն գարնայնոյն։

650 Իսկ միտք մարդկան, որ են տունկք բուրաստանաց կամ ծաղիկք ծաղկոցաց Աստուածութեանն՝ ունին ինքեանք յինքեանս ըստ կամաց իւրեանց բերել զնմանութիւնս և զօրինակս տերևոցն և ծաղկանցն և հոտոցն և մըրգոցն. Զի թէպէտ և դառնաբերք լինին և թէպէտ քաղցրաբերք, թէպէտ մրգաբերք լինին և թէպէտ փշաբերք, թէպէտ արդարութիւնաբերք լինին և թէպէտ մեղսաբերք, թէպէտ ծաղիկք լինին, զի ի սկտեղս պատուականս թագաւորին ելանիցեն, և պսակք զարդու ուրախութեան պիտոյից պատրաստիցին. ըստ ասելոյն զուշակութեան Հոգւոյն սրբոյ ի բերանոյ խօսեցեալ Եսայեայ մարգարէին, թէ «Յայնժամ եղիցիս դու պսակ վայելչութեան ի ձեռին Տեառն, և թագ արքայութեան ի ձեռին Աստուծոյ. և քեզ անուն կոչեսցին կամք իմ, և յերկրին քում շինութիւն բնակութեան»։

651 Անդ լինելոց է շինութիւն՝ յաստուածական և յանստուեր և յանխաւար և յանկարօտ և յանփոփոխ քաղաքին։ Զի այժմ ամե-

նայն բոյսք՝ յիւրաքանչիւր բնութեան կան կապեալք. բայց միայն մարդատունկքն կարող են զիւրաքանչիւր բարս բնութեան գունակ գունակ կերպարանացն շրջշրջել. այժմ որպէս և կամին՝ զայն բոյս թաղեն յանձինս իւրեանց, և նովին թաղին ի գերեզմանսն, այսինքն է մահն, աշունն ոչ խոտոց՝ այլ մարդկան, որ ժողովէ ի շտեմարանսն. իսկ գարունն, ոչ խոտոցն կամ փայտիցն, այլ մարդկան՝ զայն կերպարանս բերէ, զոր ընդ քեզ թաղեցեր ի գերեզմանին։ Զի եթէ ծաղկանձև կամ անուշահոտ անուշարար արդարութեամբքն ննջեսցես ի գերեզմանին՝ ընդ քեզ կանխեալ բուսանին ի յարութեանն քո արդարութիւնքն։ Ապա եթէ մեղօք թաղեցար ի քո անուն գերեզմանին՝ ընդ քեզ բուսեալք ի քո գարունն փուշքն ի քում յարութեանն շուրջ զքև բուսանիցին։

652 ՁԷ. Ա՛ղէ, լո՛ւր մեծին Յովհաննու, ո՛րպէս բողոքէ առ հրէական ազգն Աբրահամեան, «Արարէք ձեզ այսուհետև պտուղ արժանի ապաշխարութեան, և մի՛ ձեռն յանձինս հարկանիցէք և ասիցէք, եթէ ունիմք մեք հայր զԱբրահամ. ասեմ ձեզ, զի կարող է Աստուած ի քարանց աստի յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու»։ Զի ոչ եթէ զԱբրահամ ինչ զիջոյց ի հայրապետութենէն, այլ զի արժանի՛քն իցեն նորա որդիք, և ոչ անարժանքն։ Արդ՝ զօգտա-

կարսն դարմանէ. իսկ վասն անշայեկան խոտոցն և փշոցն զի՞նչ կամիցի առնել արդեօք. ցամաքեցուցանէ նախ և զօսացուցանէ՝ յորում ոչ գտցէ զպտուղն։

653 Ա՛դէ, նայեա՛ց յառակ թզենւոյն և տե՛ս։ Եկն Տէրն ի թզենին, զի գտցէ ի նմա պտուղ, և ոչ եգիտ, զի չև էր ժամանակ պտղոյն բերելոյ. և անէծ զնա, թէ «Յայսմհետէ ի քէն պտուղ ոք մի՛ կերիցէ»։ Քանզի ամենայն բուսաբերք և տերևաբերք և ծաղկաբերք՝ ժամանակաւ ունին բերել զպտուղսն, իսկ սա զի՞ անիծաւ, զի չէր ժամանակ պտղոյն։ Արդեօք թէ պիտոյ ինչ էր, ո՞չ կարէր, որ բանիւն միայն հրամայեաց երկրի. բերել զծառսն և զբազմութիւն մայրեացն իւրաքանչիւր պտղովք, և ամենայն բուսոցն՝ իւրաքանչիւր սերմամբ ըստ ազգի իւրում ի վերայ երկրի երևել՝—և ծառոյն զկերակուր պիտոյից յայնմ հասեալ ժամանակի անդ պատրաստել։

654 Արդ՝ ոչ զրադատ ինչ զայն զօսութիւն ծառոյն հասուցանէր. այլ կանխեաց ինքն և ասէ. «Ի թզենւոյ անտի ուսարո՛ւք զառակն»։ Իսկ թզենին բարձեալ ունէր զօրինակ անպտուղ մարդկան. զի զանպտուղսն արդարութեան ցամաքեցուսցէ զփուշսն։ Ա՛դէ, լո՛ւր մեծի մարգարէին յառաջընթաց կարապետին Յովհաննու, որպէս ասէ, թէ «Այսուհետև տապար առ արմին

ծառոյ կայ. ամենայն ծառ որ ոչ առնիցէ զպտուղ բարի՝ հարկանիցեն և ի նիւթ հրոյ պատրաստիցեն»: Եւ մարգարէն Եսայի ասէ, թէ «Եղիցին մեղաւորք իբրև զփուշ այրեցեալք և ընկեցեալք»: Իսկ զդալարումն խնամարկեալ կենդանի ջրոյն յարքայութեանն՝ յայն գարունն նորոգեալ պարարեսցէ. որ տայցեն զպտուղ ընդ միոյ հարիւր, և ընդ միոյ երկերիւր, և ընդ միոյ երեքարիւր, այսինքն՝ ըստ վաստակոցն զհատուցմունս պարգևացն իւրաքանչիւր հաւատոցն լուսաւորութեան:

655 **ՁԸ.** *Արդ՝ ի գարունս բուսաբերս և ծաղկաբերս, որք զնորոգութիւն գեղեցկութեանն գարնանւոյն յետ հնութեան ձմերանւոյն բերիցեն՝ և թռչնոցն հաւուցն ծանուցեալ զիւրեանց ժամանակ գալստեանն: Որպէս յայս հայեցեալ մարգարէն Երեմիաս ասէ, զիւրոյ ժամանակին զդէպս ի նմանութիւն օրինակաց յանդիմանութիւն բերէ, և զհանդերձելոցն ակնարկէ յասելն, թէ «Արդարև ծիծառն և տատրակն և խորդն, հաւքն վայրի, ծանեան զժամանակ գալստեանն իւրեանց»: Զի ժամանակաւ գարնանւոյն և իւրեանց գալստեամբն ցուցանեն զժամանակ վարուց կենաց ուրախութեան մարդկան, ի ձայն առնելն, ի ճչելն, ի ճռուղելն՝ ի շինել բունոցն,*

656 *Ծիծառն մարդասէր է. յորժամ տեսեալ մարդկան՝ նովաւ ճանաչեն զկանաչազգեստ*

հասկն գարնանւոյն աճման։ Իսկ տատրակն ամուսնասէր երևեալ, զջերմաձայն քաղցրաձայնն ի լսելիս մարդկան լնու. ի գործ արկեալ զթեթևագործ զկրկտակերտն, զդուզնաքեայ զփայտակերտիկն՝ երկթուեան ձուոցն իւրոց ապաւէն ծննդոցն իւրոց պատրաստէ։

657 *Նա և դասադաս խորդոցն հաւուց եկեալ ի գարնանւոյն ժամանակս՝ երամացեալք հարօրանան։ Ելեալք թռուցեալք բարձրացեալք ի բարձրութիւնս բարձանց՝ օդայատակ թևոցն գարշապարաց կոխան առնեն զանհաստատն, ճանապարհ իւրեանց, գնացս հաստատեն։ Փողք եղեալք, զկռչաձայն զաղաղակ բարձեալ՝ զգործս մշակացն արթնութեան վաստակոցն օգտութեան մարդկան զարթուցանեն ի քնոյ, զկանուխս եզանցն փութացուցանեն։*

658 *Իսկ թռչունքն փոքք են երկրագործութեան հողագործութեան յառաջինութիւնսն յորդորելոյ. որպէս մեղուն և կամ մրջիւնն վատացն վարդապետ լինիցին և կամ նախատորդ կայցեն։ Սոյն օրինակ նմանեալ և թռչունքս մեծաձայն մեծագոչ փողոյն՝ տեառնագալուստ ազդումն առնել ամենեցուն ի մեռելոց յարութեանն. որպէս ասէ յաստուածապատում իմաստութեան նուագսն Սողոմոնեան երգոյն, թէ «Զարթիցեն պահպանեալքն ի ձայն հաւուն»։ Եւ ո՞վ իցեն պահպանեալքն, եթէ ոչ՝ ոգիքն ժողովեալք, պահ-*

եալք ընդ հրամանաւն, որք զիւրեանց մարմինս իւրաքանչիւր զգենլոց են. և ըստ գործոցն ըմբռնել զիւրաքանչիւր պատրաստութիւն, զիւրաքանչիւր վաստակոցն սերմանեացն զպտուղսն, որպէս ի վեր անդ պատմեցաք և կամ անդր ևս պատմեսցուք ձեզ։

659 **ՁԹ**. Իսկ երանելի առաքեալքն փողք եղեն պատուիրակութեան, զի պատրաստեսցեն զամենայն լսելիս՝ աստուածական փողոյն գալստեան պատրաստական սպասել. զի անխափան խառնեսցին ամենեքեան յայն գունդ թռչնոց. ուստի և ձայն ազդոյ փողոյն յարութեանն հարկանիցի, զի և նոքա արժանասցին իւրեանց թևս ստանալ և բարձրանալ ի բարձունս և զՏէրն բարձանց առանց ամօթոյ տեսանել. զայն Տէր, որ ի հեռաստանէ ճանաչէ, և զգնացեալսն ի նեղութեան՝ կեցուցանէ զնոսա, որք վասն արդարութեան զխստամբերութեանցն զփորձութիւնս վասն սիրոյն Աստուծոյ տարան յանձինս իւրեանց։

660 Արդ՝ նոքա կատարեցին զկամս Տեառն իւրեանց, զի սիրեցին զմիմեանս. զի և նա սիրեաց զնոսա այնչափ՝ մինչ զի ետ զանձն իւր ի վերայ բարեկամաց իւրոց։ Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զմիմեանս, զի այնու ընկալցին յանձինս իւրեանց զշնորհսն խոստացեալս։

661 Վասն այսորիկ զսէր սրտիցն ծածկե-

լոց և կերպարանօքն ցուցանէին ի ժողովելն միով հաւանութեամբ ի վերնատունն անդր, ուր եկեալ Հոգին սուրբ եգիտ զնոսա, և օթեվանս կալեալ ի նոսա բնակեաց. զի զանձուկ նոցա, զոր առ Տէրն ունէին, լցեալ՝ միանգամայն կատարեսցէ զխոստացեալսն։ Զի ասէ. «Ես երթամ և զմխիթարիչն առաքեմ առ ձեզ, որ եկեալ մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր. զի նա, ասէ, զիս փառաւոր առնէ, զի յինէն առնու և պատմեսցէ ձեզ»։ Որ և զԵրրորդութեանն սէր միաբանութեան ի նոցա միաբանութեանն լցցէ. որ ի Տեառնէն առին հրաման, թէ «Ելէք ընդ ամենայն աշխարհս, և աշակերտեցէք զամենայն լեզուս, և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. և ուսուցէք զամենայն պահել զոր խօսեցայ ընդ ձեզ. և ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս կենաց ձերոց՝ մինչ ի վախճան աշխարհի»։

662 Զճշմարտութեան Երրորդութեանն, զմիաբուն տէրութեանն, երեքանձնեան զօրութեանն ետ նոցա զգիտութիւն, զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեսցեն զամենեսեան, և մկրտեսցեն յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

663 Այլ զի զՀոգւոյն սրբոյ առին զզօրութիւն՝ և զամենայն ազգացն, լեզուացն բաժանելոց, ընկալան զգիտութիւն, զի ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենայն տիեզերս մարդիկ

իցեն՝ բաւական լիցին ուսուցանել զհրամանս Աստուածութեանն, և զսէրն Արարչին առ իւր արարածս, և զխնամրհումն վասն մերոյ բարձ-րութեան, և զյոյսն անմահութեան յետ մեռելոց յարութեանն։ Եւ թէ՝ սոյն ինքն մշտնջենաւո-րութիւն, զօրութիւն և Աստուածութիւն Որդ-ւոյն վասն մերոյ փրկութեան եկն զգեցաւ զմարդ-կութիւն, մանաւանդ թէ առաւել վասն նորոգ-ման ամենայն արարածոց իւրոց. զի տացէ ամե-նեցուն զայն գիտութիւն, որ նոցա մեծամեծքն շնորհեցան։

664 Անդ կատարեցան յառաջասաց ընծա-յութիւնք մարգարէութեանցն նոքօք, թէ «Յա-ւուր յայնմիկ ասասցեն հազարապետքն Յուդայ ի սիրտս իւրեանց, թէ «Եկայք գտցուք մեք զբնակիչս Երուսաղեմի ի տէր ամենակալ Աստ-ուած նոցա»։ Զի նախ անդէն իւրեանց ազգին ետուն զգիտութիւն. և անտուստ յԵրուսաղեմէ բաշխեցին ընդ ամենայն տիեզերս զաստուած-պաշտութիւնն։

665 Եւ քանզի Տէրն ամենայնի յազգէն Յուդայ ծագեաց՝ վասն այսորիկ և սոքա հազա-րապետք տանն Յուդայ կոչին. զոր և մեկնեաց Պաւղոս առաքեալ, ած, թափեաց և ասէ. «Մեք հազարապետք եմք խորհրդոցն Աստուծոյ»։ Ապա յիրաւի ուրեմն ասէ նոյն Հոգի ի բերանոյ մար-գարէին յառաջագոյն, թէ «Յաւուր յայնմիկ,

ասէ Տէր, եղից զհազարապետսն տանն Յուդայ՝ իբրև զջահս վառեալս ի մէջ փայտից, և իբրև զղամբարս հրոյ յեղեգան, և կերիցեն յաջ և յահեակ ձեր զամենայն ժողովուրդս շուրջանակի»։ Եւ խոնարհագոյն ևս ասէ, թէ «Հեղից ի վերայ տանն Դաւթի և ի վերայ Երուսաղեմի զոգի շնորհաց և գթութեան, և դարձցին յիս»։ Զոր եկն կատարեաց ինքն սուրբ Հոգին, որ առաքեցաւ ի Հօրէ և յՈրդւոյ։ Զի որպէս Որդի առաքեցաւ և եկն Հարբն և Հոգւովն՝ սոյնպէս և Հոգին առաքեցաւ Հարբն և Որդւովն, զի երևեսցի միասնական միաբուն զօրութիւնն։

666 Դ. Սակայն եկն յԵրուսաղէմ քաղաք. գտեալ զնոսա ի միասին՝ ելից զսիրտս նոցա միով զօրութեամբ. զի կատարեսցին ասացեալքն յառաջխօսութեան նորուն Հոգւոյն ի բերանոյ մարգարէութեանն Յովելեայ. «Եւ եղիցի յետ այսորիկ յաւուրս յետինս, ասէ Աստուած, սփռեցից ես յոգւոյ իմմէ ի վերայ ամենայն մարմնոյ. և մարգարէասցին որդիք ձեր և դստերք ձեր. և երիտասարդք ձեր տեսիլս տեսցեն, և ծերոց ձերոց երազք յայտնեսցին. և ի վերայ ծառայից իմոց և աղախնեաց իմոց սփռեցից յոգւոյ իմմէ, և մարգարէասցին. և տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ, արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ. արեգակն դարձցի ի խաւար և լուսին յարիւն՝ մինչ չև եկեալ իցէ օր Տեառն մեծ

և երևելի. և եղիցի ամենայն որ կարդասցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ»։

667 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, եթէ «յաւուրս յետինս». քանզի յորժամ արար Աստուած զարարածս՝ յառաջին աւուրն սկսեալ՝ ի վեցերորդին կատարեաց զամենայն ինչ վասն ամենակար և անջան, անաշխատ և անդանդաղ զօրութեանն, և հանգեաւ յամենայն գործոց իւրոց. և զօրն եօթներորդ կոչեաց հանգիստ։

668 Իսկ իբրև եռես Աստուածութիւնն՝ սայթաքեալ կործանեալ անկեալ զմարդն ի պատուիրանապահութենէ անտի,—զի ոչ կաց մնաց ի լաւութեան անդ, որպէս նայն կամէր, այլ ընդ պատժովք պատուհասիւք անկեալ յարդարութեան դատաստանին, զրաւեցաւ ի ներքոյ մահուն, վիրաւորեալ խոցեցաւ, ի հոգս, ի ծուփս, յաշխատութիւնս, ի քրտունս ցաւոց, յանհանգիստ երերմունս տատանմանց ընկղմեցաւ,—ոչ դարձոյց զքանն զոր ասաց, այսինքն՝ զմահն զոր եդ ի վերայ. այլ զարարչութեան ժամանակն, զոր արկն ընդ վեցօրեայ թուով, զի յայտնի լիցի մեծութիւն իւր՝ սոյն օրինակ կշռեաց վեց հազար ամ ժամանակի՝ ցաւոց քրտանց հոգոց աշխատութեանց երկրի. մի մի հազար ամաց՝ առ օր մի կշռեալ ըստ վեց աւուրն առաջնոյ, յորում լիցին ծնունդք և սերունդք բազմաց, ունդք լինելութեան։

669 Յորում և փորձութիւնք հանդիսի լաւացն՝ գործեսցէ զընտրութիւն հատուցմանցն, պարգևառու խոստմանցն ակնկալութեանց, ժուժկալութեանց արդարոցն նեղութեանց, որ և բովք ի շաբաթութեան ամացն աշխատութեանց. զոր և մարգարէն գոչեաց յամենեսին, ազդեցոյց և ասէ. «Հազար ամ յաչս Տեառն՝ իբրև օր մի զի անցանէ»։

670 Զի յառաջնումն՝ սկիզբն, և ի վեցերորդումն՝ նորոգումն, զոր արար իւրով գալըստեամբն, և զէջս Հոգւոյն պարգևեաց. և ի ամին հազարի՝ վախճան, վասն որոյ և յետին կոչի, յորում դարձեալ միւսանգամ գալոց է, և զեօթներորդ աւուրն խորհուրդ ժամանակի, զառանց թուոյն և զառանց չափոյն զհանգիստն և զպարգևսն, ընդ նմին բերելոց է. իսկ քանզի ինքն իւրոյ արարչութեանն զօրն եօթներորդ հանգիստ կոչէ՝ վասն այսորիկ և զօրն եօթներորդ սուրբ և փափուկ ունել պատուիրէ, զի ամենայն ոք ծանուցեալ զօրն փափկութեան հանգստիւն Արարչին՝ պատուեսցեն։ Զի ընդ այսորիկ յեօթներորդ դարուն հանգուսցէ զաշխատեալսն, որ աշխատեցան ի վեցդարեան յիւրեանց ժամանակին. իբրև այն եթէ ընդ նմա աշխատեցան յիւրեանց ժամանակին՝ սոյնպէս և ընդ նմին հանգիցեն յայն յերկայն ամին յանչափութեան անդ և ընդ նմին ու-

րախ լիցին։

671 **ԴԱ.** Այլ Հոգին Աստուծոյ ի վեցերորդիս երևեցաւ լնուլ զառաջաձայն խոստմունս իւր՝ զասացեալս բերանովք մարգարէիցն. որ և զեղան հեղան շնորհք Հոգւոյն սրբոյ ի յետին ժամանակիս. սփռեցան ի վերայ բազմախուռն գումարութեան ժողովոյն, հոսեցան իբրև գյորդադէմ բազմութիւն բռնութեան ջուրցն բազմութեանց։

672 Մարգարէացան զխորհուրդսն ծածկեալս, խօսեցան յանկարծակի զամենայն լեզուս, ամենայն ազգաց ետուն վերանալ առ հասարակ յարքայութիւնն։ Ընկալան զյայտնութիւնս տեսլեանց, պատմեցին ամենեցուն զտընտեսութիւն անճառ բանին, յայտնեցին զխորհուրդն հարսանեացն մշտնջենաւորաց Աստուածորդւոյն, այսինքն յորդեգրութիւն վերանալ, և նովին Որդւովն և Հոգւովն՝ ընդ Հօր ուրախ լինել։ Եղեն կոչնականք՝ կոչել զամենեսեան յաւազանս մկրտութեան, լուանալ յաղտոյն ի սատանայական ծխոյն. զի զգեցցին զպատմուճանս լուսեղէնս և մտցեն յուրախութիւնս հարսանեացն, ուր փեսայն Քրիստոս ուրախ լիցի առ հարսինն, այսինքն՝ առ մարմնակիցսն արդարսն. որ ընդ Քրիստոսին չարչարեցան՝ ընդ նմին և թագաւորեսցեն։

673 Արդ՝ յայտնեցան հոսեցան շնորհք Հոգ-

ւոյն յամենեսին, զի զամենեսեան արժանիս արասցեն նորապարգև նորատուր նորաբեր շնորհի Աստուածութեանն։ Ուստերաց և դստերաց, ծերոց և երիտասարդաց, ծառայից և աղախնաց առ հասարակ շնորհեաց զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ, զի ի միջոյ ի բաց բարձցէ զխտրոցն. զի «մի լիցի խտիր, ո՛չ Հրէի և ոչ հեթանոսի, ո՛չ ծառայի և ոչ տեառն, ո՛չ առն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան միապէս արժանի լիցին Քրիստոսի»։ Նա ոչ միայն այսպէս, այլ և չարագործաց եբաց զդրունս թողութեան. զի և մաքսաւորք և պոռնիկք և մարդասպան աւազակք, և որ իւր իսկ խաչահանունքն՝ լիցին նմա աւետարանիչք զփըրկութիւնս առնելոյ և զթողութիւնս ածելոյ և զարքայութիւնն ամենեցուն շնորհելոյ։

674 Արդ՝ լցան ամենեքին հոսանօք զօրութեան Հոգւոյն սրբոյ. ելին ընդ տիեզերս, զի տացեն զգիտութիւն սքանչելեաց Աստուածութեանն բազմազգեան լեզուացն՝ առնուլ ի միտ զնշանսն, զոր ետ յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ, ըստ խոստմանն, թէ «Տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ»։ Երկնաւորացն այն նշան՝ զի տեսին զՈրդին Աստուծոյ մարդացեալ ի վեր յերկինս, և ընդ նմին զկամարար զմարմնակիցսն, զի իցեն ընդ նմին թագաւորեալք և միահոմեալք միագունդք ի գունդս հրեշտակաց։

675 Իսկ յերկիր ի խոնարհ այն նշան՝ զի տեսին մարդիկ յերկրի զմին զնոյն Որդին Աստուծոյ՝ խոնարհեալ մարդացեալ և ի վերայ խաչին, զի հեղուցու զիւր արիւնն։ Ուստի և հուրն վառեսցի յառաքեալսն, և գայցեն ի լեզուս նոցա ղամբարք, զի զմեզս ամենայն մարդկան հալեսցեն այրեսցեն բարձցեն ի միջոյ։ Զի քինքն Որդին Աստուծոյ եղև գառն և մատեաւ Հօր իւրում պատարագ հաշտութեան ի վերայ խաչին, և միահաղոյն իսկ եբարձ զմեղս աշխարհի։

676 «Հուր, ասէ, և արիւն և մրրիկ ծխոյ». հուր սրբիչ՝ որ սրբեաց իսկ և սրբէ զամենեսին Հոգին սուրբ, և արեամբն Քրիստոսի սրբին։ Իսկ որք ոչն կամիցին սրբել զծուխն ծառացուցեալ՝ ունին զօրինակ յայտնութեանն՝ զմերկութիւն այրեցածին. և զարիւնն իւր, զոր արար նոցա ի փրկութիւն՝ զնոյն արիւն արասցէ նոցա ի կորուստ, որ էն ի Թագաւորութիւն արժանեացն։ Արեգակն դարձաւ իսկ ի խաւար, և լուսին յարիւն՝ յորում ժամու տեսին զՏէրն խաչիւն չարչարեալ։ Զի այն չէր օրն երևելի որ գալոցն է, օր դատելոյն և արդարացուցանելոյն ամենուցուն դատաստանօք. այլ օր փրկութեան արդարացուցանելոյ զամենեսեան ի շնորհաց անտի։

677 Զի արեգակն և լուսին եղեն իսկ քա-

րոգք յայնմ ժամանակի։ Քանզի արեգակն իւրով խաւարելովն բողոքեաց, ցուցանելով ամենեցուն զՏէրն ի խաչին, և ոչ կարացեալ տեսանել զայն տեսիլ՝ խաւարեցաւ, զի ոչ կարաց տեսանել զՏեառն զանարգանսն։ Իսկ լուսինն ևս մեծամեծս ցուցանէր, զի ըստ նմանութեան հայելւոյ զարիւնն յինքեան ի վերուստ ի բարձանց ամենեցուն ցուցանէր արարածոց՝ զփրկութիւն ամենայն աշխարհաց, որք առնիցեն ինքեան մօտ զայն արիւն՝ իւրեանց արքայութիւն։ Իսկ որք զայս արհամարհիցեն և ոչ զայցեն յայսպիսի պարգևաբաշխութիւն՝ լուսինն ցուցանիցէ զմշտաբուղխ արիւնն ի նոցին մարմնոց, որ զհամօրէն տանջանացն կորստեան զանմահ որդունսն դժոխոցն բղխիցէ։

678 Վասն այսորիկ ասէ. «Տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ». տէր ի խոնարհ յերկրի ի վերայ խաչին, իսկ լուսաւորքն ի բարձանց քարոզք՝ ազդ առնել ընդ տիեզերս ամենայն։ «Արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ». երկու ինչ իրք պաշտեցան. մին կենաց աւետիք, և միւսն արհաւիրք սպառնալեաց պատուհասից։ «Արեգակն դարձցի ի խաւար, և լուսին յարիւն, մինչ չև եկեալ իցէ օր Տեառն մեծ և երևելի». այսինքն՝ զօր գալստեանն հատուցման նշանակէ, զի նա ինքն է օր մեծ և երևելի։

679 Իսկ մինչ չև այն եկեալ՝ որ կարդաս-

ցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ ի շնորհացն։ Զի Աստուած յերկիր խոնարհեցաւ, և զմարդիկ յերկինս վերացոյց և խառնեաց զհողեղէնսս ընդ հոգեղէնսն։ Նորոգեաց և մանկացոյց զարարածս միանգամայն. բաց զարգանդ աւազանին, զի նորոգեսցին և ծնցին վերստին մանկունք արքայութեան ի մկրտութենէ անտի։ Զի առին առաքեալքն զարգանդ աւազանին, ծնան զամենայն տիեզերս վերստին և դարձուցին յանմեղութիւն մանկութեան անխարդախ կաթինն՝ առնել զամենեսեան որդիս Աստուծոյ և ժառանգաւորս փրկութեանն Քրիստոսի. որպէս և երանելին Պաւղոս ասաց. «Որդեակք իմ, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչև նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ»։

680 **ՂԲ.** Արդ՝ մանկացուցին զամենայն տիեզերս վասն այնորիկ, զի առին զօրութիւն զայնորիկ որ հինաւուրցն մանկացաւ. որպէս աստուածախառն իմաստութիւնն երգեաց յառաջագոյն և ասէ. «Դարձցի թագաւոր ի մանկութիւն». զի դարձան և տիեզերք ի մանկութիւն, զի տեսին զՏէրն մանկացեալ։

681 Արդ՝ նոր ծնան առաքեալքն զաշխարհս ամենայն ի Ջրոյ և ի Հոգւոյ. յաղեցին հուրբ զամենայն ոք, զի առին հրաման, թէ «Ամենայն ոք հուրբ յաղեսցի»։ Խառնեցան անքակութեամբ յԱստուածութիւն անդր և լուսաւորե-

ցան. զմայլեցուցին և լցին զտիեզերս պարգևօք։ Զի «որ միանգամ ի Քրիստոս մկրտեցան՝ զՔրիստոս զգեցան և զՀոգի Նորին»։ Լուսոյ յականէն արբին զշնորհսն, և Նորին ահացոյց նշանօքն, հրաշէզ զօրութեամբն, յաղեալ պնդեալ ի նեխութենէ մեղացն պղծութեան հեթանոսութեանն՝ յառողջութիւն բժշկութեան։

682 Եւ ցողալից առատութեամբ և բանաւոր անձրևովն՝ պարարեցին զսրտից երկիրս մսեղէնս անապատացեալս մարդկան։ Եւ ածին իբրև գծով դարալիր՝ զխաղաղութիւն, և իբրև զգետ յորդագնաց՝ զփրկութիւն, և իբրև զաղբերս մըշտընջենաբուղխս՝ զողջոյն և զհաւատս. իբրև զբաժակս ուրախութեան՝ զսէրն Աստուածութեան. իբրև զհուր՝ զահ և զերկիւղ տնկել ի սիրտս մարդկան։ Զի զոր օրինակ զերկաթն ճարտարապետն դարբնաց առեալ, ընկեցեալ ի բովս հրոյ և ջեռուցեալ հրագոյն շողացուցանէ՝ սոյն օրինակ և արդարքն մխեցան ի փուքս հնոցի արդարութեանն և ներկան ի շողիւնս և ի գոյնս Հոգւոյն սրբոյ. զՔրիստոս ինքնին զլխովին զգեցան և իբրև զլոյս վառեցին զսէրն Աստուածութեան յանձինս իւրեանց. առին զզօրութիւն ի բարձանց, իբրև զքաջ մշակս ընթացան լնուլ սերմամբ աստուածպաշտութեան զամենայն լեզուս։

683 Եղեն ճրագունք լուցեալք՝ իբրև ի վե-

րայ աշտանակի, այսինքն ի վերայ խաչին. և նորուն զօրութեամբ ճառագայթիցն լուսաւորեցին զտիեզերս, հալածեցին զմթութիւն խաւարին յամենայն մարդկանէ, զի արասցեն զնոսա ընդանիս աստուածական սիրոյն։ Սփռեցան ընդ տիեզերս՝ լինել քարոզք ճշմարտութեանն. «Զի ոչ գոյ արգել և ոչ խտիր, ո՛չ Հրէի և ոչ հեթանոսի, ո՛չ ծառայի և ոչ տեառն, ո՛չ առն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան մի իցեն ի Քրիստոս»։

684 Եւ բազումք ի հրէական ազգէն, նոքին իսկ առաքեալքն, բուն սիւնքն հաստատունք, և բազումք ի հեթանոսաց զնոցին օրինակն յանձինս իւրեանց առեալ բարձեալ բերէին, բազում ազատք և բազում ծառայք։ Ազատքն յազատութենէ անտի ի թագաւորութիւն ընթացան այնուիկ, որ թագաւորն վասն նոցա խոնարհեցաւ ի բարձրութենէն. իսկ ծառայքն՝ ի ծառայութենէ յազատութիւն այնուիկ, որ առ զկերպարանս ծառայի, և ազատեաց զամենեսեան ի ծառայութենէ խաւարի։ Իսկ հրէականքն, հարքն և մարգարէքն, աւանդեցին իւրեանց ազգին զխորհուրդն յառաջագոյն։ Եւ իբրև եկն եհաս խոստումն աւետեացն՝ յայնժամ ծագեաց յայտնապէս ի մէջ նոցա արեգակն արդարութեան, որ է ինքն Քրիստոս։ Իսկ որոց պատրաստեալ էին կեանքն յաւիտենից, որ հաւատացին ի նա՝ եղեն ի նոցանէ քարոզք և առաքեալք տիեզերաց,

առաջին վկայք։ Եւ յարուցին ևս ի հեթանոսաց, յորդեցին գունդս գունդս հաւատացելոց, և դասս դասս վկայից, և զամենայն երկիր լցին։ Զի ոչ միայն ի ձեռն արանց, այլ և ի ձեռն կանանց սրբոց քարոզեցաւ Աւետարանն կենդանութեան ընդ տիեզերս ամենայն. զի և կանայք օրհնեցան վասն կուսանին ծննդեանն որ ի նոցանէն։

685 Արդ՝ բուն սիւնքն, առաքեալքն, ամոլքն, որ խօսեցան զամենայն լեզուս, ելին ընդ տիեզերս, վիճակեցան, բաժանեցին զազգս ամենայն. զորս առաքեացն և ետ նոցա իշխանութիւն՝ առնել նշանս և զօրութիւնս արուեստից. զմեռեալս յարուցանել, զհիւանդս բժշկել, զախտաժէտս ողջացուցանել, զկաղս գնացուցանել, զկոյրս բանալ, զխուլս ի բան դարձուցանել, և տալ համերց խօսել, և զբորոտս սրբել, և զամենայն ցաւս և զլլկութիւնս հալածել. զդևս թշնամիս մարդկութեանս փախուցանել, և զսատանայ, պահակ մեղաց մոլորութեան մարդկութեան՝ կոխան առնել. և զամենայն ոք աստուածպաշտութեան ծանօթս կացուցանել և խափանել զմոլորութիւնսն, հաստատել զազգս ամենայն հաւատալ արարչութեանն հրամանաց։

686 **ՂԳ.** Արդ՝ քրիստոսազունդ և խաչակիր առաքելոցն, որոց գլխաւորքն Պետրոս և Անդրէաս, Յակովբոս և Յովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս, Յակով-

բոս և Սիմոն, Թադէոս և Բարսաբաս, Մատաթիաս և Ցակոբոս, Մարկոս և Ղուկաս, Պաւղոս և Բառնաբաս. և այլք ևս որ նմանեցին սոցա, որք և եօթանասունքն ևս, որք առին իշխանութիւն ի Տեառնէ՝ գնալ ի վերայ իժի և քարբի և կոխել զզօրութիւն թշնամւոյն, լինել լոյս երկրի, և համեմել յաղել զանկարգութիւն չարութեան անգիտութեան մարդկան աղիւն Աստուածութեան Հոգւոյն սրբոյ։ Իբրև զքաջ ախոյեանս, իբրև զպատերազմասէր նահատակս զանձինս ի կիրթս առաքինութեան մխէին. և եղեալ զնեղութիւնս չարչարանացն առաջի, զի ընդ վաստակոցն ճգնութեանցն, ոչ ձրի, այլ վարձուցն փոխարինակ՝ բռնութեամբ համբերութեան ըմբռնեսցեն յանձինս իւրեանց զարքայութիւնն Աստուծոյ մարտիւք պատերազմաց. իբրև քաջ նահատակաց զգեցեալ յանձինս իւրեանց զհաւատս և զսէր՝ իբրև զզրահս ամրութեան, յորում ոչ կարեն գործել նենգութեան նետք բանսարկութեան թշնամւոյն, և եղեալ զյոյսն փըրկութեան իբրև զսաղաւարտ անվթար, և դիմեալք ընդ տիեզերս՝ աւարեցին զազգս ամենայն։ Առեալ ևս զօրինակսն տուեալս համբերութեանցն՝ և այլոց ևս տային թղթովք. զառաջնոցն վարս իբրև զգաղափար արկանէին, թէ «Օրինակ առէք, եղբարք, զերկայնմտութիւն մարգարէիցն, որք խօսեցան յանուն Տեառն».

և թէ՝ «Զհամբերութիւն Յովբայ լուարուք, և զկատարումն Տեառն տեսէք»։

687 *Զի և Տէրն զնոյն ուսոյց նոցա զհամբերութիւն, թէ «Երանի իցէ ձեզ, յորժամ նախատիցեն և հալածիցեն և սպանանիցեն զձեզ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք, զի վարձք ձեր բազում են յերկինս». և զգաղափարն արկանէր, թէ «Այսպէս հալածեցին զմարգարէսն որ յառաջ քան զձեզ էին», և թէ՝ «Դուք էք աղ երկրի, և լոյս աշխարհի»։ Եւ զինքն օրինակ տուեալ նոցա, որ ինքեամբն կատարեաց զամենայն, որպէս և նոքա այլոց ցուցանէին, թէ «Եւ զՏէրն ինքնին գլխովին տեսաք»։*

688 **ՂԳ.** *Ապա սփռեալք ընդ ամենայն ազգս՝ տալ զգիտութիւն Աստուածութեան, ծանօթս Աստուածութեան կացուցանել զամենեսեան. որպէս մարգարէն յառաջագոյն երգեաց իբրև ի նոցանէն յառաջգիտութեամբ՝ գուշակութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, թէ «Լուարուք զայս, ամենայն ազգք, և ունկնդիր լերուք ամենեքեան, որք բնակեալդ էք յաշխարհի. ծնունդք երկրի և որդիք մարդկան, ի միասին մեծամեծք և տնանկք»։ Եւ այսպէս սփռեալք ընդ տիեզերս բաժանեցան յամենայն լեզուս. որոց վկայեալ եկքն Հրեայքն յամենայն կողմանց, թէ «Լսեմք մեք յիւրաքանչիւր բարբառ մեր», որք ժողովեալ տեսին զառաքեալսն ի միոջ վայրի, յառաջ քան զսփռել*

նոցա ընդ ամենայն տիեզերս։

689 Արդ՝ ոմանք զիւրեանց հրէական կողմն առեալ վարդապետեցին, իսկ այլքն սփռեցան ընդ ամենայն տիեզերս. ոմանք ի Մարս և ոմանք ի Պարթևս. ոմանք ի Խուժաստան և ոմանք ի Միջագետս. ոմն ի կողմանս Գամրաց, ոմն ի Պոնտոս, ոմն յԱսիա, ոմն ի Փռիւգիա, ոմն ի Պանփիւլիա, ոմն յԵգիպտոս և ոմն յաշխարհն Հնդկաց. ոմն ի կողմն Լիբէացւոց, ոմն ի կողմն Կիւրենացւոց, ոմն ի կողմն Դաղմատացւոց, ոմն ի կողմն Սպանիացւոց, ոմն ի կողմն Ազովտայ, ոմն ի կողմն Թրակայ. ոմն ի Լակոնիա, ոմն ի Կապադովկիա, ոմն ի Բիւթանիա։ Եւ ոչ ոք կարէ բաւել՝ թուել, հասու լինել. այլ «ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչ ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա»։

690 Այսպէս քարոզեցին ընդ տիեզերս՝ «առ ի լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»։ Տալ զապաշխարութիւն փրկութեան ամենեցուն, լուանալ զամենեսեան, արձակել ի կապանաց խաւարի՝ մկրտութեամբն, և քրիստոսագունդ դրոշմել զամենայն ազգս. տալ զՀոգին Աստուծոյ բնակել ի սիրտս մարդկան, միաբանել խառնել ի սէր Աստուածորդւոյն, զի սիրտ ամենեցուն իբրև մի աղաղակիցէ, և զամենայն աշխարհս միաբանել ասել, թէ «Աբբա Հայր»։ Զի բարձցի անուն ծառայութեան, և դիցի անուն

որդեգրութեան շնորհելովն Քրիստոսի՝ ուտել զմարմին Աստուածորդւոյն և ըմպել զարիւնն կենդանարար. զի այնու մտցեն ամենայն աշխարհ ի ժառանգութիւն Քրիստոսի, լինել ժածանգորդ Աստուծոյ և ժառանգակից Քրիստոսի։

691 Այսպէս զօրացուցեալ զնոսա ի խորհուրդս կամաց իւրոց յուսով նոցա ի Քրիստոս. զոր և դուք լուարուք և հաւատասջիք ճշմարտութեան Աւետարանին փրկութեան ձերոյ. յոր հաւատասջիք և մկրտեսջիք ի Հոգին աւետեաց սրբութեան. որ է ինքն գրաւական ժառանգութեան մերոյ, ի փրկութիւն նուաճութեան ի գովեստ փառաց նորա։

692 Ապա ընթացան ընդ տիեզերս ամենայն մինչև ի ծագս երկրի, լի առնել զքարոզութիւն բանին կենաց։ Անդ և զօրք հրեշտակաց, հոգեղինաց և հրեղինաց, առ ի մխիթարութիւն առաքելոցն գումարեալ. զի և բանից ընկեր և ճանապարհաց և բանտամուտ կապանաց, ուստի և շնորհօք Աստուծոյ կորզեալ զառաքեալսն ճանաչէին։ Եւ առաջնորդեալ հրամանակամ Հոգւովն սրբով՝ քաղաքի քաղաքի և աշխարհի աշխարհի զհաւատոցն Քրիստոսի ընդ հանուր ծանօթս տալով. զոր և մեք սակաւաւորքս զառաւելագունացն ճշմարտութիւն բերիցեմք, վասն ինքնահրաման առաջնորդութեան Հոգւոյն սրբոյ։

693 *Քանզի այսպէս հրաման տուեալ՝ աշակերտել զազգս ամենայն. առաքեալ զնոսա ընդ տիեզերս՝ հրաւիրելով զամենայն հեթանոսս ի հնազանդութիւն հաւատոց, առանց զանգիտելոյ քարոզել զԱւետարանն առաջնորդութեամբ Հոգւոյն սրբոյ. որք համարձակեալք քարոզէին զարքայութիւնն Աստուծոյ, և ուսուցանէին վասն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի անարգել և անխափան ամենայն համարձակութեամբ։*

694 **ԴԵ.** *Եւ յետ այսորիկ քրիստոսագունդ առաքելոցն, շնորհակարգութեամբ Հոգւոյն սրբոյ գումարելոցն ընդ ամենայն կողմանս որ ի ներքոյ երկնից՝ ամենայն նշանօք և արուեստիւք և՛ շնորհագործ զօրութեամբ ազդ արարեալ ըստ իւրաքանչիւր մասին, և զբանն կենաց հնչեցուցեալ, և միանգամայն քրիստոսածանօթս և յարութիւնական յուսոյն ծաղկեցուցեալ. քանզի ի նոցուն իսկ ի շնորհազարդ բանիցն և ի գործոց յայտնի է իւրաքանչիւր սահմանադրութիւն հրամանաւ Հոգւոյն սրբոյ վիճակեալ։ Զոր և Պաւղոսի իսկ նշանակեալ, թէ «ՅԵրուսաղեմէ մինչև ի Լիւրիկիա ինձ եհաս լի առնել զԱւետարանն Քրիստոսի». և դարձեալ՝ թէ «Որ կարգեացն զՊետրոս ի թլփատութիւնն՝ զօրացոյց և զիս ի հեթանոսս»։*

695 *Որով և աստուածադիր ժամանակն մերձեալ կայր ամենայն ումեք քրիստոսատուր*

փրկութեանն հասանելոյ. որպէս և Պաւղոսի յԱ-
թէնս պատասխանի տուեալ, թէ «Զժամանակն
անգիտութեան անտես արարեալ Աստուծոյ՝ արդ
զայս պատուիրէ մարդկան՝ ամենայն ումեք
ապաշխարել»։ Հանգոյն սմա նշանակեալ և Պետ-
րոսի ի Կաթողիկէական թղթին իւրում, թէ «Բա-
ւական է անցեալ ժամանակն լինելոյ կամացն
հեթանոսաց. արդ այսուհետև ըստ կամացն Աս-
տուծոյ կեցցեն»։

696 Բայց ոչ անդէն և անդ յանկարծաթափ
ըստ Հոգւոյն զօրութեան՝ զնորընծայսն յանըն-
դելական մեծամեծսն ձգտեցուցանէին. այլ նախ
թեթևագոյն ըստ աշխարհակիր կարգաց առակա-
բանեալ և արուեստախօսեալ։ Վասն որոյ և յայտ
արարեալ Պաւղոսի, եթէ «Կաթն ջամբեցի ձեզ
ի Քրիստոս, և ոչ հաստատուն կերակուր. քան-
զի չէիք բաւական»։ Որպէս և յառաջագոյն իսկ
կարգեալ ամենիմաստն Աստուծոյ մովսիսաբեր
օրինօքն, նախ զոհիւքն և շաբաթուքն և տօնա-
հրաման կարգօքն։ Յորոց յետ այսորիկ հրա-
ժարեալ՝ մարգարէիւքն յարուցելովք զառաւե-
լագոյնն հայցէր. որովք ասէն, եթէ «Յագեալ
եմ արդ զոհիւք ձերովք». և թէ՝ «Ոչ վասն
պատարագաց քոց կշտամբեմ զքեզ». այլ՝ «Մատո
Աստուծոյ պատարագ օրհնութեան». և թէ՝ «Զինչ
խնդրէ ի քէն Տէր, ով մարդ, բայց առնել իրա-
ւունս և արդարութիւն, և պատրաստ լինել եր-

թալոյ զկնի Տեառն»։

697 *Նոյն կանոն և առաքելովքն պաշտեցաւ. քանզի միոյն Աստուծոյ օրէնք և օրինապատումք՝ առաջինն և երկրորդն ճանաչէր։ Զոր իւր իսկ Տեառն յայտ արարեալ ասելովն, թէ «Ցայսմ իսկ է բանն ճշմարիտ. զի այլ է որ սերմանէ, և այլ է որ հնձէ. ես առաքեցի զձեզ հնձել՝ զոր դուք ոչ վաստակեցէք. այլք վաստակեցին, և դուք ի վաստակս նոցա մտէք. զի որ սերմանէն և որ հնձէն՝ հասարակ ցնծասցեն»։*

698 *Այլ նոքա տեղեկացեալ իսկ էին արուեստի քարոզութեան յամենափրկչէն Քրիստոսէ, որ «սկսաւ առնել և ուսուցանել»։ Քանզի և ինքն Քրիստոս ոչ անդէն ի սկզբանն զբարձրագոյնսն և զանհասագոյնսն որոտաց, այլ նախ խոնարհագոյն և առակախօս բանիւք և ախտահալած բժշկութեամբ մերձաւորս արարեալ և իմաստնացուցեալ. ցորս և ասէր. «Թէ զերկրաւորս ասացի ձեզ, և ոչ հաւատայք, զիա՞րդ եթէ զերկնաւորսն ասացից ձեզ՝ հաւատայցէք». ապա յետ այնորիկ, իբրև կատարելոց՝ համարձակագոյն և բարձրագոյն զճշմարիտն վարդապետեալ։ Նովին կանոնաւ և առաքեալքն ի բարբարոսական կողմանսն գործէին։*

699 **ՂԶ.** *Վասն որոյ և սիւնհոդոսական հրամանաւ առաքելոցն նախածանօթ մատուցելոցն հեթանոսաց զթեթևագոյնսն աւանդեալ, և*

որոշեալ նախ ի կերակրոց կռոցն ի պոռնկութենէ և ի մեռելոտւոյ և յարենէ։ Իսկ յորժամ առաջի եղեալ ամենայն ումեք, և վկայեալ Հոգւովն սրբով Հրէից և հեթանոսաց վասն յուսական հաւատոյն որ ի տէր Յիսուս Քրիստոս.— որպէս Պետրոս յառաջագոյն Հրէաստանեայցն ասէր, թէ «Եւ մեք եմք նորա վկայք, և Հոգին սուրբ՝ զոր ետ Աստուած հնազանդելոց իւրոց». իսկ Պաւղոսի ահագին զգուշութեամբ ի Մելիտոս առաջի համաշունչ ժողովելոցն յուշ արարեալ զաւանդելոցն հրամանս և ուխտեալ, եթէ «Ոչ զանգիտեցի յօգտակարացն հրապարակաւ և առտնին տալ վկայութիւն Հրէից և հեթանոսաց, զապաշխարութեանն որ առ Աստուած և զհաւատոցն որ ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս». որոյ և վճիռ տուեալ, թէ «Վկայութիւն դնեմ ձեզ յաւուր յայսմիկ, ասէ, զի սուրբ եմ յարենէ ամենեցուն. քանզի ոչ խորշեցայ ի պատմելոյ ձեզ զամենայն կամս Աստուծոյ».— զան այնուհետև երանութեան հասեալք ի խորհրդանոց Հոգւոյն սրբոյ՝ յիշատակել զաստուածախօս զաստուածապատում զաստուածապարգև փարդապետութիւն միածնին Աստուծոյ. զի գրով կարգեալ հաստատեսցեն ամենայն ազգաց և յաւիտեանցն եկելոց ի ներքնոյ երկնից, «առ ի լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»։ Մանաւանդ թէ ազդեցութեամբ Հոգւոյն

շարժեալք՝ յառաջի եղեալն յաջողեցան։ Վասն որոյ յուսուցանելն իսկ նշանակեաց աշակերտացն սրբոց Փրկիչն ամենեցուն ասելով, թէ «Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել այժմիկ. յորժամ եկեսցէ Հոգին ճշմարտութեան՝ առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։

700 Ակնարկեաց և վասն կենդանատու Աւետարանին իւրոյ, թէ «Քարոզեսցի Աւետարանս արքայութեան ընդ ամենայն տիեզերս ի վկայութիւն ամենայն հեթանոսաց, և ապա եկեսցէ կատարած»։ Քանզի և առաքելոցն իսկ, վկայիցն Նորին ճշմարտութեան, առեալ ի սուրբ Աւետարանէ և ի մարգարէական գրոց՝ թուղթս հոգեպատումս և առաքելախօսս ծաղկեցուցեալ, զի կանոնք մշտնջենակարգք աշակերտելոցն պահիցին, մանաւանդ հայեցեալ ևս ի կատարումն եկեղեցեացն՝ յաճախէին այնուհետև զառաւելագոյնսն բարբառելով։ Որպէս և Պաւղոսի յայտ արարեալ ասէ. «Զիմաստութիւն խօսիմք ընդ կատարեալս, զիմաստութիւն՝ ոչ զաշխարհիս այսորիկ, և ոչ զիշխանաց աշխարհիս այսորիկ զխափանելեացս, այլ խօսիմք զԱստուծոյ իմաստութիւնն ծածուկ խորհրդով, զոր յառաջ քան զյաւիտեանս սահմանեաց Աստուած ի փառս մեր. զոր ոչ ոք յիշխանաց աշխարհիս այսորիկ ծանեաւ. զի եթէ էր ծանուցեալ՝ ոչ արդեօք զՏէրն

փառաց ի խաչ հանէին»։ Իմաստութեամբն լուսաւորեալք և զարդարեալք էին ասելովն, թէ «Մեք ոչ զոգի աշխարհիս այսորիկ առաք, այլ զՀոգին որ յԱստուծոյ. զի նովաւ ծանիցուք զայն՝ որ յԱստուծոյն շնորհեցաւ մեզ»։

701 *Եւ արդ՝ առեալ հոգելից և հոգեմուխ աստուածատեսացն զաստուածատուր աւետիսն, և գրով հաստատեալ, և զմի աւանդութիւնն չորս Աւետարանս սահմանեալ. ոչ օտարագոյնս ի միմեանց արուեստախօսեալ, այլ ամենագէտ Հոգւովն Աստուծոյ զմիաւոր ճշմարտութիւն հրամանացն Քրիստոսի պատմեալ. զոր յառաջակարգ ի մարգարէսն է տեսանել։ Զի զոր մեծին Մովսիսի յառաջագոյն շնորհօք Հոգւոյն զլինելոցն առակախօսեալ էր՝ զնոյն հոգեպատում բարբառով և զկնի եկելոց մարգարէիցն երկրորդեալ, որովք երևեալ ամենապարգև Հոգւոյն զօրութիւն։*

702 **ՂԷ.** *Համբարձեալ այնուհետև թևովք Հոգւոյն աւետարանագիր արանցն քրիստոսասիրաց, և անցեալ ընդ երկինս և բարձրացեալ ի վերայ խորանացն երկնից. անդր ի վեր յաստուածական յաթոռն, և տեղեկացեալ Հոգւովն սրբով խորոցն Աստուծոյ, և ծանուցեալ զմիածին Որդին անդէն ի ծոց Հօր իւրոյ. և այնպէս ճշմարտագոյնս հաստատեալ նորին գիտութեամբ, որպէս և գիտէ Հայր զմիածինն իւր։ Որով լու-*

պաւորեալ և առեալ զանպատումն ի պատմել, թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ»։ Տեսանես, զի չեթող ինչ ի միջի զաստուածագէտ իմաստութեանն զպայման. այլ միանգամայն զբովանդակն բերէ ասելով, թէ «էր ի սկզբանէ, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր. և ամենայն ինչ նովաւ եղև». և առ ժամայն իսկ ծանօթ եղեալ էական անձինն Որդւոյ, և միաբուն և աստուածակից պատուին, և ամենակար զօրութեան Նորին։

303 Քանզի յառաջագոյն իսկ աստուածագէտս յարդարեաց բիւրապատիկ սքանչելեօքն ամենատէրն Քրիստոս զսիրելի աշակերտսն իւր, զի և գեղոյ և կերպարանաց և միասնական բնութեանն երից անձանցն կատարելոց մերձաւորք և ծանօթք իցեն։ Զի ոչ եթէ իւրեանց կարճահաս իմաստութեամբն հասեալք չքնաղ գիտութեանն Աստուծոյ, այլ Նորին իսկ մարդասէրն Աստուծոյ յայտ արարեալ յերկնից, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, դմա լուարուք»։ Զոր և Պետրոսի վկայեալ ի Կաթողիկէին իւրում, թէ «Ոչ պաճուճեալ ինչ առասպելաց զհետ երթեալ ցուցաք ձեզ զտեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի զզօրութիւն և զգալուստն, այլ մեզէն եղեալ

ականատեսք նորա մեծութեանն: Քանզի առեալ յԱստուծոյ և ի Հօրէ զփառս և զպատիւ, եկեալ այնպիսի բարբառոյ ի մեծվայելչութեան փառաց անտի, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ». և զայս բարբառ մեք իսկ լուաք եկեալ յերկնից՝ որք ընդ նմա իսկ էաք ի սուրբ լերինն»:

704 Նոյնպէս և Որդին եկեալ ծանուցանէ զՀօրն մեծութիւն, թէ «Եկի ոչ զիմ կամս կատարել, այլ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս»: Եւ յորդագոյն նշանակելով ի վարդապետելն իւրում՝ զփառս Հօրն բարձրացուցանէ, յայտ արարեալ զմիաբանական կամացն, թէ «Զբանս զոր ես խօսիմ ընդ ձեզ՝ ոչ թէ յանձնէ ինչ խօսիմ, այլ Հայրն որ յիս բնակեալ է՝ նա գործէ զգործսն»: Նոյնպէս և վասն Հոգւոյն սրբոյ ասէ, թէ «Հոգին ճշմարտութեան առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ. զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիցի, այլ զոր լսիցէ՝ խօսիցի և զգալոցն պատմեսցէ ձեզ նա զիս փառաւորեսցէ, զի յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ»: Զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է. վասն այնորիկ ասացի, թէ յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ»:

705 Տես զմիաբանութիւնն, զմիակամութիւնն, զմիաւորական ճշմարտութիւնն. և տես զիա՛րդ լուսաւորեաց, եցոյց զգոյութիւն երից անձանցն հաւասարի և ասէ, թէ «Ոչ յանձնէ ինչ խօսիցի Հոգին սուրբ. քանզի յիմմէ անտի առ-

նուցու և պատմեսցէ ձեզ. զի զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է»։ Տես պՀայրն կատարեալ, և զՈրդին ճշմարիտ, և զՀոգին հաւաստի։ Նշանակեաց և զանորոշական և զմիաբուն աստուածական զօրութեանն պայման ասելովն, թէ «Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ»։ Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն, թէ «Հոգին ճշմարտութեան՝ որ ի Հօրէ ելանէ»։

706 Տայ վճիռ և վասն միաւորութեան միասնական Երրորդութեանն ասելովն, թէ «Հոգի է Աստուած». ցուցանէ և վասն իւր և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն՝ զանքակութիւնն ի Հօրէ։ Զի թէպէտ և առաքեալք անուանեցան յառաքիչն ի Հօրէ՝ այլ ընդ նմին միաբուն և առանց մեկնելոյ զմիասնական գործն կատարեցին. ասելովն՝ թէ «Ոչ ոք ել յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից Որդի մարդոյ, որ էն յերկինս»։ Տեսանես, զի և իջեալ յերկիր, և է յերկինս։ Որում և աւետարանիչն Յովհաննէս տեսեալ վկայեաց, թէ «ԶԱստուած ոչ ոք ետես երբեք, բայց միածին Որդին որ է ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»։ Եւ արդ՝ դու ի միտ առ զոր ասէն, թէ «Որ էն ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց». զի զոր առ իւրեանսն տեսանէին՝ ի ծոց Հօր զնոյն գիտէին։ Ո՜ զարմանալի պարգևելոցն և աստուածագէտ վկաելոցն, որպիսում մեծվայելչութեան առ ժամայն հասին։

707 **ՂԸ.** Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգ-

ւոյն է իմանալ յաւելոյն, թէ «Հոգին ճշմարտութեան՝ որ ի Հօրէ ելանէ». ելանէ և ոչ բաժանի, բղխէ և ոչ սպառի։ Եւ միանգամայն իսկ զճշմարտագոյն զմիապէս զմիակշիռն ասէ, թէ «Ես ի Հայր, և Հայր յիս. և որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։ Քանզի ոչ եթէ սահմանք ինչ զաստուածականն բովանդակիցեն, եթէ Հայրն յերկինս, և միածին Որդին և ճշմարիտ Հոգին յերկրի. որովլին է ամենայն, և է յամենայնի և ի վերայ ամենայնի։

708 Վասն այսր ամենայնի աստուածախօսեալ և վարդապետեալ աշակերտացն իւրոց՝ հրաւիրէ յառաջնորդութիւն Հոգւոյն սրբոյ. ցորս և ասէր իսկ, թէ «Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել այժմիկ. բայց յորժամ եկեսցէ Հոգին ճշմարտութեան՝ յիշեցուսցէ ձեզ, և առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։ Վասն որոյ և Պետրոս իսկ նշանակեաց առեալ զՀոգին սուրբ, թէ «Յիշեցի զբանն Տեառն զոր ասէր, թէ Յովհաննէս մկրտեաց ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք Հոգւովն սրբով». և ոչ միայն նոցա, այլ և մատուցելոցն նորօք առ Աստուած։

709 Որպէս և երանելւոյն Ղուկայ ի սկզբան Աւետարանին յայտ արարեալ, թէ «Բազումք յօժարեցին վերստին կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն հաստատելոց ի մեզ. որպէս աւանդեցին մեզ՝ որք ի սկզբանէ ականա-

տեսք և սպասաւորք եղեն Բանին»․ յորոց և զԱւետարանն Տեառն կարգեաց։ Իսկ առ Պաւղոսի ևս սքանչելագոյն և անհաւորագոյն ազդեցութեամբ երևեալ․ վասն որոյ և ինքն զարմացեալ պատմէ ասելովն, «Եթէ մարմնով և թէ առանց մարմնոյ՝ ոչ գիտեմ․ բայց համբարձեալ յերրորդ մասն երկնից և ի դրախտն, և լուեալ բանս անճառս գիտեմ»։ Վասն որոյ և ասէն, թէ «Ես ոչ ի մարդոյ առի և ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ի յայտնութենէն Յիսուսի Քրիստոսի»․ զոր և ականատես եղեալ պարծի, թէ «Զտէր Յիսուս Քրիստոս աչօք իմովք տեսի»։

710 Բայց թէպէտ և այսպէս բարձրապատիւ և պայծառանշան առաքեցաւ ի Քրիստոսէ՝ տայ հնազանդութիւն և երկրպագանիցն, գրեալ Կորնթացւոցն․ «Զի ես ձեզ զայն նախ աւանդեցի՝ զոր և եսն ընկալայ»։ Նոյնպէս և Եբրայականացն, թէ «Մեք զիարդ ապրեսցուք հեղգացեալքս յայնպիսի փրկութենէ, որ սկիզբն առ խօսելոյ ի Տեառնէ, և ի ձեռն այնոցիկ որ լուանն՝ ի մեզ հաստատեցաւ»։ Որով յայտ իսկ է, եթէ միոյ զօրութեանն շնորհք զամենեսեան լուսաւորեալ՝ առ ի վկայութիւն միոյ ճշմարտութեանն զարթուցանէին․ քանզի և ասէ Պաւղոս, թէ «Ամենեքին մեք զմի հոգի արբաք»։ Որով բարձրապատումս և երկնաբերձագոյնս սկսան հռչակեցուցանել զպատիւ իսկական փա-

ուաց միածնին՝ հանդերձ կանխասաց մարգարէական բարբառովքն. զոր և ասաց աստուածապատումն, թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր, և ամենայն ինչ նովաւ եղև»։ Ասէ և Ղուկաս զառաքելոցն, թէ «Ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին»։ Դարձեալ զսոյն և Յովհաննէս ասէ ի կաթողիկէին իւրում, թէ «Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաքն, ընդ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շօշափեցին ի վերայ Բանին կենաց»։

711 *«Եւ առ Աստուած էր. ասէ, Բանն»։ Ասացելոյն Տեառն վկայեաց, թէ «Հա՛յր, տո՛ւր ինձ զփառսն՝ զոր ունէի առ քեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի»։ Բերէ ի սոյն և Պաւղոս, թէ «Ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զէանալն հաւասար Աստուծոյ»։ Նոյնպէս և Յովհաննէս յառաքելականին իւրում, թէ «Որ էրն առ Հօր և երևեցաւ մեզ»։ «Եւ Աստուած էր, ասէ, Բանն». որպէս և Քրիստոս ասաց, թէ «Զոր ունի Հայր՝ ունիմ և ես»։ Դարձեալ և Յովհաննէս ի թղթին իւրում ասէ, թէ «Նա է ճշմարիտ Աստուած»։ Նոյնպէս և Պաւղոս, թէ «Յերևել փառաց մեծին Աստուծոյ և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ետ զանձն իւր վասն մեր»։*

712 *Արդ՝ միով միաբանութեամբ և ինքնայօժար մերովք իսկ կամօք հասցուք մեք հաւատոց և գիտութեան Որդւոյն Աստուծոյ, յայր*

կատարեալ ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի։ Քանզի տուեալ վարդապետութիւնն Քրիստոսի առ ի բազմաց ունկնդրութիւն հայի. որով հրամանաւ զամենայն ազգս երկրի՝ ընդ անգեղջական վարդապետութեամբն նուիրեաց առելոցն, թէ «Ելէք ընդ ամենայն հեթանոսս, աշակերտեցէք և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»։

713 Առաւել առ ի բազմացն ակնկալութեամբ կամի երևեցուցանել զփառաւոր գալուստն իւր, որպէս թէ վասն երկայնմտութեան համբերողացն և յուսալից սպասելոցն գայցէ երևել։ Այսպիսի ինչ է իմանալ և զառաջին գալուստն Քրիստոսի, և զէջս աստուածեղէն Հոգւոյն ի տասներորդ աւուրն ի պենտեկոստէից տօնին։ Քանզի ոչ եթէ օթեվանք ինչ պիտոյ էին ծախել միածնի Որդւոյն Աստուծոյ յելս բարձրութեանն երկնից, և կամ սուրբ Հոգւոյն՝ իջանելոյ ի ժողովս առաքելոցն, որով երկինք և երկիր լի են. այլ այնպէս կամեցաւ մարդասէրն Աստուած, որպէս թէ տասն աւուրց ակընկալութիւն առաքելոցն՝ ի վերնատունն կոչեաց զպարգևաբեր Հոգին, զմխիթարիչն ամենեցուն։ Եւ ամենայն ուրեք պատճառս ինչ ի մարդիկ հարկանէ զիւրոյ բարեգործութեանն. զի վասն փոքր պատճառանաց սատի ի վեր ընծայելոց՝ անչափ բարեաց պատրաստական հատուցանող

գտանիցի։ Եւ զի՞նչ իսկ արդարև անչափ և անհասական քան զայն կայցէ՝ յորժամ ծագեալ յերկնից փառօք Հօր գայցէ, և առաջի ամենայն հրեշտակագունդ զօրուն զձեռանէ առեալ զիւրոցն սիրելեաց՝ առ ինքն հանեալ տանիցի, յիւրում իսկ աստուածեղէն բնակութեանն զանզրաւական զկեանսն միասնական վայելեցուցանիցէ։

714 Քանզի ապենիազն Աստուած վայրակեաց բնակութեանն և կայենաւոր սահմանացն բնակութիւն Աստուածամուտ սքանչելի վասն իւրոցն սիրելեաց զարքայութիւնն յարդարէ, յորում միակեաց վայելչութիւն ամենայն արժանաւոր բանաւորացն, հոգեղինացն և մարմնականացն, առ ինքեան պատրաստեալ զետեղեսցէ։ Վասն որոյ և ամենափրկիչն տայր աւետիս աշակերտացն և քաջալերէր, թէ «Ուր եսն իցեմ՝ և դուք անդ իցէք, և յամենայն ժամ զիմ փառսն տեսանիցէք»։ Բայց միւսն ևս բարձրագոյն. «Յայնժամ աւուր ծանիջիք, ասէ, թէ ես ի Հայր, և դուք յիս, և ես ի ձեզ»։ Ի սոյն իսկ առնուլ պատեհագոյն է ասացեալսն, թէ «Զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց». ասել և ընդ երանելւոյն Պաւղոսի, թէ «Շնորհք Քրիստոսի ի վերայ անպատում պարգևաց նորա»։

715 *Կատարեցաւ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի, որ շնորհեցաւ նմա յԱստուծոյ՝ լուսաւորել զխիրտս խաւարեալս Հայաստան աշխարհիս՝ հաւատովք և մկրտութեամբ։ Եւ զամենեսեան քրիստոսածանօթս առնէր և հաստատէր, փառաւորել զսուրբ անուանսն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։*

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆԴ ՁԵՌՆ ԱՌՆ ՍՐԲՈՅ ՆԱՀԱՏԱԿԻ

716 **ՂԹ.** *Արդ՝ եկա՛յք, եղբա՛րք, զօգուտն վասն հասարակաց շինութեան փութացուսցուք. զի և ի ձէնջ պատուհասքդ վերասցին, և լիցի ի խռովութենէդ հասելոյ վաղվաղակի խաղաղութիւն, և ի գերեալ մոլորութեանցդ՝ դարձ փրկութեան։ Այլ ես զամենայն պատգամս Աստուածութեանն կարգեցի և եդի ի լսելիս ձեր առ հասարակ, ոչ թաքուցեալ զօգուտն. ի սկզբանցն մինչև ի վախճան՝ զամենայն պատմեցաք ձեզ։*

717 *«Արդ՝ եկա՛յք ամփոփեսցուք զգանձն Աստուածութեան, զի յայնմանէ պարգևեսցի ձեզ բժշկութիւն ամենեցուն։ Մատուսցո՛ւք զդոսա ի հանգիստ, և շինեսցուք վկայարանս ի վերայ դոցա, տաճարս աղօթից միաբանութեան, հանապազորդ խնդրել յԱստուծոյ նախ՝ զհաշտութիւն և զխաղաղութիւն աշխարհի և զողորմութիւն հաւատովք, յուսով և սիրով, և ընդ նմին զկեանս և զարքայութիւն Աստուծոյ։*

718 «Զի և դուք ազատեսջիք ի ծառայութեանց անձնականութեան գործոցն խաւարի, և զփառս լուսեղէնս Աստուածութեանն ըմբռնեսջիք, աղօթիւք և բարեխօսութեամբ սոցա առ Աստուած. զի և սոքա հանգուսցեն զանձինս ձեր ի տանջանաց պատուհասիցդ եկելոց, և սոքօք հաշտեսջիք ընդ Աստուծոյ։ Զի Աստուածութիւնն, որ բնակեալն է ի սոսա՝ գթասցի ի ձեզ ձերովք ապաշխարութեամբ, խոստովանութեամբ, խոնարհութեամբ, հնազանդութեանն հաւատոց, և կրօնաւորեալ ձեզ պահովք, տնկել ի սիրտս և առնուլ ի միտ՝ սփռել զկամացն խորհուրդս, և արժանի լինել լուացման մկրտութեանն սրբութեան, և սրբոցդ մասին ժառանգութեան՝ լուսոյ վիճակին հասանել և պարծանաց խաչին, «որ կորուսելոցն յիմարութիւն է, և ձեզ որ գտայքդ՝ իմաստութիւն և զօրութիւն և փրկութիւն Աստուծոյ»։

719 «Զորս Որդեգրութեան արժանիս արասցէ Աստուածութեանն, ջնջել զմեղս ձեր և թողուլ զպարտիս ձեր, և ընդունել զմասն պսակի սրբոցս որ առ ձեզս են։ Զի և դուք լիջիք փառաւորիչք Աստուածութեան, դասուց փառաւորչացն հաղորդեալք ի կցորդութիւն օրհնութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, և արժանի լիջիք դուք զխորհուրդն Աստուածութեանն առնուլ։ Զի լուացեալ իցէք յաղտոյն սատանայի, և նա ձերոց

ոտից գարշապարաց կոխան լիցի։ Եւ դուք մտեալք և հաղորդեալք իցէք ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն, ուտել զմիս ճշմարիտ գառին Որդւոյն Աստուծոյ, և ըմպել զարիւն նորա։ Եւ կցորդ իցէք չարչարանացն Աստուծոյ, և հաղորդ փառացն, և լինիջիք ի մի ոգի և ի նա կցորդիցիք մարմնով և արեամբ նորա։

720 «Եւ վկայքս այս լինիցին ձեզ ողորմութեամբ նորա բերդ ամուր և աշտարակ հզօր ամրութեան և վերակացուք բարեխօսութեամբ, հեղմամբ արեանն քաջացեալք, նահատակութեամբն իւրեանց զձեզ առեալ առ Աստուած մատուցանիցեն. որ շահեալք զձեզ՝ զիւրեանց նահատակութեանն մարտին ցուցին ձեզ զյաղթող զօրութիւնն։

721 «Եւ զի այսօր ընդ երեկս է՝ երթայք ի հանգիստ քնոյ, խաղաղութեամբ ննջեցէք. և ի վաղուէ հետէ փոյթ լիցի ձեզ շինել զյարկս հանգստոցաց։ Զի և սոքա փոխարէն ընդ հողեղէն յարկացն զոր սոցայն շինիցէք աստ՝ պատրաստեսցեն ձեզ յարկս լուսեղէնս յարքայութեանն երկնից. որում ակն ունիմք հասանել բարեխօսութեամբ սրբոցս, ի նոյն ժողով միաբանութեան յարքայութեանն Քրիստոսի։ Զի նորա են փառք և զօրութիւն և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն»։

722 ☙. Եւ զայս ասացեալ՝ արձակեաց

զամբոխն. բայց թագաւորն և մեծամեծքն ոչ երբեք մեկնէին ի նմանէ, զի հարուածեալք էին և անարգեալք. և զցայգ և զցերեկ կային առ նմա, և օթեվանք նոցա առ նմա լինէին ի մէջ այգւոյն, առ դուրս հնձանին. զգեցեալ քուրձ և նստեալ ի վերայ մոխրոյ, և պահեալ լինէին պահս աւուրս վաթսուն և վեց։ Եւ այսպէս երանելին Գրիգորիոս անհանգիստ և անդադար զցայգ և զցերեկ ոչ դադարէր երբեք աւուրս վաթսուն և հինգ, խօսել, խրատել և ուսուցանել և հաստատել։ Իբրև իմաստուն բժիշկ գտանել ջանայր զդեղն օգտութեան. զի նոքա մատուցեն առ նա զանձինս իբրև զհիւանդացեալս, և նա իբրև զճարտարապետ բժշկեսցէ զանձինս նոցա Աւետարանաւն Քրիստոսի։

723 Համօրէն տեղեկացուցեալ խելամտեցուցանէր. ոչ եթէ ծայրաքաղ ինչ արարեալ օդաբանս կամ սրավարս խօսեցաւ, այլ յստակապատում արարեալ ուսուցանէր ամենեցուն. ի սկզբանց անտի սկիզբն արարեալ, յաշխարհահամար յաշխարհապատում արարչութենէ անտի, մինչև ի բուն սրբոցն պատգամախօսացն Աստուծոյ, ամենեցուն իւրաքանչիւր գործոց առաքինութեան և հոգեպատում պատգամացն ընդելս և ծանօթս կացուցանէր։

724 Եւ զարանցն աստուածասիրաց ըստ քրիստոսաւանդ հրահանգելոցն ի ճշմարտութեան,

զայր իւրաքանչիւր աստուածամուխ կենօք և վաստակասէր հոգևոր վարուք իւրովք, հանդերձ վկայութեամբ զմի ոք ի նոցանէ առանձինն յականէ յանուանէ ծանուցանէր. և նոցին յԱստուծոյ ասացելովքն՝ կարգեալս և յարմարեալս ընծայեցուցանէր զամենայն ասացեալ զպատգամսն Հոգւոյն սրբոյ, և ըստ նմին զմեկնութիւն նորուն հանդերձեալ գրեաց նորին զօրութեամբն:

725 Իսկ նոքա ժողովեալք կուտեալք հասեալք անթիւ մարդկանն, զմիմեամբք դառութեալ՝ խնձոյս կացուցանէին՝ ունկնդրութեան վարդապետութեանն մատուցանել զլսելիս. բազմութիւնք անհունք անչափութեամբք, անհնարին շատութեամբ ժողովեալք ի հռչակէն, տեսանել և լսել զանպայման սքանչելիս Աստուածութեանն: Ժողովեալք յիւրաքանչիւր գաւառաց արք և կանայք և մանկտի, ահաբեկեալք յահէն զօրութեանց արարչութեանն, լինէին հնազանդեալք և ունէին զհաւատս: Ճեպէին առ ի տեսիլ ցուցական սքանչելեացն, մտերմութեամբ հասեալք լինէին օգտակար խրատուն կենսաբեր քարոզութեանն քանին կենաց աւետեաց Աւետարանին: Զամենայն յանձ առեալ՝ թագաւորն և իշխանքն փութային առնել զինչ և հրամայիցէ:

726 **ՃԱ**. Արդ՝ ի լնուլ վաթսներորդի վեցերորդի աւուրն, ընդ այգուն առաւօտանալն,

մատուցեալ իշխանքն Թագաւորաւն և նախարարօքն և խառնիճաղանճ ամբոխիւն հանդերձ, նա և կանանւոյն ժողովեալ մատաղ մանկտովն անմեղօք, երամ երամ և դասադասեալք անկանէին առաջի սրբոյն Գրիգորի, աղաչէին և խնդրէին զբժշկութիւն գտանել հարուածոցն պատուհասին հասելոյ. քանզի հարեալք էին բարկութեան գաւազանաւն յարդար դատաստանէն։

727 Մանաւանդ Թագաւորն, զի էր նա փոխեալ ի կերպարանս աղբևայրոյզ խոզաց. քանզի Թաւացեալ էին առ հասարակ ամենայն մարմինքն, և ընդ անդամս ոսկերացն բուսեալ էր խոզանաստև իբրև զմեծամեծ վարազաց վայրենեաց. և եղնգունք ծայրից մատանց ոտիցն և ձեռացն կճղակացեալք էին իբրև զգետնաբիր և զարմատակեր կնճացն։ Նա և պատկեր երեսացն դիմացն շրջեալ էր ի պատկեր և ի կնճիթ գոճանացն յեղեգան բնակելոց. իբրև յիւրոց ի գազանամիտ բարուցն բնութենէ և ի վարուց՝ ի Թագաւորութեանն շքոյ սաստկութենէ անկեալ, շրջեալ ի տեսիլ նմանութեան անասուն խոտակեր գազանաց. և շրջէր ի մէջ գազանացն ի ներքս յեղեգանն, կորուսեալ ի միջոյ մարդկանէ։

728 Իսկ իբրև եկն եհաս ելեալ ի բանդէ վիրապին խոստովանողն Քրիստոսի Գրիգորիոս, հասանէր ի տեղի վկայելոցն՝ իբրև ի տեսչու-

թենէն Աստուծոյ ի մի վայր ամենեքեան ժո-
ղովեալ՝ այսամտեալք ամենեքին, ի տեղին հա-
սեալք յայտնեցան։ Եւ թագաւորն խոզացեալ՝
մեծաձայն ճչէր, կանչէր, խանչէր բոհբոհելով,
փրփրացեալ, դիզացեալ, կնճթակերպ երեսօքն,
լեալ ի նմանութիւն չորքոտանւոյ, ընթացեալ
յեղեգնաբնակ երամէ գազանացն ի միջոյ՝ հա-
սանէր յայն տեղի։

729 Իսկ երանելին Գրիգորիոս յաղօթս կա-
ցեալ՝ խնդրէր յամենապարգևէն Աստուծոյ առ
մի նուագ՝ ոչ զկերպարանացն հարուածելոց
առողջութիւն, այլ զմտացն ունկնդրութիւն վար-
դապետութեանն, զգաստանալ, առնուլ ի միտ
զասացեալսն Աստուծոյ պատգամացն։ Եւ լեալ
բժշկութիւն այսչափ միայն—քաջ լսել և ի միտ
առնուլ և համարձակ խօսել։ Եւ մինչև ի վաթ-
սուն և ի վեց օրն զաւուրս վարդապետութեանն՝
ի նոյն կայր կերպարանս, ձորձապատեալ, պա-
տառեալ, ի մէջ բազմամբոխ աշխարհաժողով
հրապարակացն կուտակելոց մարդկանն։

730 Իբրև սկսան թաւալել անկանել առաջի
նորա և խնդրել բժշկութիւն,—քանզի թագաւորն
զատեալ էր կերպարանօքն ի մարդկային բնու-
թենէ ձաղածանակ տեսլեամբն, բայց միայն ի
բանիմաստ խօսարանացն և ի լսելոյն.—իսկ նա
յետ աղաչանացն տուեալ պատասխանի ասէ
ցնոսա, եթէ «Եւ ես ընդ ձեզ իբրև զմի ի ձէնջ

խնդրեցից զձեր օգուտն, և դուք սրտի մտօք խնդրեցէք զձեր բժշկութիւնն, քանզի մարդասէր Աստուածութիւնն ողորմեցի ձեզ։ Բայց փութացարո՛ւք շինեցէք զվկայարանսն, զի հանգուսցուք զվկայսս Աստուծոյ, զի և սոքա զձեզ հանգուսցեն ի տանջանաց պատուհասիցդ, և ապրեսջիք յահագին և ի դառն պատրաստեալ հանդերձեալ խոստացեալ դատաստանացն, և արժանի լիջիք արքայութեանն Քրիստոսի»։ Իսկ նոցա խնդրեալ, զի փութով հրամայեսցէ, որպէս և կամիցի զի՞նչ և կամիցի առնել։ Իսկ նորա տեսիլ պատմեալ նոցա՝ ասէ.—

731 **ՃԲ.** Արդ՝ եկա՛յք պատմեսցուք ձեզ, եղբա՛րք, զցուցական սիրոյն արարչութեան առ ձեզ, որ ինձ երևեցաւ ահաւորութիւն տեսլեանն. Աստուածութեանն խոնարհեալ առ սուրբ վկայս իւր, և զսոսա յանհամեմատն բարձրութիւն, յանպատումն վերացուցեալ, յանզուգականութիւն արքայութեան երկնից։ Արդ՝ զլինելոցն ընդ ձեզ զկեցուցաբեր տուչութիւնն զոր շնորհելոց է՝ յայտնեաց ինձ, և երևեալ ինձ տեսիլ աստուածակերպ սքանչելի անպատում, զորոյ փոքր ի շատէ առի զհանգամանսն։

732 Արդ՝ ի հասարակել գիշերիս այսմիկ, զի խոնջեալ դուք ի քուն լեալ էիք ի ծանրութենէ աշխատութեան ի տքնութենէ այտի, և ես դեռ ի զարթման հարեալ էի և մտա-

խորհ կայի վասն յանկարծահաս դիպելոյ անքննին սքանչելեացս ողորմութեան Աստուածութեանն այց առնելոյ ձեզ, արկանելոյ զձեզ ի բովս խրատու հանճարագիտութեան աստուածագէտ վարդապետութեանն։ Զմտաւ ածէի և զսէր վկայիցն առ իւրեանց սիրեցեալ արարչութիւնն, և զփոխարէն դարձուածսն անպատումն պատրաստեալս նոցա, թէ որպիսիք իցեն։

733 Յանկարծակի եղև ձայն սաստկութեան, բոմբիւն որոտման, ահաւոր թնդիւն, իբրև զձայն եռանդան կուտակելոյ ծովու ալեաց խռովութեան։ Եւ բացաւ խորանաշէն յարկն հաստատութեան երկնից. և իջեալ այր մի ի կերպարանս լուսոյ. կոչեաց զանուն իմ և ասէ. Գրիգորիէ. և իմ հայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա, և զարհուրեալ դողացեալ յերկիր կործանեցայ։ Եւ ասէ ցիս. Հայեաց դու ի վեր, և տես զսքանչելիս զոր ցուցանեմ քեզ։

734 Եւ իմ հայեցեալ՝ տեսի բացեալ զհաստատութիւն երկնից, և զջուրսն որ ի վերայ նորա՝ ըստ հաստատութեանն պատառելոյ, զի ըստ նմանութեան ձորոց իբրև զկատարս լերանց՝ յայս կոյս յայն կոյս բաժանեալ դիզեալ կային անբաւութիւնք անկշռելութեան ական տեսանելոյ։ Եւ լոյսն հոսեալ վերուստ ի վայր մինչև յերկիր հասանէր. և ընդ լուսոյն՝ զօրք անչափք լուսեղէնք երկթևեանք ի տեսիլ մարդկան, և

թեքն իբրև զհուր։ Եւ ըստ նմանութեան մանրամաղ փոշւոյ հիւղէի, որ ի ժամանակս արեգակնակէզ գարնանւոյն ըստ պատուհանացն կամ լոյսանցոյց երդոցն ի շողսն խաղասցէ բազմութիւն մանրամաղ փոշւոյն, նոյնպէս և զօրքն ընդ լուսոյն լցին զաւռ ի ստորևս ամենայն, և առաջին ցուկեալ յառիջանելն լուսոյն, և զօրքն ընդ նմին։

735 *Եւ մի ահաւոր տեսիլ մարդոյ բարձր և ահեղ, որ զառաջին ունէր և զէջսն ի վերուստ մինչև ի խոնարհ առաջապահ յառաջեալ, և ի ձեռինն իւրում ունն մի մեծ ոսկի. և այն ամենայն զհետ խաղացեալ գայր։ Եւ ինքն սլացեալ խոյացեալ գայր՝ ըստ նմանութեան արագաթև արծուոյ. և եկն էջ եհաս մինչև մօտ ի յատակս երկրիս, ի շինամէջ քաղաքին, և բաղխեաց զթանձրութիւն լայնատարած գետնոյն, և մեծ և անչափ դղրդիւնքն հնչեցին ի սանդարամետս անդնդոց. և ամենայն երկիր յերևելիս, յական տեսանելեաց բաւելոյ, հարթ հաւասար դաշտաձև յատակեցաւ։*

736 *Եւ տեսանէի ի մէջ քաղաքիս, մօտ յապարանսն արքունի, խարսխաձև ճախարակաձև խարիսխ ոսկի, մեծութեամբ իբրև զմեծ մի բլուր, և ի վերայ նորա սիւն մի հրեղէն բարձր մինչև յոյժ, և ի վերայ նորա թակաղաղ մի ամպեայ, և խաչն լուսոյ ի վերայ նորա։*

737 Եւ նայեցայ, և տեսանեմ այլ խարիսխս երիս. մի՝ ի տեղւոջն ուր վկայեաց սուրբն Գայիանէ երկուք ընկերօքն. և մի՝ ի տեղւոջն ուր վկայեաց սուրբն Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօքն, և մի՝ ի տեղւոջ հնձանին։ Եւ այն խարիսխք՝ կարմիրք էին ի գոյն արեան, և սիւնք ամպեղէնք, և խոյակք հրեղէնք. և ի վերայ սեանցն երից խաչք լուսեղէնք ըստ նմանութեան տեառնանման խաչին. և այս սեանց խաչքն հաւասարք էին այնր լուսեղէն սեանն թակաղաղի, զի նա բարձր էր քան զնոսա։ Եւ ի չորեցունց սեանցն ի վերայ խաչիցն կամարք զարմանատեսք ի միմեանս կապեցան. և ի վերայ այնորիկ տեսի գմբեթաձև խորանարդ ամպեղէն շինուած աստուածակերտ զարմանալի։ Եւ ի ներքոյ խորանին և վերայ կամարացն տեսի զսուրբ վկայսն զայսոսիկ զերեսուն և զեօթն, իբրև ի լուսաւոր կերպարանս սպիտակութեան հանդերձանօք, զոր ոչ բաւեմ պատմել։

738 Եւ ի կատար շինուածոյն տեսանէի աթոռ զարմանալի աստուածակերտ սքանչելի հրեղէն, և զխաչն տէրունական ի վերայ նորա. զորով փարեալ լոյսն համատարած՝ խառնեցաւ ընդ ճառագայթս խաչին, և մածեալ ի նոյն միացաւ. և սիւն գործեաց լոյսն շողացեալ, և ծագեաց ի մէջ ներքին սեանցն խարսխացն։

739 Եւ բղխեաց աղբիւր յորդաբուղխ, և

հոսեցաւ ծաւալեցաւ ընդ դաշտս ամենայն, և ելից առ հասարակ՝ որչափ ակն բաւեաց։ Եւ եղև ծով լի և կապուտակագոյն, և երկնագոյն երևեցան դաշտք առ հասարակ։ Եւ տեսի բազմութիւն հրեղէն սեղանոց անչափ բազմութեամբ. և սիւն մի մի առ սեղան, և խաչ մի մի ի վերայ նորա. և իբրև զաստեղս բազմութեամբ՝ այնպիսի երևեալք և անչափ փայլեալք։

740 Եւ տեսի հօտս անթիւս այծեաց ի գոյն սևութեան, որք անցեալք ընդ ջուրն՝ յօդիս դարձան. և զգոյնս իւրեանց ի կերպարանս սպիտակութեան շրջեցին, և լուսակիզն ասրն փայլէր առ հասարակ, մինչև ճառագայթք հատանէին ի նոցանէն։ Եւ մինչ դեռ նայէի ես՝ յանկարծակի ծնան հօտքն և բազմացան, և ծնունդքն լցին զվայրսն. և ծնեալ գառինքն ամենայն լուսակիզն էին։ Իսկ յանկարծ այլ ծնունդք յաճախեցին բազմացան, և կէսքն անկեալ ելին յայնկոյս ջրոյն։ Եւ գառինքն գայլք եղեն թուխք. և յարձակեցան ելին ի մէջ հօտիցն, և սկսան կոտորել, և եղեն արեան ճապաղիք։ Եւ մինչ դեռ նայէի՝ և տեսի, և բուսան թևք հօտիցն, և եղեն թևաւորք, և վերացան խառնեցան ի զօրս լուսեղէնս։ Եւ յարեաւ հեղեղ հրեղէն, և արկեալ տարաւ զգայլսն։

741 Եւ ես նայեցեալ զարմացեալ կայի։ Եւ այրն, որ յառաջնումն կարդաց զանուն իմ և

ցուցանէր ինձ՝ ասէ ցիս, թէ «Այր դու, զի՞ կաս զարմացեալ, և ո՛չ ի միտ առնուս զմեծամեծս Աստուծոյ»։ Եւ ես ասեմ. «Ո՞րպէս, Տէր։» Եւ ասէ ցիս. «Տեսիլ ցուցաւ քեզ այս՝ զի ի միտ առցես։ Զի բացեալ են աւադիկ երկինք՝ գիտեա՛ զի բացեալ են դրունք մարդասիրութեանն Քրիստոսի առ իւր արարածս։ Եւ ձայն բարբառոյ որոտմանն, գիտեա՛ զի իջանէ անձրև ողորմութեանն և գթութեանն Աստուծոյ։ Բացեալ են աւանիկ դրունք երկնից, բացան և ջուրքն որ ի վերայ նորա, զի մի՛ արգել լիցի այսմ աշխարհի մարդկան՝ ելանել ի վեր։ Զի սուրբ վկայքս այս որ աստ վկայեցին՝ հիւսիսական կողմանցս ճանապարհ գործեցին. զի ինքեանք ելին և այլոց շաւիղս ուղղեցին։

742 Աւասիկ լոյսս զի ելից զվայրս՝ այս քարոզութիւն Աւետարանին է, որ և զկողմն հիւսիսոյ լնու։ Եւ զօրք լուսեղէնք ցանկացեալ փափագեցին իջանել ի հոտ անոյշ ծաղկաձև վարդագոյն արեան վկայիցն, նմ՛ այսուհետև խառնելոց են ընդ մարդկան ի բնակութիւն բազմութիւնք հրեշտակաց։

743 Իսկ այրս ահաւոր և շքեղաւոր, որ զառաջսն ունի զլուսոյն և զուռնն ոսկի ի ձեռին իւրում, և բաղխեաց զսանդարամետսն՝ այս տեսչութիւնն Աստուծոյ է, «որ հայի յերկիր, և տայ դողալ. մերձի ի լերինս, և ծխին»։ Այն ահ Աս-

տուածութեանն հարթեաց կործանեաց ընկէց զմոլորութիւնս յերկրէ։ Այն զի հնչեաց երկիր՝ զձայն ծառայութեանն հնազանդութեան բարբառեցաւ։

744 Որոյ սեանն խարիսխն ոսկի է, և նորուն սիւնն հրեղէն, և թակաղաղն ամպեայ, և խաչն լուսեղէն ի վերայ նորա. ոսկի խարիսխն՝ վէմն հաստատութեան անշարժութեան է. և սիւնն հրեղէն՝ կաթողիկէ եկեղեցի է, որ ժողովէ զամենայն ժողովուրդս ի մի միաբանութիւն հաւատոց ի ներքոյ թևոց իւրոց։ Եւ Թակաղաղն ամպեայ՝ որ ընդունելոց է զարդարսն, յորժամ թռիցեն ի տեառնագալստեանն ընդ առաջ նմա վերանալ։

745 Իսկ խաչն լուսաւոր ի նմա՝ է ինքն մեծ քահանայապետութիւնն ի մէջ ժողովրդոցն, օրինակ Քրիստոսի պատկերին մարմնացելոյ քահանայապետութեանն օծութեան Աստուածորդւոյն։ Եւ տեղին այն լիցի տաճար Աստուծոյ, և տուն աղօթից խնդրուածոց ամենայն հաւատացելոց, և աթոռ քահանայապետութեանն։

746 Եւ խարիսխքն երեք, որ կարմիրքն էին ի գոյն արեան՝ վասն չարչարանացն եկելոց նեղութեանց մահու համբերութեանն. զի զմահն իւրեանց արարին խարիսխ ճշմարտութեան հաւատոց, հեղմամբ արեան իւրեանց։ Եւ սիւնքն՝ ամպեղէնք յայն սակս երևեցան, վասն զի ամպն

ունի զԹեԹևուԹիւն արագուԹեան ի յարուԹեանն յերկինս վերանալոյ։ Եւ Թակաղաղն՝ հրեղէն, զի բնակուԹիւն նոցա լինելոց է ի հուր Աստուածութեանն լուսոյն։

747 Եւ խաչքն ունին զչարչարանս վկայիցն, որ նմանեցին Տեառն չարչարանացն, և մեռան փոխանակ նորա. զի Աստուծով կեցին և ընդ Քրիստոսի խաչեցան, և կենդանի է Քրիստոս յոսկերս նոցա՝ ցուցանել ամենեցուն զկենդանուԹիւն նոցա. յայտնի առնել զհոտ անուշուԹեան գիտուԹեան իւրոյ ի նոցանէ և հռչակել զառաքինուԹիւնս նոցա ընդ տիեզերս։ Զի սպանին նոքա զմարմինս երկրաւորս, և կախեցին զտէրունական խաչէն. եղեն Տեառն իւրեանց չարչարակից, նոյնպէս և փառացն և զօրուԹեանն լինելոց են հաղորդք։

748 Այլ առաջին խաչն որ ցուցաւ քեզ՝ ունի զպարծանս քահանայուԹեան պատուին, պանծացեալ ի խաչն Քրիստոսի։ Իսկ երեք ևս, որ ունէին զտեղի վկայարանացն հանգստի սրբոցն՝ զի ի տեղւոջ հեղման արեանն իւրեանց շինեսցին վկայարանք հանգստի ոսկերաց իւրեանց։ Իսկ զի բարձր է սիւնն առաջին՝ զի մեծ և բարձր է պատիւ կաԹողիկէ եկեղեցւոյ քան զամենայն բարձրուԹիւնս սրբոցն։ Իսկ կամարքն որ ի սեանց անտի ի միմեանս կապէին՝ այս ինքն է հաւասարուԹիւն միաբանուԹեան կաԹո-

դիկէ եկեղեցւոյ։ Իսկ խորանն ի վերայ՝ ունի զօրինակ վերնոյ քաղաքին, զժողովարանն միաբանութեան արքայութեանն երկնից։

749 Եւ զի երևէին քեզ վկայքն՝ գիտեա զի մահս ժամանակեան է, ասէ, և կենդանութիւն նոցա յաւիտենական, փառաւորեալ ի փառս Աստուածորդւոյն. վասն այսորիկ և զօրինակ խաչի նորա տպաւորեալ յանձինս նոցա։

750 Եւ ի վերայ կատարոյ շինուածոյն զոր տեսանես, նոյն ինքն աթոռ ամենազօր բնութեան Աստուածութեանն, բարձրութեան ինքնութեանն. զի նա ինքն գլուխ է եկեղեցւոյ սրբոյ և կատարիչ ամենայն բարութեանց, և ի նա ամենայն շինուածն պատշաճի, և աճէ զաճումն Աստուծոյ, յոր ամենայն մարմին յօդիւք և խաղալեօք և անդամօք հաստատեալ և կազմեալ։

751 Եւ լոյսն զի փարէր զխաչիւն՝ այս ինքն Հոգի Աստուածութեանն որ զՈրդին փառաւոր առնէ։ Եւ զի խառնեցաւ ընդ ճառագայթս նորա՝ այս ինքն զի յՈրդւոյն առնու և պատմէ սիրելեաց իւրոց։ Եւ զի միացաւ ի նոյն՝ զի մի է բնութիւն Աստուածութեանն։ Եւ զի ծագեաց լոյսն ի մէջ սեանցն չորեցունց, և բղխեցոյց զաղբիւրն յորդաբուղխ՝ զի ի կաթողիկէ եկեղեցւոյն շնորհք Հոգւոյն ի մէջ վկայելոցն և ի մէջ քահանայութեանն բղխելոց է աղբիւր

մկրտութեան, լուանալ զաղտ ոգւոյն մարմնովքն հանդերձ։ Եւ այն զի յորդեաց ելից զբազում վայրս՝ զի լինելոց է փրկութիւն մկրտութեամբ բազում ժողովրդոց։ Եւ զի երկնագոյն երևեցան դաշտք ամենայն՝ այս ինքն է՝ զի երկիրս իբրև զերկինս լինելոց է, խառնուրդք հրեշտակաց և մարդկան։

752 Եւ հրեղէն սեղանոցն բազմութիւնք որ քեզդ երևին՝ ճշմարտիւ իսկ լինելոց են սեղանք Աստուծոյ, որ զքաւութիւն բաշխեն ամենեցուն։ Եւ հրեղէն յայն սակս երևեցաւ, զի պաշտօն Հոգւոյն եղիցի փառօք։ Եւ սիւնք մի մի առ սեղան՝ պաշտօն աղօթից քահանայութեան։ Եւ խաչք ի վերայ նոցա, այս ինքն զի սուրբ անունն Քրիստոսի փառաւոր լիցի ընդ ամենայն տեղիս։ Եւ զի բազում էին իբրև զաստեղս՝ զի պաշտամունք սրբութեանն իբրև զաստեղս բազմասցին։

753 Եւ հօտք բազմութեան այծեացն սևութեան, որք յիջանել ի ջուրսն յօդիս դարձեալ սպիտակութեան՝ աւադիկ աջն Աստուածութեան շնորհացն ի ձեռն քահանայապետութեան հասանելոց է. յորոյ ձեռն բղխեսցէ աղբիւր մկրտութեան. ի թողութիւն քաւութեան բազում մեղաւորաց։ Եւ որ լուսակիզն ասր նոցա փայլեալ պայծառացեալ էր՝ այս ինքն՝ մկրտեալքն լոյս զգենլոց են, և արքայութեանն խոստացե-

լոց արժանաւոր լինելոց։ Եւ զի ծնան հօտքն և բազմացան և լցին զվայրսն՝ այս ինքն է՝ զբազում ժամանակս աճեցուցանէ զքարոզութիւնն, և ծնանին նոր ծնունդք նորոգութեան, և բազմացուցանէ զմկրտութիւնն։

754 Եւ զի կէսքն անկեալ ելեալ էին հօտքն ընդ ջուրսն, ի նոյն կողմն ուստի անցեալն էին՝ այս ինքն է՝ ի յետին ժամանակս անօրինելոց են, անկեալք ի ճշմարտութենէն. ընկենլոց են յետս զդրոշմ ուխտին սրբութեան Աստուածութեանն, և բազումք թողուն զուխտն սրբութեան։ Եւ ի գառանցն լինելոց են գայլք, որ կոտորելոց են զսուրբ գառինս. այս ինքն որ գնան ի ճշմարտութենէ անտի և յուխտէ քահանայիցն՝ լինելոց են գայլք, և հանեն ճապաղիս արեան գառանցն, այս ինքն ուխտին և քահանայութեանն, և խռովութիւն ժողովրդոցն։ Իսկ որ համբերենն միամտութեամբ ի գառանցն, ի ժողովրդոցն կամ ի քահանայիցն՝ թևս առնուցուն և յարքայութիւնն Քրիստոսի վերանան։ Իսկ որ զմիտս գայլոցն կամ զգործս յափշտակութեան նոցա ունիցին՝ ի հուրն անշէջ մատնեսցին։

755 Եւ դու, ասէ ցիս այրն, պի՛նտ կաց, քա՛ջ լեր, զգո՛յշ լեր. զի գործ ի ձեռն եկեալ հասեալ է քեզ. զի քեզ բարութիւն դիւրաւ լինելոց է, զի և դու ընդ ճշմարիտ մշակս վարձս

առցես յանպատում պարգևացն Քրիստոսի։ Արդ՝ զգո՛յշ լեր աւանդիդ, որ քեզդ հաւատացաւ ի տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. շինեսջի՛ր զտաճար անուանն Աստուծոյ ի տեղւոջն որ ցուցաւ քեզ, ուր սիւնն հրեղէն ունէր զոսկի խարիսխն, և զվկայարանս սրբոցն ի տեղիսն՝ ուր զենան ինքեանք ի կենդանութիւն Աստուածութեան յուսոյն։ Զի բժշկեսցին հարուածեալքդ, և քարոզութեանն յաջողուած յառաջադէմ լիցի հանապարզորդութեամբ օր ըստ օրէ, հասանել ամենեցուն ի չափ կատարման հասակի հաւատոցն Քրիստոսի»։ Եւ զայս ասացեալ՝ շարժումն եղեալ, և ընդ առաւօտանալն ծածկեցաւ տեսիլն։

756 **ՃԳ**. «Արդ՝ ամենարարն, ամենաստեղծն, ամենահաստիչն, ամենիմաստն, ամենատէրն, ամենակալն, ամենագիտն, ամենաբժիշկն խրատեաց զձեզ, զի Աստուածութեանն իւրոյ զձեզ մերձաւորս արասցէ։ Վասն այսորիկ ցուցեալ ձեզ մեօք զկենաց ճանապարհս և զփրկութեան հանգամանս, զթողութիւն միանգամայն ածել հասուցանել ի վերայ. վասն այսորիկ զտեսիլ հանդերձելոցն երևեցոյց ինձ պատմել ձեզ, առ ժամանակիս զիւր կամսն առ ձեզ կատարելով։ Արդ՝ և դուք զասացեալսն ըստ հրամանացն փութա՛ցարո՛ւք կատարել։ Եւ արդ՝ եկա՛յք շինեսցուք զվկայարանսն, փոխել զվկայսս ի հանգիստ. զի

և սորա փոխեսցեն զձեզ ի նորոգութիւն»։

757 Եւ զայս ասացեալ՝ հրամայեաց զի զնիւթ շինուածոյն վաղվաղակի պատրաստեսցեն։ Եւ ամենայն բազմութեան մարդկանն լուեալ զայն՝ իւրաքանչիւր ընթացան պատրաստել զնիւթսն։ Եւ կուտէին ի հրամայեալ տեղիսն ոմն վէմ, ոմն քար, ոմն աղիւս, ոմն զմայր փայտն, պատրաստէին խնդալից փութով և մեծաւ երկիւղիւ։

758 Եւ ինքն սուրբն Գրիգորիոս զլար ճարտարութեան շինողացն ի ձեռն առեալ՝ զերանելեացն վկայարան հանգստարանացն զհիմունսն յօրինէր։ Եւ մէն մի իւրաքանչիւր ամենայն բազմութեանն սատարութիւն ի ձեռն առեալ, ըստ գեղեցկադիր յարմարելոյ հիմնարկին ի կատարումն շինուածոյն կանգնեցին։ Ամենայն ոք ձեռն ի գործ արկեալ, և կանանւոյն անգամ սատարեալ ըստ իւրեանց տկարութեան կանացի ուժոյն, և այսպէս առ հասարակ գործէին զգործն հաւատովք և մեծաւ երկիւղիւ, զի մի՛ ոք ամենևին անմասն եղեալ ի փրկութենէ շնորհացն, ի բժշկութենէն զրկեսցի։

759 Եւ կանգնեալ երիս վկայարանս, մի՝ ի հիւսիսոյ յարևելից կողմանէ քաղաքին, ուր վկայեաց սանականն Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօք։ Եւ զմիւսն շինեցին ի հարաւակողմ կուսէ անտի, ուր վկայեացն Գայիանէ նորուն

սնուցիչն երկու ընկերօքն։ Եւ զմիւսն ևս մօտ
ի հնձանն ի մէջ այգւոյն, ուր էին վանք նոցա։
Շինեցին. կազմեցին զտեղիսն, և զարդարեցին
ոսկի և արծաթի կանթեղօք լուցելովք, և լապ-
տերօք վառելովք, և աշտանակօք բորբոքելովք։

760 **ՃԳ.** Եւ հրամայեաց մէն մի իւրաքան-
չիւր արկղագործ, տախտակամած, մայրափայ-
տեայ, բևեռապինդ, հաստահեղոյս, երկաթագամ
տապան գործել։ Եւ ամենայն ըստ ասացելոյ
պատուիրանին արարեալ, հանդերձեալ կազմեալ
պատրաստեցին. ըստ եդեալ հրամանին տուելոյ
բերին զարկեղսն արարեալ հանգստի սրբոցն առ
դուրս հնձանին, առաջի սրբոյն Գրիգորի։ Իսկ
նա առեալ՝ ինքն միայն ի ներքս մտանէր, և ոչ
թողոյր զայլ ոք ամենևին ի ներքս մտանել.
ասէ. «Ոչ է պարտ ձեզ հուպ լինել և մերձենալ
առ նոսա, որ չևդ էք բժշկեալ, որ չևդ էք սըր-
բեալ մկրտութեամբ»։ Այլ ինքն միայն առանձ-
նացեալ, զմի մի իւրաքանչիւր ի սրբոցն առեալ
յիւրաքանչիւր արկեղ դնէր՝ իւրաքանչիւր հան-
դերձով և իւրեանց կազմութեամբ պնդէր, և
կնքէր քրիստոսանշան կնքովն։

761 Իսկ թագաւորն և արքայազունքն ամե-
նայն և մեծամեծքն և նախարարքն և ազատքն
և զօրքն ամենայն՝ իւրաքանչիւր բերէին իւղս
անուշունս և խունկս ազնիւս, և զգունագոյն
նարօտս պատանաց, զմետաքսառէչս ոսկեթելս

կերպասուց։ Եւ կին թագաւորին և օրիորդք թագաւորազունք և կանայք պատուականացն և մեծամեծացն զտերք՝ բերէին ծիրանիս և զոսկեհուռն դիպակն և զերկնագոյնն, և զպիտակ իբրև զձիւն հանդերձանս սրբոցն։ Նոյնպէս և զոսկին և զարծաթն և զկտաւսն փութով կուտէին առ դուրս հնձանին։

762 Արդ՝ ելեալ տեսանէր սուրբն Գրիգորիոս, զի շեղջ շեղջ կուտեալ էին առ դուրս հնձանին։ Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն զնոցա ինչ առ նոսա մատուցանել. ասէ. «Ո՞չ վաղ իսկ ասացի, եթէ ոչ է պատշաճ զձեր ինչ, մինչ չեղէք սրբեալ մկրտութեամբ՝ առ նոսա մատուցանել. այլ յօժարութիւնդ ձեր բարիոք է վասն ձերոյ փրկութեան։ Այլ այս ամենայն յարքունական գանձուն պահեալ կայցէ, մինչև ձեզ հովիւ և վարդապետ ի տուչութենէ բարերարութեան Աստուծոյ պարգևեսցի, և երևեսցէն ձեզ առաջնորդք, քահանայապետք, տեսուչք եպիսկոպոսք և երիցունք եկեղեցական կարգի լուսաւորութեան սիրոյն Աստուծոյ. և այդ ամենայն երթիցէ ի սպաս պաշտաման փառաւորընկալ սեղանոյն Աստուծոյ ի ձեռն քահանայապետին կացելոյ։ Այլ այժմ եկայք զսոսա յիւրաքանչիւր հանգիստս մատուսցուք»։

763 **ԾԵ.** Իսկ թագաւորն Տրդատ յայնժամ դեռ ևս էր յամենայն կերպարանս խոզի, բայց

միայն ի մարդկապէսն խօսելոյ. և կճղակք ձեռացն և ոտիցն իբրև զխոզի, և դէմք երեսացն կնճթացեալ, և ժանիք մեծամեծք իբրև զմեծամեծ վարազաց, և խոզանաստևն թաւացեալ զամենայն մարմնովն։ Այլ կայր պատեալ զերեսն գլխովն հանդերձ՝ արկեալ զիւրեաւ քուրձ, և կայր երևոյթ տեսլեամբ ի մէջ ժողովրդոցն։ Արդ՝ մատուցեալ աղաչէր զսուրբն Գրիգորիոս, զի զոնեա ձեռացն և ոտիցն հնար լինիցի բժշկութեան, զի ի գործ շինուածոց սրբոցն արժանի արասցէ գէթ սակաւիկ ինչ մասնաւորել զնա։

764 Իսկ երանելին Գրիգորիոս ծունր կրկնեալ ամենատեառն բարերարի մարդասիրին Աստուծոյ, երթեալ արկանէր զսուրբընկալ արկեղօքն երանելի մարմնոցն քրիստոսական վկայիցն՝ մատուցանել պաղատանս. համբարձեալ զբազուկսն հանապազատարած յերկինս՝ ամենայն ժողովելոցն և թագաւորին բժշկութիւն հայցէր։ Ապա դարձաւ առ թագաւորն, շնորհելովն Քրիստոսի զոտսն նորա և զձեռսն բժշկէր. զի թափեցան կճղակք ոտիցն և ձեռացն. որպէս զի առ մի նուագ հաղորդեալ լիցի ի գործ սրբոցն՝ իւրոց ձեռացն վաստակելով։

765 Իսկ նորա հարցեալ զԳրիգորիոս, թէ զի՞նչ հրամայեսցէ նմա. և նա տայր զչափ արկեղացն սրբոց, զի հատեալ զտեղիսն իւրաքանչիւր բնակութեան՝ յօրինեսցէ ի ներքս ի մար-

-տիրոսական յարկին հանգստեան։ Իսկ նորա ա-
-գաչեալ զԳիրգորիոս՝ զի հրամայեսցէ, մի՝ վասն
կնոջ իւրոյ Աշխենայ տիկնոջ, և մի՝ վասն քեռն
իւրոյ հարազատի որում անուն էր Խոսրովի-
դուխտ, զի իշխեսցեն և նոքա հաւասարել գոր-
ծոյն։ Եւ նորա տուեալ հրաման, և նոցա եր-
թեալ ընդ նմա օգնել գործոյն։ Եւ առեալ զչափ
արկեղացն՝ փոսել փորել զտեղիս հանգստի սըր-
բոցն ի ներքս ի տաճարս հանգստարանացն։

766 **ԾԶ.** Արդ՝ առեալ թագաւորին փայ-
տատ և բահ՝ հատանէր զդիրս հանգստոցաց սըր-
բոցն իւրաքանչիւր ըստ չափու արկեղացն։ Սոյն-
պէս և ինքեանք երկոքին, Աշխէն տիկին և քոյր
թագաւորին Խոսրովիդուխտ, ըստ բրել բրողին
ի հանդերձս իւրեանց ընկալեալ զհողն՝ արտաքս
պեղէին։ Եւ այսպէս կարգի կարգի յառաջակողմն
պատրաստեցին զդիրս սրբոյն Հռիփսիմեայ. և
զկնի նորա զերեսուն և զերկուսն ի տեղւոջն
յայնմիկ, ուր հեղան արիւնք վկայականք երա-
նութեան նոցա, ի տեղւոջ հանգստեան պատ-
րաստելոյ սուրբ և փառաւոր սեղանոյն Քրիս-
տոսի։ Սոյնպէս և ի վկայարանին՝ որ ի հարա-
ւակոյս քաղաքին էր՝ պատրաստեաց և զայն տե-
ղին երանելւոյն Գայիանեայ և երկուց ընկե-
րացն։ Ինքնին թագաւորն Տրդատ քերբն Խոս-
րովիդխտով հանդերձ և Աշխէն տիկնաւ զդիրս
սրբոցն իւրաքանչիւր բնակութեան յօրինէին

իւրեանց ձեռօքն։

767 Եւ եկն Թագաւորն, խնդրեաց հրաժեշտ ի սրբոյն Գրիգորէ եօթնօրեայ ճանապարհ կալեալ ի վեր ի բարձր լեառն ի Մասիս։ Եւ անտի ի գլխոյ լերնէն առեալ վէմս արաստոյս, անտաշս, անփոկս, յաղթս, ծանունս, երկայնս, ստուարս և մեծամեծս, որ զմի մի ոչ ումեք լինէր հնար, թէ և դիպելոյ բազմութեան ի մարդկանէ՝ զայն շարժել. արդ՝ առեալ սկայազօրն հայկաբար զութ արձանսն՝ ի վերայ իւրոց թիկանցն զայն դնէր և ըստանձնեալ բերէր ի վկայարանս տաճարացն։ Մէն չորս արձանս սեամկանգնէր՝ իբրև փոխարէն անմիտ մարտին, զոր ընդ սրբոյն պատերազմեալ յիւրում սենեկին. ուր ամենապահ շնորհացն յաղթեալ՝ զայնչափ զարմանալիսն գործեաց։ Եւ սա պսակ յաղթութեան՝ զիւրոյ ձեռացն զօրութեան զվաստակն ամենեցուն ցուցանէր։

768 Արարեալ շինեալ կազմեալ զսուրբ վկայարանսն երեսին՝ հանդերձեցին զարդարեցին և օրինօք յարդարեցին. և ապա առեալ զիւրաքանչիւր յիւրաքանչիւր տեղի վկայութեանն մատուցանէին։ Զսուրբն Գայիանէ ի կողմն հարաւոյ, իւրոյ մարտիրոսութեանն երկու ընկերօքն դնէր ի վկայարանի տաճարին։ Սոյնպէս և զերանելին Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօքն ի կողմն արևելից ի շինածի տաճարին

գնէին։ Եւ զմիաւորն, որ ի հնձանին սպանաւ՝ սորա տաճարն ի կողմանէ քաղաքին ի հիւսիսոյ կուսէ։ Եւ զամենայն սուրբսն ի միասին գումարեալ, զխաչական վկայսն Քրիստոսի՝ յիւրաքանչիւր հանգիստս մարտիրոսական բնակութեան շինուածոցն փոխեցին։ Ըստ երևելոյ հրամանին տեսլեանն յառաջագոյն Գրիգորի՝ այսպէս և կատարեցաւ։

769 Եւ ի ներքսակոյն խորանացն, ի վերայ հանգստարանացն կենդանադիր գերեզմանացն ի տեղիս սեղանոցն, յերեսին վկայարանսն մէն մի կանգնեաց զսուրբ նշան տէրունական խաչին. «Զի միայն, ասէ, առաջի այդր ամենակեցոյց նշանիդ երկիր պագանիցէք տեառն Աստուծոյ արարչին ձերոյ։ Ահա սիւնք հաստատուն կանգնեցան ձերում խարխուլ շինուածոյն։ Այս այն սիւնք են, ասէ, որ ունիք զբեռն ծանրութեան ձերոյ շինուածոյն փրկութեան. ահա երեք սիւնք. և չորրորդ սիւն կենդանութեան՝ որ զձեզ առ Աստուած վերացուսցէ։ Եկայք զնկատեալ տեղին տէրունական տանն և մեզ հրամայեալն ի մէջ առեալ ի պատիւ փակեսցուք»։

770 Եւ թագաւորաւն և ամենայն ժողովրդովքն հանդերձ երթեալ հասանէր անդէն ի տեղին ցուցեալ հրեղէն սեանն ոսկիակալ խարիսխին, և անդէն բարձր քաղաքորմով փակեալ զտեղին ի պատիւ, և դրամբք և դռնափակօք

ամրացուցեալ, և կանգնեալ և անդ զնշան փըր-
կական խաչին. զի առ հասարակ հասեալ ամե-
նայն որ յայն տեղի՝ ամենազօր արարչին Աս-
տուծոյ երկրպագեալ ծունր կրկնեսցեն։

771 Եւ այսպէս լուսաւորեալ զսիրտս և զո-
գիս ժողովրդոցն քարոզութեամբ, աղիւն Աս-
տուածութեանն յաղեալ համեմեալ. թողեալ
զպաշտօն ունայնութեան մնոտեաց ձեռագործ
կռոցն արարելոց, և ի պաշտօն դարձեալ մար-
դասիրին Աստուծոյ։

772 Եւ յայնմ հետէ և անդր կանխէին
անձնակամ կամօք ի պահս և յաղօթս, և յեր-
կիւղ և ի սէր. և յունկնդրութիւն Աստուծոյ
վարդապետութեանն փութային։

773 **ՃԷ.** Արդ՝ իբրև ժողովեալք միահա-
մուռ ի պաշտօնարան տեղւոյն յարկի տանն Աս-
տուծոյ կային՝ խօսել սկսաւ երանելին Գրիգո-
րիոս և ասէ. «Դի՛ք ծունր ամենեքեան, զի ա-
րասցէ Տէր բժշկութիւն հարուածոցդ»։ Եւ եդեալ
ծունր ամենեցուն առ Աստուած, և երանելւոյն
Գրիգորի մեծաւ աղօթիւք և պաղատանօք խըն-
դրեալ ուժգին ճգնութեամբ և արտասուօք վասն
թագաւորին բժշկութեան։ Եւ թագաւորն մինչ
դեռ կայր ի տեսիլ կերպարանաց խոզի ընդ ժո-
ղովրդեանն՝ յանկարծակի հարեալ զդողման, և
զխորխն խոզի արտաքոյ մարմնոյն իւրոյ ի բաց
ընկենոյր, ժանդատեսիլ ժանեօքն և կնճթաղէմ

երեսօքն հանդերձ. խոզանացեալ մազովն թաւու-
թեամբ զխորխացեալ կաշին ի բաց ընկենոյր։
Եւ դէմք երեսացն դարձան յիւր իսկ կերպարան-
սըն, և մարմինն փափկացեալ մատաղացեալ լի-
նէր իբրև զառօրեայ մանկան ծնելոյ, և ողջան-
դամ մարմնովքն ամենևին բժշկեցաւ։

774 Սոյնպէս և ամենայն մարդիկն, որ էին
բազմութիւնք կուտեալք՝ յիւրաքանչիւր ախտից
թօթափեալք. ոմանք բորոտք, և ոմանք անդա-
մալոյծք և գօսացեալք, և ջրգողեալք որովայ-
նիւք, և դիւահարք, և գոնճացեալք, և պատա-
գրոսք։ Եւ այսպէս բացեալ շնորհացն մարդա-
սիրին Քրիստոսի զիւր ամենակար բժշկարանն՝
բժշկել զամենեսին ի ձեռն Գրիգորի, ախտա-
ցեալքն թօթափէին յիւրաքանչիւր հիւանդու-
թեանց։ Սոյնպէս և բացեալ լինէր աղբիւր գիտու-
թեանն Քրիստոսի, զլսելիս ամենեցուն լնուլ ճըշ-
մարտապատումվարդապետութեամբն Աստուծոյ։

775 «Անդ էր այնուհետև սրտալիր ուրա-
խութիւն, և ակնավայել տեսիլ հայեցելոցն։
Քանզի երկիր, որ և համբաւուցն անգամ օտար
էր կողմանցն այնոցիկ, յորում ամենայն աս-
տուածագործ սքանչելութիւնքն գործեցան՝ առ
ժամայն վաղվաղակի իրացն եղելոց խելամուտ
լինէր. ոչ միայն առ ժամանակաւն պաշտելոցն,
այլ և յառաջակարգ յաւիտեանցն և յապա եկե-
լոցն, և սկզբանն և կատարածի, և ամենայն աս-

տուածատուր աւանդութեանցն։

776 Իսկ իբրև զչափ առեալ զիրացն հաստատութեան՝ համարձակագոյն և առաւելագոյն զաշակերտութիւն նորագիւտ վարդապետութեանն խմբէին ուսուցանել, թեքել և պատրաստական քարոզութեանն անգէտ մարդկանն յօրինել։ Որոց և ինքեանք իսկ ի կողմանց կողմանց և ի գաւառաց գաւառաց Հայաստան աշխարհին՝ յորդեալք և դրդեալք հասանէին ի բացեալ աղբիւրն շնորհաց գիտութեանն Քրիստոսի։ Քանզի յԱյրարատեան գաւառին, ի Թագաւորանիստ կայեանսն, բղխեցին Հայոց տանն Թորգոմայ շնորհք քարոզութեան Աւետարանին պատուիրանացն Աստուծոյ»։

777 ՃԸ. Առնոյր այնուհետև խորհուրդ հաւանութեան ընդ Թագաւորին և ընդ իշխանսն, նախարարօքն և զօրօքն հանդերձ՝ վասն խաղաղութեան հասարակաց, քակել, կործանել, բառնալ զգայթակղութիւնսն ի միջոյ, ի բաց կորուսանել. զի մի՛ ումեք լիցի խէթ և խութ այնուհետև ընդ ոտս անկանել և խափան առնել՝ ելանել յազատութիւնն վերին։ Այլ զի քաջալերեալք ամենեքեան հասանիցեն ի բարեացն կատարումն, ի նշանակեալ նպատակն երանելւոյն Պաւղոսի, թէ «Միաբան հասցուք ի չափ հասակին Քրիստոսի», որոյ ազատութիւնն յերկինս է. ակն ունել փրկչին մեծին Աստուծոյ, և պար-

ծանք ի խաչն, և գովութիւն ի փառս Աստուծոյ։

778 Իսկ անդէն վաղվաղակի թագաւորն ինքնիշխան հրամանաւ, և ամենեցուն հաւանութեամբ, գործ ի ձեռն տայր երանելւոյն Գրիգորի, զի զյառաջագոյն զհայրենական հնամեացն նախնեացն և զիւր կարծեալ աստուածսն չաստուածս անուանեալ՝ անյիշատակ առնել, ջնջել ի միջոյ։ Ապա ինքն իսկ թագաւորն խաղայր գնայր ամենայն զօրօքն հանդերձ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ երթալ յԱրտաշատ քաղաք, աւերել անդ զբագինսն Անահտական դիցն, և որ յԵրազամոյն տեղիսն անուանեալ կայր։ Նախ դիպեալ ի ճանապարհի երազացոյց երազահան պաշտաման Տրի դից, դպրի գիտութեան քրմաց, անուանեալ Դիւան գրչի Որմզդի, ուսման ճարտարութեան մեհեան. նախ ի նա ձեռն արկեալ՝ քակեալ այրեալ աւերեալ քանդեցին։

779 Ուր և երևեալ կերպարանեալ դիւացն ի նմանութիւն առն և ձիոյ բազմութեան, կազմութեան գնդի և հետևակազօրու, մկնդաւորք և ուռնաւորք, առաջի ընթացեալք ի կերպարանս մարդկան նմանութեան, նիզակօք և նշանօք, ի զէն և ի զարդ վառեալք, մեծաւ գոչմամբ զաղաղակ հարեալ՝ փախստեայք յԱնահտական մեհեանն անկանէին, ուստի ընդ հասեալսն մարտեդեալ կռուէին. նետս անօյժս քարավէժս թանձրատարափս ի վերուստ ի շինուածոցն ի խո-

նարհ զմարդկան ցնդէին. զորս և սակաւ մի զարհուրեցուցեալ, զնորահաւատ մարդիկն։ Իսկ սուրբն Գրիգոր իբրև տեսեալ զայն՝ զնշան տէրունական խաչին առնոյր և դիմէր ի դուռն մեհենին. և ամենայն շինուածք մեհենին ի հիմանց դղրդեալ տապալեցան. և լուցեալ յանկարծօրէն փայտակերտն հրդեհեցաւ ի տէրունական նշանին զօրութենէ, և ծուխն ծառացեալ մինչև յամպս հասանէր։

780 Եւ ամենայն դևքն ի փախուստ դարձեալ՝ առաջի մարդկանն երևեցան, զօձիս զգըլխով արկեալ, և զճակատ հարեալ, և զճիչ բարձեալ՝ մեծագոչ լալեօք ասէին, թէ «Վա՜յ մեզ, վա՜յ մեզ, վա՜յ մեզ, զի յամենայն երկրէ փախստական արար զմեզ Յիսուս որդին Մարեմու, դստերն մարդկան. և աստի ևս ի ձեռն կապելոյս և մեռելոյս եհաս մեզ փախստական լինել։ Արդ՝ յո՞ դիմեալ փախիցուք, զի փառք նորա լցին զտիեզերս։ Այլ երթամք մեք ի բնակիչս լերինն Կաւկասու, ի կողմանս հիւսիսոյ. թերևս անդ հնար լիցի և ապրել մարթասցուք։ Զի առանց հանգստեան զօդս կոծեալ՝ անջատ զմեզ ի բնակութենէ մարդկան՝ կատարել զցանկութիւն կամաց մերոց նոքօք»։

781 Եւ զայս ասացեալ առաջի ամենեցուն. զի մարդիկն որ լուան՝ առաւել ևս հաստատեցան ի հաւատս ամենեքին. իսկ սևագունդ դի-

ւացն աներևոյթք եղեալ, չքոտեալք ի տեղւոյն իբրև զծուխ պակասեցան։ Իսկ մարդկանն հասելոց անդէն քանդեալ զհիմունս մնացեալս աւերէին, և զգանձսն մթերեալս՝ աղքատաց, տառապելոց և չքաւորաց մասն հանէին։ Եւ զդաստակերտսն և զսպասաւորսն քրմօքն հանդերձ և նոցին գետնովքն և սահմանօքն ի ծառայութիւն նուիրեցին եկեղեցւոյ սպասաւորութեան։

782 Եւ առ հասարակ ամենեցուն սերմանեալ զաստուածապաշտութեան զբանն, և զամենեսեան ի Տեառնն ճանապարհի կացուցանէր՝ գիտուն լինել պատուիրանաց արարչութեանն։ Եւ յամենայն քաղաքս Հայոց և ի գեօղս և յաւանս և յագարակս երևեցուցանէր զտեղիս տան Աստուծոյ։ Բայց ոչ առնէր յայտ զհիմնարկութեանն զհետ, և ոչ սեղան ուրեք ուղղեալ յանուն Աստուծոյ, զի չունէր զպատիւ քահանայութեան. այլ լոկ պարսպէր քաղաքորմով զտեղիսն, և կանգնէր զնշան տէրունական խաչին։ Նոյնպէս և յելս և ի մուտս ճանապարհաց և ի փողոցս և ի հրապարակս և ի ճանապարհակիցս պահ և ապաւէն զերկրպագեալն յամենեցունց զնոյն նշան կանգնէր։

783 «Առնոյր այնուհետև զԱրշակունեաց տոհմի որեարն ի վարժս վարդապետութեան պարապեցուցեալ. որոց առաջնոյն Տրդատ անուն, որ և թագաւորն իսկ էր, ամենայն տամբ իւ-

րով։ Նոյնպէս և զամենայն ոգի ջանայր յերկրերել հաւատացանել ի գիտութիւն ճշմարտութեան»։ «Եւ յորժամ այնպէս լի առնէր ընդ ամենայն տեղիս զսուրբ Աւետարանն Տեառն, և ամենեցուն զգուշացուցեալ անմեղութեամբ զճանապարհս կենաց վարելոյ»՝ ապա ամենեցուն զայն դնէր ի մտի, զի «տեառն Աստուծոյ իւրեանց միայն երկիր պագցեն, և նմա միայն սպասաւորեսցին։»

784 **ՃԹ**. Եւ ապա յանձն արարեալ զնոսա ամենապահ շնորհացն Աստուծոյ, և ինքն առեալ զթագաւորն՝ խաղայր գնացեալ երթայր, զի և յայլ կողմանս ամենայն սահմանացն Հայաստան աշխարհին սերմանեսցեն զբանն կենաց։ Եւ երթայր հասանէր ի Դարանաղեաց գաւառն, զի և անդ զանուանելոցն զսուտ աստուածոցն զբագինսն կործանեսցեն, որ էր ի գեօղն Թորդան, մեհեան անուանեալ սպիտակափառ դիցն Բարշամինայ. Նախ զնա կործանէին, և զպատկեր նորին փշրէին. և զգանձսն ամենայն, զոսկւոյն և զարծաթոյն , աւար հարկանէին և զայն աղքատաց բաժանեալ բաշխէին։ Եւ զգեօղն ամենայն դաստակերտօքն հանդերձ և սահմանօքն յանուն եկեղեցւոյն նուիրէին, և զամենափրկիչ նշանին օրինակ և անդ կանգնէին։

785 «Իսկ երանելւոյն վաղվաղակի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն

արկեալ զգաւառաւն, հանդերձ միամիտ սատարութեամբ Թագաւորին՝ գերէր զամենեսեան ի հայրենեացն աւանդելոց ի սատանայապաշտ դիւական ի սպասաւորութենէն ի հնազանդութիւն ծառայութեան Քրիստոսի մատուցանէր։ Եւ յորժամ ի նոսա զբանն կենաց սերմանեալ, և զամենեսեան յաստուածպաշտութիւն կրթեալ, որ և յայտնի իսկ բնակչաց գաւառին նշանք մեծամեծք երևեալ, կերպակերպ նմանութեամբք դիւացն փախստական լինելով անկանէին ի կողմանս» Խաղտեաց. և իբրև զնոսա ևս հաստատէր՝ ապա երթեալ հասանէր յամուր տեղին անուանեալ Անի, ի Թագաւորաբնակ կայեանսն հանգստոցաց գերեզմանաց Թագաւորացն Հայոց։ Եւ անդ կործանեցին զբագինն Զեւս դիցն Արամազդայ, հօրն անուանեալ դիցն ամենայնի։ Եւ անդ կանգնեալ զտէրունական նշանն, և զաւանն ամրականաւն հանդերձ ի ծառայութիւն եկեղեցւոյն նուիրէին։

786 Եւ ապա յետ այսորիկ անդէն ի սահմանակից գաւառն Եկեղեաց եկանէր։ Եւ անդ երևեալ դիւացն ի մեծ և ի բուն մեհենացն Հայոց Թագաւորացն, ի տեղիս պաշտամանցն, յԱնահտական մեհենին, յԵրէզն աւանի. ուր ի նմանութիւն վահանաւոր զօրու ժողովեալ դիւացն մարտնչէին, և մեծագոչ բարբառով զլեքինս հնչեցուցանէին։ Որք փախստականք եղեալք,

և ընդ փախչելն նոցա կործանեալ բարձրաբերձ պարիսպքն հարթեցան։ Եւ որք դիմեալ հասեալ էին զգաստացեալ զօրօքն, սուրբն Գրիգոր Թագաւորաւն հանդերձ, փշրէին զոսկի պատկերն Անահտական կանացի դիցն. և ամենևին զտեղին քանդեալ վատնէին, և զոսկին և զարծաթն աւար առեալ։ Եւ անտի ընդ գետն Գայլ յայնկոյս անցանէին, և քանդէին զՆանէական մեհեանն դըստերն Արամազդայ ի Թիլն յաւանի։ Եւ զգանձս երկոցունց մեհենացն աւարեալ ժողովեալ՝ ի նուէր սպասուց սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ թողուին տեղեօքն հանդերձ։

787 ՁԷ. Եւ այսպէս ի բազում տեղեաց բառնային զգայթակղեցուցիչսն անմռունչս, զձուլեալսն, կռփեալսն կոփեալսն, քանդակեալսն, անպիտանիսն, անօգուտսն, վնասակարսն, արարեալսն անմտութեամբ ցնորելոց մարդկան, դարձեալ սրտի մտօք ի հաւատսն հաստատեալք։ «Արքայն մեծասաստ իշխանութեամբ տայր հրաման՝ սատանայակուր և դիւամոլ ազգացն կողմանցն այնոցիկ՝ թափել և զերծանել յունայնամար հնացելոցն սնոտիագործ պաշտամանցն, և հնազանդ լինել ամենահեշտ լծոյ ծառայութեանն Քրիստոսի»։

788 «Եւ յորժամ անդ ևս զայս արարեալ հաւասարութեամբ ամենեցուն՝ առ հասարակ լցեալ զպիտոյս քարոզութեանն»՝ ոչ ինչ ապաստան լինէր յահ և ի սաստ թագաւորին՝ հաւա-

նեցուցանելոյ զամենեսին, և ոչ լոկ բանիւք մի-
այն, այլ և նշանօք և արուեստիւք և ազգի ազ-
գի բժշկութեամբք փառաւոր լինէր սուրբ անունն
Քրիստոսի։ Այս ամենայն գործեցաւ կամօք մար-
դասիրին Աստուծոյ ի ձեռն Գրիգորի։ Եւ յամե-
նայն տեղիս հասեալ ինքնին թագաւորն լինէր
քարոզ, խոստովանելով զիւր զամբարշտութիւնն.
և պատմէր զամենայն արարեալսն Աստուծոյ
զսքանչելիսն որ անցին ընդ նա, և զողորմու-
թիւն բժշկութեանն, և զայն ցուցանէր բարձ-
րաձայն աղաղակաւ, յայտ յանդիման առաջի
ամենեցուն։

789 Ապա փութացեալ հասանէր ի գաւառն
Դերջան, զի և անդ յառաջացի լինել զառաքե-
լական քարոզութեանն զարուեստ մշակութեանն
երկովք, և զերծուցանել զնոսա ի գարշելի «դիւ-
ցական սատանայակիր բարուցն ճիւաղութենէ,
զխուժադուժ կողմանսն աշակերտելով, զխոշո-
րագոյն և զխեցբեկագոյն բարս հեթանոսու-
թեան շրջել ի զգաստութիւն աստուածուսոյց
իմաստութեանն. և ծանօթս աւետարանական
աւետեացն, յարդարեալս ընդելս կացուցա-
նէր»։

790 Գայր հասանէր ի Մրհական մեհեանն
անուանեալ որդւոյն Արամազդայ, ի գիւղն զոր
Բագայառիճն կոչեն ըստ պարթևարէն լեզուին։
Եւ զայն ի հիմանց բրեալ խլէին, և զգանձսն

մթերեալս աւար հարկանէին և աղքատաց բաշխէին, և զտեղիսն նուիրէին եկեղեցւոյ. և զընդակէջս աշխարհին հաստատէր ի գիտութիւն ճշմարտութեան։ Եւ յայնմհետէ փոյթ ի վերայ ունէր «զառընթերակաց արքունիսն հանդերձ մեծամեծ աւագանւովն և ամենայն ազատագունդ բանակաւն աստուածեղէն իմաստութեամբն վարդապետել»։

791 **ՃԺԱ**. Իսկ թագաւորն Տրդատիոս հանդերձ միաբանութեամբ կնաւ իւրով Աշխէն տիկնաւ, և քերբ իւրով Խոսրովիդխտով, հրամայեաց ի ժողով կոչել միաբանութեամբ ամենայն զօրաց իւրոց։ Եւ վաղվաղակի հասանէին ի ժամադիրն յամենայն կողմանց ըստ հրամանին՝ յԱյրարատ գաւառն ի Վաղարշապատ քաղաք։ Քանզի և թագաւորն չու արարեալ անդր հասանէր։ Եւ կուտեցան առ հասարակ զօրքն ամենայն, և մեծամեծք և կուսակալք, գաւառակալք, պատուաւորք, պատուականք, զօրավարք, պետք և իշխանք, նախարարք և ազատք, դատաւորք և զօրագլուխք, և հասեալ կային առաջի թագաւորին։

792 Խորհուրդ ի մէջ առնոյր թագաւորն ընդ ամենեսին, փութալ հասանել՝ բարեաց գործոց ժառանգաւոր լինել։ «Եկայք, ասէ, ճեպեսցուք զայս առաջնորդ կենաց մերոց տուեալ մեզ յԱստուծոյ զԳրիգորդ հովիւ կացուցանել, զի

լուսաւորեսցէ զմեզ մկրտութեամբ և նորոգեսցէ օրէնսուսոյց խորհրդովք արարչին մերոյ Աստուծոյ»։

793 Իսկ Գրիգոր ոչ առնոյր զայս յանձն, ածուլ զմեծ պատիւ քահանայապետութեանն. ասէ. «Ոչ կարեմ հանդարտել բառնել վասն անչափակալ բարձրութեանն զօրել. զի անպատում է այս պատիւ քրիստոսատուր փառացն առաջնորդութեան, միջնորդ կալ ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ. այլ զարժանին խնդրեալ գտցեն»։

794 Իսկ անդէն տեսիլ սքանչելի յԱստուծոյ երևեալ թագաւորին՝ տեսանէր զհրեշտակ Աստուծոյ, զի խօսէր ընդ նմա և ասէր, թէ «Պարտ է ձեզ զԳրիգորդ վիճակեցուցանել առանց յապաղելոյ ի քահանայապետութիւն, զի լուսաւորեսցէ զձեզ մկրտութեամբ»։ Նոյնպէս երևեալ և Գրիգորի տեսիլ հրեշտակի Աստուծոյ, զի մի իշխեսցէ ինչ պնդել յամառել վասն այնր, «զի ի Քրիստոսէ է այդ հրամայեալ, ասէ, քեզ»։ Իսկ նա հաւանեալ վաղվաղակի բարբառեալ ասէր, թէ «Կամք Աստուծոյ կատարեսցին»։

795 **ՃԺԲ.** Յայնժամ թագաւորն վաղվաղակի փութով և երկիւղիւ և մեծաւ խնդութեամբ հոգացեալ, գումարեաց զգլխաւորս նախարարացն և զկուսակալս աշխարհացն. առաջին՝ իշխանն Անգեղ տան, երկրորդ՝ իշխանն Աղձնեաց, որ է բդեաշխն մեծ. երրորդ՝ իշխանն մարդպե-

տութեան իշխանութեանն, չորրորդ՝ իշխանն Թագակապ իշխանութեան ասպետութեանն, հինգերորդ՝ իշխանն սպարապետութեան, զօրավար Հայոց աշխարհին. վեցերորդ՝ իշխանն Կորդուտաց աշխարհին, եօթներորդ՝ իշխանն Ծոփաց աշխարհին. ութերորդ՝ իշխանն Գուգարացւոց աշխարհին, որ միւս անուանեալ բդեաշխն. իններորդ՝ իշխանն Ռշտունեաց աշխարհին. տասներորդ՝ իշխանն Մոկաց աշխարհին. մետասաներորդ՝ իշխանն Սիւնեաց աշխարհին. երկոտասաներորդ՝ իշխանն Ծաւդէից աշխարհին. երեքտասաներորդ՝ իշխանն Ուտիացւոց աշխարհին. չորեքտասաներորդ՝ իշխանն շահապ Ջարաւանդ և Հեր գաւառի. հնգետասաներորդ՝ իշխանն մաղխազութեան տանն. վեշտասաներորդ՝ իշխանն Արծրունեաց։

796 Այս իշխանք են ընտիրք, կուսակալք, կողմնակալք, հազարաւորք, բիւրաւորք ի մէջ Հայաստան աշխարհի տանն Թորգոմայ, զորս գումարեաց թագաւորն Տրդատ և առաքեաց գնալ ի կողմանս Կապուտկացւոց, ի քաղաքն Կեսարացւոց, զոր ըստ հայերէն լեզուին Մաժաք կոչեն. զի տարեալ զԳրիգորն՝ քահանայապետ կացուսցեն իւրեանց աշխարհին. և հանդերձեցան դէտ ակն ունել ճանապարհացն։ Եւ հրամայեաց հրովարտակ գրել օրինակ զայս.—

ՊԱՏՃԷՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ

797 «Ի վաղնջուց հետէ կորուսեալք, տգիտութեամբ մեղացն պաշարեալք, մառախլապատք, միգապատք, ափշեալք, ոչ կարացեալ հայել իմանալ նկատել, զարեգակն արդարութեան տեսանել. վասն այսորիկ խաւարեալք էաք, ի մութ թաթաւէաք։ Իսկ յորժամ քաղցրութիւն և մարդասիրութիւն արարչին մերոյ Աստուծոյ երևեցաւ՝ խրատել և լուսաւորել զմեզ զարարածս իւր՝ ծագեաց զնշոյլս կենդանի լուսոյն իւրոյ ի սիրտս մեր, և կենդանացոյց զմեռելութիւնս մեր, զիւր զսուրբ զսիրելի զվկայսս իւր յայս կողմանս առաքելով։

798 «Որք եկեալ՝ մերում անմտութեանս զիւրեանց քաջութեան նահատակութեան առաքինութեան զհանդէսն ցուցին։ Իբրև զի Տէրն գիտէր իսկ զնոցա քաջութիւնն թէ ո՛րպիսիք են. այլ զի և մեզ անմտացս ուսուսցէ զիմաստութիւն, թէ ո՛րչափ սիրով սիրեցին սոքա զՏէրն իւրեանց, վասն այսորիկ ընդ մարտին նոցա առաքինութեանն՝ տէր Աստուած սխրագործ ա՛յնչափ արար զիւր սքանչելիս և մեզ սաստիկ պատիժս պատուհասից՝ մինչև թագաւորիս մերում լինել խոզ, և ընդ վայրագասուն գազանս արածել։ Ապա ողորմեալ մեզ բարեխօսութեամբ աղօթից վկայելոցս, ի ձեռն այդր վկայեցելոյդ Գրի-

գորի զամենեսեան զմեզ բժշկեաց։
799 «Քանզի և դա առաւել ես վկայ գտաւ-
առաւել քան զառաւել նահատակեալ, վասն այ-
սորիկ յԱստուծոյ մեզ տուեալ առաջնորդ։ Եւ ի
ձեռն դորա զնախնական կարգս սովորութեան
ունայնութեան, կռապաշտութեան հայրենեացն,
խլեաց եբարձ ի միջոյ. և ուսոյց ամենեցուն
մեզ զիւր զվկայութիւնսն և զհրամանս, ըստ իւ-
րոց կամացն գնալ. մինչև տալ մեզ հրաման
յայտ յանդիման՝ զդոյն ինքն զԳրիգորդ մեզ հո-
վիւ և տեսուչ և վարդապետ ճշմարտապատում
կացուցանել։
800 «Վասն այսորիկ և մեր ապաստան ե-
ղեալ յօգնականութիւն ընդունելութեան աղօթից
ձերոց և սրբութեանդ, Ղևոնդիոս արքեպիսկո-
պոս Կեսարու և ամենայն ուխտ քահանայու-
թեանդ սրբոյ եկեղեցւոյ, որ այդր էք, մեք յո-
ղորմութենէ Տեառն աղօթիւք ձերովք առցուք
ողջոյն, Տրդատիոս թագաւոր, ամենայն զօրօք
երկրիս Հայոց մեծաց, և Աշխէն տիկին, և օրի-
որդ մեծ Խոսրովիդուխտ։ Վասն այսորիկ առա-
քեցաք մեք առ ձեզ արս գլխաւորս՝ իշխանս
պատուականս զաշխարհիս մերոյ մեծի, զի պատ-
մեսցեն ձեզ [զամենայն սքանչելիս Աստուծոյ,
որ աստ յայսմ աշխարհիս գործեցաւ ընդ մեզ։
801 «Եւ տուաք մեք ածել առ ձեզ զսուրբ
խոստովանողդ Քրիստոսի զԳրիգորիոս. և զայս

հրովարտակ մեր առ ձեզ գրեցաք, զի ըստ տու-
չութեան աւանդութեան հոգևոր աստուածա-
տուր շնորհին Քրիստոսի՝ մեզ զԳրիգորդ տեսուչ
և վարդապետ առաջնորդութեան աստուածա-
գնաց ճանապարհացն, և հովիւ և բժիշկ կացուս-
ջիք, որպէս և մեզ յԱստուծոյ հրամայեցաւ։ Եւ
աղօթս արասջիք, զի զմեզ արժանիս արասցէ
Աստուած իւրոյ ողորմութեանն, առողջութեամբ
գնալ ի ճանապարհս նորա, և ձեր սէրն և ող-
ջոյն եկեալ հանդիցէ առ մեզ»։ Եւ պատճէն հրո-
վարտակին զայս օրինակ գրեցաւ։

802 **ՃԺԳ.** Եւ կազմեցան պատրաստեցան,
առին ընդ իւրեանս պատարագս՝ ոսկի և ար-
ծաթ, ձիս և ջորիս և հանդերձս գունակ գու-
նակս ի զարդ և ի սպաս պատուական տեղեացն
սրբոց տանցն Աստուծոյ՝ ուր առաջեալքն էին.
և ամենայն եկեղեցեացն առնէին պատրաստու-
թիւն պատարագաց՝ ընդ որ էին անցանելոց։

803 Եւ հանէին զԳրիգոր յոսկիապատ կառ-
սըն արքունականս՝ սպիտակաձիգ ջորւոցն։ Եւ
ամենայն իշխանքն գումարեալք ընդ նմա կա-
ռօք և երիվարօք, զօրօք, նշանակօք, իւրաքան-
չիւր գնդաւ խաղացին գնացին յԱյրարատեան
գաւառէն, ի վաղարշապատ քաղաքէ. և հասեալ
ի սահմանս Յունաց՝ բազում պատիւս կազմու-
թեան հիւրամեծարութեան գտանէին ի քաղա-
քաց քաղաքաց։ Եւ բազում խնդութիւնս և կայ-

տիոս ցնծութեան, խնճոյս ուրախութեան կացուցանէին, իբրև լսէին զԱստուծոյ արարեալ զսքանչելիսն, և զհասելոց դարձ փրկութեան և զճանապարհս օգտակարս։

804 Այսպէս պատուեալ ըստ ճանապարհացն՝ մինչև գային հասանէին ի քաղաքն Կեսարացւոց. և անդ տեսանէին զսուրբ կաթողիկոսն Ղևոնդիոս, և զամենայն եկեղեցական գունդըս գունդս սրբոցն կղերիկոսացն և զդասս դասս հրեշտակակրօն պաշտօնէիցն։ Տուեալ ողջոյն և պատմեալ նոցա՝ որ ինչ միանգամ եղեալ էր յԱստուծոյ, և մատուցին զթուղթ թագաւորին առաջի սրբոյ քահանայապետին. և նորա մեծաւ խնդութեամբ ընկալեալ և ամենայն քաղաքացեացն մեծաւ ուրախութեամբ։ Եւ ամենեքեան առնէին տօն ցնծութեան, և զսուրբն Գրիգոր պատուեալ ըստ արժանի առաքինութեանցն ճըգնութեանցն վկայօրէն մարտին՝ կանթեղօք և սաղմոսիւք և երգովք հոգևորօք փառաւորէին։ «Եւ իշխանաց քաղաքին ցուցեալ բազում մեծարանս հասելոցն և ընկալեալ հոգաբարձութեամբ ըստ Քրիստոսի անուանելոյն կարգի»։ Եւ այսպէս մեծապատիւ յամենեցունց մեծարեալ ըստ արժանաւորութեանն երանութեան վկայական անուան ստացելոյ։

805 Եւ եղեալ ժողով բազմութեան եպիսկոպոսաց ի քաղաքն Կեսարացւոց, զի ձեռնա-

դրեսցեն զսուրբն Գրիգորիոս և աւանդեալ ի նա զպատիւ խոնարհութեան քահանայութեանն Քրիստոսի, և զբարձրութիւն եպիսկոպոսութեան փառաւորութեանն Աստուծոյ, զպատիւն և զփառսըն մեծ։ Սրբով Աւետարանաւն եդին ի վերայ նորա ձեռս ժողովք եպիսկոպոսացն, որոց գըլխաւորն Ղեւոնդիոս, զի առցէ նա իշխանութիւն յերկինս և յերկրի, առնուլ զփականս արքայութեանն երկնից, կապել և լուծանել յերկրի։

806 Մեծաւ պատուով և թղթով և ժողովով զսուրբն Գրիգորիոս անդուստ յուղարկեցին իշխանօքն հանդերձ։ Ետուն ողջոյն, և յուղի անկեալ անտի ի շնորհս տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ գային հասանէին ի քաղաքն Սեբաստացւոց, և անդ յեցան յերեկօթս աւուրս ոչ սակաւս։ Եւ անդ գտանէր բազմութիւն եղբարց, զորս հաւանեցուցանէր ընդ իւր գալ, զի վիճակեցուսցէ զնոսա ի քահանայութիւն յիւրում աշխարհին, և բազում գունդս գունդս յաճախեալ առնոյր ընդ իւր, «և մեծարանօք մեծարեալ յեպիսկոպոսաց աշխարհին և յիշխանաց և ի ժողովրդոց»։

807 Իսկ ընդ որ անցանէին՝ կուտէին ժողովուրդք ի վերայ ժողովրդոց՝ տեսանել զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս, զի օրհնեսցէն ի նմանէ. և ասէին ցմիմեանս. «Եկա՛յք տեսցուք զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս. զի այս այն

այր է, ասէին, որ վասն Քրիստոսի համբեր չարչարանաց, վկայ հաւատարիմ գտեալ, զխոստովանողական անուն ժառանգեաց»։

808 «Եւ յետ այսորիկ առնոյր ընդ իւր զբազմութիւն հաւանելոցն՝ նախարարակոյտ զօրուն հանդերձ. հրաժարեալ այնուհետև շնորհատուր պարգևօքն և ամենայն իւրայովքն յանձն եղեալ շնորհացն Աստուծոյ՝ ճանապարհորդ լինէր. և այսպէս զբազում օթեվանօք անցեալ՝ առողջութեամբ, յաջողութեամբ և հոգելից ուրախութեամբ եկեալ հասանէին ի Հայաստան աշխարհն»։

809 **ՃԺԳ.** Եւ իբրև եկն եհաս ի սահմանս Հայոց՝ լուաւ Գրիգորիոս, թէ Վահէվանեան մեհեանն մնացեալ է յերկրին Տարօնոյ, մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկւով և արծաթով, և բազում նուէրք մեծամեծ թագաւորաց ձօնեալ անդ. ութերորդ պաշտօն հռչակաւոր, անուանեալն Վիշապաքաղն Վահագնի, յաշտից տեղիք թագաւորացն Հայոց Մեծաց, ի սնարս լերինն Քարքեայ, ի վերայ գետոյն Եփրատայ, որ հանդէպ հայի մեծի լերինն Տաւրոսի, որ և անուանեալ ըստ յաճախաշատ պաշտաման տեղեացն՝ Յաշտիշատ։ Զի յայնժամ դեռ ևս չէն կային երեք բագինք ի նմա. առաջինն՝ մեհեանն Վահէվանեան, երկրորդն՝ Ոսկեմօր Ոսկեծին դից, և բագինն իսկ յայս անուն անուանեալ Ոսկեհատ Ոս-

կեմօր դից. և երրորդ՝ մեհեանն անուանեալ Աստղկան դից, Սենեակ Վահագնի կարդացեալ, որ է ըստ յունականին Ափրոդիտէս։ Արդ՝ դիմեաց գալ սուրբն Գրիգորիոս, զի քանդեսցէ և զայն ևս, զի տակաւին իսկ տգէտ մարդիկ խառնակութեան զոհէին յայս բագինս մնացեալս։

810 Եւ իբրև դարձեալ գայր նա ի կողմանցն Յունաց՝ բարձեալ բերէր ընդ իւր նշխարս ինչ յոսկերաց մեծի մարգարէին երանեալ մկրտչին Յովհաննու և զսուրբ վկային Քրիստոսի զԱթանագինէի։ Եւ իբրև եկին հասին յանդիման մեհենացն, մօտ ի գետն Եփրատ՝ կամէր հանել զնոսա ի վեր, ի բարձրաւանդակ տեղի մեհենացն, կործանել զբագինսն, և շինել զվկայարանս նոցա։

811 Իբրև եկին մօտ եղեն ի գետն Եփրատ իբրև ձիոյ արշաւանօք երկուք, և դեռ ընդ փոքր ձորակ մի անցանել կամէին, ընդ ջուր մի սակաւ՝ զտեղի առին սպիտակ ջորիք կառացն, ուր կային գանձքն աստուածային, նշխարք սրբոցն. ոչ կարացին հանել ըստ ձորակն։ Եւ յայտնեալ առ Գրիգոր հրեշտակ Տեառն՝ ասէ. «Հաճեցաւ Տէր զբնակել սրբոցդ Աստուծոյ ի տեղւոջդ»։ Ուր և անդէն բազմութեան զօրացն, մէն սակաւ սատարեալ՝ շինեցին զվկայարանն, և զսուրբսն ի հանգիստ փոխեցին։

812 **ՃԺԵ**. Եւ մինչ դեռ զշինուած մատ-

քանն կազմէին՝ հրաման ետ Գրիգոր զօրականին և իշխանացն որ ընդ իւրն էին, զի ելցեն և մրճօք տապալեսցեն զշինուածս բագնացն։ Որք ելեալ շատ ջանացան, և ոչ կարացին զդուրս բագնացն գտանել՝ թէ ի ներքս մտցեն, զի ծած-կեցին դևքն ի նոցանէն. և ի կողմանէ արտա-քուստ ջանացան, և ոչ գծեաց անդ երկաթ գործւոյն. ապա փութացան հասին իշխանքն և պատմեցին նմա զամենայն։

813 Իսկ նա առնոյր զնշան տէրունական խաչին, և ելեալ ի ձորակէն եկաց յանդիման բարձրաբերձ տեղեացն շինուածոցն և ասէ. «Հրեշտակ քո, Տէր, հալածեսցէ զնոսա»։ Եւ ընդ բանիցն հողմ ուժգին բղխեաց ի խաչանիշ փայ-տէն, զոր ունէր ի ձեռին իւրում սուրբ եպիս-կոպոսն։ Եւ երթայր հողմն ուռուցեալ լերինն հաւասար, և չոգաւ հարթեաց, տապալեաց, ըն-կէց զամենայն շինուածսն բագնացն։ Եւ այնչափ կորոյս, զի յետ այնորիկ ոչ ինչ ոք յայնմ տեղ-ւոջ նշմարանս կարէր գտանել, ոչ քարի և ոչ փայտի, ոչ ոսկւոյ և ոչ արծաթոյ, և ոչ բնաւ երևէր, թէ լեալ ինչ իցէ անդ։ Եւ անթիւք կո-տորեցան մարդիկ պաշտամանն քրմութեան որ ի տեղւոջ անդ էին, և անհետ եղեն ոսկերք նոցա. և որք տեսինն՝ անթիւ մարդիկ հաւատացին։ Եւ ասէ սուրբն Գրիգոր. «Արդ տեսէք, թէ որպէս ջնջեցան գայթակղութիւնքն ձեր, զի և չէին իսկ

ինչ․ այլ ծառայեցէք յայսմհետէ տեառն Աստուծոյ որ արար զերկինս և զերկիր»։

814 *Եւ յետ այսորիկ ելանէր նա ի տեղիս մեհենացն, և ժողովեալ դարձուցանէր զմարդիկ աշխարհին յաստուածպաշտութիւն։ Եւ եդ անդ զհիմունս եկեղեցւոյն, և ուղղեաց սեղան փառացն Քրիստոսի․ զի նախ անդ արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց։ Եւ ուղղեալ սեղան յանուն սուրբ Երրորդութեանն, և կազմեալ աւազան մկրտութեան, նախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտութեամբն՝ որ ընդ իւրն էին մեծամեծ նախարարքն, որ ընդ նմայն երթեալ էին ի քաղաքն Կեսարացւոց, և ապա զգաւառականսն, զբնակիչս երկրին։ Աւուրս քսան երեկօթս առնէր, և մկրտէր անդ աւելի քան զինն և տասն բիւր մարդկան, և կանգնէր սեղան ի վկայարանի սրբոցն հանգստի զոր շինեացն, և մատուցանէր զպատարագն փրկութեան, և բաշխէր անդ զմարմին և զարիւն կենարարին Քրիստոսի։*

815 *Եւ հրամայեաց կատարել անդ ամ յամէ, ի նմին տեղւոջ ժողովեալ ամենեցուն, զյիշատակ սրբոցն, որ օր եօթն էր ամսոյն սահմի, զի խնդութեամբ ժողովեալ՝ զօր տօնին խմբեսցեն․ զի նախ անտի սկիզբն արար շինելոյ զեկեղեցիս։ Եւ կացուցանէր քահանայս ի տեղիս տեղիս․ և ելից զվայրսն եկեղեցւովք շինելովք և քահանայիւք։*

816 Եւ ինքն չու արարեալ անտի՝ մեծա-
պանծ պարծանօք զօրութեան խաչին Քրիստոսի
և բարձ նշխարս անտի կէս մի ի սրբոցն, զի
և յայլ տեղիս հաստատեսցէ զյիշատակս նոցա։
Եւ ընդ ամենայն տեղիս և ընդ ամենայն գա-
ւառս շրջէր. յաւանս և յագարակս շինէր եկե-
ղեցիս, և առնէր մկրտութիւն և կացուցանէր
քահանայս։

817 **ՃԺԶ**. Լուաւ ապա և մեծ թագաւորն
Տրդատ, եթէ Գրիգոր եկեալ հասեալ է յերկիրս
Հայոց։ Առ զզօրս իւր և զԱշխէն տիկին և զքոյրն
իւր զԽոսրովիդուխտ, և չու արարեալ յԱյրա-
րատեան գաւառէն, ի Վաղարշապատ քաղաքէ,
ընդ առաջ Գրիգորի, գայր հասանէր ի քաղա-
քագեօղն Բագաւան, որ անուանեալ կոչի ի
պարթևարէն լեզուէն՝ Դիցաւան. և անդ սպաս-
եալ կայր նմա ամսօրեայ ժամանակս։ Իսկ նա
շրջէր, զի լցցէ զկողմանս կողմանս եկեղեցեօք
և քահանայիւք և պաշտօնէիւք և ամենայն աստ-
ուածագործ սպասաւորութեամբն կարգօք, և լու-
սաւորեսցէ զբազումս մկրտութեամբ։

818 Ապա գայր հասանէր յանուանեալ Դի-
ցաւանն ամենայն մեծամեծօքն և զօրօքն և աշ-
խարհակոյտ ամբոխիւն, որք էին ժողովեալ ի
կողմանց կողմանց, և գնային շրջէին զհետ նո-
րա և գտանէին բժշկութիւն և լնուին զպէտս
իւրաքանչիւր ի նմանէ։ Եւ նա ամենասփիւռ

վարդապետութեամբն ամենեցուն սերմանէր զբանն կենաց, և «հանդերձ ամենայն սպասաւորօք Աւետարանին որ ընդ իւրն էին, զոր չէ ոք բաւական ըստ իւրաքանչիւր անուանցն նշանակել, քարոզէր զԱւետարանն։ Որովք յանձն եղեալ երանելի եպիսկոպոսն շնորհացն Աստուծոյ՝ գայր հասանէր առ ստորոտով Նպատական լերինն»։

819 «Ընդ առաջ ելանէր նմա թագաւորն ամենայն զօրօքն հանդերձ, առ ափն Եփրատ գետոյն, որ և ընդ պատահելն իսկ լի առնէր զամենեսեան ողջունիւ Աւետարանին Քրիստոսի, և բազում ցնծութեամբ և ուրախութեամբ յաւանն դառնային»։ Եւ անդ մատուցեալ թագաւորին իշխանքն եկեալք զբերեալ պատասխանին ողջունաբեր թղթոյն, զի գրեալ էր զպատճէնն օրինակ զայս.—

ՊԱՏՃԷՆ ԹՂԹՈՑՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

820 «Գտանեալքդ՝ և խրատեալքդ, հարուածեալքդ՝ և ողորմեալքդ, տանջեալքդ՝ և նուաճեալքդ, կորուսեալքդ՝ և գտեալքդ, մոլորեալքդ՝ և դարձուցեալքդ, յակն առեալքդ՝ և սիրեցեալքդ Տեառն, Տրդատէս թագաւոր Հայոց մեծաց և Աշխէն տիկին և օրիորդ մեծ Խոսրովիդուխտ, և ամենայն հրապարակք բազմամբոխ ժողովրդոց

որ իցեն Հայոց Մեծաց. Ղևոնդէս արքեպիսկոպոս մետրոպոլիտ մեգադէ կեսարու և ամենայն ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ քահանայութեան, եպիսկոպոսաց, երիցանց, սարկաւագաց և ժողովըրդոց. ի Տէր խնդալ։

821 «Վասն կենսատու փրկութեանդ հասելոյ ձեզ յԱստուծոյ, որպէս մեզ պատմեցաւ, անպայման ուրախութեամբ գոհացաք զանզեղջական փառացն Քրիստոսի, և վասն սրբոց վկայիցդ Աստուծոյ որ ի ձերում միջի, յաշխարհիդ ձերում փառաւորեցան։ Զի և դուք նայեցեալք յելս գնացից նոցա և նմանողք լեալ հաւատոց նոցա՝ փառաւորեսջիք, նոցա պսակօքն պսակելով պսակեսջիք։

822 «Զի արարիչն ամենեցուն և ամենայն աշխարհաց, որ ընդ ամենեցուն հաճեալ զի առցեն զորդեգրութիւն, իւրով հաճոյական կամօքն խրատէ զամենեսին, որով մխիթարեսցէ ի սնավաստակ աշխատութենէն, յիւրումն արքայութեանն հանգուսցէ զբեռնաւորսն զաշխատեալսն, «զի լուծ նորա քաղցր է և բեռն իւր փոքրոգի». առ իւր թևարկէ, վարդապետէ, զի իւրում հանգըստեանն արժանիս արասցէ զամենեսին։

823 «Եւ վասն զի ոչ կանխեալ գիտացեալ ձեր զարժանն՝ վասն այսորիկ ած զանարժան զաւազանն ի վերայ ձեր, և իբրև ի քնոյ ընդոստուցեալ, զի գիտասջիք զզգաստութիւնն,

որ արժանն է։ Եւ զի ոչ իմացայք դուք զմարդկանն ի մարդկապէսն՝ գիտուն արար զձեզ ի չմարդկապէսն։ Եւ զոր յանգիտութեանն արհամարհեցէք՝ հաստատեաց զձեզ յանշարժ գիտութիւնն. զի վէմն իսկ որ ի շինողացդ անարգեալ՝ եղև նա ձեզ գլուխ անկեան։

824 Զի զոր ուրացութեամբն բարկացուցէք արտասուօք հաշտեցուսջիք։ Զի զոր կափուցեալ զաչս ձեր, համարէիք խաւար՝ ծագեաց երաց և լուսաւորեաց զտեսանելիս ձեր, մերկեաց ի ձէնջ զզգեցեալ զխաւարն հեթանոսութեան, և զճառագայթարձակ զգեցոյց զպատմուճանն։ Իսկ զոր համարեալ անմտութիւն, կորուսանել պանձայիք՝ նոյն ինքն ձեզ իմաստնացուցիչ տուաւ, և նոյն ինքն ձեզ զտիչ պարգևեցաւ։

824 «Արդ՝ մեք իբրև տեսաք զայսպիսի այր հրաշալի և լուաք զմեծամեծ սքանչելիսն որ ի ձեռն սորա առ ձեզ կատարեցան՝ ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյ Աստուծոյ իբրև ի ջուրս սաստիկս ալեաց բազմութեան, անհատական զովութեամբ, և ի վերայ այսորիկ՝ անդադար բերանով և անհանգիստ բարբառով զտէր մեր զՅիսուս Քրիստոս, զբարերարն զսքանչելագործն զպարգևաբաշխն օրհնեցաք, և առ Աստուած հայրն ամենայնի գոհութիւնս մատուցաք, շնորհելով Գրիգորի զանապական պարգևս սուրբ Հոգւոյն,

որով և դուք արժանի լինիջիք շնորհին ողջունի արքայութեանն երկնից։ Եւ զմեզ, հեռի մարմնով, մերձ համարեալ հոգւով՝ յիշեցէք ի ձեր ի նորաթեք յաղօթսդ, ի ձերում պարգևեալ փրկութեանդ, մանաւանդ յորժամ զյիշատակ սրբոցդ խմբիցէք ձերով ուրախութեամբդ։

826 «Եւ հաստատեալ կացցէ վկայութիւն ի մէջ երկոցունց կողմանցս, զի պարգևաբաշխութիւն նորոգ քահանայապետութեանդ ձերոյդ նահանգիդ առ ի մէնջ՝ կացցէ անշարժ յեկեղեցւոջս կեսարու, ուստի և հանդերձեցաւ ձեզ պատրաստեալ՝ փրկութեան ձեռնադրութիւն։ Որով անատական պարգևք խորհրդոյն ձեզ բաշխիցին վկայացեալ աջովդ, շնորհօք նորոգութեանդ մկրտութեան և փրկական խաչին, և կենդանարար մարմնոյն և քաւիչ արեանն Քրիստոսի, և երանութեամբ բազմացելոց քահանայութեանց. որով և դուք լինիջիք վերացեալք խառնեալք, աղօթաբուղխք մշտնջենաւորք, ի զօրս քրիստոսակեցոյց գնդին։ Ողջ լերուք ի Քրիստոս, և հանապազ վայելեսջիք ի փրկութեանն Տեառն»։

827 **ԾԺԷ**. Եւ ուրախ եղեն ընդ մխիթարութիւն թղթոյն. և զի եկեալ հասեալ էին ուղեգնացքն լուսաւորութեամբ, և երևեալ աստուածաշնորհ պարգևօք, առաւել զհոգևոր սիրոյն զանձուկսն սփռէին՝ և ևս քան զևս ի հաւատսն

հաստատեցան մեծաւ և ցնծալից բերկրութեամբ։
828 Իսկ նա անդէն «և անդ ընդելական սովորութեամբն ի գործ արկեալ զանդադար վարդապետութիւնն հաւասարութեամբ բարեպաշտ» արքային Տրդատայ՝ «զիւր արուեստն առաջի դնէր. խրատէր յորդորելով. որով առաւելագոյն հնազանդէին նմա ըստ հրամանացն Աստուծոյ, թագաւորն և զօրքն ամենայն հանդերձ աշխարհախումբ բազմութեամբն, որոց յանձն առեալ ամենեցուն զխնդրելին կատարել», և զհրամայեալսն ի գործ արկանել։
829 Եւ նորա տուեալ հրաման արքայագունդ բանակացն՝ ամսօրեայ ժամանակաւ ի պահս և յաղօթս յամենալ։ «Եւ իւրում անձինն՝ զսովորականն առաջի դնէր, իւրայովքն անդուստ ածելովքն հաւասարօքն, զպահս և զաղօթս, զտքնութիւնս, զպաղատանս արտօսրաբերս, զխստամբերութիւնս, զհոգս աշխարհահեծս, յուշ առնելով զասացեալսն հոգեպատում մարգարէին, թէ «Յորժամ հեծեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես»։
830 «Այսպէս բազում աշխատութեամբ տարեալ՝ վասն համաշխարհին բարեաց ինչ օճան գտանելոյ. որում և պարգևէր իսկ վիճակ յամենաշնորհն Աստուծոյ, հայրական չափուն ծնանել ծնունդ նորոգ և սքանչելի, պարգևաբաշխ սուրբ աջոյն իւրով». զամենայն ի Ջրոյ և ի Հոգւոյ յարգանդէ՝ մկրտութեամբ միւսանգամ վերստին

ծնանել, առնել կատարել, սրբել, դրոշմել մի-
ժողովուրդ Տեառն։

831 Եւ եդ անդ հիմունս, և շինեաց եկե-
ղեցի. և զնշխարսն զոր ունէր յոսկերաց սրբոցն՝
ի տէրունական տանն բնակեցուցանէր։ Սոյնպէս
և ընդ ամենայն կողմանս գաւառացն դնէր հի-
մունս եկեղեցեաց, և ուղղէր սեղանս, և կացու-
ցանէր քահանայս։ Եւ ամենայն երկիրն դարձ-
եալ սրտիւք իւրեանց կանխէին ի պահս և ի
պաշտօն և յերկիւղն Աստուծոյ։

832 **ՃԺԲ**. Իսկ ի լնուլ կիտին եդելոյ պա-
հոցն կատարելոյ, առեալ երանելւոյն Գրիգորի
զաշխարհաբանակ զօրացն, և զինքնին զթագա-
ւորն, և զկին նորա Աշխէն, և զմեծ օրիորդն
Խոսրովիդուխտ, և զմեծամեծսն ամենայն, և
ամենայն մարդկաւ բանակին հանդերձ՝ ընդ այգն
ի լուսանալ առաւօտուն յափն Եփրատ գետոյն
մատուցանէր, և անդէն մկրտէր առ հասարակ
զամենեսեան յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն
սրբոյ։

833 Եւ իբրև իջանէին մարդիկն ամենայն
և թագաւորն ի մկրտութիւն անդր, ի ջուրսն
Եփրատ գետոյն՝ նշան սքանչելի երևեալ յԱս-
տուծոյ. զի զետող առեալ ջուրք գետոյն՝ անդրէն
դարձան ընդ կրունկն։ Եւ լոյս սաստիկ երևեալ
ի նմանութիւն սեան լուսաւորի՝ և եկաց ի վե-
րայ ջուրց գետոյն, և ի վերայ նորա նմանու-

թիւն տէրունական խաչին. և այնչափ ծագեաց լոյսն, մինչև արգելոյր զճառագայթս արեգականն և նուաղեցուցանէր։ Եւ իւղն օծութեան, զոր արկանէր Գրիգորիոս ի վերայ մարդկանն՝ շրջան առեալ ի մէջ գետոյն շուրջ զմարդկաւն խաղայր։ Եւ ամենեքեան զարմացեալք բարձրացուցանէին զօրհնութիւն ի փառս Աստուծոյ։ Եւ ընդ երեկս աւուրն նշանն աներևոյթ լինէր, և նոքա ի վեր յաւանն դառնային։ Եւ որք մկըրտեցանն յաւուր յայնմիկ՝ աւելի քան զհնգետասան բիւր մարդկան յարքունական զօրացն։

834 Եւ անտի ելեալ մեծաւ ցնծութեամբ և սպիտակազգեստ հանդերձիւք, սաղմոսիւք և օրհնութեամբք, կանթեղօք վառելովք, և մոմեղինօք լուցելովք, և ջահիւք բորբոքելովք, մեծաւ լրջմտութեամբ և բազում զուարթութեամբ լուսաւորեալք և հրեշտակացեալք. և առեալ զանուն որդեգրութեանն Աստուծոյ, և մտեալ ի ժառանգութիւն սրբոյ Աւետարանին, և ի վիճակ սրբոցն խառնեալք, ծաղկեալք ի հոտ անոյշ ի Քրիստոս, և ելեալք ի վեր ի տէրունական տունն դառնային։ Եւ անդ մատուցանէր զօրհնութեան պատարագն, հաղորդէր զամենեսեան ի խորհուրդն գոհութեան. բաշխէր ամենեցուն զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն ամենափրկչին Քրիստոսի, զկենդանարարն և զկեցուցիչն ամենայն մարդկան, և զարարիչն և

զաշխարհագործն ամենայն արարածոց, զաստուածատուր շնորհսն առ ամենեսեան առատապէս մատակարարէր։

835 **ՃԺԹ**. Եւ դադարեաց անդ յետ այսորիկ աւուրս եօթն վասն հոգևոր մխիթարութեան։ Եւ յայնմ աւուրս եօթանս որ մկրտեցան յարքունական բանակէ անտի՝ ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանուկ աւելի քան զչորեքարիւր բիւր։

836 Եւ զյիշատակս վկայիցն բերելոց ժամադրեաց ի տօն մեծ հռչակել, սնոտեացն պաշտաման ի ժամանակի՝ դիցն Ամանորոյ ամենաբեր նոր պտղոց տօնին, Հիւրընկալ դիցն Վանատրի, զոր յառաջագոյն իսկ ի նմին տեղւոջ պաշտէին յուրախութեան Նաւասարդ աւուր։ Զի ժողովեալ ի յիշատակ մեծի երանելւոյն Յովհաննու և սրբոյ վկային Աստուծոյ Աթանագինէի՝ աւուր խմբեալ ի նմին յաւանին տօնեսցեն։

837 «Յորում և երանելւոյն Գրիգորի զվարդապետութիւնն իւր ի գործ արկեալ, և ժողովելոցն առ ընդունել քաղցրացուցեալ», «և ծովացուցեալ զվարդապետութեանն զխորութիւն, և լցեալ զեղեալ ամենայն հոգևոր բարութեամբք»։ «Յետ այսորիկ հասեալ նմա բովանդակ ի վերայ ամենայն երկրին սահմանացն Հայոց Մեծաց աշխարհին», շինելով եկեղեցիս յամենայն աշ-

խարհս, ի գաւառս, ի կողմանս, ի քաղաքս, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս և յագարակս։ Սոյնպէս և թագաւորն յամենայն իշխանութեան իւրում առ հասարակ՝ գրեաց չորս չորս հողս երդոյ յամենայն ագարակ տեղիս, իսկ յաւանսն եօթն եօթն հողս երդոյ՝ ի ծառայութիւն սպասաւորութեան քահանայութեանն, նուէր պտղոյ Տեառն մատուցանէր։

838 Եւ կացուցանէր քահանայս յամենայն տեղիս, և հրաման տուեալ, զի պաշտեսցեն զտէր Աստուած միայն, զարարիչն երկնի և երկրի. և բազմացուցանէր զպաշտօնեայս սեղանոյն Տեառն ընդ ամենայն տեղիս, և կացուցանէր քահանայս առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիսն։ Սոյնպէս և զեպիսկոպոսն վիճակեցուցանէր ի գլխաւորութիւն ժողովրդոցն Տեառն, և հրաման տայր նոցա՝ հաւատարիմ առաջնորդութեամբ վերակացու լինել լուսաւորապէս հօտին Քրիստոսի։

839 **ՃԻ.** Նոյնպէս հաւանեցուցանէր զթագաւորն. «զի ի գաւառաց գաւառաց և կողմանց կողմանց ի տեղիս. տեղիս ժողովեսցեն բազմութիւն մանկտւոյ, առ ի նիւթ վարդապետութեան, զգազանամիտ զվայրենագոյն զճիւաղաբարոյ զաշխարհաբնակսն. զորս առեալ արկանէր ի բովս վարդապետութեան, և հոգևոր սիրոյն եռանդմամբ զաղտն և զժանգն զշարաւահոտ դիւացն և զսնոտիագործ պաշտամանցն ՚ի բաց

քերէր։ Եւ այնչափ անջատէր ի հայրենեացն բնակացն իւրեանց՝ մինչև ասել նոցա, թէ «Մոռացայ զժողովուրդ և զտուն հօր իմոյ»։

840 «Եւ ի տեղեաց տեղեաց սահմանացն Հայոց՝ տայր հրաման թագաւորն Տրդատ՝ իւրոյ իշխանութեանն յաշխարհաց և ի գաւառաց բազմութիւն մատաղ մանկտւոյ ածել յարուեստ դպրութեան, և կարգել ի վերայ հաւատարիմ վարդապետս. առաւել զազգս պղծագործ քրմացն և զմանկունս նոցա ի նոյն ժողովել, գումարել յարժանաւոր տեղիս դասս դասս, և դարման ռոճկաց կարգել»։ Եւ զնոսա յերկուս բաժանեալ, զոմանս յԱսորի դպրութիւն կարգեալ, և զոմանս ի Հելլէն»։ «Որով անդէն յական թօթափել վայրենամիտքն և դատարկասունքն և անասնաբարոյ աշխարհաբնակքն վաղվաղակի մարգարէագէտք և առաքելածանօթք և աւետարանաժառանգք լինէին, և ամենայն աւանդելոցն Աստուծոյ ոչ իւիք անտեղեակք»։

841 «Հասանէր և յառաջի դաստակերտսն իւր, յոստանականն Այրարատեան գաւառին ի Վաղարշապատ քաղաք», ուստի նախ զառաջինն աստուածասաստ հրամանացն լինէր սկիզբն. ուր նախ նշմարեացն և նշանակեալ կանգնեաց զնշան խաչին սրբոյ, ուր և սուրբ վկայքն Աստուծոյ զետեղեցան. և ի նոցա վկայարանսն կանգնեաց սեղանս Աստուծոյ ի հանգիստս սրբոցն. և զնկա-

տեալ տեղին տանն Աստուծոյ շինեաց, զցուցեալն նմա ի տեսլեանն, զյառաջագոյն դրոշմեալն իւր, և կանգնեաց անդ զեկեղեցին Քրիստոսի։ Սոյնպէս և ի տեղիս մեհենացն զոր կործանեաց յառաջագոյն. սոյնպէս և յԱրտաշատ քաղաքի և յամենայն տեղիս։ յաշխարհս և ի գաւառս առ հասարակ, սոյն օրինակ գործեաց և բազմացոյց զեկեղեցիս, և կացոյց քահանայս. և քրիստոնեան դրոշմաւն զամենեսին առ հասարակ ընծայեցուցանէր՝ լինել ամենեցուն Հոգւոյն սրբով։

842 Եւ այսպէս ընդ ամենայն երկիրն Հայոց, ի ծագաց մինչև ի ծագս, ձգտէր տարածանէր զմշակութիւն քարոզութեանն և աւետարանութեանն. ի Սատաղացւոց քաղաքէն մինչև առ աշխարհաւն Խաղտեաց, մինչև առ Կաղարջօք, մինչ ի սպառ ի սահմանս Մասքթաց, մինչև ի դրունս Ալանաց, մինչ ի սահմանս Կասպից, ի Փայտակարան քաղաք արքայութեանն Հայոց. և յԱմդացւոց քաղաքէն մինչև առ Մծբին քաղաքաւ, քերէր առ սահմանօքն Ասորւոց առ Նոր Շիրական երկրաւն, և առ Կորդուօք մինչև յամուր աշխարհն Մարաց։ մինչև առ տամբն Մահքր—Տան իշխանին, մինչև յԱտրպատական ձգտէր տարածանէր զաւետարանութիւնն իւր։

843 «Զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց, զամառն և զձմեռն, զտիւ և զգիշեր, անվեհեր առանց յապաղելոյ իւրով իսկ աւետարանական

և ողջունապատում գնացիւքն, առաջի թագաւորաց և իշխանաց և ամենայն հեթանոսաց՝ անընդդիմակաց ի հակառակորդաց զամենափրկչին անունն Յիսուսի կրեաց, և զամենայն ոգի աստուածազգեստս և ոգեզէնս վառեաց»։

844 «Եւ բազում բանդականաց և կալանաւորաց և տագնապելոց ի բռնաւորաց փրկութիւն արարեալ, կորզելով զնոսա ահաւոր զօրութեամբ փառացն Քրիստոսի. և բազում մուրհակս անիրաւագիրս անիրաւութեան պատառեաց։ Եւ բազում սգաւորաց կարճամտելոց մխիթարական վարդապետութեամբն զակնկալութիւն յուսոյն ըստ յայտնութեան փառաց մեծին Աստուծոյ և ամենափրկչին Յիսուսի Քրիստոսի նուաճեաց. և զամենայն միանգամայն յաստուածպաշտութեան պայմանն փոխեաց»։

845 **ՃԽԱ**. «Եւ դարձեալ բազում և անհամար գունդս գունդս վանականաց ի շէնս և յանշէնս, դաշտականս շինակեացս, և լեռնականս անձաւամուտս և արգելականս հաստատէր»։ Եւ զոմանս յորդւոց քրմացն առեալ իւր՝ զառաջեաւասունս ձեռնասունս առնէր. փոյթ ուսման ի վերայ ունէր՝ ընդ հոգևոր խնամով և երկիւղիւ սնուցանել։ Որ յաստիճան եպիսկոպոսութեան լինէին արժանի կալոյ, առեալ ձեռնադրութիւն ի նմանէ. որոց առաջնոյն՝ Աղբիանոս անուն, որ ապա կողմանցն Եփրատական գե-

տոյն լինէր վերակացու. երկրորդին՝ Եւտաղիոս, որ ի կողմանս վայրացն Բասենոյ կացեալ լինէր հովիւ. երրորդն՝ Բասոս. չորրորդն՝ Մովսէս. հինգերորդն՝ Եւսեբիոս. վեցերորդն՝ Յովհաննէս. եօթներորդն՝ Ագապէս. ութերորդն՝ Արտիթէս. իններորդն՝ Արսուկէս. տասներորդն՝ Անտիոքէս. մետասաներորդն՝ Տիրիկէս. երկոտասաներորդն՝ Կիւրակոս: Այսք՝ որ յորդւոց քրմացն ընտրեցան լինել եպիսկոպոսք կողմանց կողմանց, աճեցուցանել զքարոզութիւնն: Եւ զայլոցն անուանս թէ և կամիցի ոք՝ ոչ կարասցէ շարել:

846 Եւ զԱղբիանոս զայր ճշմարիտ և աստուածասէր՝ վերակացու թողոյր արքունականդրան բանակին: Եւ ինքն «ընդ ժամանակս ժամանակս յանապատ լերինս ելանէր, ուր և ինքեան իւրով անձամբն իսկ օրինակ ցուցանէր: Առեալ զոմանս ոմանս յաշակերտացն յիւրաքանչիւր մենաստանաց՝ երթեալ, լեռնակեաց, մենակեաց, սորամուտ, ծակախիթ եղեալ, և զառօրեակն խոտաբուտ ճարակօք վճարեալ: Եւ այսպէս վշտակեաց տկարութեան զանձինս տուեալ, մանաւանդ որոց հայեցեալ ևս ի մխիթարութիւն առաքելական բանիցն, թէ «Յորժամ վասն Քրիստոսի տկարանամ՝ յայնժամ զօրացեալ լինիմ». և թէ՝ «Լաւ ևս լիցի պարծել տկարութեամբ, զի բնակեսցէ յիս զօրութիւնն Քրիստոսի»:

847 «Անդ էր ապա չարբենալ գինւով, այլ առաւելուլ հոգւով, և պատրաստել զսիրտս երգովք հոգևորօք ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ։ Անդ կրթութիւն քաղցրուսոյց ընթերցուածոց հոգեպատում գրոց։ Անդ քաջալերութիւն յորդորական լուսաւոր վարդապետութեան, առ ի յառաջադէմ ընտրութիւն պսակահամբար քրիստոսադիր կիտին։ Անդ եռալ հոգւով աստուածապաշտ ծառայութեամբ։ Անդ աղօթք աղերսալիք և պաղատանք փարելիք և խնդրուածք հաշտեցուցիչք վասն ամենեցուն կենաց առ մարդասէրն Աստուած»։

848 «Եւ նովին հոգեկրօն արուեստիւն հանեալ աւուրս բազումս յանապատ տեղիս», յակունս Եփրատական գետոյն, յայրս և ի քարածերպս երկրին բնակեալ լինէր, և ի կատարս լերանց, զօրինակ առեալ զմեծի մարգարէին Եղիայի, և կամ զերանեալ զմկրտչին առաքինւոյն Յովհաննու. բարեաց գործոց նախանձաւոր եղեալ՝ զնոյն կեանս վարուցն քաջութեան աստուածամուխ կենացն անձին մատուցանէր։

849 **ՃԽԹ**. Եւ թէ երբեք երբեք իջանել լինէր, շրջել զօրացուցանել զաշակերտեալսն ճշմարտութեան հոգւով, «իրաց իրաց պիտոյից օգտակարաց ամենայն եկեղեցեացն հասեալ յօգնականութիւն՝ շնորհօքն Աստուծոյ առանց յապաղելոյ, առանց իրիք զբաղելոյ, հանապազ իջա-

նէր ի Թիկունս դիպաց դիպաց պատահելոց, և վճարէր զօրութեամբն Աստուծոյ։ Եւ յորդորագոյնս և պարարտագոյնս և անփակ բերանով զվտակս վարդապետութեանն ի սիրտս լսողացն սերմանեալ ծաւալեցուցանէր. և զայս աբարեալ զամենայն ժամանակս իւր՝ վասն անձին և վասն աշխարհի»։

850 «Քանզի սովոր իսկ են ճշմարիտ վարդապետք՝ զանձանց առաջինութիւն կանոն աշակերտելոցն դնել. մանաւանդ յուշ առնելով զտէրունականն զմիոյն զմիայնոյն զիմաստնոյն Աստուծոյ. քանզի ասէ. «Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»։ Որոյ բազում անգամ առեալ զաշակերտսն ուրոյն, և աննիազական անձամբն օրինակ կարօտելոցն լինէր, յորժամ ի Թաբօրական լերինն զաւետեացն զերանութիւն տայր, և կամ յորժամ ի Նմին լերինն զկանոնական աղօթսն առնէր, մինչ դեռ աշակերտքն ի Տիբերական ծովուն նաւէին։ Եւ դարձեալ՝ յաւուրս բաղարջակերացն յօրինական տօնին զգիշերոյն աղօթս երիցս անգամ ի Ձիթաստանեաց լերինն առանձինն մատուցանէր։ Ուստի և յայտ իսկ է և առանց վեհերելոյ, եթէ ոչ վասն անձին ամենատէրն, այլ համաշխարհի յուսումն զայն գործէր, որ է օրինակ ամենայն հնազանդելոց. վասն որոյ և ասէրն իսկ, թէ «Արթուն կացէք յաղօթս կացէք, զի մի մտանիցէք ի փորձութիւն»։

851 «Իսկ արդ՝ եթէ թեթևագոյն արուեստից պակասագոյն ի գիտութենէ են ազգք երկրածնաց, որչափ այնմ արուեստի ոք համարիցի անգիտանալ, որ ընդ աստուածախօսն կատարի, որում երանելին Պաւղոս ամենեցուն անգիտանալ ասէ. վասն որոյ և զամենակեցոյց Հոգին ի Թիկունս հասանել անմռունչ հեծութեամբ բարեխօս գիտէ»։

852 «Իսկ արդ՝ յորժամ լսիցեմք, եթէ «Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»՝ ապաքէն առնել՝ զի ուսուցէ, և ոչ եթէ զի պարգևեսցի, իմանալի է. և բարեխօսելն նորա վասն սրբոց, և բարեխօսել Հոգւոյն սրբոյ՝ առ ի վարդապետելոյ մեզ, զի ընդ միմեանց բարեխօսիցեմք. և ոչ եթէ առ բարձրագոյն ոք Միածնին կամ Հոգւոյն սրբոյ բարեխօսելն գիտելի է. քանզի միապատիւ է աստուածականն, և ոչ բազմաքար։ Իսկ երանելի առաքելոցն ընկալեալ ի վարդապետութենէ ճշմարտութեանն՝ նախ կարօտական անձանցն օգուտ մատակարարէին, և ապա օրինակ աշակերտելոցն բարձեալ տանէին. երբեմն առանձինն, և երբեմն ժողովովք գումարեալովք՝ զփառսն Քրիստոսի առաւելովքն բարձրացուցանէին»։

853 «Քանզի առաւել օգտակար իսկ է յամենայն աշխարհակիր զքօսանաց առանձինն սահմանել, և միայն աստուածպաշտութեան պա-

րապել։ Զոր և մարգարէքն յառաջագոյն գործէին, որք ի լերինս և յանապատս, յայրս և ի փապարս վիմաց զաստուածեղէն կրօնիցն զծառայութիւն հարկանէին։ Նոյնպէս և ամենայն հարքն որ յաջորդեցան, յառաքելական կանոնացն կրեալ՝ ինքեանք անձամբ բերէին օրինակ վերջնոցս։ Ուստի և երանելիս այս բարձեալ տանէր զաւանդելոցն պատիւ, և ամենայն մատուցելոց առ նա զնոյն պատուիրեալ գուշակէր։ Եւ այնպէս յառաջ, ամենայն աստուածեղէն զանձուցն վայելչութեամբք լցեալ պարարտացուցեալ ամեթութեամբք զամենեսեան՝ խաղացեալ գայր ի բազում ժամանակս, և նովին ի նոյն կանխեալ և ի նմին հանապազորդեալ»։

854 **ՃԻԳ.** «Յայնմ ժամանակի երանելի ցանկալի և անպայման սքանչելի լինէր երկիրս Հայոց. որպէս զՄովսէս, որ յանկարծ ուրեմն օրէնուսոյց եբրայական բանակին լինէր, ամենայն մարգարէական դասուն, և կամ իբրև զյառաջադէմն Պաւղոս բովանդակ առաքելական զնդաւն, հանդերձ աշխարհակեցոյց աւետարանաւն Քրիստոսի՝ սոյնպէս և սա եկեալ հասեալ երևեալ՝ հայաբարբառ հայերէնախօս գտաւ»։

855 Արդ՝ ըստ գաւառաց գաւառաց երթեալ ընտրէր անձին իւրում կայս հանգստեան յանապատ տեղիսն և անդ բնակէր, և յանապատացն լուսաւորէր զամենեսեան։

856 Եւ բազմացոյց կացոյց տեսուչս եպիսկոպոսս յամենայն գաւառս Հայոց իշխանութեան իւրոյ. և որ յաստիճան եպիսկոպոսութեան ձեռնադրեցան ի Ներսէ՝ աւելի քան զչորեքարիւր եպիսկոպոս, որք կացին տեսուչք տեղեաց տեղեաց: Իսկ կարգք երիցանց կամ սարկաւագաց կամ անագնովսաց, և որ այլ ևս ի պաշտօն Տեառն կացին՝ անթիւք էին ի բազմութենէն:

857 Իսկ թագաւորն Տրդատ՝ ուխտ դայս դնէր ընդ ամենայն մարդոյ, որ միանգամ ընդ նորա տէրութեամբն էին, ընդ մեծի և ընդ փոքու, զի ամենեցունց հաստատութիւն այն կայցէ առ նա, զի անխորշ և անխէթ աստուածահրաման պատուիրանացն հնազանդեսցին առանց երկմտութեան, և արարչութեանն հաւատալ յամենայն սրտէ: Եւ ամենեցուն հաւանեալ այնմ՝ փութային կատարել վաղվաղակի զհրամանան:

858 Իսկ թագաւորն շատ աղաչեաց զԳրիգոր վասն հանապազորդ առ նմա կալոյ, զի ընդ ինքեան շրջեցուսցէ. որում ոչ հաւանեալ չառնոյր յանձն, այլ յանապատ տեղիս հաճեալ բնակութեամբ, պահովք կոխեալ զինքն, զի մի տացէ հպարտութեանն բարձրանալ կոխել զինքն. այլ կէտ եդեալ ինքեան՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց զքառասուն քառասուն օր պահովք ձգտել մինչև յօր քրիստոսակոչ հանգստեանն իւրոյ փոխ-

ճանին։

859 Իսկ իբրեւ կարի կարօտեալ թագաւորն աշխարհաւն հանդերձ զնմանէն, զի ի մէջ նոցա բնակեսցէ, եւ քանքատէին կարօտեալք ի կայս նորա՝ յայնմ ժամանակի յուլան յոմանց ի տեղեկաց, որ գիտակ արարին զթագաւորն վասն սրբոյն Գրիգորի, զի յայնժամ յառաջ եւս, մինչ դեռ ի մանկութեան տարին էր զինուորութեամբ՝ ամուսնացեալ եւ երկուս որդիս ստացեալ. որոց առաջնոյն անուն ճանաչէր Վրթանէս, որ յաշխարհակեաց կեանս էր. որ ապա եւ նա յաստիճան պաշտաման կաց երիցութեան. եւ երկրորդին՝ Արիստակէս, որ ի մանկութենէ ըստ աստուածագործ ծառայութեան սնեալ էր. «որ ի միայնակեաց լեռնակեաց ի կրօնս մտեալ էր, եւ բազում եւ ազգի ազգի վշտակեցութիւն ըստ Աւետարանին կրեալ ամենայն կրթութեամբ, եւ ամենայն իրաց հոգեւորաց զանձն տուեալ—միայնաւորութեան, լեռնակեցութեան, քաղցի եւ ծարաւոյ եւ բանջարաճաշակ կենաց, արգելանաց անլուսից, խարազնազգեստ եւ գետնատարած անկողնոց. եւ բազում անգամ զհեշտական հանգիստն գիշերաց, զհարկ քնոյ, յոտնաւոր տքնութեան ի թօթափել ական վճարէր. եւ զայս արարեալ ոչ սակաւ ժամանակս։ Եւ գտեալ եւս զոմանս՝ յինքն յարեցուցեալ եւ աշակերտեալ ամին աւետարանական սպասաւորութեան։ Եւ այսպէս

ամենայն փորձութեանց ի վերայ հասելոց կամայական քաջութեամբ տարեալ, և նովիմբ լուսաւորեալ և պայծառացեալ, և ծանօթական և հաճոյ եղեալ առաջի Աստուծոյ և ամենայն մարդկան»։

860 Արդ՝ իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Տրդատ՝ վաղվաղակի փութով և անզբաղապէս արձակէր արս երիս աւագս փառաւորս պատուականս հրովարտակօք հանդերձ, զի զերկոսին որդիսն Գրիգորի վաղ առ նա հասուսցեն։ Եւ որք առաքեցանն յարքայէ զնոցանէն, զի ածցեն զնոսա՝ այսոքիկ են. առաջնոյն անուն Արտաւազդ, որ սպարապետն էր ամենայն զօրացն Հայոց Մեծաց. և երկրորդին Տաճատ անուն, իշխան Աշոցաց գաւառին. երրորդին՝ Դատ անուն, կարապետ արքայի։

861 **ԶԻԴ.** Արդ՝ եկին հասին նոքա յաշխարհս Կապուտկացւոց և գտին զՎրթանէս ի Կեսարացւոց քաղաքին, և զսուրբն Արիստակէս բնակեալ յանապատի, յիւրում մենաւորաստանին. ապա ոչ հաւանէր նա իջանել յանապատէ անտի. մինչև եղև ժողով բազմութեան քրիստոնէից, որք հաւանեցուցին զնա գնալ անտի. զի «Լաւ է, ասեն, քեզ գործ մշակութեանն Աստուծոյ՝ քան զայդ մենաւորութիւն բնակութեան յանապատի այդր»։ Զորս այնուհետև և յուղարկեցին զնոսա անտի։ Իսկ նոքա եկին հա-

տին յերկիրն Հայոց, և յանդիման ունէին գածեալսն, զերկոսին որդիսն Գրիգորի, առաջի թագաւորին. զորս առեալ թագաւորին՝ ինքնին նոքօք հանդերձ ի խնդիր ելանէր սրբոյն Գրիգորի՝ ուր և գտցէ: Եւ եկեալ գտանէին ի Դարանաղեաց գաւառին, ի լերինն որ կոչի Մանեայ Այրք, յանապատին:

862 Ապա աղաչեաց երանելի թագաւորն Տրդատ զսուրբն Գրիգորիոս, զի փոխանակ այնր, զի ոչ հաւանեցաւ նա կալ և շրջել ընդ նմա, և սիրեաց զմենաւորութեան կեանս՝ ձեռնադրեսցէ և տացէ նմա եպիսկոպոս զսուրբ որդին իւր, զոր ետ ածել ինքն՝ զԱրիստակէս: Զոր ձեռնադրեաց յեպիսկոպոսութիւն փոխանակ իւր. որպէս ըստ գրեցելոյն ի դէպ, թէ «Փոխանակ հարց եղիցին որդիք՝ կալ իշխան ի վերայ երկրի»: Որ առաւել ևս քան զհայրն վերագոյն երեւեցուցանէր զիւր վարդապետութիւնն առ հարքըն. և յետ նորա կալաւ զտեղի հայրենեացն և անդէն նստաւ յաթոռ կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծաց: Ապա և ինքն իսկ մեծն Գրիգորիոս «ելանէր զտեղօքն կարգելովք և զգաւառօքն աշակերտելովք յաշխարհին Հայոց՝ զուարթացուցանել, զօրացուցանել, նորոգել և հաստատել զամենեսեան»:

863 Եւ աստուածասէր թագաւորն Տրդատիոս բարեպաշտութեամբ սպասաւորեալ, ըստ

աշակերտական հաւատոց ի Քրիստոս՝ երկիւղած-գտանէր, որ և տեղեկացեալ և վարժեալ աստուածակեաց հրամանօքն, և ցանկալի եղեալ օրինապահ ընկալելովքն, և բարեաց օրինակ ամենայն աշխարհի։ «Եւ անդէն ի նմին ուշ եդեալ փութով ընթերթուածոց աստուածեղէն գրոց»։ Զի յունական աշխարհական դպրութեանն, երկրաւոր իմաստութեանն, յառաջագոյն էր տեղեակ, առաւել փիլիսոփայական մտաց հանճարագիտութեան հմուտ էր, զի ուսեալ էր զայն։

864 Արդ՝ ընկալեալ և զշնորհս երկնաւոր պարգևացն, «որով առժամայն լուսաւորեալ և թևակոխ թևամուխ եղեալ աստուածատուր հրամանացն ի հանգամանս, և ամենայն պատրաստութեամբ զանձն յարդարեալ», «և ըստ աւետարանական չափոցն ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին դարձեալ։ Մերկացեալ այնուհետև զհեթանոսակիր ցանկութիւնսն, և առեալ զնշան պարծանաց խաչին յանձն իւր, և երթեալ զկնի ամենակեցոյց խաչելոյն՝ հաճել զհրամանացն պայման, զկնի խաչակիր գնդին Քրիստոսի աշակերտելոցն հետևեալ»։ Եւ անձին իւրում եդեալ սահման պահօք և տքնութեամբ «աղօթս մշտնջենամռունչս և բազկատարած պաղատանս առ Աստուած, և արտասուս հանապազաբուղխս» վասն աշխարհին իւրոյ։ Նոյնպէս և վասն իւր խնդրէր, զի մի՛ յիշեսցին մեղքն որ յառաջին

տգիտութեանն, յայնժամ զոր ի հեթանոսութեանն անդ գործէր։

ë65 «Եւ բազում և ամենայն ուժով նպաստաւորութիւն ընծայեցուցեալ աւետարանագործ վարդապետութեանն, և հնազանդութեամբ հպատակութիւն ցուցեալ և ծառայեալ ըստ Աւետարանին վայելչութեամբ»․ և այսպէս խրատեալ և զգաստացեալ կրօնաւորական վարուք, ամենայն ուղղութեամբ յամենայն գործս բարութեանց առաւել ևս պայծառացուցանէր զվարդապետութեանն սատարութիւն։

866 Իսկ մեծ արքեպիսկոպոսն երանելին Գրիգորիոս, սուրբ որդւովն իւրով Արիստակիսաւ և ամենայն երևելի օգնականօքն, զամենայն աշակերտովքն շրջէր, և հաստատէր զնոսա՝ կալ ի պատուիրանին ճշմարտութեան։

867 **ՃԻԵ**․ Ընդ ժամանակսն ընդ այնոսիկ թագաւորեաց Կոստանդիանոս որդի Կոստանդեայ արքայի յերկրին Սպանիացւոց և Գաղիացւոց․ և հաւատաց նա յԱստուած, յարարիչն երկնի և երկրի, և ի ծնունդն ի Բանն նորա, յՈրդին Միածին, և ի Հոգին սուրբ Աստուածութեան նորա։ Եւ կուտեաց գումարեաց առ ինքն զբազմութիւն զօրաց իւրոց առ ափն Ովկիանոս անհագին ծովուն․ և ուխտէր զայս բան ընդ ամենեսին, զի առ հասարակ ամենայն ոք ճշմարտութեանն հաւատասցէ․ «միով աստուա-

ծաբարբառ պատգամօք՝ մի ազգ կատարեալ փա-
ռաւորիչ միոյ Աստուծոյ լինել»։

868 Եւ յԱստուած խրախուսեալ՝ դիմէր ի վերայ հեթանոսական թագաւորացն, և անդէն սատակէր առ հասարակ զամենեսեան, զորս կործանէր զօրութեամբ աստուածեան խաչին, զպիղծ և զանօրէն թագաւորսն, զԴիոկղետիանոս և զՄարկիանոս և զՄաքսիմիանոս և զԼիկիանոս և զՄաքսենտիոս, և զամենայն զաւակ պղծալից թագաւորացն հեթանոսաց ջնջէր ի միջոյ։

869 Շինէր և զաւերեալ եկեղեցիսն, և կանգնէր զսեղանսն կործանեալս ի տան Տեառն. շինէր և զառաքինարանսն վկայիցն, և բազմացուցանէր զփառաւորութիւն յիշատակաց երանելեացն մարտիրոսաց, և յաճախէր զպատիւ քահանայիցն Աստուծոյ, միանգամայն առնել խաղաղութիւն երկրաւորաց, բառնալ զգայթակղութիւնս ի միջոյ. զի մի՛ ոք մի՛ իւիք սայթաքիցէ յաստուածագնաց ճանապարհէն։ Աւերէր զպղծալից մեհեանս դիւացն, և զնոսա առ հասարակ միանգամայն իսկ իւրեանց պաշտօնէիւքն ի փախուստ դարձուցեալ պակասեցուցանէր։ Պատիւս և պարգևս այնոցիկ շնորհէր, որք յաստուածպաշտութեան ճշմարտութեան կացեալ էին, և ոչ երբեք զհաստատութիւնն թողեալ։ Վասն այսորիկ յաղթութիւն տուեալ նմա ի վերայ ամենայնի, վասն զի առ նա զնշան յաղ-

թուլթեան խաչին յանձն իւր։

870 Եւ զհրաման սաստկութեան պատուիրանին ճշմարտութեան, կալ յայսմիկ ի հաստատութեան հաւատոցն զոր առ ի Տեառնէ՝ հրովարտակօք իւրովք ընդ տիեզերս տարածանէր, սպառնացեալ յաղթող զօրութեամբն՝ լուսոյն հաւատոց որ առ ի Տէր ունել զբարեպաշտութիւնն. և այսուիկ հալածէր զզօրս խաւարին, և ի վերայ ամենայնի վերնոյն զօրութեամբ գեր ի վերոյ լինէր։ Իսկ որք այսմ հաւանեալք՝ զի երկրպագուք լիցին ճշմարտութեանն՝ զնոսա բարեկամեալ մերձեալ պատուեալ՝ առ ինքն մատուցանէր։ Եւ այսու օրինակաւ հզօր երևեալ՝ ի վերայ մարդկանն հաստատէր զթագաւորութիւնն իւր, աստուածակարգ թագաւորութիւն զիւր թագաւորութիւնն անուանեալ, մինչ այնչափ հզօրացեալ ի վերայ ամենայն մարդկան՝ իրաւացի լինէր պայծառացեալ։

871 Եւ այսպէս յաղթող երևեալ զինքն հաստատէր՝ մինչև զամենայն աւուրս կենաց իւրոց հրեշտակ յերկնից երևեալ, զոր հանապազ նմա սպասաւոր կացեալ՝ ընդ առաւօտս առաւօտս զքրիստոսեան նշան թագի նորին առեալ՝ ի նորին գլուխն դնէր. և այսպէս տեսեալ զերկնաւոր զհրեշտակն յիւրում սպասաւորութեան երանելին և ցանկալին ամենայն թագաւորաց Կոստանդիանոս։ Որ և զիւր թագաւորութեանն ծի-

րանիս Քրիստոսի աւանդէր, աստուածաւէրն և յաղթողն ի վերայ ամենեցուն, որ հաստատէր զթագաւորութիւնն հաւատովք, և յամենայն եկեղեցիսն հաստատէր զհաւատոյն ճշմարտութեան։

872 ՊԻԴ. Յայնմ ժամանակի լու եղև այս յերկիրն Հայոց Մեծաց, ի դուռն թագաւորութեանն Արշակունեաց, առ Տրդատ արքայ Հայոց Մեծաց։ Որ իբրև լուաւ զայս՝ բազում փառաւորութիւն ամենատեառնն մատուցանէր. խընդութեամբ և մեծաւ ուրախութեամբ գոհանայր զայնմանէ, որ ընդ ամենայն երկիր զիւր սուրբ անունն փառաւոր առնէր։

873 Ապա իբրև լուաւ զայս ամենայն մեծ արքայն Հայոց Տրդատ՝ խորհուրդ առնոյր վասն ճանապարհացն այնոցիկ. հանդերձէր կազմէր առնոյր ընդ իւր զմեծ արքեպիսկոպոսն զԳրիգորիոս և զնորին որդին զԱրիստակէս եպիսկոպոս և զմիւս եպիսկոպոսն զԱղբիանոս։ Եւ ի զինուորական կողմանէն՝ զչորեսին գահերէցսն իւրոյ տաճարին, որ բդեաշխքն կոչին. զառաջին սահմանակալն ի Նոր Շիրական կողմանէն, և զերկրորդ սահմանակալն յԱսորեստանեայց կողմանէն, և զերրորդն՝ յԱրուաստան կողմանէն, զչորրորդն՝ ի Մասքթաց կողմանէն. զմեծ իշխանն Անգեղ տան, և զթագադիր ասպետն, և զսպարապետն մեծ, և զիշխանն Մոկաց, և զիշխանն Սիւնեաց, և զիշխանն Ռշտունեաց, և զիշխանն Մաղխազութեան տանն,

և զշահապն Շահապիվանի, և զիշխանն սպասակապետութեանն։ Եւ այլ բազում մեծամեծօք, և եօթանասուն հազարաւ ընտիր զօրու հանդերձ՝ խաղայր գնայր յԱյրարատ գաւառէ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ անցանել ի սահմանս Յունաց։

874 «Զանց առնէր զբազում օթեվանօք մեծաւ ուրախութեամբ»։ Եւ բազում պատիւս պատրաստութեան հպատակութեան, ըստ քաղաքաց քաղաքաց դիպելոց և իշխանաց իշխանաց պատահելոց, գտանէին մեծարանս ընդունելութեան։ Ընդ ցամաք և ընդ ծով փութացեալ անճապարէին, մինչ երթային հասանէին յաշխարհն Իտալիացւոց, յերկիրն Դաղմատացւոց, ի թագաւորակաց քաղաքն Հռովմայեցւոց։

875 «Զորմէ խնկոյն պատմեալ յարքունական պաղատանն. զոր իբրև լուաւ աստուածակարգ թագաւորն պատուակալ աթոռոյն Կոստանդիանոս, և հայրապետն մեծ, արքեպիսկոպոսն աշխարհամուտ դրանն, որում անուն կոչէր Եւսեբիոս՝ մեծաւ սիրով պատիւ արարեալ՝ ընդ առաջ ելանէին, և տուեալ միմեանց զհանգիտապատիւ ողջոյնն ուրախ լինէին։ Եւ եղեալ ժամանակս ինչ անդէն ի տիեզերական քաղաքին»՝ ապա զարմացեալ աստուածասէր կայսրն Կոստանդիանոս, հարցանելով զարքայն Տրդատ, թէ «Զիա՞րդ կամ ո՞րպէս եղեն առ քեզ Աստուծոյ սքանչելիքն»։

876 Իսկ նա կաց պատմեաց առաջի կայսերն զամենայն արարեալսն Աստուծոյ առ նա զբարերարութիւնսն։ Եւ զանհնարին զպատուհասն, զլինել ի կերպարանս անասնոյ, ոչ ամօթ համարեցաւ պատմել նմա։ Եւ զհամբերութիւն նահատակեալ վկայիցն քաջութեան, և որ գործք գործեցան և որպէս բնութիւն զօրութեան նոցա։ Կամ զոր անդէն իսկ յանդիման ցուցանէր կայսերն զտարեալն ընդ իւր զԳրիգոր, եթէ «Այս այն այր է, ասէ, յոյր ձեռն ծանեաք մեք զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ, և զնորին ժուժկալութիւն համբերութեանն նշանաւոր զարմանագործութեանցն։ Վասն որոյ զարմացեալ կայսրն Կոստանդիանոս, խոնարհեցուցեալ զանձն՝ անկանէր առաջի Գրիգորի, զի օրհնեսցի ի նմանէ. և բազում վայելուչ մեծարանօք պատիւ արարեալ նմա, իբրև խոստովանողի Քրիստոսի, ըստ արժանաւորութեան նորա։

877 Սոյնպէս և արքային Տրդատայ, իբրև եղբօր սիրելւոյ, սէր ցուցեալ ուրախութեամբ մեծաւ, մանաւանդ վասն աստուածածանօթութեան նորա՝ առաւել դաշինս կռէր ընդ նմա, միջնորդ կալեալ զհաւատսն որ ի տէր Քրիստոսն էր, զի անշուշտ մինչ ի բուն զհաւատարիմ սէրն ի մէջ թագաւորութեանցն պահեսցեն. զի ևս քան զևս առաւելագոյն զարքայն Հայոց հաստատեսցէ յԵրրորդութեան հաւատսն։

Իսկ Տրդատիոս պատմէր և վասն վկայիցն Աս- տուծոյ, թէ որպէս կամ զինչ օրինակ վկա- յեցին։

878 Ապա և կայսրն Կոստանդիանոս սկը- սաւ պատմել նմա վասն ազնուական վարուց նոցա, զոր յառաջագոյն գիտէր՝ մինչդեռ էին անդէն յիւրեանց աշխարհին, թէ որպէս հաճոյ վարուքն էին և կամ որպէս ազնուականք ի մարմնաւոր կողմանէ տոհմակցաց իւրեանց։ Եւ զգործսն զօրութեան յաղթութեանն՝ յԱստուծոյ նմա տուելոյ՝ պատմէր, առ ամենայն թշնամիսն ճշմարտութեանն յաղթող երևեալ։ Ասէ. «Գի- տեմ, եղբայր, զի Աստուած յամենայն երկրի երևեցուցանէ զիւր ողորմութիւն զօրութեանն. զի ամենայն արարածք նորա ծանիցեն զնա և լինիցին նորա փառաւորիչք ճշմարտութեամբ, «քանզի այնպիսի երկրպագուս իւր խնդրէ»։

879 Ապա յետ այսորիկ «մեծարեալ լինէին դարմանօք և մեծապատիւ շքեղութեան կարգօք յարքունեացն և յեկեղեցեացն և ի պատուական իշխանաց քաղաքին. և մեծամեծ պատարագօք և երևելի պարգևօքն պատուեալ սիրով»։

880 «Եւ ապա հրաժարեալ ի ծիրանափառ օգոստականացն և ի սրբոյ կաթողիկոսէն, ընկա- լեալ ողջոյն յեկեղեցւոյն և յերևելի իշխանաց քաղաքին, և ամենայն իրօք յաջողեալք՝ ելանէին յոսկիապատ կառս արքունատուրս, և մեծաւ

շքով և բազում վայելչութեամբ ունէին զճանապարհս արքունականս»։

881 «Եւ ամենայն քաղաքաց պատահելոց պայծառագոյն երևէին, և մեծամեծս ըստ արժանաւորութեան արքայութեանն պատուեալ անդստին, մինչև գային հասանէին» յերկիրն Հայոց, յԱյրարատեան գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, ի հանգստակայս սրբոցն։

882 Եւ բերէին զպարգևսն տուեալս անդստին, զոսկին և զարծաթն և զպատուական կարասին, ի նուէր սպասու եկեղեցւոյն Աստուծոյ. և ի տունս նուիրաց սրբոց վկայիցն դնէին. նաև զտուեալ զոսկի սպասս կայսերն ի նոյն հանգիստ սրբոցն դնէին։ Եւ առաւել զիւրեանց եկեղեցիսն շինեալ հաստատէին։

883 Եւ մեծն Գրիգոր առ շրջել ընդ աշակերտեալսն յառաջագոյն, և հաստատէր զնոսա ի ճշմարիտ վարդապետութեանն։

884 **ՃԻԵ**. Ապա յետ այսորիկ հրաման ետ մեծ կայսրն, օգոստականն Կոստանդիանոս՝ ժողովել ամենայն եպիսկոպոսաց ի քաղաքն Նիկիացւոց։ Յայնժամ մեծ արքայն Տրդատ և սուրբ կաթողիկոսն Գրիգորիոս հանդերձեցին և արձակեցին զԱրիստակէս, որ երթեալ հասանէր ի մեծ ժողովն Նիկիայ ընդ եպիսկոպոսսն ամենայն. ուր ամենայն տիեզերաց կարգեցաւ ընդունելութեան աւանդութեանն հաւատք և կարգք լուսաւորու-

թեան, կանոնք պայմանաւորք, աստուածատուր զօրութիւն հաճոյից Աստուծոյ անչափ բարձրութեանցն։ Ուր և մեծ կայսրն Կոստանդիանոս մտեալ խոստովան լինէր զհաւատսն և օրհնութեամբ պսակեալ ի ժողովոյն՝ զանուն յերկրի թողոյր և զարդարութիւն յերկինս հաստատէր։

886 *Իսկ երանելին Արիստակէս «զայր պայծառ ծագեալ հաւատովքն և հաստատուն աստուածահաճոյ Նիկիական կանոնօքն երևել ի Հայաստան երկրին. և առաջի դնէր թագաւորին և կաթողիկոսին սրբոյ՝ զբերեալ աւանդութիւնսն»։ Որով սրբոյն Գրիգորի ի նոյն լուսաւոր կանոնսն յաւելեալ, առաւել ևս զիւր վիճակն, զՀայաստան երկիրն, պայծառացուցեալ, հանդերձ միաբանութեամբ արքային Տրդատայ՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց լուսաւորէր։*

886 *«Ապա յետ այնպիսի գործոց դարձեալ առաւել բարձրագոյն վարդապետութեամբ սկըսեալ երանելւոյն Գրիգորի ճառս յաճախագոյնս դժուարապատումս, առակս խորհմացս դիւրալուրս բազմադիմիս շնորհագիրս, յարդարեալս ի զօրութենէ և ի հիւթոյ գրոց մարգարէականաց, լի ամենայն ճաշակօք կարգեալս և յօրինեալս աւետարանական հաւատոցն ճշմարտութեան։ Ցորս բազում նմանութիւնս և օրինակս յանցաւորաց աստի, առաւել վասն յարութենական յուսոյն առ ի հանդերձեալսն յերիւրեալ, զի հեշտա-*

ընկալք և դիւրահասոյցք տխմարագունիցն և մարմնական իրօք զբաղելոցն լինիցին, առ ի սթափել զուարթացուցանել և հաստահիմն առ խոստացեալ աւետիսն քաջալերել»։

887 «Զաւետարանական ընթացսն և զվերակացութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ՝ շնորհօքն Աստուծոյ առանց պակասութեան տանէր. և առաւել փութայր գուն եդեալ՝ զամենայն ոք յորդորելով առ ի բարեացն քաջալերութիւն»։

888 «Զցայգ և զցերեկ պահօք և աղօթիւք և ուժգին խնդրուածովք, և բարձրագոյն բարբառովք զաստուածադիր պատուիրանացն զհրամանսն յուշ առնելով զգուշացուցանէր ամենայն մարդոյ։ «Զտայր քուն աչաց, և ոչ նինջ արտեւանաց, և ոչ հանգիստ իրանացն», մինչև հասանել ի հանգիստ Տեառն»։

889 «Եւ այսպէս հանդերձ թագաւորաւն և ամենայն աշակերտելովքն զամենայն ժամանակս իւրեանց ընթերցուածոց գրոց ծախէին զտիւ և զգիշեր. և նովին ծաղկեալք և շահաւետեալք, և օրինակ բարեաց ուսումնասէր առընթերակացացն լինէին»։

890 «Մանաւանդ զի ունէին ևս պատուիրանս զգուշացուցիչս յաստուածակարգ պատգամաւորացն, որոց առաջինն հրամայէ, թէ «Յօրէնս Տեառն խորհեսցիս ի տուէ և ի գիշերի». և երկրորդն զհամագունակն պատուիրէ, թէ

«Միտ դիր ընթերցուածոց մխիթարութեան վարդապետութեան. մի՛ անփոյթ առներ զշնորհացդ որ ի քեզ են. յայդ խորհեաց և ի դոյն կանխեսջիր, զի քո յառաջադիմութիւնդ յայտնի լիցի ամենեցուն. զգոյշ լինիջիր անձինդ և վարդապետութեանդ, և ի դմին յամեսջի՛ր. զայդ եթէ առնիցես՝ և զանձն ապրեցուսցես և զայնոսիկ որ քեզն լսիցեն»։

891 Արդ՝ այսու օքինակաւ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց առաքելաբան առաքելագործ վարեալ, զհետ երթեալ հրամանացն ընկալելոց մինչև ի վախճան կատարածին զայս առնէր ամ յամէ, և թաղեալ ի սէրն Քրիստոսի լուսաւորէր։

---

892 Իսկ մեք որպէս ընկալաք զհրամանս քոյոյ թագաւորութեանդ, քաջդ արանց Տրդատ, գրել զայս ամենայն՝ որպէս օրէն է ժամանակագիր մատենից՝ ըստ այնմ ձևոյ դրոշմեցաք, ըստ օրինակի յունական ճարտարութեանն արկեալ ի շար զամենայն։

893 «Բայց նայեցաք իբրև ի ցուցող հայելի յաստուածադիր բարձրութիւն տուչութեան հրամանացն, որ առ երանելին Մովսէս եկեալ վասն ամենայն իրացն եղելոց և աստուածեղէն պատգամացն աւանդելոց՝ մատենագրել ի պահեստ յաւիտեանցն որ գալոցն են»։

894 «Նոյնպիսիք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ. «Առ, ասէ, քարտէզ նոր մեծ և գրեա՛ ի նմա գրչաւ դպրի ճարտարի», և այլուր՝ թէ «Գրեա՛ զտեսիլդ ի տախտակի և ի գիր հաստատեա՛, զի որ ընթեռնուն՝ համարձակ ընթեռնուցու»։

895 «Իսկ Դաւիթ յայտնագոյն ևս վասն ամենայն ազգաց զվիճակ աստուածատուր օրինացն նշանակէ ասելովն, թէ «Գրեսցի այս յազգ այլ», և թէ՝ «Տէր պատմեսցէ գրովք ժողովրդոց»։

896 «Զոր եկեալ կատարեաց ամենափրկիչն Քրիստոս շնորհատուր հրամանաւն, թէ «Ելէք ընդ ամենայն ազգս», և թէ՝ «Քարոզեսցի Աւետարանս ի ներքոյ երկնից». ուստի և երանելույս այսորիկ համարձակութիւն առեալ յուսալից փութով երևելի և արդիւնակատար ըստ Աւետարանին զիւր մշակութիւնն ցուցանէր»։

897 «Եւ արդ՝ քանզի ըստ օրինակի գրելոցս առ ի մէնջ՝ ի կատարումն դարձուցաք, ոչ եթէ ի հին համբաւուց տեղեկացեալ և մատենագրեալ զայս կարգեցաք, այլ որոց մեզէն իսկ ականատեսք եղեալ կերպարանացն և առընթերակաց հոգևորական գործոցն և լսողք շնորհապատում վարդապետութեանն, և նոցին արբանեակք ըստ աւետարանական հրամանացն։ Ոչ սուտապատում ճարտարախօս եղեալ առ ի մե-

րոց բանից, այլ զյաճախագոյնսն թողեալ և ի նշանաւոր գիտակաց քաղելով՝ զհամառօտսն կարգեցաք. որք ոչ մեզ միայն, ո՛վ Թագաւոր, այլ յորժամ քո առաջի զմատեանդ ընթեռնուցուն՝ յայտնի է»։

898 «Քանզի չէաք իսկ հանդուրժող զամենայն արարեալս սրբոցն գտակաւ զիւրաքանչիւրսն նշանակել, այլ ի դիւրագոյն և ի հեշտագոյն յառաքելականն անդր զանձինս պատըսպարեցաք, որոյ անցեալ զբազմախուռն արգասեօք սրբոցն առ ի մանրակրկիտ առնելոյ՝ զկարևորագոյնսն և զօգտակարագոյնսն պատմեաց»։

899 «Ուստի և մեր առեալ հանգոյն ասացաք. ոչ ի պատիւ ընտրելոց Աստուծոյ, որք ամենապարծ և կենդանատուր խաչիւն ծանուցեալք յարգեցան, այլ յօրինակ քաջալերիչ հոգևոր ծննդոց իւրեանց, և որք նոքօք աշակերլոց իցեն յազգս ազգաց», ըստ բանի հոգևորական երգչին, որ ասէ. «Զի զոր ինչ միանգամ պատուիրեաց հարցն մերոց՝ ցուցանել զայս որդւոց իւրեանց, զի ծանիցէ ազգ այլ. որդիք որ ծնանին՝ յարիցեն և պատմեսցեն որդւոց իւրեանց, զի դիցեն առ Աստուած զյոյս իւրեանց, և մի՛ մոռասցին զգործս Աստուծոյ, և զպատուիրանս նորա խնդրելով խնդրեսցեն, զի մի՛ եղիցին իբրև զհարս իւրեանց»։

900 Զի նոքա առ արարչութիւն անդր այս-

պիսի բարբառ արձակեալ ասասցեն. «Տէր Աստուած մեր դու ես. և նա ասասցէ ցնոսա. ժողովուրդ իմ էք դուք»։

---

1 Այս են հաւատք ճշմարիտ. հաւատամք՝ որպէս և մկրտեցաք, և փառաւորեմք՝ որպէս և տեսաք զլոյս աւազանին։

2 Հաւատամք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, որպէս ասաց Փրկիչն յԱւետարանին առ աշակերտսն, թէ «Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»։

3 Հաւատամք ի Հայր՝ Աստուած կատարեալ, և յՈրդի՝ Աստուած բովանդակ, և ի Հոգի սուրբ՝ Աստուած բաւական. մի աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, մի էութիւն, մի կամք, երեք անձինք կատարեալք։

4 Հաւատամք ի մի Աստուած Հայր, տէր և արարիչ ամենայնի. և ի միածին Որդին, որ ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր. և ի հոգին սուրբ, որ ի նորին էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս։

5 Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի գիտութիւն, մի խորհուրդ, մի պետութիւն, մի անսկզբնա-

կան զօրութիւն։

6 Երեք կատարեալ անձինք, և մի կատարեալ կամք. անպատում, անքնին միութիւն Երրորդութեանն. մի իսկութիւն, մի բնութիւն, մի աստուածութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

7 Երեք անձինք, մի զօրութիւն աստուածութեանն. Հայր յանձնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգին սուրբ ի նոցունց ի նոսին. իսկութեամբ, էութեամբ, աստուածութեամբ՝ հարթ հաւասար հանապազ, ի խորութիւնս, ի բարձրութիւնս, ի լայնութիւնս, յերկայնութիւնս։

8 Որ աներևակի զօրութեամբքն թափանցանց լուսով իւրով ելանէ. մերձ է առ ամենեսին և հեռի յամենեցունց. անտեսական ի նկատողաց և անքնին ի քննողաց, և անըմբռնելի է յամենեցունց բնութիւն նորա. մի է էութիւն բնութեանն, և լի է երկինք և երկիր փառօք նորա։

9 Այս է մեծութիւն միութեան սրբոյ Երրորդութեանն. բայց զի պայման գոլութեան այլ և այլ է, և այն չէ ծածկեալ յիմաստնոց. այն զի՝ Հայր չծնեալ և ծնող է, և Որդին չծընող և ծնունդ է, և Հոգին սուրբ ոչ ծնող և ոչ ծնունդ, այլ ելող։

10 Եւ խոստովանիմք զՀայր՝ անսկիզբն, աներևոյթ, անհասական, անճառ, անքակ, անքաժին, ամենակալ արարիչ երևելեաց և ան-

երևոյթից, նախակարծ յառաջիմաց քան զամե-
նայն արարեալս և հաստատեալս։

11 Եւ զԲանն Աստուած Որդի՝ ծնունդ ի
Հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս, առանց սկզբան
ժամանակի. անճառ, առանց բաժանելոյ, ան-
քակ՝ առանց մեկնելոյ. առանց չարչարանաց.
առանց միջնորդի. և նոյն ծնունդ՝ ի կուսէն
մարմնով ծնեալ ի վախճանի։

12 Առաքեցաւ Աստուած յԱստուծոյ Որդի,
առ մարմին ի կուսէն, և եղև մարդ կատարեալ.
բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ ի մարմին և
ճշմարիտ իսկ մարդ եղև։

13 Խոնարհեցաւ և խառնեաց զաստուածու-
թիւնն ընդ մարդկութիւնս և զանմեռն ընդ մե-
ռոտս, զի զմարդկութիւնս անքակ արասցէ յան-
մահութենէ աստուածութեան իւրոյ։

14 Զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ՝ և
եղև. և որպէս կամեցաւ՝ և արար. քանզի չիք
ինչ անհնարաւորութիւն ի նմա. և յամենայնի
զօրաւոր է, և որ ինչ կամի, ոչ զանցանէ. և
զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ և խառնեաց
յանխառն աստուածութիւն իւր և յանապակա-
նութիւնն

15 Վասն մեր էարբ զբաժակն մահու և ետ
մեզ զբաժակն անմահութեան, և զմեռելութիւն
արարածոցս կենդանացոյց մահուամբն իւրով,
յորժամ յարեաւ մարմնովն և նստաւ ընդ աջմէ

ծնեալն իւրոյ և խառնեաց յաստուածութիւն
իւր Միածինն։

16 Եւ դարձեալ գալոց է փառօք՝ դատել
զկենդանիս և զմեռեալս։ Եւ Հայր կենդանացոյց
զամենեսեան որք ի նոյն հաւատացին։

17 Հաւատամք և ի սուրբ Հոգին աստուած-
եղէն, հոգի սուրբ, Աստուած կատարեալ, ա-
ռանց առնելոյ. բղխումն մշտնջենաւոր առ ի
Հօրէ. որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէսն և
յառաքեալսն, և էջ ի Յորդանան գետ։

18 Այսուհետև հոգի պետութեան, հոգի
ազատութեան, հոգի բերանոյ Աստուծոյ, նորուն
էութեան Հօր և Որդւոյ. ոչ արարած, ոչ ծա-
ռայ. ոչ հրամանառու, այլ հրամանատու. քան-
զի մի գործ է Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն. որպէս
ասաց իսկ Քրիստոս փրկիչն աշխարհաց, թէ
«Ես և Հայր», և «Հոգին ճշմարտութեան, որ ի
Հօրէ ելանէ»։ Ելանէ, և ոչ բաժանի. բղխէ, և ոչ
սպառի։

19 Այս են երեքանձնականք միութիւն
սուրբ Երրորդութեան. և մեք զայս ճշմարիտ
հաւատս ունիմք ի սուրբ Գրոց և յօրինաց եկե-
ղեցւոյ՝ առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած և
ի սուրբ Գիրս վարդապետութեան։

20 Հաւատամք և խոստովանիմք զհամաշ-
խարհական սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի, և անդ
ունիմք յարութեան մարմնոց ի մեռելոց և զկե-

նացն յաւիտենականաց, և փառաւորեմք առ հաւասարակ ի միասին զսուրբ Երրորդութիւնն այժմ և անվախճան յաւիտեանսն. ամէն և եղիցի եղիցի։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ

Նմանութիւն ծովու և վաճառականի։

§ 1. *Ողձք նաւելոց. ընդոստուցեալ ալիք, մրրկածին օդք, կապոյտ դաշտ, անքայլ գնացք, անընթացք ոտք. շահ օգտութեան, մահ մրցանաց, ափնածիր աւազադիր սահմանք։ 2. Յորք անդնդոց, ահագին ծով, ընտանիք և դրացիք, բռնութիւն իշխանաց, լուծ ծառայութեան թագաւորաց։ 3. Ջրեղէն լերինք, ծովային ձորք, ուռուցիկ փոթորիկք, անքոյթ նաւահանգիստ, յետին անանկութիւն, գլխոց փրկանք, պարտատուք և օգուտ շահի։ 4. Վաճառականութեան արուեստ, ծանրագին մարգարիտ, նոր և չքնաղ գիւտք, անուշահոտ խունկք, դեղք և արմատք օգտակարութեան. 5. Երթևեկ վաճառք, շահատակութիւն ընդ ալիս, մահ կամ կեանք։*

§ 6. *Սոյն օրինակ հարկ վտանգի սահմանէ նաւել ի վերայ իմաստութեան ծովուն. ոչ յանդգնութեամբ, այլ ի բռնութենէ իշխանաց։ Մատենայած ծով պատմութեան։ 7. Աղքատիմաց խանութ, հրաման թագաւորաց. անցեալք իրք, յայտնական պատմութիւնք որ առ մեօք գործեցան. կարգ գրուցաց, դարգք դարգք պատմութեան։*

§ 8. Հոգևորացն առաքինութիւն իբրև զմարգարիտն բոլորասեր. Հնդկային աշխարհ, մեծագնաց թանգարք, երկարուղի ճանապարհք, արտախոյր պսակի ի վերջաւորն փոփոխել։ 9—10. Գործք հոգևորացն, որ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհակիր մեղացն վտանգեցան և պսակ մատուցին լուսաւոր թագաւորին։ 11. Գինք այսպիսի վաճառաց. ականջք՝ աման պատգամաց, գինդ կախեալ, կոչումք արքայական, անուշութիւն խարտկաց, անթառամ զգեստ, շուշան ծաղիկ։

§ 12—14 Ագաթանգեղոս ոմն ի մեծ Հռովմայ, Հռոմայերէն և Յունարէն ուսեալ դպրութիւն, տեղեակ ձեռնարկութեան նշանագրաց. դուռն Արշակունի, ուժեղ Տրդատ, ըմպշտամարտ սկայազօր. հրաման նորա վիպասանել զմարտամբոխ պատերազմաց. բովանդակութիւն վիպասանութեանս. Խոսրով քաջ, մահ նորա, հօրամոյն քաջութիւն Տրդատայ. սիրելի վկայքն Աստուծոյ (=Հռիփսիմեանք), սքանչելիք ցուցեալք յաշխարհիս Հայոց ի ձեռն առն միոջ (=Գրիգոր). լուսաւոր վարդապետութիւն նորա, ամենեքեան հնազանդեալ աստուածակարգ լծոյն. կործանումն մեհենից. կանգնումն եկեղեցեաց. նոյն ինքն (=Գրիգոր) հովիւ կացուցեալ. երթն Տրդատայ յաշխարհն Յունաց յամս Կոստանդեայ, ուխտ եդեալ, դարձ նորա ի Հայս պարգևօք. տեղիք նուիրեալք Աստուծոյ. վարդապետութիւն սրբոյն (Գրիգորի)։

§ 15. Երիվար մտաց. յեղեղուկ անիւ պատմութեան ժամանակագրական ծով։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ.

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.

ՑԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

ՆԿԱՏՈՒԱԾ ՎՐԻՊԱԿՔ

երես	տող	սխալ	ուղիղ
1	4	Աթանգեղայ	Ագաթանգեղեայ
24	12	Ջորովք	Ջորուովք
32	15	ի մէջ գիշեր	ի մէջգիշեր
42	11	զնատուածս	զնաստուածս
177	27	տայլ	այլ
279	10	Աւստուած	Աստուած
357	14	303	703
407	24	վաղարշապատ	Վաղարշապատ
417	17	824	825
445	7	886	885
453	5	ի նոյն	ի նայն